

GYÖRFFY GYULA

ORSZÁGGYÜLÉSI BESZÉDEI

1884—1894

BUDAPEST
RÉVAI LEÓ KIADÁSA

1894

TARTALOM.

	Lapszám
A szeszdó-törvény módosítása	1
Az arányosítási törvény hatályon kívül helyezése Gyergyó vidékére nézve	15
Az állami költségvetés 1885-re	21
A válaszfelirat 1884-ben	27
A kultusbudget 1885-re	41
A törvényhatóságokról	49
A Janszky-ügy	61
Határsértések Csikmegyében	97
Ujabb határsértések és foglalások Csikmegyében	107
Az állam költségvetése 1888-ra	111
A magyar és román határvillongások kiegyenlítése	133
Tényleges szolgálat béke idején	157
A véderőről	165
A kultusbudget 1890-re	189
Állami lótenyésztés	207
Az elkeresztelési rendelet	211
Ujoncok megajánlása	227
A konzuli biráskodás	235
A közigazgatás államosítása	247
Ugron Gábor mentelmi ügye Uselac cs. és kir. százados pörében	265
A válaszfelirat 1892-ben	279
A vallás- és közoktatásügyi költségvetés	293
Az állami költségvetés 1893-ra	323
A biharmegyei és nagyváradai nőegyesület. (Interpelláció a belügy- miniszterhez)	347
A kötelező polgári házasság	355

A szeszadó-törvény módosítása.

(Törvényjavaslat a sajtolt élesztőnek a szesztermeléssel együtt készítése és a sajtolt élesztő után eső behozatali vám fölemelése tárgyában.)

— A képviselőház 1884. évi márczius 5—6-diki ülésén. —

NAPLÓ : 1881—1884. XV., 267., 293. l.

T. ház! Midőn a tárgyalás alatt lévő törvényjavaslat engemet felszólalásra kényszerít, bocsánatot kell kérnem a t. képviselőháztól, hogy becses türelmét — bár rövid időre — bátor vagyok igénybe venni. *(Halljuk!)* Nem a feltűnési vágy viszketege sarkal engemet, mely ha még oly nagy mérvben volna is meg, a rám nézve ez ünneplés pillanat hatása alatt gyöngének bizonyúlna be, hanem az a meggyőződés, hogy elfeledni e pillanatban a kötelesség parancsát: több mint lelkiismeretlenség, választóim bizalmának egyenesen megrablása volna. *(Igaz! Ugy van! a szélső bal felől.)* Ha felszólalásomra kegyes leend a t. képviselőház ezen mértékét alkalmazni, úgy az iránt is meg leszek nyugodva, hogy kötelességem teljesítésével nem fogom megsérteni azon szerénységet, mely engemet a ház méltósága és bölcseségével szemben minden körülmények között megillet. *(Halljuk! Halljuk!)*

Épen ezért nem is fogok foglalkozni a szőnyegen lévő törvényjavaslat technikai részleteivel, sem az azokból kombinált pénzügyi és közgazdasági eredményekkel; a történt felszólalások után mellőzhetőnek tartom azon indokok czáfolatát is, melyekkel e törvényjavaslat támogatattik, de ha a pénzügyi bizottság véleményére némely megjegyzéseket mégis tennem kell, úgy ez azért történik, mert következtetéseivel nem érthetek egyet. Én ugyanis azt hiszem, t. képviselőház, hogy, ha igaz, miként a szeszre nézve az általány-adórendszer mellett »csaknem husz év« tapasztalata után sem lehet közgazdasági és

pénzügyi csalódásnál más eredményt felmutatni, ha igaz az, hogy ezen idő alatt a terményadóval is tétetett 3 évi kísérlet: akkor igen merész logika ebből azon következtetést vonni le, hogy a csalódás oka az átalány adórendszerben van. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) Azonban, ha bírálat nélkül el is fogadnók a pénzügyi bizottság ezen állítását, azt kellene hinnünk, hogy a jelen törvény által czélzott reform adórendszerváltozást s így a terményadóra leendő áttérést jelent. Ez sem áll, mert hisz a jelen törvényjavaslat a 35—45 hektoliternél nagyobb ürtartalommal bíró czeفرéző edényekre nézve a terményadót kötelezőnek, ennél kisebb ürtartalmú edényekre nézve pedig az átalány-adót megengedhetőnek mondván ki, tényleg mindkét adórendszert fentartotta. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*) Ebből tehát világos, hogy »csaknem húsz év« tapasztalatai árán szerzett csalódás oka nem az adórendszerben keresendő, mint azt a pénzügyi bizottság állítja, hanem igenis azon közgazdasági kiegyezésben, mely lehetővé tette, hogy a monarchia egyik fele, a monarchia másik felének gazdasági életét, tekintet nélkül annak létérdekeire, az indirekt adók révén szabadon utilizálhatja, (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon*) azon kiegyezésben, mely míg nagytehetségű államférfiainknak, a pénzügyi kibontakozásra irányuló buzgó törekvéseit kigúnyolja, addig a nemzet legjobb erőit a deficitek elleni küzdelemben emészteti fel; (*Úgy van! a szélső baloldalon*) mert e törvényjavaslat is, mint annyi más hozzá hasonló csak egy újabb kísérlet — 1867. óta harmadik e nemből — melynek tulajdonképeni célja az, hogy egy megbizhatatlan talajra épített államháztartást az összerothadástól megmentsen. E cél pedig azon 3 és $\frac{1}{2}$ millió, illetőleg 4 millió adóemeléssel nyer kifejezést, melylyel a szeszadó ezen reformja kecsget! Nem

lehet feladatomban e pénzügyi eredmény értékét bírálat alá venni, de a pénzügyi bizottság jelentése kapcsán és annak ellenében bátor vagyok konstatálni azt, hogy ezen 4 milliónyi adóemelésnek megfelelő teheremelkedésre kell számítani. Mert ha elismerem is azt, hogy most, a szükséglet tapasztalt emelkedése és ennek kapcsán a szeszgyárak fokozott termelésénél fogva az 1878-ban megszabott adómenyiség kisebb terhet képvisel, mint 1878-ban; és ebből kifolyólag, ha azt is elismerem, hogy a 4 milliónyi adóemelés a szeszgyárakra nézve nem jelent teheremelkedést, úgy én ezen premisszákból csak azon, minden indirekt adóra nézve egyformán fenforgó következtetést tudom levonni, hogy a gyárosok alaposan számítván a nagymérvű fogyasztásra, ez újabb terhet a fogyasztókkal fogják megtéríttetni. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* Már pedig, t. képviselőház, mióta a magyar törvényhozás a szeszadóval foglalkozik, itt e házban egyhangúlag elismertetett az, hogy a szesz- és melléktermelvényeire nálunk az állattenyésztés miatt nélkülözhetetlen szüksége csak a földbirtokos osztálynak van. A négy millió adóemelés tehát igenis újabb teheremelkedést jelent és pedig egy oly osztályra nézve, mely az állami terhek hordozásában eddig is a legnagyobb mérvben participált a nélkül, hogy terheinek könnyebb elviselhetése tekintetéből bár a javaslatban is valamely gondoskodás történt volna, mert azon kilátásba helyezett kedvezmények, hogy t. i. a 2 hektoliteres edénynyel dolgozó szeszfőzdék 2 készüléket használhatnak, hogy a lisztes anyagok főzése megválthatók, továbbá, hogy a gazdasági szeszgyárak 10, 20 illetőleg 25⁰/o adóleengedést élvezhetnek, nagyon problematikus értékűek, mert alig valószínű, hogy a csupán gazdasági szeszfőzdék az egyenesen üzletre berendezett nagy gyárakkal szemben még saját szükségleteiket illetőleg is

versenyezhetnének s így a fentebbiekben nyújtott kedvezményeket nem lesz módjukban igénybe venni. Ez annál bizonyosabbra vehető, mert a jelen törvényjavaslat az adókirovás átlagos alapjául a 75⁰/o szeszfoktartalmat állapítván meg, holott tapasztalat szerint 95⁰/o szesz fok is állítható elő, azon nagy előnye származik a nagy gyáraknak, hogy ugyanazon idő alatt 20⁰/o szesz fok-tartalommal s így minden adó nélkül ugyanannyi, teljesen tehermentes nyereséget termelhetnek. Ha még ehhez azt is hozzávesszük, hogy a kivitelnél a befizetett adó teljes visszatérítésén kívül még 10⁰/o pótlék czímén fog a gyárosoknak megfizettetni, így nyilvánvaló lesz mindenki előtt, hogy a kisebb termelők a nagygyárosokkal szemben védtelenül fognak állani. A kis főzők nagy száma nem gyengíti ezen feltevés helyességét, legfeljebb annyit bizonyít, hogy némely, rendesen szegényebb vidékek a nagy gyárakra nem kedvezők és hogy a szeszégetés oly nélkülözhetetlen, különösen az ily vidékek marhatartására nézve, hogy azt a kisebb gazdák áldozatok árán is fentartani kénytelenek. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Indirekte legyen szabad megjegyeznem a tisztelt előadó úrnak, a ki az ehhez csatolt okoskodást a székelyföldi kis-üstös szabad pálinkafőződék ellen felhasználja. Ha a kisebb főződék ezen nagy számával azt akarta bizonyítani, hogy a székelyföldön a viszonyok nem állanak oly rosszúl, mint a hogy állítatik, bátor vagyok hivatkozni arra, hogy a pénzügyi bizottság ugyanazon érvet a törvényjavaslat általános indokolásában is szíves volt használni.

Különben t. képviselőház, nemcsak ily általános és a törvényjavaslatban foglalt ezen szempontok készítették felszólalásra, hanem inkább az, a mi e törvényjavaslatból minden jogos várakozás ellenére hiányzik, t. i. az 1868.

évi XVI. t.-cz. által a székelyföldnek fentartott u. n. kis-üstös pálínkfőzés kedvezménye.

Noha már több ízben foglalkoztatta a kérdés t. képviselőházat, még sem lesz egészen felesleges, ha annak történetét röviden elmondom. (*Halljuk! a szélső baloldalon.*) Akkor, midőn az 1867. évi kiegészítés folytán az adótörvények sorrendi egymásutánban megalkottattak, hozatott meg 1868-ban a XVI. t.-cz., melynek tárgya szintén a szeszadó volt. Az akkori pénzügyminiszter úr teljesen méltányolván a székelyföldi sajátos viszonyokat, törvényjavaslatában habozás nélkül felvette a székelyföldnek nyújtandó azon kivételes kedvezményt, hogy ott pálínkát liszt tartalmú anyagokból is egy alsóausztriai akónál nem nagyobb üstökben 2 frt fogyasztási évi adóátalány lefizetése mellett akadálytalanul főzhetnek. A törvényjavaslat tárgyalása alkalmával a székelyföldnek nyújtandó azon kedvezmény ellen a képviselőházban egy tiltakozó hang sem emeltetett és az a XVI. t.-cz. 12. szakaszában közmegnyugvásra akadálytalanul törvénybe iktattatott. 1878-ban a szeszadó törvény a XXIV. t.-cz. által újabb szabályozást nyervén, ez alkalommal a székelyföldnek már az előző törvény által biztosított kivételes joga nemcsak vitássá nem tétegett, az még fel sem lett említve. (*Közbeszólás jobb felől A szélsőbal is itt volt!*) Ismétlem, még csak említés sem tétegett! Azonban a törvény 112. §-ában egy általánosságban formulázott záradék is felvétellett, melynél fogva az ezen t.-czikkel ellenkező rendeletek és szabályok hatályon kívül helyeztettek. Az akkori pénzügyminiszter úr támaszkodva a törvény ezen szakaszára, jónak látta az 1868. évi XVI. t.-czikkben fentartott kivételes jogát a székelyföldnek — rendeleti úton — egyszerűen megszüntetni. (*Közbeszólás a szélső baloldalon: Évközben!*) A székelység ez eljárás miatt annyival inkább feljajdult, mert meg volt s van ma is

győződve, hogy anyagi existenciája e rendelet által törvénytelenül támadtatott meg. (*Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.*) Hogy ezen sérelmük orvosoltassék, kérvényekkel árasztották el a t. képviselőházat, mely kérvények felett, a jelenlegi igen t. pénzügyminiszter úr által tett azon ígéret után, hogy e kérdésben ankétet fog tartani és annak eredményéhez képest a maga idejében intézkedni fog — napirendre tért. Ezen, az igen t. pénzügyminiszter úr által jelzett idő itt van, de a székelység vitális érdekeiről egyáltalán semminemű intézkedést nem látunk a törvényjavaslatban (*Igaz! Úgy! van! a szélső baloldalon*), sőt a kilátásba helyezett szaktanácskozmány megtartása által azon megnyugvást sem szerezhettük meg, hogy az igen t. pénzügyminiszter úr idevonatkozó ígéretét komolyan vette volna. (*Nem szokás! szélső bal felől.*)

A mint láthatni, t. képviselőház, felmerült e kérdés történetében az az eset, hol a végrehajtó hatalom saját jogkörének áthágásával a törvényhozás jogát usurpálta akkor, midőn az 1878:XXIV. t.-cz. 112. szakaszát tetszése szerint magyarázta (*Úgy van! a szélső bal felől*), mert az előadottak alapján annyi legalább is kétségtelen, hogy az említett szakasz intencziója vitás. Ha pedig valamely jogszabály iránt alapos és jogosult kétely merül fel, azt alkotmány sérelem nélkül a törvényhozás és nem a végrehajtó hatalom dönti el. Véleményem szerint azonban e szakasz értelméhez nem férhet kétség, mert az csupán magával a törvénnyel ellenkező intézkedéseket helyezvén hatályon kívül, nem vonatkozhatik az előző törvény által alkotott kivételre. A kivétel fogalmának ugyanis konstitutív elemét az önállóság képezi, mely szerint az őt alkotó törvénnyel szemben, épen kivétes természeténél fogva független létjogot nyers mint önálló jogszabály jelentkezik. Ez annál természet-

tesebb, minthogy a kivételt csak oly viszonyok teszik szükségessé, melyeket az általános jogszabályok alá szorítani egyáltalán nem lehet, a miből szükségképen következik az, hogy a kivétel az általános jogszabályokat magában foglaló törvény sorsához abszolúte nincs kötve, úgyannyira, hogy ez utóbbinak esetleges megváltoztatása — ha az kifejezetten nem történik — nem vonja maga után a kivétel megváltoztatását is.

Kitűnik ez onnan, hogy változhatnak a viszonyok, melyek a törvényt létrehozták és ezen változott viszonyokhoz képest az új törvény megalkotása válik szükségessé; de azért azok a viszonyok, melyek a kivétel alapjául szolgáltak, továbbra is maradhatnak változatlanul ugyanazok s így a kivétel megváltoztatására, vagy pláne megsemmisítésére észszerűen törekedni nem lehet. Az 1878. évi törvényhozásnak tehát az 1868. évi XVI. t.-cz. 12. szakaszában székelyföldi sajátos viszonyok folytán szükséges kivétel megsemmisítésének intenczióját csak akkor lehetne imputálni, ha e sajátos viszonyok olynemű változásáról győződött volna meg, mely a kivételes jogszabályt feleslegessé teszi; de ekkor is határozottan ki kellett volna fejeznie ezen akaratát. Miután azonban 1878-ban a XXIV. t.-cz tárgyalása alkalmával a székelyföldi viszonyokról említés sem tétetett, annál kevésbé akarhatta a törvényhozás az ezen viszonyok miatt törvénybe iktatott kivételt megszüntetni, ezért az 1878. évi XXIV. t.-cz. 112. szakaszának hatálya nem terjedhet, de ki sem is terjeszthető az 1868: XIV. t.-cz. 12. szakaszára. Maga az akkori pénzügyminiszter úr sem gondolt ezen kivétel megszüntetésére, mert ellenkezőleg javaslata tárgyalása alkalmával figyelmeztetnie kellett volna a képviselőházat arra, hogy az általánosságban fogalmazott 112. szakasz minő kivétel megszüntetését fogja in-

volválni s ez által a törvényhozásnak alkalmat kell vala nyújtania, hogy ezen kivételre nézve akaratát kifejezhesse. Ha e figyelmeztetést az akkori pénzügyminiszter úr készakarva mulasztotta el, akkor rosszhiszemüleg járt el; én azonban hajlandó vagyok inkább azt hinni, hogy ő is csak utólagosan és akkor fedezte fel a 112. szakaszban kínálgató kedvező alkalmat a pénzszerzésre, midőn 1878-ban minden áron pénzt kellett előteremtenie.

De, t. képviselőház, a kisüstös szabad pálinkafőzésben nyújtott kedvezmény eltörlésének kérdése felett alakuljon bárminő alkotmányjogi vélemény, az mindenesetre tény marad, hogy közgazdasági, pénzügyi, állami és a székelység létérdekeire való tekinteteből sem 1878-ban eltörlölni, sem a törvényjavaslatból kihagyni ezen kedvezményt nem volt szabad. (*Úgy van! a szélső bal felől*) Mert ha igaz az, hogy a helyes megadóztatásnak alapfeltétele, nem a kincstár legmagasabb bevétele, hanem az adóképesség kimélése, úgy ez igazságot Magyarországon a szeszdó által lehet legérzékenyebben alterálni, mert a szeszdónak egyenlő kivetése és a fiskális szempontok merev alkalmazása ez adónemnél, — más vidékek viszonyait nem ismerem annyira — de a székelýföldön a nép existenciáját támadja meg. (*Úgy van! Úgy van! a szélső bal felől.*) Hisz nálunk a majdnem végtelenig elaprózott egykori »siculica hereditas« csak úgy képes fentartani a népet, ha a szeszfőzés által szakadatlanul javítgatja terméketlen talaját, pótolhatja a takarmányhiányt és ezen mesterséges módon sikerrel üzheti az állattenyésztést, ezen egyetlen egy jövedelmi forrását. (*Igaz! Úgy van! a szélső bal felől.*) Az 1868. törvényhozás teljes ismeretével birt a székelýföld ezen helyzetének és ennek a hatása alatt nem habozott törvény által biztosítani a kisüstös

pálinkafőzés ősi gyakorlatát, pedig akkor nem érezte még a nép 17 év folytonos adóemelésének terhét. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*) Talán javultak a székelyföldi viszonyok azóta, hogy ezen kedvezmény feleslegessé vált ma? Nem uraim, a horribilis magasságra emelkedett egyenes és közvetett adó és más közterhek, a birtokrendezés czímén Erdély számára hozott törvények megalkotásánál figyelmen kívül hagyott azon körülmény, hogy a közterheket a sikeresen üzött állattenyésztés mellett is csak úgy volt képes becsülettel hordozni a székely nép, mert községi és egyházközségi terheinek egy nagy részét a községi közvagyon fedezte, mitől az említett törvények megfosztották; továbbá azon tény, hogy a kisüstös pálinkafőzés kedvezményének elvonásával annyira megfosztott a marhatenyésztés feltételeitől, hogy nemcsak versenyezni nem képes a dús legelőkön könnyen hizlalt romániai marhakkal, hanem azok olcsósága a meglévő marhaállomány értékét is annyira lenyomta, hogy maga a kormány kénytelen volt a veszedelmes jellegű konkurrencziának indirekt intézkedés által némi gátat vetni, (*Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.*) mondom: ezen szomorú viszonyok odajuttatták a székelységet, hogy kénytelen elhagyni több mint egy évezredes otthonát, mely nem képes tovább fentartani és elvándorol Romániába, hol könnyebb a megélhetés. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*) Ma Romániában közel 100.000 magyar ajkú lakó van és az mind a székelyekből telt ki és ez a szám ily viszonyok mellett csak szaporodni fog. Tűrheti-e ezt a magyar törvényhozás akkor, midőn az ország oly osztatlan lelkesedéssel karolta fel a csángók visszatelepítési ügyét? Tűrheti-e, hogy a magyar államiság évezredes sziklavára keleten — a székely, az egykori ősökre emlékeztető módon ismét vándorútra keljen?

(*Élénk helyeslés a szélsőbalon.*) És tudják-e önök, hogy kik fogják felváltani a székelyt? Azok, kik korcsmájukban mért rossz pálinkával ölik meg az erkölcsiséget, józanságot, takarékoságot, szilárd hazafiságot és rontják meg a faj egészséges természetét, melyek mindenike eddig a székely nép jellemző tulajdonai valának! Hisz nálunk, uraim, míg maga főzhette a székely a pálinkát és fősvény takarékosággal használta az egészséges italt otthon, addig nálunk egy községben sem volt korcsma; most? minden községben legalább is egy, hisz ma ez a legvirágzóbb üzlet! Ugyan kérdem, vajjon a magyar állam érdekében áll-e ezen néptranzfiguráció? Én nem hiszem; ellenkezőleg meg vagyok győződve, hogy a magyar törvényhozás nem fog habozni a székelység ügyét magáévá tenni. Nem privilégiumot kérünk, az állami érdekek rovására. vidéki érdekek oktan felkarolása sem lebeg előttünk, melyeket az előbbinek mindig alá tudott rendelni a székely. (*Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon*) de igen is kérjük a törvényhozástól, hogy egy vidék tönkrementésének egyik okát szüntesse meg, (*Élénk helyeslés és tetszés a szélsőbalon.*) mit a magyar államnak akkor is meg kellene tennie, ha az áldozatba kerül és akkor is, ha épen nem a székely népről volna szó. És van reményünk, a kisüstös pálinkafőzés ősi gyakorlatát annál biztosabban meg fogja adni a magyar képviselőház, mivel az ez által a kincstárra háruló jövedelemcsökkenés alig számbavehető. Ezen reményben és a felhozott indokok alapján bátor vagyok a magam és elvtársaim nevében a következő határozati javaslatot benyújtani: (*Halljuk! a szélső baloldalon. Olvassa*):

Határozati javaslat.

Tekintettel arra, hogy a gazdasági szeszgyárak tapasztalt apadása, a kisebb szeszfőzdék túlterheltetése a

magyarországi állattenyésztést valóságos veszéllyel fenyegeti;

tekintettel arra, hogy a tárgyalás alatt levő törvényjavaslat ezen veszélyt nemcsak meg nem gátolja, de a nagy üzleti gyárak érdekeiben elősegíti;

tekintettel arra, hogy ezen törvényjavaslat nem gondoskodik a székelyföldnek már az 1868. évi XVI. t.-cz. 12. szakaszában biztosított kisüst pálinkafőzés kivételes jogáról, mitől különben törvénytelenül fosztatott meg;

tekintettel arra, hogy a székely népet eddigi tapasztalatok szerint ezen kivételes jog megvonása, a kincstár alig számbavehető jövedelme miatt romlásba dönteni képes: mondja ki a képviselőház, hogy a most tárgyalás alatt lévő törvényjavaslatot általánosságban a részletes tárgyalás alapjául sem fogadhatja el és utasítja kormányt, hogy a nagy üzleti szeszfőzdék és a gazdasági szeszgyárak, illetőleg kisebb szeszfőzdék megterheltetése közötti feltűnő és elviselhetlen aránytalanságot egyenlítse ki, a székelyföld részére, a kisüstös pálinkafőzés szabad gyakorlatát az 1868: XVI. t.-cz. 12. §-a értelmében az e tárgyban újból benyújtandó törvényjavaslatba foglalja be.

A határozati javaslatot kivülem aláírták: Lázár Ádám, Rády Endre, Orbán Balázs, Czirer Ákos, Móny Gyula, Farkas Dávid, Farkas József, Hentaller Lajos, Ferenczi Miklós, Ugron Gábor, Farkas Balázs, Ugron Ákos.

Kérem a t. házat, hogy ezen határozati javaslatot elfogadni kegyeskedjék. *(Élénk helyeslés és éljenzés a szélső baloldalon.)*

T. ház! Saját igénytelenségem nem érdemel annyi figyelmet, hogy a t. ház becses türelmét egy pár szóra

is igénybe vegyem; azonban előttem szólott Bochkor Károly képviselő úr szives volt engem úgy aposztrofálni, hogy mintegy kötelességemmé teszi, nemcsak a t. ház méltósága iránt, de ezen párttal szemben is, melyhez tartozom, hogy állításait helyreigazítsam. Ő ugyanis szives volt indokaiban azt is felhozni, hogy engem a függetlenségi párt a t. túloldalról hódított el. Ha ezt hódításnak nevezi, megjegyzem, hogy én magamat nem becsülöm annyira, mint ő, tehát mint hódítást el nem fogadhatom. De azt is kijelenthetem, hogy még alkalmam sem volt a t. szabadelvű párton helyet foglalni.

A mi pedig azon oktatását illeti, hogy csupán ágyútölteléknek hódítottak meg, erre nézve kijelentem, hogy mint közkatona akármilyen helyet foglaljak el, saját meggyőződésemet és hazám érdekében fogok szolgálni és híven fogom teljesíteni kötelességemet és nem fogok válogatni azon hely között, a hová engem más érdemesebbek helyeztek és így, ha szükséges lesz, a mint kimutattam, hogy ágyútöltelék tudok lenni, fogok jövőben is lenni. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*) A mi pedig azt illeti, hogy mi privilégiumot csinálunk a székelyföld érdekében, bátor vagyok tegnapi felszólalásomra hivatkozni, hogy igenis, a t. ház egyetemét hívtam fel, hogy tegye magáévá az ügyet, hogy ne csak mi, hanem mindnyájan járjunk arra közre. (*Élénk helyeslés a szélső balfelől.*)

Az arányosítási törvény

hatályon kívül helyezése

Gyergyó vidékére nézve.

(Gyergyó-Szentmiklós és nyolcz gyergyói község kérvénye).

— *A képviselőház 1884. márczius 22. ülésén.* —

NAPLÓ: 1881—1884. XVI., 89. l.

T. ház! A kérvényi bizottságnak Gyergyó vidék kérvénye tárgyában hozott határozatát én a magam részéről elfogadom, mert meg vagyok győződve arról, hogy a kérvénnyel megtámadott 1876: LV. t.-cz., valamint az 1880: XLV. tcz., mely Gyergyó vidékére az arányosítást törvényben megállapítja, nemcsak fenn nem tartható, de annak a törvényhozás által leendő megváltoztatása feltétlenül szükséges. Ezen tény igazolására nem akarom az előttem szólott t. képviselő urat a doctrinair fejtegetések terére követni, sem pedig a kérvénynek magának előttem fekvő indokait ismételni, hanem egyszerűen utalok magukra ezen indokokra, valamint az igen t. előadó úr által előadottakra. Ha tehát egy létező törvény megváltoztatásának szüksége a törvényhozás által megállapíttatik, úgy akkor azon eszközökről is kell gondoskodni, hogy a törvényhozás erre vonatkozó intézkedéseinek lehetősége biztosíttassék. A kérvényi bizottság ezen határozata a törvényhozás intézkedésének lehetőségét egyáltalában nem biztosítja, sőt ellenkezőleg az 1871: LI. t.-cz. végrehajtása végett 1872-ben 20.846. szám alatt kiadott miniszteri rendelet a kérvényi bizottság ezen határozatát megakadályozza, mert azon rendelet értelmében az elsőfolyamodású királyi törvényszékeknek meghagyatik, hogy az arányosítási törvény értelmében a feleknek záros határidő alatt jogukban áll az arányosítási kereseteket megindítani, ha pedig e jogukkal a felek élni nem fognak, akkor az első folyamodású törvényszékeknek meghagyatik;

hogy azon kereseteket hivatalból indítsák meg. Az 1880: XLV. t.-cz., mely az előző törvényt módosítja, a királyi törvényszékeknek adott ezen utasítást még kiterjeszti és érvényben hagyja, úgy, hogy tényleg ma az arányosítási keresetek mindenütt egész Erdélyben folyamatban vannak és pedig, minthogy az illető felek maguk nem indították meg, a törvényszékek által hivatalból tétettek folyamatba. Ha tehát a kérvényi bizottság ezen határozata csak egyszerűen elfogadtatik, ennek következtése nem lesz más, mint az, hogy a t. igazságügyminister úr vagy be fogja látni a törvényhozás intézkedésének szükségét és erre nézve majd a javaslatot beterjeszti, vagy pedig egyáltalában nem fogja belátni és ha nem fogja belátni, akkor igenis várakozási állapotba helyeztetnek az illető érdekeltek és alkalmuk lesz arról meggyőződni, hogy a törvényhozás és a kormány nem akar nyilatkozni az iránt, hogy vajjon a megtámadott törvényt fenn akarja-e tartani vagy nem. Ha pedig az intézkedés szükségét be fogja látni, akkor megengedem, hogy a helyi viszonyoknak és a tényleges állapotnak megfelelő törvényjavaslatot fog a ház elé terjeszteni, de addig majd a hivatalból megindított arányosítási perek, mire a javaslat beterjesztetik és elfogadtatik, már bevégezett, megítélt dolgokká fognak válni és így a törvényhozás és kormánynak atyai gondoskodását az illető érdekelt felek egyáltalában igénybe nem vehetik, annak hasznát élvezni nem fogják.

Ezen indokból kifolyólag, nehogy az illető vidéket az arányosítási perekhez szükséges nagymérvű előzetes költségek ok nélkül terheljék, másfelől, hogy megóvassanak az illetők a bizonytalanság által könnyen ingerelhető túlkapásoktól, bátor vagyok a következő határozati javaslatot beterjeszteni:

Határozati javaslat. A kérvényi bizottságnak a Gyergyó vidék kérvénye tárgyában hozott határozatának elfogadása mellett, mondja ki a képviselőház: hogy utasíttatik az az igazságügyminister, 1872. május 6-án kiadott és a kényszerarányosítást elrendelő 20,846. számú igazságügy-ministeri rendeletet helyezze hatályon kívül és a folyamatban levő arányosítási pereket a törvényhozás további intézkedéseig függeszsze fel. (*Helyeslés szelső balfelől.*)

Az állami költségvetés.

(1885-re. Részletes tárgyalás. Közsügyi kiadások.)

— *A képviselőház 1884. december 5-diki ülésén.* —

NAPLÓ: 1884—1887., II. 30. l.

T. ház! *(Halljuk!)* Ma, midőn felszólalok, teljesen átérzem helyzetem súlyos voltát, melyet a felirati vita tartama és tartalmassága számomra készít; sőt ha visszaemlékszem azon szónoklatokra, melyeket kiváló férfiak tartottak, ha rá emlékszem azoknak tartalmára, melyektől a lebilincselő hatását eltagadni nem lehet: úgy látszik nekem, mintha sokra, többre kellene becsülnöm a hallgatást. De ha nem a hatás, hanem a magasabb igazság kedvéért kénytelen vagyok a t. ház becses figyelmét és türelmét magam számára igénybe venni azért, hogy némelyeket elmondjak és megjegyezsek: törekedni fogok ebbeli jóakarátát a tisztelt háznak az által megérde-
melni, hogy felszólalásomban rövid és tárgyilagos leszek.
(Halljuk!)

Ép azért a politikai újdonság ingerével bíró és hatásosnak bizonyult antisemita kérdéssel nem kívánok foglalkozni, de ha annak révén bátor vagyok rámutatni, sajátságos természeténél fogva, azon jelenségre, hogy a midőn az antisemiták által itt e házban megtámadott zsidó polgártársainkat azon gentry, mely az államban évszázadokon át vezérszerepet vitt és a törvényhozó testületben most is túlnyomó számban van, mondom, hogy e gentry a megtámadott zsidóságot egyhangú tiltakozásával védelmébe fogja és ugyanakkor kénytelen eltűrni Zichy Antal t. képviselő úr részéről a többség által is helyeselt hasonló megtámadást, a melynek ellenében ép zsidó polgártársainkat megvédelmezi és ótalmába fogadja:

én ezt, t. ház, nem tartom a liberalizmussal megegyeztethetőnek, sőt ellenkezőleg úgy látszik nekem, mintha a magyar társadalom liberalizmusa, mely avval vádoltatott, hogy a törvényhozás liberalizmusa megett marad, aligha különbözik a törvényhozás liberalizmusától, vagy ha különbözik, csak tárgyában különbözik, mert a míg itt a törvényhozásban a liberalismus a zsidó polgártársakat dédelgeti, addig viszont a társadalom az itt megtámadott gentryt veszi védelem alá.

De nem kívánok a vita másik kedvencz tárgyáról sem bővebben szólni, melyet a választási visszaélések vádjai képeztek; ha azonban az ehhez fűződött vita eredményeiből kifolyólag konstátálom azt, hogy akár az ellenzéknek, akár a t. túloldalnak, vagy akár mindkettőnek legyen igaza a választási visszaéléseket illetőleg, egy kétségtelen tény: hogy ezen visszaélések tényleg elkövetettek. Önkénytelenül fölmerül a kérdés, t. ház, hogy ily kétségtelenül beigazolt visszaélések miért nem gátoltattak meg annak idején, vagy ha már megtörténtek, miért nem vétetett ellenük igénybe a megtorlás.

A t. miniszerelnök ur, ha jól fogtam fel nyilatkozatát, ezzel szemben akként védekezett, hogy ő a maga részéről sohasem tartja megengedhetőnek, hogy bármily kormány a választásokra tetteles beavatkozást gyakoroljon; mert ez által a választási szabadságot veszélyeztetve látná s ő a maga részéről nem volt hajlandó az ellenzék e czímen emelendő vádjának magát kitenni.

Én, t. ház, a választási visszaéléseket e nyilatkozat által igazoltaknak nem látom, mert itt nem arról van szó, hogy ily beavatkozás, mely mindig veszélyes szokott lenni, igaz, a választási szabadságra nézve illetéktelen beavatkozást kellett volna, hogy tegyen a kormány; hanem igen

is lehet szó a kormány ama kötelességéről, mely a törvények végrehajtásában azt mindenkor terheli. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Itt lehet szó igenis a választási törvény végrehajtásáról, mely nem tekinthető beavatkozásnak, hanem e törvény keretén belül mozgó választási szabadság megóvásának, mely választási szabadság a visszaélések által oly keményen alteráltatott. (*Igaz! Ugy van! a szélsőbalon.*)

Midőn e vita folyamán a többség mindezekkel szemben oly kevés skrupulózitást tanusított, hogy már csak ennélfogva is az igazságtalanságot kellene az általa beterjesztett feliratnak kiérdemelnie, nem ezen szempontokból kívánom én szavazatomat a többség felirati javaslatától megtagadni, hanem azért, mert ott kivételes rendszabályok helyeztetnek kilátásba; az én alkotmányos felfogásom szerint alkotmányos államban, a hol a megzavart állami és társadalmi rend helyreállítása végett szüksége forog fenn a kivételes intézkedéseknek, azt az alkotmányon belül, a mindenhai kormány bármikor megteheti, ily rendszabályok szüksége fenn nem forog, sőt veszélyesnek tartom különösen azért, mert az ily kivételes rendszabályok, ha törvénybe iktatás által állandósíttatnak, igen könnyen konfiskálhatják magát az alkotmányt. (*Ugy van! Ugy van! a szélsőbalon.*)

De azt mondják, hogy az alulról jövő reakció veszélyeivel szemben szükség van ily kivételes rendszabályokra, hogy a liberalizmus és annak áldásai megóvassanak.

Én igen sajátságosnak tartom az olynemű liberálizmust, a mely óvatos liberálizmusnak jeleztetett; igen sajátságosnak az oly liberálizmust, a mely hogy a reakciót elkerülhesse, épen a reakció eszközeit veszi igénybe. (*Élénk helyeslés a szélsőbalon. Igaz! Ugy van!*) Nagyon jól

tudom, t. ház, hogy bármely politikai czélszerű törekvés csak akkor bir jelentőséggel, ha az a kellő anyagi erővel is támogatatik; mert ha ez kiányzik, úgy az a politikai törekvés csak képzeletivé válik.

Ha már most e szempontból vizsgáljuk a többség felirati javaslatát és ha el is fogadnám az abban nyilvánuló politikai törekvés helyességét és czélszerűségét, mert nem látom eléggé biztosítva a támogatásra szükséges anyagi erőt, a mely minden politikához okvetlen megkívántatik, nem fogadhatom el e feliratot.

Továbbá igen jól tudom, hogy csak az az állam lehet önálló, a mely a függetlenség akaratának képességével bir. Az akarat e képessége az, mely az állami önállóságnak első biztosítékát képezi.

Én ezt a többség javaslatában nemcsak kifejezve nem látom; hanem az abban uralkodó opportunitási hangulat által, mely mindig előbbre helyezi a saját nyugalma az állam legszentebb érdekeinek és a mely sokkal inkább hajlandó megnyugodni a helyzet nyugalma által adott előnyökben, semhogy független szabadelvű álláspontra törekednék: mondom, ezen opportunitási hangulat által ezen akarás-képességét nemcsak mostanra, hanem jövőre is megsemmisítve látom: ez az, a miért én a többség válaszfelirati javaslatát el nem fogadhatom, hanem Irányi Dániel t. képviselő ur felirati javaslatát pártolom. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

A válaszfelirat.

(Vita a javaslat felett.)

— *A képviselőház 1884. október 24-diki ülésén.* —

NAPLÓ: 1884—1887., I. 206. l.

T. képviselőház! A költségvetés tárgyalását oly fontosnak tartom, hogy még az is figyelemre méltó, mi azok által hozatik fel, kik oly csekély helyet foglalnak el a házban, hogy különben szerénytelenség nélkül fel sem mernék szavukat emelni. De másfelől mivel a költségvetés nemcsak a nemzet anyagi és szellemi fejlődésének irányát, hanem annak biztosítékait is tartalmazza és mint-hogy ezen biztosítékok feltételeit saját állampolgáraitól kéri és azok is nyújthatják, felszólalni kötelességem.

Most a vita végén teljes mértékben átérzem ezen kötelesség egész súlyát. S mégis teljesítenem kell épp azért, mert meg vagyok győződve arról, hogy a költségvetés nem pártkérdés, azt pártszempontból megítélni nem lehet és az a felett folytatott vitának csak úgy van meg a kellő erkölcsi értéke a nemzetre és a kormányra nézve egy-iránt, ha az a minden oldalról felhozható érvek mérlegetése után állapíttatik meg. Ha ezen szempontból tekintem a költségvetést s a többség magatartását azzal szemben: úgy látszik nekem, mintha sokkal kevesebb ok volna annak támogatása mellett, mint a mekkora a készség arra, hogy az elfogadtassék. Bizonyítja ezt, t. ház, azon megelégedés, melylyel a betérjesztett költségvetés eredményére, vagyis azon 21 millió forint deficiztre tekintenek, melyet az igen t. előadó úr is mint deficiztet jelzett. Tegyük fel azt, hogy a 21 millió forint deficizt valóban csak ennyi és nem több. Ok-e ez a megelégedésre, t. ház? A pénzügyi tudomány elvei szerint az államháztartásban jelent-

kező deficit nem mindenesetre az. Sőt ha a deficit oly produktív befektetések eredménye, melyek hatása az állampolgárok jólétének emelkedésében észlelhető; ha a termelés minden neme, a forgalom és a kereskedelem élénkebb mozgalomnak indul: akkor a deficit az államháztartásban nemcsak hogy nem baj, de imperatív létjogosultságot is nyer, melynek nem terhei, de áldásai észlelhetők. Hogy azonban ezen siker biztosíttassék, soha sem szabad az ily deficitet adóemelésekkel, hanem mindig csak államkölsönökkel fedezni, mert csak ez által lehetséges, hogy az állam túlköltekezése által élénkebb produkció létesüljön, hogy az adófizető kezében maradjon a többlet, hogy vagyonszaporításra mód nyújtassék, hogy hasznos beruházásokra felvett költségek hosszabb időre elosztassanak. A hiány megvan ugyan, de ez csak fikció, mert tényleg gyümölcsözőleg szerepel a polgárok vagyonában. Ha ez elveket elfogadjuk és kérjük, hogy a betervezett költségvetés deficitje ilyen természetű-e, kénytelen vagyok erre tagadólag felelni. Nemcsak midőn államháztartásunkban először jelentkezett, nem volt ily természetű: most annál kevésbé az, minthogy az eredetileg improduktív befektetésekből eredő hiány kamatterheit kell hordozni és ebből állott elő a deficit. Ezt természeténél fogva nem lehet ily deficitnek tekinteni, önök szerinti kicsinysége daczára, mely elfogadható volna. Sőt miután az általam jelzett módon állott elő a deficit, a mint a t. kormány elismerésre méltó törekvései a múltban igazolják, az oly természetű, hogy a deficit minden hátrányai vele járnak s államháztartásunkban eltüntetni lehetetlen. És a stabilitáson kívül van még egy másik veszedelmes jellege is. Mert az által, hogy az eltüntetésére hozott áldozatok az állampolgárok oly vagyonából vétetnek, melyből az állam

túlköltekezése annak idejében sem folyt be, de most a deficit terheiben osztozni kénytelen, ennek következménye nem lehet más, mint az, hogy az a vagyon kisebb lesz.

Mi sem bizonyítja világosabban ezen tételt, mint az egyensúly megzavarásának hatása alatt eszközölt adóemelések sorsa. Ezen adóemelésből befolyó jövedelem az államadósságok kamatainak törlesztésével, tehát improduktív befektetések által nyelik el, ha tehát az állam az ekként nyert jövedelmet kénytelen a nélkül felhasználni, hogy abból sem közvetve, sem közvetlenül mi sem térül meg az állampolgároknak, ha ezen erőlködés után mégis hiány marad, úgy ez a nemzeti vagyon és az adóképeség egyenes megtámadását jelenti. (*Úgy van! a szélső balon.*) Ezen tétel bővebb igazolása végett legyen szabad azon adóhátralékok rémítő összegére hivatkozni, melyek már is jelentkeznek és a költségvetésben fel vannak tüntetve, de a melyek a jövőben még inkább fognak jelentkezni.

Mindezeknél fogva, t. ház, én elfogadom a pénzügyi bizottság általános jelentésének azon tételét, mely azt mondja, hogy az 1885-iki állami költségvetés ugyanazon keretekben mozog, melyekben államháztartásunk több évi tapasztalata és fejlődése megállapította, elfogadom annyival is inkább, minthogy igenis ezen deficit és annak általam jelzett természeténél fogva annak nagysága nemcsak a múltban megállapított keretekben mozog jelenleg, hanem a jövőben is ott fog mozogni. De alig hiszem, hogy ily szerény mértékben és ezt annál kevésbé, különösen, ha meggondoljuk t. ház, hogy összes háztartásunk a mezőgazdaságra lévén alapítva, terményeink a világpiacszóról leszorítva, ha ezután az ennek révén nyert jövedelmek nem fognak befolyjni, vajjon honnan kapjuk meg a most előirányzott jövedelmet? Maga Németország érzi e veszélyt,

melynek a nem rég megnyitott birodalmi gyűlésen abban adott kifejezést a trónbeszéd, hogy a mezőgazdaság teljes ruinálása nélkül arra több terhet róni nem lehet és így a birodalom fokozott költségeiben a mezőgazdaság nem participálhat, azt más jövedelemből kell fedezni. Könnyű Németországnak, t. képviselőház, melynek hatalmas ipara, kereskedelme lévén, könnyen segíthet magán, ha a mezőgazdaságát nem is kell többé sújtani és válság elé juttatni. De hol van nekünk ilyen? Vasutaink vannak, gabonánkat azonban aligha fogják jövőre a világkereskedelem számára szállíthatni, a helyett az osztrák ipar termékeit hordják szét majd Keleten, hogy leendő iparunk piacztát is az osztrák ipar számára meghódítani segítsenek.

Vasutainknak lesz jövedelme, de ez alig lesz képes pótolni a hiányokat. Hanem azért újabb áldozatok árán szabályozzuk a Dunát, szabályozzuk a Vaskaput. Hiszen e közlekedési vonalon még a kereskedelmet sem mi fogjuk közvetíteni! Vagy talán az adóból befolyó jövedelem is oly cserevagyont képez, t. ház, melynek értéke az oly sokat emlegetett vasutakban van? Megengedem, hogy az is ott van, de mi haszna, ha minden értéket a vasutakban koncentrálnunk, ha a vasuti jövedelmeket az improduktív közös ügyek és a deficit konzumálják.

Mindezekre azt fogják mondani, hogy ezek nem egyebek, mint az ellenzék rémlátásai. Nem úgy van, t. ház: mint minden gazdálkodás az egyesek életét, úgy az államgazdaság is az államéletet föltétlenül uralja. Ezen államgazdaság hatása határozott kifejezést nyer azon erős fejlődésnek indult pauperizmusban, melynek szimptomatikus tünetei: az antiszemitizmus és a kivándorlás már régen jelentkeztek. Mindez igen szomorú, t. ház, de azt hiszem, hogy úgy én, mint azok, a kik hasonló kifejezést adtak

tapasztalataiknak e képviselőházban, azt hiszem, elég hű képét nyújtották a mai társadalomnak, elég hűen tükrözték vissza a 17 évi alkotmányos életnek rideg tapasztalatait. Most már csak az lehet a kérdés, vajjon abban áll-e a többségnek a feladata, hogy oly jogosult és komoly aggodalmak előtt hűnyjon szemet, a melyeket eloszlatni épp neki kellene. Vajjon az-e feladata, hogy oly veszedelmekbe sodorja a társadalmat és így az államot is, mely veszedelmek ellen épp az ő alkotmányos védelméhez kellene folyamodni? Az a kérdés végül, t. ház, vajjon a betervezett költségvetés mindezen aggodalmak és veszedelmek ellenében nyújt-e kellő orvoslást? Azt mondják: igen. Ha, t. ház, eltávoznak az igazságtól, annak teljes és tökéletes látszatára van szükség, hogy a csalódás előidéztesse és a többség még e látszatra sem törekszik; nem védi, nem bizonyítja tételeit: összes indoka a határtalan bizalomban összpontosúl s azután ez erős pozícióból képes támogatni még e költségvetést is; képes megváltoztatni még a multat is, mire pedig a görög hitrege szerint az olympus istenei sem képesek. Igaza van azon publicistának, ki azt mondotta, hogy minden politika, mely nem alapszik semmi elven, képes úgy az általános politikai helyzetet, mint minden rávonatkozó és alapított okoskodást meghamisítani.

Ezzel, t. ház, a költségvetés érdemét illetőleg be is végezhetném felszólalásomat, ha nem kellene még röviden egy kérdéssel foglalkoznom, mely nemcsak e költségvetéssel, de az általános politikai helyzettel is szoros kapcsolatban áll s ez a t. többség liberálistusa. (*Halljuk!*)

Tisztába kell jönnünk e kérdéssel, t. ház s azt hiszem, méltó, hogy ez oldalról is foglalkozzunk azzal, mert ma mindnyájan és oly mértékben vagyunk szabadelvűek, hogy

tulajdonkép senki sem tudja, hogy ki hát voltakép szabadelvű. Előzetesen azonban legyen szabad egy általános. e kérdéssel összefüggésben levő állapotra felhívni a figyelmet. Elfogadnám magam részéről azon állítást, hogy minden alkotmányi küzdelem, bárminő eredménynyel végződjék is, a nemzet életében változást idéz elő; és azt hiszem, hogy a mi alkotmányi küzdelmeinket befejező kiegyezés is nemcsak egy eddig ismeretlen államformát teremtet meg, nemcsak az államtani tételeket döntötte halomra, de annál is többet tett: megváltoztatta, helyesebben kikököntette évezredes irányából nemzeti fejlődésünket. E mélyreható változás természetes következménye egy oly állapot volt, melyben sem az emberek, sem az intézmények biztos alapot nem találnak. temérdek habozás, kétség, nyugtalanság szállja meg az elméket; a kedélyekben remény és csüggedés gyorsan változik, a percek változó szeszélyéből lesz függővé az elme, rendszeres munkára képtelen, szóval minden csak egyik napról a másikra tengődik és azt senki sem veszi észre, hogy az alatt a fogalmak összezavarodtak, hogy a mások törekvése mindenkinék érthetetlen és hogy a fejlődés megakad. Az átmeneti korszak ezen sajátságos, de természetes jelleme ellensége minden haladásnak, ellensége a nagyobbszerű alkotásoknak és legfőbb ellensége a tisztultabb felfogásnak s talán éppen ezért egyedül a hatalomnak kedvez. (*Úgy van! balfelől.*) Tapasztalat szerint pedig mindaddig tart, míg a múltban magáénak vallott ideáljairól teljesen elszakadni nem tud és míg a jövő irány eszméit megtalálni nem tudja.

Ily korszak jellemét viseli magán újabb alkotmányos életünk és ily korszak szülte a fuziót. (*Úgy van! balfelől.*)

Közös elve a fuziónak, t. ház, már az elemek heterogen

természeténél fogva sem lehetett célja: az államháztartás megzavart egyensúlyának helyreállítása, tehát egy oly negatív cél, melynek normális viszonyok között léteznie sem volt szabad. Politikai pártok alkalmazására pedig ily negatív cél nem szolgálhat alapul. Mert ha a célt megvalósította, az ekként alakult párt önmagától szűnik meg.

A folytonos politikai küzdelemre csak oly párt képes, mely elvekért küzd, mert csak ezek birnak ama felső fejlődési képességgel, mely a politikai küzdelemnek megadja a kontinuitást. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*)

A fuzionak ilyen politikai elve nem volt s hogy mégis a szabadelvű nevet adta magának, azt senki sem tudta megfejteti, de nem is iparkodott senki, mert senki sem keresett abban a pusztá névnél egyebet, sem az illetékes párt maga nem manifestált többet.

Mintha azonban a véletlen ama mondásnak, hogy csak a beteg érzi az egészség vágyát, politikai érvényt akart volna szerezni, ugyanakkor kezdték hirdetni a szabadelvűséget, midőn a kivételes rendszabályok Nagyváradon kilátásba helyeztettek, egyszerre mindenki a szabadelvűségről kezdett beszélni. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*) Én őszintén törekedtem az önök szabadelvűségével megismerkedni, de még csak annyira sem voltam képes, hogy a t. túloldalról különféle alak- és szavakba öltöztetett liberálizmusát ki tudtam volna venni és azok közül azt, mely az önök felfogásának leginkább megfelel. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) Nem tudom, melyik az, az-e, mely Nagyváradon kivételes rendszabályokkal kecsgettetett és itt a házban a magyar államnak a kiegyezési törvény által is fentartott jogát a magyar hadsereghez megtagadja? Vagy a mely óvatosan konzerválja magát? Vagy az, mely a harci riadót fújva, az angol szabadelvűséggel szövetkezve,

minden ellenvéleményt megsemmisítéssel fenyeget? Vagy az, melyet gr. Keglevich képviselő úrtól hallottunk, melyet ő hol dogmatikusnak, hol intranzigensnek nevezett? De bármelyik legyen az, bármelyiket fogadják el önök magukénak, a fogalmak különbözősége egyet bizonyít, azt: hogy a fuziót a szabadelvűség tekintetében még önöknek létrehozni nem sikerült. (*Élénk helyeslés a szélsőbalon.*)

Azért azonban önök a liberálisok, dicsőítik a 48-as évek liberálizmusát, oltárt emelnek a múltnak, de lerombolják azt, (*Úgy van! a szélső baloldalon*) segítenek eltörölni a nemzet emlékéből a liberális múlt negy eszméit, de jövőre nem tudnak mást jelölni ki; — önöké minden baja, minden hibája az átmeneti korszaknak, mely önöknek a hatalmat adta, de mely képtelen önöket a hatalom miként kezeléseért felelősségre vonni, pedig önöknek lett volna kötelességük, hogy az átmeneti korszaknak irányt és irányeszméket jelöljenek ki. Oly sokat vártunk önöktől, midőn a fuziót megcsinálták. Hiába vártunk, önök mitsem adtak. Egyet mégis: a szlávok elleni küzdelem reményét. Hiszen igaz az, hogy mi e reménynyel eddig is bőven birtunk, de jobb szerettük volna hallani, ha önök a győzelem reményével is kecsegtettek volna bennünket. Beksics t. képviselő úr szives volt e győzelem reményét azon kulturális haladásban jelezni, melynek alapjai e költségvetésben vannak lerakva.

Én úgy tudom, hogy a nemzetek kulturájának küzdelme mindig folytonos volt s mindaddig szokott tartani, míg a béke tart és e czímen minden időben, minden parlamentben nyugodtabb szívvel szavazhatta volna meg t. képviselőtársam a költségvetést, mert minden nemzetnek költségvetése e küzdelem eszközeit sokkal bővebben méri, mint a mienk. Egyről azonban biztosítom a t. képviselő urat,

hogy a kultura egymaga a nyers erőt soha feltartóztatni nem fogja, hogy a kultura egymagában, ha még oly magas fokon fog állani nálunk, egykor a szlávok fenyegető hatalmát, melyet ő is annak jelzett, feltartóztatni nem fogja. Legfeljebb egy történhetik és az nem a legrosszabb: ismétlődhetik a hajdankor, melyről Horatius azt mondja: »Graecia capta ferum victorem cepit, et artes intulit aggressi Latio !«

Nem fogadom el a költségvetést. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

T. ház! Én mindenkor azon meggyőződésben voltam, hogy a dualisztikus államforma mellett a két államfél állami önállósága teljesen felemésztetik.

Sokáig vitattatott ez a magyar képviselőházban, nevezetes bizonyítékok hozattak fel e mellett, de a kiegyezést védő párt mindig hivatkozott a törvényre és arra, hogy ezen kiegyezési törvényben a magyar állam önállósága minden körülmények között fenn van tartva és csak némileg van megszorítva; sohasem ismertetett el, hogy a magyar állam államisága tökéletesen beolvadt volna a dualisztikus államformába, hogy Ausztria és Magyarország a külföld államaival szemben nem léteznek.

Imreh Aurél t. képviselőtársam által benyújtott határozati javaslatára történt nyilatkozatok folytán én is azt tartom, hogy nemcsak nem áll, a mit vitatunk, hanem a kormány által is elismertetett.

Nem akarok azokra hivatkozni, a miket Helfy t. képviselőtársam felhozott, hogy a két parlament fölé terem-

tett delegáció egy olyan intézmény, a mely két parlament fölött intézkedik és a költségek megszavazásával azok jogkörét csonkítja; nem akarok arra hivatkozni, hogy bármikor volt szó, akár Magyarországon, akár Ausztriában oly ügyekről, melyek a külföldi államokkal érintkezésből eredtek, az a külügyminister útján a delegációk által szokott tisztába hozatni; nem akarok arra hivatkozni, hogy a külföldi államok soha sem Magyarország vagy Ausztria országgyűlésének határozatára, illetőleg az ott történt nyilatkozatokra voltak tekintettel, hanem mindkét országgyűlés által teremtett delegációkban történetekre, vagyis az összes külföldi államok Ausztria és Magyarországot soha külön nem választják, parlamentjük útján nem, hanem mindig csak a delegációk útján ismerik. Bátor leszek e tekintetben még egy körülményre hivatkozni, mely ezen állításomat feltétlenül igazolja. A nyáron t. i. s a múlt évben folyt a határkiigazítás Románia és Magyarország közt, tehát oly kérdésben, mely tisztán a magyar állam ügye, (*Helyeslés a szélső baloldalon*) mert a magyar határokról volt szó Erdélyben. A magyar kiküldöttek összeülvén Nagy-Szebenben a romániai kiküldöttekkel, ott ezek egyenesen megtagadták a tárgyalásokba bocsátkozást a magyar kiküldöttekkel, azt mondván, hogy ők Magyarország határát nem ismerik, hanem Ausztria-Magyarország határát, ennél fogva a kérdéses ügyben a magyar megbizottakkal nem tárgyalhatnak.

Ha tehát, t. képviselőház, a mint a miniszterelnök úr is elismeri, a mint én is elismerem, hogy tényleg így van: akkor csak egyet bátorodom kérni és ez az: ne méltóztassék többet e képviselőházban azt vitatni, hogy mi e nemzetnek képviselő-testülete vagyunk; ne méltóztassék többé vitatni, hogy nekünk hazánk dolgában feltétlenül

döntő szavunk van, a mint a törvénynél és a törvényhozó testület természeténél fogva kellene lenni és ne méltóztassanak tovább védeni azon állapotot, hogy ezen képviselőháznak a belügyi dolgokat kivéve egyéb ügyekben valami beleszólása volna. Hiszen ezt ma igen fényesen demonstrálta az igen t. miniszterelnök úr, mikor kijelentette, hogy a közösügyi költségeket illetőleg még a szavazást sem engedi meg a képviselőháznak.

Mindezeknél fogva bátorkodom hangsúlyozni nem álláspontomat mint párttag, hanem azon felfogásomat, hogy mint a magyar képviselőház tagja én a magyar nemzetre rovandó összes költségeket itt elbírálandóknak tartom és a delegációk által megállapított költségeket érdemleges tárgyalás nélkül elfogadni egyáltalában nem fogom.

Csatlakozom Imreh Aurél t. képviselőtársam határozati javaslatához. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Bátor vagyok az általam előadottak felvilágosítása végett megjegyezni a következőket. Tudom, hogy a román küldött aláírta a jegyzőkönyvet, de másfelől azt is tudom, hogy a magyar megbizottak a miniszterelnök úrtól kérvén utasítást, a miniszterelnök úrrévén a külügyminiszter adatta meg a román külügyminister által a román megbizottnak az utasítást, hogy a jegyzőkönyvet írja alá. Hogy minő törvényeket értett a miniszterelnök úr az alatt, hogy a román megbizott aláírta a jegyzőkönyvet a törvényeknek megfelelőleg, nem tudom, mert ha azt méltóztatott érteni, hogy a magyarországi magyar törvények, melyek Ausztriától teljesen függetlenek, illetőleg a külügyminiszter hatáskörétől teljesen függetlenek, ily magyar törvényeket nem

ismerek, hanem ismerek a határ tekintetében olyanokat, melyek a külügyminiszter kontrollja alá vannak helyezve és ennek megfelelőleg kérem értetni szavaimat, hogy Magyarország területi integritása tekintetében nem a magyar képviselőház, nem a magyar belügyminister, hanem az osztrák külügyminiszter és delegációknak van illetékes szava épen a kiegyezési törvények alapján. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

A kultusbudget.

(1885-re. Részletes tárgyalás. Tankerületi főigazgatóságok.)

— *A képviselőház 1885. jan. 26-diki ülésén.* —

NAPLÓ: 1884—1887. III., 211. l.

T. képviselőház! Az 1883. évi XXX. t.-cikk rendelkezése és felhatalmazása alapján a vallás- és közoktatásügyi miniszter az országot 12 tankerületre osztotta be s azok élén szervezte a kerületi kir. főigazgatóságokat. Ez magában véve törvényesnek látszik, mert hiszen a miniszternek kötelessége a törvény végrehajtásáról gondoskodni. És ha ezt teszi, csak kötelességét teljesíti. De igenis törvényes kifogás alá eshetik az, vajjon a végrehajtás által nem sérti-e meg a törvényt és ez esetben, t. ház éppen erről van szó. Mert habár az igen t. kultuszminiszter úr végrehajtotta a törvény azon rendeletét, hogy az országot 12 tankerületi főigazgatóságra osztotta be, de ezen beosztás által egy felekezetnek ugyanazon törvényben biztosított autonóm jogain ütött csorbát, midőn az erdélyi római katolikus státus által fentartott középiskolákat szintén a tankerületi főigazgatók és így a vallás- és közoktatásügyi minisztérium hatáskörébe vonta.

Mielőtt magával a ténnyel foglalkoznám, legyen szabad t. ház, az 1883. évi XXX. t.-cikknek ide vonatkozó szabványait röviden reprodukálnom.

Ezen törvény összes szabványai és intézkedései a szerint nyernek alkalmazást, a mint a középiskolák vagy a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelkezése és vezetése alatt állanak, vagy az autonómikus felekezetek által tartatnak fenn. A törvénynek ezen elvi megkülönböztetése kiváló fontosságot a középiskolák igazgatásában és vezetésében nyer, mert míg a felekezeti középiskolákat ezen

felekezeti főhatóságok igazgatása alatt hagyja, természetesen fentartva a szükséges állami felügyeletet és biztosítva az ellenőrzési jogot, addig a miniszter rendelkezése és igazgatása alatti középiskolák igazgatását ezen miniszterium hatáskörébe utalja.

Világos tehát, t. ház, hogy a tankerületi főigazgató-ságok által, melyek ezen középiskolákra nézve a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr szakközegeit képezik, a felekezeti középiskolákat a minister hatáskörébe vonni nem lehet.

És mégis a miniszter úr a mult évben eszközölt beosztás alkalmával, mint említettem, az erdélyi római katolikus status középiskoláit a tankerületi főigazgatók vezetése és igazgatása alá rendelte, mintha azok is a minister úr rendelkezése és közvetlen vezetése alatt állának; pedig ez, t. ház, nem így van, mert az erdélyi római katolikus status autonómiája, világos és nyílt bizonyítékaul annak, hogy még Róma szerint is a mi egyházi intézményeinkkel az autonomiai szervezet megfér, világos jeléül annak, hogy ezen autonomia, mely már az erdélyi protestans autonómiával ugyanazon törvényben gyökerezik és azóta fennáll és a fejedelem patronatusi jogát nem sérti (*Úgy van! a szélső baloldalon*), legújabbán az 1883. évi XXX. t.-czikk 41. §-ában törvénybe is iktattatott, mert ezen szakasz világosan és félreérthetetlenül kimondja, hogy: »Az erdélyi részekben a katolikus státus által fentartott és vezetett középiskolákra vonatkozólag mindazon jogok, melyeket eddig a katolikus státus gyakorolt, érintetlenül hagyatnak.«

A status ezen törvényben gyökerező jogsérelmének orvoslását kérte az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úrtól. Az igen t. miniszter úr azonban elutasította

és pedig a következő indokolásnál fogva, hogy t. i. az említett törvényezik hivatkozott szakasza nem sorozza az említett katolikus középiskolákat azon felekezeti iskolák közé, melyekről a törvény különben szól, hanem fenntartja az eddigi administrationalis viszonyokat.

Már pedig az erdélyi római katolikus iskolák, mondja továbbá az indokolás, eddig a kormány. illetve a tankerületi főigazgató vezetése alatt is állottak és az érettségi vizsgán a szabályszerű elnök, a tankerületi főigazgató elnökölt. Hát, t. ház, ez az indokolás egyszerűen hamis, mert ha a tankerületi főigazgató vezetése alatt állottak volna az erdélyi római katolikus középiskolák, ha a kormánynak ezen révén befolyása lett volna azok vezetésére, akkor kérdem, hogy a törvény megalkotásakor miért nem volt bátorsága a miniszter úrnak e viszonyt a törvénybe is iktatni?

De azt mondja továbbá az igen t. minister úr indokolásában, — s itt a törvényt szemben pozitívumot látszik állítani, — hogy ezen középiskolák a tankerületi főigazgatók vezetése alatt állottak ezelőtt is és az érettségi vizsgán a tankerületi főigazgató elnökölt. Érdekes megtudni, t. ház, hogy az igen t. minister úrnak ezen állítása miben gyökerezik? Ugyanis az erdélyi római katolikus status saját autonóm ügyeit az úgynevezett igazgató-tanács által gyakorolja. Ennek az igazgató-tanácsnak tagja volt az erdélyi tankerületi főigazgató is, de nem állásánál fogva, hanem, mert az autonóm status közgyűlése a tankerületi főigazgatót beválasztotta az igazgató-tanács tagjai közé. És mi történt, t. ház? Az, hogy ezen tankerületi főigazgatót az igazgató-tanács az érettségi vizsgákon való elnökléssel a saját iskoláiban megbizta, éppen azért, mert tanférfiú volt és így fel lehetett

tenni, hogy ezen hivatásának inkább meg fog felelni, mint a tanács bármely más tagja. Megbízta pedig az érettségi vizsgák elnökségével, annál inkább, mert nem látszott előtte aggályosnak a kormány közegét ily nobile officiummal felruházni.

Ezt azonban, sajnos, megszánta az igazgató-tanács, mert a vallás- és közoktatási miniszter úr egy közegének az igazgató-tanáctól nyert megbízása és annak felelős eljárásából most azt következteti a miniszter úr, hogy az megszerezte számára az erdélyi római katolikus középiskolák vezetési és igazgatási jogát s közegének ezen nobile officiumából oly jogot származtat le a maga részére, melylyel nem bir és annak a révén a maga terhére vindikálja az érettségi vizsgán az elnöklési jogot.

Már t. ház, ha a jogszerzés ezen módja meg van engedve; ha az államhoz, mint a legfőbb ethikai közület-hez méltó volna. hogy az elbirtoklás ezen neme helyet foglaljon, akkor is bátor vagyok az igen t. cultusministert kérni, hogy ezen elbirtokolt jogát miért nem érvényesítette a törvény megalkotása alkalmával?

T. képviselőház! Nekem úgy tetszik, hogy a t. cultusminister úrra nézve ez az általa árnyéknak nevezett erdélyi autonomia legalább is oly félelmes, mint az itt hangoztatott római katolikus általános autonomia. És ha nem volna ezen árnyék-autonomia annyira félelmes, nem bírom belátni, mért akarja a t. miniszter úr a törvény ellenére megfosztani ezen autonómiát az azt szükségesen és törvényesen megillető jogoktól? (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

T. ház! Én reményelem, hogy az 1883:XXX. t.-cz. 41. §-ának érvény fog szereztetni szemben a miniszter úr akaratával, a ki saját akaratát a törvény fölé emeli.

Annál inkább meg vagyok erről győződve, mert jöhetnek idők, a midőn akad kormány, mely mindenféle autonómiát magára nézve kellemetlennek tartván, úgy mint a protestáns autonómiára nézve megkiséreltetett, segítségül hívva magukat a sértett katolikusokat, fogja ezen autonómiát eltörölni akarni. Ily preczedenst ezen ház nem alkothat. Hiszen a miniszterelnök úr szíves volt pénteki beszédében nyíltan kijelenteni, hogy a felekezetek jogait, meggyőződését és szokásait tiszteletben tartja. Felteszem, hogy a miniszterelnök úrnak nem volt tudomása a vallás- és közoktatási miniszter úr intézkedéseiről.

Trefort Ágoston, vallás- és közoktatási miniszter: Volt!

Ha volt tudomása, remélem, hogy e kijelentésnek megfelelőleg fog szavazni. Mindezeknél fogva bátor vagyok a következő határozati javaslatot benyújtani. (*Helyeslés a szűlés baloldalán.*)

Nagy István jegyző (*olvassa a határozati javaslatot*): Határozati javaslat. Tekintettel arra, hogy az 1883. évi XXX. t.-cz. 41. §-a az erdélyi római katolikus status által fentartott és vezetett középiskolákat ugyanazon felekezeti középiskolák közé sorozza, melyről a törvény 23. és 46. §-ai szólnak,

tekintettel arra, hogy az országnak a vallás- és közoktatásügyi miniszternek 1884. évi 17.916. számú rendeletével foganatosított tankerületi felosztása az erdélyi római katolikus autonomia jogait sérti:

a képviselőház kimondja, hogy az erdélyi római katolikus status által fentartott és vezetett középiskolák a protestáns felekezeti középiskolákkal egyenlő joggal bírnak s ehhez képest utasítja a vallás- és közoktatásügyi minisztert, hogy az országnak tankerületi beosztását az erdélyi római katolikus status autonom-jogainak tiszteletben tartásával újból foganatosítsa. Budapesten, 1885. évi január hó 22. Hoitsy Pál, Pappszász György, Fornszek Sándor, Imre Aurél, Farkas Balázs, Győrffy Gyula, Ugron Gábor, Győrffy Géza, Orbán Balázs, Bornemisza István, Madarász József, Hevessy Benedek, Csanády Sándor.

A törvényhatóságokról.

(A törvényjavaslat részletes tárgyalása.)

— A képviselőház 1886. márczius 22., 23-diki ülésén. —

NAPLÓ : 1884—1887. X., 247., 283. l.

T. képviselőház! (*Halljuk! Halljuk!*) Azok után, a miket a t. miniszerelnök úr és előttem szólott t. képviselőtársam a cultura tekintetében Babes Vincze t. képviselő úr szavaira nézve elmondott, alig marad számomra egyéb hátra, de ez azután kötelességem, hogy Babes t. képviselő úr szavaira némi helyreigazítással én is éljek. Mert midőn kijelenteni méltóztatott azt, hogy Erdélyben éppen a románok után következünk mi magyarok, akkor eltekinte attól, hogy a románok által lakott területeken Erdélyben, Fogaras, Szeben, Besztercze-Naszód, Hunyad vidékén a népoktatásról szóló kimutatás szerint is románok legkevésbé iskoláztathatják gyermekeiket, sőt miután azon két felekezet, melyhez e vidékek román lakói tartoznak, nemcsak iskolákat nem állítanak és az állami oktatást perhorreskálják, hanem egyáltalában a kulturális követelmények ama minimumának sincs elég téve, hogy megfelelően kiképezett papok és tanítókról gondoskodtak volna és e tekintetben a legnagyobb hiányokat észlelni, azt hiszem, az országban ez már köztudomású tény.

Tovább megyek és bátorkodom hivatkozni éppen azon terület érdekében, a mely megtámadtatván és hol tisztán magyarok laknak, nevezetesen a székelyföldre, a hova méltóztassék elmenni a t. képviselő úrnak és ott szemlélheti, hogy a legjobb karban tartott és a legjobb erővel ellátott iskolák voltak már akkor, mikor a szászok egyáltalában iskolákat kezdtek létesíteni és méltóztassék tudomásul venni, hogy minden megyének nemcsak népiskolái,

hanem középiskolái a legrégibb időktől fogva mindig voltak. S ha a t. képviselő úr a katonai határőrvidékre akar hivatkozni azért, hogy igazolja, szemben a magyar állammal, a kultura terén történt mulasztást: én is bátor vagyok e tekintetben is szintén saját megyémre hivatkozni, a mely egyik határőrvidéket képezett és a hol az akkori kormány nekünk iskolákat szintén állíttatott.

A t. képviselő úr azt jegyezte meg, hogy ezen német tannyelvű iskolák csak a központban állíttattak fel. Bocsánatot kérek, felállíttattak mindenütt, a hol a katonai kormányzat azon czélt akarta elérni, hogy a központi katonai iskolának elemet képezzen; ezen iskolák azonban nem alterálták a községi iskolát, de nem is követték a népoktatási czélt és mindig német nyelvű iskolák voltak. a román határőrvidéken is csak ilyen német nyelvű iskolák voltak. (*Úgy van!*) De tudtomra a központban igenis állított iskolát, de a községekben alig egy-kettőt kivéve nem, ezek is azonban a fentebbi czél érdekében.

Végezetül legyen szabad, t. ház, épp a t. képviselő úr hivatkozására, hogy a romániai prefekt és annak titkára képviseli az ország közoktatását Romániában, megjegyzem, hogy igenis annyira képviseli, hogy a teljesen magyarulakta vidékeken, a hol tisztán magyar községek vannak, a magyar nyelv absolute soha szóba se kerülhet és midőn a képviselő úr szíves volt erre hivatkozni, legyen szabad nekem is óhajtsásként kimondanom: vajha nálunk is a főispánok és azok titkárai azon feladatot teljesítenék Erdélyben. (*Élénk derűlttség és általános helyeslés.*)

T. képviselőház! Meglehetősen nehéz feladat ennyire előhaladott időpontban a törvényjavaslathoz hozzászólni,

(*Halljuk!*) hanem szükségesnek tartom a magam részéről némely megjegyzéseket tenni e szakasznál, még pedig azon fontosságnál fogva, melyet e szakasznak a törvényjavaslatban tulajdonítok. (*Halljuk!*)

Ha e törvényjavaslatot és annak a tárgyalás alatt lévő szakaszát összehasonlítjuk, t. ház, mindenkinek okvetlenül azon meggyőződésre kell jutnia, hogy e törvényjavaslatnak semmi más célja, semmi más feladata nem volt, mint hogy e szakasz alkotmányos úton törvénybe iktatható legyen. Ezen állításomat igazolja a többek közt és minden bővebb bizonyítgatás nélkül maga a törvényjavaslat, a melyből kiderül, hogy az 1870 : XLII. törvény-cikk összes intézkedéseit változatlanul fentartja és csupán csak annyiban módosítja, a mennyiben ezen szakaszban elődjével szemben a főispáni hatáskört túlságosan kiterjeszti. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*) Minden más módosítás csupán arra való e törvényjavaslatban, hogy a főispánnak ekként kiterjesztett hatáskörét minden úton a legszélesebb alapokon, még a jogszolgáltatással szemben is feltétlenül biztosítsa. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*)

Lehetetlen tehát tagadni, t. ház, hogy e szakasz jellege dominál az egész törvényjavaslaton. Annál kevésbé lehet tagadni azt is, hogy e szakasz szelleme szabja meg maga a törvényjavaslatban felhozott összes módosításoknak szellemét és határát is. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*)

Én nem akarok, t. képviselőház, a szakasznak ezen szelleméből és irányából következtetéseket vonni le; nem akarom szembe állítani az igen t. miniszterelnök úrnak az önkormányzat iránt több ízben kifejezett előszeretetével és nem kutatom, hogy ez előszeretet mennyiben valósíttatik meg e szakasz által. Azt sem kutatom, hogy vajjon

nem-e ama compromissummal állunk szemben e szakaszban, a melyet a t. miniszerelnök úr is megengedhetőnek és elfogadhatónak jelentett ki, tudniillik azt, a mely a municzipálisták és cenztrálisták közt létezhet. És nem akarom azért, t. képviselőház, mert előttem nem az a fontos kérdés, hogy e szakasz intencziója, iránya mennyiben felel meg akár egyik, akár másik, akár a közvetítő harmadik iránynak; hanem első sorban a fontos kérdés az, vajjon az által mennyiben orvosoltatnak közigazgatásunknak minduntalan hangoztatott, többször kifejezett hiányai és bajai. Mert hogy ily hiányoknak és bajoknak létezniök kell, azt maga a törvényjavaslatnak általános indokolása is egyszerűen konstatálja. Igaz ugyan, hogy elfeled rámutatni arra, hogy mikben vannak tehát e hiányok, hol vannak e bajok.

Mi természetesebb tehát, hogy a törvényjavaslat maga ezekkel szemben orvoslásról nem is gondoskodik és nem is gondoskodhatik. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*) Mert, t. képviselőház, ha egyáltalán közigazgatásunknak voltak hiányai és voltak bajai, én legkevésbé hallottam panaszt arról, hogy e hiányok és bajok forrása a főispáni hatáskör elégtelenségében találtatott volna fel. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*) Legfőlebb hallottunk panaszt és igen súlyos vádakát a miatt, hogy a főispánoknak már az 1870: XLII. törvénycikkben megszabott hatásköre is túlságosan veszélyezteti a közigazgatás menetét. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*)

És ha hallottunk panaszt, az csak arra vonatkozott, hogy a főispánok e hatalomkörrel sem elégedve meg, azt mindig kibővíteni törekedtek. E tekintetben, t. képviselőház, az 1870: XLII. törvénycikk egyik legnagyobb hibáját már akkor az igen t. miniszerelnök úr abban találta meg,

hogy a főispánoknak a kandidáczióális jogban adott felhatalmazás és annak gyakorlása veszélyeztetőleg fog hatni az összes közigazgatás menetére azért és ezen okot ismét épen abban találta meg, mert ily széles alapon nyugvó hatalomkörrel szemben a főispánnak semminemű felelőssége dekretálva nem volt. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*)

Azt hiszem, hogy az 1870: XLII. törvényczikk alapján tett tapasztalatok a közigazgatás terén ezen akkor súlyos hibának bélyegzett bajt még csak megerősítették és én valóban aligha csalatkozom, midőn azt hiszem, hogy épen ezen ennyire igaznak bizonyult hiánya és baja az 1870. évi XLII. törvényczikknek adta meg az első impulzust arra, hogy az ezen és ilyen módosított alakjában újra a törvényhozás elé hozassék. Mert hiszen habár ki is fejeztetett e házban, hogy a törvény rossz, hogy közigazgatásunkat ez alapon fejleszteni nem lehet, mégis már azon intézkedések, melyeknek célja épen a közigazgatás fejlesztése volt, mire az első lépés az 1876: V. törvényczikk és a második a VI. törvényczikkben tétezt meg, már határozottan sejtetni engedik, hogy az általános reformjavaslat milyen természetű fog lenni, mert hiszen a főispáni hatáskör nem ezen törvényjavaslatban nyer élénk kifejezést, illusztrálja azt az 1876: VI. törvényczikk, hogy a közigazgatási bizottság révén, melynek a főispán elnöke és melyek legnagyobb részben igaz, hogy a választottakból alakíttatnak össze, de túlságos befolyást nyer azon állami tisztviselőkkel, kik abban helyet foglalnak, az egész közigazgatás menetére döntő befolyását vitatni nem lehet és ha hozzá vesszük azt, t. ház, hogy a kandidáczióális jognál fogva az önkormányzatnak fentartott és a választásban kifejezést nyert leghatékonyabb eszköze és módja egyenesen a főispánra ruháztatik és az

ekként megválasztott tisztviselőkre nyert befolyását állandóan biztosítandó az 1876:V. törvényczikk által alakított fegyelmi választmányban a döntő szó a főispáné, azután lehet a főispáni hatáskör teljességéről fogalmat szerezeni. Ha tehát, t. ház, az alkotásokat és a fejlesztésnek jellegét és jellemét vizsgáljuk, melyek az 1870:XLII. törvényczikk óta történtek és a melyek e törvényjavaslatban lelik betetőzésüket, azt hiszem, t. ház, alig lehet kétségbe vonni azt, hogy e reform semmi egyéb célnak nem felel meg, mint annak, hogy a hatalom minden áron és minden irányban biztosíttassék. (*Úgy van! balfelől.*) Én e rendszerben sehol soha sem látom megóva a kormányzottaknak érdekét, (*Úgy van! balfelől*) soha és sehol sem látom, hogy azoknak az államkormányzat által, bár csak hajlam mutatkoznék is az iránt, hogy orvosoltatni kívántatnának: csupán egyet látok mindenütt, tudniillik azt, hogy a hatalmi befolyás a közigazgatás összes kere-tében és minden forumán biztosítva legyen. (*Úgy van! balfelől.*)

Chorin Ferencz t. képviselő úr szíves volt kijelenteni, hogy ő a javaslatot elfogadja azért, mert ő az államhatalomnak módot és alkalmat akar arra szolgáltatni, hogy az az állami célokat minél hatékonyabban valósítani képes legyen. Nos, t. ház, ha ez indok e törvényjavaslat és e szakasz elfogadására: én bátor vagyok teljes tisztelettel kérdezni, hogy ezen célok megvalósítását eddig is mi akadályozta? Mert hiszen a főispánok — a mint az előbbarra hivatkozni bátor voltam — teljesen és akadálytalanul gyakorolták az 1870 : XLII. törvényczikkben körül-írt hatáskörüket, sőt azzal meg nem elégedve, tovább mentek és ezt túlhágva, beleavatkoztak a közigazgatás minden ágába és most azzal állnak elő, hogy ezen főis-

páni hatáskör elégtelen volt arra, hogy az állami czélok megvalósíttassanak. (*Tetszés balfelől.*)

T. ház! Ennek az indoknak tarthatatlanságát bővebben nem akarom vitatni, hanem elfogadom azon második indokot, a mely mióta a magyar törvényhozásban a közigazgatás szervezetéről valaha szó volt, mindig azon czélból történt, hogy az parlamentáris felelős kormányzattal összhangzatba hozassék, sőt igen nagy előszeretettel, mondhatni mint legfőbb indokra szoktak e törvényjavaslat védői arra hivatkozni, hogy e parlamentáris felelős kormányzattal való összhang fogja pótolni ama felelősséget, mely a főispánt abszolute nem terheli.

Ezen indok ellenében ismét kénytelen vagyok első hatékony ellenindokot a t. miniszterelnök úr indokából meríteni, a ki az 1870 : XLII. törvenyczikk tárgyalása alkalmával határozottan kijelentette, hogy a kormány felelőssége a főispánok visszaélései miatt teljesen illuzórius; mert hiszen és ez természetes, hogy egy főispánnak viselt dolgaiért az a parlamenti többség nem fog a miniszterelnöknek bizalmatlanságot szavazni és én a parlamentárizmus szempontjából határozott elfogadom a többségnek ezen eljárását. De azután azt kérdem, vajjon helyes-e ily nagy hatáskörrel bíró közeget teremteni az adminisztráció minden ágában, a melyért soha senkit, még a miniszterelnököt sem lehet felelősségre vonni? (*Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.*) És méltóztassanak arra felelni, hogy vajjon, ha minden egyes esetben ily felmentést kap és kell, hogy kapjon a kormány, akkor, ha az a 70 főispán minduntalan elkövet ily visszaéléseket, törvénytelenéseket és így az egész közigazgatás tönkre fog menni, akkor is azt fogják mondani, hogy minden egyes esetért felelősségre vonni a kormányt nem lehet és ott állunk,

hogy az úgynevezett felelősségnek ezen gyakorlata által minden egyes esetben az egész ország közigazgatásában előforduló visszaéléseket, bajokat és hiányokat minduntalan csak szankcionálni lesz hivatva a törvényhozás? Vagy tegyük fel, hogy lehetne képzelni oly érzékeny parlamentárizmust, a mely lemondva a momentán győzelmek méltánylásáról, azokat meg tudná vetni önmagáért és valóban komolyan akarná gyakorolni azon felelősséget, a mely jogában áll, nem volna-e ez a parlamentárizmusnak egyenesen fejreállítása? Mert hiszen az a többség, a mely tudja, hogy azt, a kit felelősségre von, azért von felelősségre, mert ez országban azon főispán az ő érdekét szolgálta még akkor is, mikor a törvényt megsérti, vajjon az a többség saját sorsa fölött, mely igen sok esetben éppen azon visszaélésekhez van fűzve, képes lesz igazságos bíró lenni?

Mindezen okoknál fogva én nem azért, hogy akár municzipális álláspontot foglalok el, sem azért, mert cenztrálista vagyok, nem fogadhatom el e szakaszt, nem fogadhatom el azért, mert én minden közigazgatási rendszernek, legyen az akár cenztrálista, akár municzipális, egyetlen fő és kiváló feladatot tulajdonítok és ez az — és ennek minden rendszer meg kell, hogy feleljen, — hogy a kormányzottaknak politikai szabadságjogai megóvassanak, (*Helyeslés. Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.*) akár legyen cenztrálistikus az a szerkezet, a mely által a közigazgatás megvalósúl, akár önkormányzat. (*Úgy van! balfelől.*) És hogy ez az álláspont, fájdalom, a magyar képviselőházban ma még első és egyetlen álláspont, a melynek szempontjából mi közigazgatási törvényeinket megbírálhatjuk, az nem az én hibám, de kell, hogy így bíraltassék meg, a míg más országokban, a melyekre

sokszor történik itt hivatkozás, úgy Angliában, mint Franciaországban, a hol minden meg van téve arra, hogy a kormányzottak érdekei megóvassanak, addig csak nálunk van az, hogy ezen legprimitívebb feladatot sem tudta a közigazgatás megoldani.

Hogy miként fog e javaslat a közigazgatás második követelményének eleget tenni, hogy mennyiben fogja az állami hatalmat vagy az önkormányzás fejlesztésének eszméjét protezsálni, arról, fájdalom, szó még nálunk nem lehet. Én tehát határozottan ellene vagyok a tervezett reformnak, mert e szakaszban látom megtestesülését, azon törekvésnek, mely az önkormányzat minden nyilvánulását dominálván, azt felelősség nélkül összekúszálja és a nélkül, hogy ezzel szemben az okvetlenül bekövetkezendő jogsérelmekért az állampolgárokrak valaha valami jogorvoslatra tért engedne. *(Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

De nem fogadhatom el a szakaszt azon harmadik indokból sem, melyet szívesek voltak, habár elrejtve felhozni, hogy tudniillik ily adminisztráczióális közegekre az állam-eszme érdekében szükség van.

Igen sajátságosnak tartom, hogy épen a magyar képviselőházban ma állameszméről lehet szó. Szomorú dolog, de való. Igenis állameszme, mely sehol és semmi irányban nem testesülhetett meg, egyedül csak a belügyi igazgatás terén és az állameszme még ott sem elég hatályos, nem elég erős, annak még több hatalmi eszközre van szüksége, daczára annak, hogy mindennel bir, mivel az államot megvédeni módjában áll; de még hatalmi eszközre van szüksége, hogy az államot megvédje, nem bánom akár a nemzetiségekkel, vagy bárkivel szemben is.

Ennél nagyobb szegénységi bizonyítványt ezen állami hatalomról kiállítani valóban nem lehet. *(Úgy van! a bal-*

és szélső baloldalon.) Hiszen ha a nemzetiségek, a mint szívesen ragaszkodnak az állameszméhez, úgy annak minden konzekvenciájának, tehát az államhatalom minden nyilvánulásának is alá kell magukat vetniök; de ha nem teszik, ha nem akarják magukat alárendelni az államhatalomnak, melyet csak mint eszmét fogadnak el: ugyan a főispánok képesek lesznek-e őket jobbakká, erkölcsösebbé tenni, ha ezen széles hatalmi körrel felruháztatnak?

Én e szakaszt még ezen szempontból sem fogadom el, mert megkívánom, hogy a kormány hatalma legyen elég erős és az alkotmánynál fogva joga is van minden kivételes rendszabály nélkül arra, hogy ha merészelné valaki honpolgári kötelességét nem teljesíteni vagy ellenszegülni, azt megtorolhassa. Miután nincs szükségünk ily hatalmi eszközre, mert az különben is meg van adva és miután mint említém, teljesen összekúszálja közigazgatásunk egész rendszerét, a nélkül, hogy ezzel szemben alkalmat adna a honpolgároknak arra, hogy valaha jogorvoslatot nyerhessenek és a közigazgatás minden nyilvánulását kasszálja az államhatalom számára a nélkül, hogy azt erősebbé tenné, nem fogadom el a szakaszt. *(Élénk helyeslés, éljenzés a bal- és szélső baloldalon.)*

A Janszky-ügy.

(Törvényhatóságok s népgyűlések kérvényei a magyar alkotmány s a nemzeti közérzet tiszteletben tartásának érvényesítése iránt a hadseregben.)

— *A képviselőház 1886. október 9., 11., 14-diki ülésén.* —

NAPLÓ : 1884—1887. XIII., 171., 196., 261., 267. l.

Beóthy Algernon jegyző *(olcassa)*: Borsodmegye közönsége, Beregmegye közönsége, Csanádmegye közönsége, Fejérmegye közönsége, Gömör-Kishontmegye közönsége, Hevesmegye közönsége, Hunyadmegye közönsége, Jász-Nagykun-Szolnokmegye közönsége, Szabolcsmegye közönsége, Ugocsamegye közönsége, Zalamegye közönsége, Arad sz. kir. város közönsége, Székesfehérvár szab. kir. város közönsége, Szombathelyen 1886. június 13-án tartott népgyűlés, Nyiregyházán 1886. augusztus 15-én tartott népgyűlés, Szathmár szab. kir. város közönsége, Békés-Csabán 1886. augusztus 1-én tartott népgyűlés, Komárom szab. kir. város közönsége, Enyingen 1886. évi augusztus 15-én tartott népgyűlés, Ó-Becsén 1886. augusztus 20-án tartott népgyűlés, Rozsnyón 1886. évi augusztus 8-án tartott népgyűlés, Békés városban alakult 1848-as párt elnöksége, Esztergomban 1886. évi augusztus 8-án tartott népgyűlés, Budapesten 1886. évi augusztus 1-én tartott népgyűlés feliratoznak és kérvényeznek a Janszky-féle esetből kiindulva, Magyarország államjogi különállása és a magyar király történelmi magas méltóságának a hadseregben is nyíltan és őszintén való elismerése, ennek intézményileg való érvényesítése, továbbá a Janszky-ügyben fenforgó nemzeti sérelem orvoslása és oly intézkedés megtétele iránt, hogy a hadseregben a magyar alkotmány szelleme s nemzeti közérzetlet tiszteletben tartása kellőleg érvényesüljön és biztosítsassék; külön magyar hadsereg és illetőleg önálló magyar hadsereg szerveztessék és a magyar hadsereg tagjai a magyar alkotmányra esküt tegyenek.

T. ház! Meg vagyok nagyon győződve, hogy az előttem szóló előadó úrnak beszédét az igazi hazafiság sugalta, azonban mégis annak azon gyengéje volt, a melyért ő nem hibás, az tudniillik, hogy ennek kifejezést adni kellően nem sikerült; maga az az indokolás, a melylyel a kérvényi bizottság véleményét indokolni megkíséرتette, szintén ebben a hibában szenved, mivel azon alap, a melyre a kérvényi bizottság többsége a saját véleményét alapította, tudniillik a kézirat, a kérvényi bizottság és a képviselőház előtt nem létezik. Hogy erre véleményt miképen lehet építeni, ezt én megérteni képes nem vagyok.

Ezzel kapcsolatosan azonban legyen szabad ezen incidensből a t. miniszterelnök urnak két megkülönböztetésére reflektálni. A t. miniszterelnök úr ugyanis különbséget tett oly leiratok közt, a melyek egyenesen a házhoz vannak intézve és olyanok közt, a melyek nincsenek ahhoz intézve. Hogy e kettő közt akkor, midőn az alkotmányos miniszterelnökhöz intézett kéziratról van szó, mi a különbség, megérteni képes nem vagyok. De még kevésbé vagyok képes megérteni azt a megkülönböztetést, amelyet a miniszterelnök úr kézirat és leirat közt tett, mert erre vonatkozólag alkotmányos ismereteim absolute nem képesek felvilágosítást nyújtani. E megkülönböztetést a magyar törvényhozásnak, nézetem szerint, nem szabad elfogadni, mert különben egy oly jogról mondana le, mely a magyar törvényhozó testületet mindenkor megillette s a mely szerint a koronával a miniszterium útján egyedül ő érintkezik, de más senki sem. (*Úgy van! a szélsőbal felől.*) A kérvényi bizottság többségének véleménye egy oly királyi kéziraatra van alapítva, a melyet formailag nem ismerünk. Én tehát hivatkozhatnám arra, hogy ezen oknál fogva is a többségi vélemény is alaptalan, azon indok daczára is, melylyel az állittatik, hogy a királyi kézirat, melyet tekintsünk ismertnek, mert hisz a »Budapesti Közlöny«-ben megjelent, mintha e kézirat által a nemzet nagy aggályai eloszlottak volna. A t. kérvényi bizottság többsége véleményének ezen egyetlen indokát bátor vagyok hasonlókép, mint a t. előadó úr, az eseményekből ellenvilágításba helyezni. (*Halljuk! Halljuk! a szélsőbal felől!*)

Ha még oly érzékeny lett volna is azon bántalom, mely ellenünk a budai temetőben elkövettetett (*Halljuk! Halljuk!*) és ha azon bántalom azonnal jóvátétetett volna, meg vagyok győződve, hogy az maga után hagyott volna

ugyan kellemetlen nyomokat, de semmi esetre sem izgatta volna úgy fel a nemzet közvéleményét, a mint tényleg történt. De miután a köteles elégtétel is megtagadtatott a nemzettől, természetes, hogy az előbbi érzékeny bántalom sértéssé minősült, mely alkalmas volt arra, hogy a nemzet minden aggályát provokálja és méltán, mert a bántalom azon hadsereg részéről jött, melynek egyik állítólagos feladatát az is képezte, hogy a nemzet legszentebb érdekeit védelmezze. Kellott, hogy a nemzet a hadseregnek ilyenmő kötelességét is vélelmezze, nem mondom saját ösztönéből, vagy éppen meggyőződésből, hanem kényszerűségből.

A magyar hadseregről le kellvén mondania, kénytelen volt a nemzet némi megnyugvást keresni és abban a hitben találni meg, hogy a hadsereg, mely a nemzet erőmegfeszítései árán európai színvonalra emeltetett és azon tartatott meg állandóan, hogy azon hadsereg, melynek a delegációkban sohasem voltak elég drága és elviselhetlen terhekkal járó igényei, melyeket a magyar delegátusok az osztrákok ellenzése daczára is gyakran és utána a magyar törvényhozás pártkülönbség nélkül pazar bőkezűséggel meg nem szávozott volna, mondom, a nemzetnek hinni kellett, hogy e hadsereg velünk szemben sem fog megfelelkezni kötelességéről, méltányolni fogja, hogy e nemzet az ő exisztenciájára áldozza véres verejtékének úgyszólva minden gyümölcsét és ennek fejében viszont megvárhatja, hogy nemcsak a magyar államot, mint a dualisztikus államforma szerényebb felét, hanem a magyar alkotmányt és a nemzet jogait is kész védelemben részesíteni, ha azt valaki elég merész volna megtámadni.

De, t. ház, a mily nagy csalódást rejtegetett számunkra a közös hadseregbe vetett eme hitünk, éppen oly

méltatlan gyanuval sújtotta az a közös hadsereg hagyományos szellemét. Mert az a hagyományos szellem létezik. Lényege ugyanaz, a miért Olaszországban Radetzky, Csehországban és Bécsben Schwarzenberg, nálunk Jelasich és társai vívták öldöklő csataikat; az egységes Ausztria abszolút uralma volt az, a miért ezek küzdöttek. És veszendőben volt az eszme, egyedül a hadseregben létezett, melynek ezentúl egyetlen törekvése, büszkesége az volt, hogy általa és benne él Ausztria, vagy hogy klasszikus tanut idézzek magam mellett, úgy énekelte az osztrák költő: Hadseregében vagy Ausztria.

E hagyományos szellemet az 1867-iki kiegyezésnek mindent átalakító szelleme sem birta gyengíteni, sőt Belcredi ismeretes és hirhedt beszéde tanuskodik arról is, hogy mindazon aspirációk, melyeket a kiegyezésnek áldozatul kellett hozni és melyek többé nem képezhették nyílt politikai törekvésekben vallott célját, ismét csak a hadseregnek az alkotmányosság szellemétől és az új idők mindent átalakító hatásától teljesen megóvott hagyományos szellemében találták utolsó menedéköket. És ebből kifolyólag természetes, hogy ez a hagyományos szellem megragadott minden alkalmat, bizonyítani azt, hogy rá nézve a kiegyezés által megújított és szankcionált fogalmak: magyar állam, magyar alkotmány, magyar nemzeti méltóság nem léteznek. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Vagy minek tulajdonítsuk különben azon megdöbbentő tényt, hogy a mienknek is nevezett hadseregnek egyik alezredese Egerben, magyar területen, a magyar állam lobogóját nyíltan rongynak nevezhette büntetlenül? *(Mozgás a szélső baloldalon.)* Mit szóljunk ahhoz, hogy Götzl mérnökari hadnagy csupán azért fosztatott meg tisztí rangjától,

mert kapitányának bizalmas társalgás közben elég vakmerő volt bevallani, hogy ő nemzete alkotmányának védelméért még az aranyos vállrojtot is kész feláldozni? Hát a magyar államiság és nemzeti méltóság egyik szimboluma, annyi diadalmas csaták dicső jelvénye, a háromszínű lobogó csak egy rongy, mely a mi hadseregünk ünnepélyeinek dekorumát sérti? s a magyar alkotmány csak arra való, hogy az azt védelmező nemzetet ismét halomra gyilkolhassa az a közös hadsereg, a mely nem tűr meg kebelében olyan magyar ifjút, kinek lelkéből a legfőbb hadúr esküje által is szentesített alkotmány tiszteletét sem a pálya nehézségei, sem az egyenruhára oktrojált hagyományos szellem végkép kiölni nem tudta? (*Élénk tetszés a szélsőbalon.*)

Ily előzmények után csodálkozhatunk-e, t. ház, ha most már egy tábornok a nemzetnek alig heggedő sebéen kiméletlen szóval szaggatja fel a feledés fátyolát és dicsbeszéddel megkoszorúzza annak sírját, kit a hagyományos szellem szolgálatában hősnek elismerünk ugyan, de a ki nemzetünk szívéen ezen sebet ütni segített? (*Úgy van! a szélső baloldalon.*)

Igaz, t. ház, hogy önmagát tiszteli meg az a nemzet, mely hős ellenfelének is megadja a méltó elismerést (*Helyeslés a szélső baloldalon*) és ha a budai temető megkoszorúzott halottja valódi hős volt, akkor emléke szent legyen a nemzet előtt, mely ellenfelében is legnagyobbra tudja becsülni azon erényt, melyet önmagában legfőbb erénynek tart. (*Élénk tetszés a szélső baloldalon.*)

De, t. ház, ama koszorú nem a hős ellenfélnek, hanem a bajtársnak volt szánva. Hát, t. ház, lehet-e a mi hadseregünk katonái és ama hősök között bajtársi viszony? (*Úgy van! a szélsőbalon.*) Hát a mi hadseregünk

katonái bajtársi kegyelettel áldozhatnak oly hősök iránt, kik e nemzet elleni irtó háborúban aratták babérait? Oly képtelenség ez, mely csak leigázott nemzetekkel szemben lehetséges, de még akkor sem ildomos. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Az államiságnak e nyílt negációja, a nemzeti érzület és méltóság e nyílt lábbal taposása sokkal több volt, mintsem hogy azt a nemzetnek példátlan türelme elviselhette volna, (*Úgy van! a szélső baloldalon*) több volt, mint a mennyit a hadsereg iránt mesterségesen táplált hiszékenység is elbirhatott. Oly nagy és általános volt a felháborodás, hogy azt a t. miniszterelnök úr sem merte többé ignorálni, hanem annak hatása alatt kénytelen volt az eljáró tábornokot itt e házban megrovással illetni a pártok általános helyeslése mellett és szelid alakban bár, a nemzetnek némi elégtételt adni. És a nemzet annál nagyobb megnyugvással fogadta alkotmányos miniszterelnökének e megrovó nyilatkozatát, minél örvendetesebben győződhetett meg a miniszterelnök úr nyilatkozatából arról is, hogy a magasabb katonai körök felfogása és a miniszterelnök úr egyformán ítélik meg a tábornok eljárását. De ebben rejlett éppen a kellemetlen tévedés, melyet a hadsereg főfelügyelője a miniszterelnök úr nyilatkozata után sietett fölvilágosítani. Híres pohárköszöntőjében ugyanis, a mikor meghatározta a hadsereg hagyományos szellemét és azt abban találja, hogy a katonaságnak nincs és nem lehet más kötelessége, mint a császárért, a sárga-fekete lobogó alatt harcolni, ugyanakkor kötelességévé teszi a hadseregnek és előjáróinak, hogy e szellemet a jövőben a hadseregben éppen oly erélylyel iparkodjanak ápolni és fentartani, mint azt a múltban tették.

E nyilatkozat által nemcsak megtagadtatott a szoli-

darítás, melyet a t. miniszterelnök úr saját felfogása és a magasabb katonai körök felfogása közt itt létezőnek állított, hanem ellenkezőleg, a magasabb katonai körök e nyilatkozata által egyenesen helyeseltetett a tábornok eljárása, a ki a pohárköszöntő szerint is, a hagyományos szellem szolgálatában és az iránti kötelesség teljesítésében koszorúzta meg azt a sírt és ez által igenis a hagyományos szellemet akarta fentartani és ápolni a hadseregben, a kit ennél fogva a miniszterelnök megrovó nyilatkozata méltatlanul ért. Ilyformán, t. ház, a hadsereg hagyományos szelleme és a miniszterelnök úr által képviselt alkotmányos felfogás nyílt ellentétbe hozatott egymással. Melyik erősebb? ez volt az aggodó nemzet kíváncsiságának tárgya. És az aggodalmak nem voltak alaptalanok. A »Budapesti Közlöny«-ben ellenjegyzés nélkül megjelent kézírata hadsereg felügyelőjének minden tényét helyesli és szankcionálja és nehogy e kézirat igazi jelentősége iránt senki tévedésbe ne essék, rá nonszalkára a miniszterelnök úr által megrovott tábornok előléptettetett és a magyarországi főhadparancsnok, kiról kiderült, hogy a magasabb katonai körök hagyományos szelleme daczára, ezen egyetlen egy esetben a miniszterelnök felfogásával egy értelemben volt, nyugalmaztatott. Valóban, a Götzl hadnagy és ezen eset között csak annyi különbség van, a mennyi a rangérdem és a társadalmi állás között van. (*Élénk tetszés a szélső baloldalon.*)

A kérdésnek ezen megoldása megdöbbsentette a nemzetet. Hiszen ezen megoldás az alkotmánynak teljes vereségét jelentette és kétségtelenül bebizonyította azt, hogy a magasabb katonai körök akaratával szemben a magyar alkotmány nem létezik. De bebizonyított még egyet, azt tudniillik, hogy a magas katonai körökkel

szemben a magyar miniszterelnök még a magyar államban sem tényező. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Egy pillanatra úgy tetszett, mint hogy ha a nemzet előtt a kiegyezésnek régen megjósolt örvénye nyílt volna meg és az mint egy drámai igazságszolgáltatás első sorban azt akarta volna elnyelni, a ki a kiegyezést oly szigorúan elítélte és később, mint miniszterelnök önmagával és az ellenzőkkel szemben oly szívós makacssággal védelmezte.

A nemzet azonban nem engedhette meg, hogy az alkotmányos miniszterelnököt nem alkotmányos faktorok buktassák meg. S éppen ezért az egész hazafias magyar sajtó pártkülönbség nélkül foglalt a miniszterelnök úr mellett állást és egyenlő vehemenciával követelte a megsértett alkotmányosságnak adandó teljes elégtételt, a sajtó által formulázott ezen követelésnek pedig a szükséges nyomatékot megadta a nemzet minden rétegében megindult s az alkotmányos tüntetésekre irányított általános mozgalom; hanem a párttaktikával egyáltalán nem volt összeegyeztethető az, hogy ezen demonstrációk általános jellege mindvégig fentartassék.

A t. mérsékelt ellenzéki párt talán nem tüntetett azért, — a mint én hiszem — mert a maga részéről nem tartotta czélszerűnek, vagy legalább is tapintatlanságnak tartotta volna oly mozgalmakban való részvétele által magát alaposan kompromittálni, a melyeknek éle éppen azon intézkedések ellen volt irányozva, a melyek minden valószínűség szerint a t. kormány bukását vonván maguk után, az örökösödésre nyujtottak volna kellemes kilátást. *(Derűtség a szélső baloldalon.)*

Megerősít engem e feltevésemben az, hogy a tüntetések idejében a t. mérsékelt ellenzéknek egyik vezér-

férfia a tüntetésektől való távolmaradásukat azzal indokolta, mert az nem a kormány ellen van irányozva. Egy nagy nemzeti ügytől való távolmaradást egy politikai pártnak ily kicsinyes okkal igazolni akarni sokkal inkább magán viseli az ürügy látszatát, (*Úgy van! a szélsőbalon*) semhogy azt komolyan lehetne venni. De ürügynek jó volt, mert a t. mésékelt ellenzék csakugyan nem tüntetett.

Nem tüntetett a szabadelvű párt sem, (*Halljuk!*) vezérefélre vonúlt és hallgatott; úgy tett, mintha az egész események őt egyáltalán nem érdekelték volna. Pedig dehogy nem érdekelték! Nagyon is érdekelték! Hisz a már is megingatott bizalomról volt szó. Már azon körülmény, tudniillik, hogy a történt intézkedések a miniszterelnök megkérdezése nélkül — és megkérdezése nélkül akkor, mikor ő már e kérdésben engagirozva volt a parlamenttel szemben is — intéztettek el, világosan bizonyította, hogy katonai ügyekben még akkor sem hallgatnak rá, ha azoknak az előadó úr által jelzett politikai és alkotmányos vonatkozásuk van. (*Úgy van! a szélsőbalon.*)

Az ily eljárás ellen irányuló mozgalmakban pedig részt venni és remonstrálni azért, hogy a t. miniszterelnök úr alkotmányos állása mellőztetett, a már megingatott bizalmat épenséggel tönkre tette volna. Sokkal helyesebbnek látszott, ha rábizzuk azt egy pártra, a mely ezúttal is bebizonyította, hogy egyedül ő nem taktikázik, hogy az ő érdeke, mint mindig, úgy ezúttal is a nemzet érdekével is megegyezik. (*Helyeslés a szélsőbalon.*)

És ez az egy párt, az annyiszor kigúnyolt és annyiszor kicsinyelt függetlenségi pár bírt ez alkalommal is annyi önzetlen hazafisággal, hogy e — a mint a t. előadó úr jelezte — kedvező alkalmat ne a kormány elleni tüntetésekre használja fel, hanem épen a kormány állásá-

nak megerősítésére. Czélt is ért vele, a mennyiben minél többet veszített a bizalomból felfelé a miniszterelnök úr, annál általánosabban és demonstratívabban nyilvánult iránta a nemzet tüntető bizalma. És mire használta fel a t. miniszterelnök úr e bizalmat? Talán arra, hogy megelőzött alkotmányos állásának és a megsértett nemzet számára annál nagyobb nyomatékkal követeljen elégtételt? Nem! Ezt megkockáztatnia nem volt szabad; mert azt a felelősséget a miniszterelnök úr kétségtelenül egy pillanatig se lett volna képes elviselni, hogy az országot miniszterelnök nélkül, a t. szabadelvű pártot pedig ideig-óráig bár vezér nélkül hagyja. Sokkal praktikusabb volt úgy tüntetni fel e mozgalmakat, mint a melyek alkalmasak arra, hogy a nemzet többségét a függetlenségi eszmék táborába kergessék, ennek veszélyeitől pedig a dualisztikus államformát és a közös hadsereg intézményét egyedül csak a hatalmas szabadelvű párt mentheti meg, de erre nézve szükséges volt egy kézirat, melyben elégtételről ugyan szó sem lesz, de azok részére, a kik ilyesmiről ábrándoztak és kapacitálhatók, lesz benne egy kis felvilágosítás és magyarázat; a kiken ez nem fog, azok részére lesz benne egy kis fenyegetés; de a tántoríthatlanok részére okvetetlenül benne kell hogy legyen a prolongált bizalom. (*Úgy van! Tetszés a szélső baloldalon.*)

S megjelen a kézirat.

Elég fegyelmezett lélekkel birok, t. ház, arra, hogy a törvényes rend előtt, bármily szigorú formában jusson is érvényre, zúgolódás nélkül meghajoljak; annál készségebben és örömmel hajlok meg azon törvényes rend előtt, melyet a magyar alkotmány véd. De, mert tudom, érzem, hogy hazánk, nemzetünk fenmaradásának egyetlen biztositéka a magyar alkotmányban van, épen ezért a ma-

gyar alkotmány iránt az engedelmisségen kívül minden magyar embernek ismerem még egy nagy kötelességét s ez az alkotmány védelme. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* E kötelesség teljesítésére évezredes nemzeti életünk viszonytagságos folyamán soha nagyobb, égetőbb szüksége nem volt, mint e pillanatban, midőn azt kívánják tőlünk, hogy elfogadva a kérvényi bizottság véleményét, az alkotmányunkban ejtett sérelmet a törvényhozásban is szankcionáljuk. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Hiszen már maga az előadó úr akkor, midőn hadseregünket dinasztikusnak és nem a két állam hadseregének jelezte, már annyira veszélyeztette ezt a magyar alkotmányt, hogy az összes hadsereg ellenünk ily veszélyt felidézni nem képes, mint az előadó úr e nyilatkozata.

Én magát a sérelmet ismételni nem akarom. Arról is hallgatok, hogy a megsértett nemzet nem tartatott méltónak arra, hogy a szenvedett sérelemért elégtételt kapjon; de ki kell emelnem azon tényt, hogy a Janszky neve alatt ismeretes ügy egész folyamán a katonai hatalom az alkotmány felett álló hatalomnak bizonyult be. *(Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)* S itt beállott ama veszély, a mit az előadó úr is veszélyesnek bélyegzett: hogy kinőtte magát a katonai hatalom a magyar alkotmány felett oly faktorrá, melylyel a magyar alkotmány nem képes megküzdeni. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Ebben rejlik reánk nézve a felmerült ügy veszélye, a mely veszélyt az előadó úron kívül leginkább bizonyítja azon körülmény, hogy a kéziratban nem is az alkotmányos magyar király szól a nemzethez, a kinek személyében különben is összpontosúlnak az összes állami felségjogok, de melyeknek gyakorlata nálunk alkotmányos garanciához van kötve, hanem a többi felségjogok közül

exczipiált és az alkotmányos biztosítékok nyügétől teljesen megszabadított katonai felségjog korlátlan és abszolútura : a legfőbb hadúr. (*Úgy van ! Úgy van ! a szélső baloldalon.*)

Természetes tehát, t. ház, hogy a kézirat az alkotmányos garanciákkal mitsem törődik s például hallgatással mellőzi, hogy vajjon a miniszterelnök úr által képviselt alkotmányos felfogással, melyet a pártok itt a házban egyértelműleg helyeseltek, egyetért-e, vagy nem? A nemzeti szabadságnak egyik legfőbb biztosítéka a királyi hatalom és az alkotmányos faktorok közötti egyensúly elhallgatás által alaposan megzavartatott. Vagy talán számbavehető faktor az a törvényhozó testület, a melynek véleményével ily keveset törődnek? (*Teszés balfelől.*) Habár a kézirat a törvényhozó testületnek ezen kifejezett véleményével mitsem törődik, szükségesnek tartja a történetek felett azon általános kijelentéssel térni napirendre, hogy a nyugdíjazás és az előléptetés pusztán szolgálati okokból történt. Kötelességszerűleg meg vagyok róla győződve, hogy ez így van; de azt kérdem én, lehet-e, megengedhető-e az államban oly szolgálati tekintet, mely az állam, az alkotmány felett van, sőt ily szolgálati tekintet, mely a megsértett alkotmány és a nemzet rovására kell, hogy kielégíttessék. (*Úgy van ! balfelől.*) A királyi kézirat nemcsak megengedhetőnek és lehetségesnek tartja, de bizonyítja, hogy nálunk Magyarországon van is ily szolgálati tekintet; de már ahhoz a nemzetnek ismét nincs köze, hogy miben áll e fontos szolgálati tekintet, a mely előtt a magyar nemzet minden faktora háttérbe kell, hogy szorúljon.

A kézirat biztosít minket arról, hogy a hadsereg szelleme nem lehet más, mint a legfőbb haduré, a mi a törvényes rend és alkotmány oltalmát is magában fog-

lalja. Azt kérdem t. ház, szükség volt-e eme kijelentésre? Hisz mi tudtuk azt, hogy a legfőbb hadur egyszersmind alkotmányos magyar király is s ezt a hadseregnek is tudnia kell; ha pedig a hadsereg nem tudta, akkor, a mint a későbbi események igazolták, a kézirat eme kijelentése nem volt elégséges arra, hogy a hadsereget más véleményre megtanítsa. (*Úgy van! balfelől.*) De ránk, t. ház, e kijelentés igazán megnyugtató csak akkor volna, hogy ha a kézirat egyszersmind azt is kijelentette volna, hogy melyik hát az a hagyományos szellem, mely az alkotmány és a törvényes rend védelmét is magában foglalja? Az a hagyományos szellem-e az, a mely a szerajevói pohárköszöntőben definiáltatott és perhorreskál minden alkotmányt, de egy másik kézirat által helyeseltetett, gyakorlati alkalmazásában tényleges megerősítést nyert; vagy pedig az a szellem, a mely az alkotmányra támaszkodva, a miniszterelnök úr felfogásában jutott kifejezésre, de a mely teljesen mellőztetik gyakorlatilag, sőt még a nemzet megnyugtatóására szánt királyi kéziratban is hallgatással mellőztetett?

A kézirat továbbá azt mondja — és erre kiváló súlyt helyezek a magam igazolása szempontjából — hogy egyesek tényeiért az egész hadsereget elítélni nem szabad. A kézirat tehát, t. ház, nemcsak megengedi, de konstatálja ez által azt, hogy igenis voltak egyesek, kik elítélésre méltó tényeket csakugyan követtek el. A nemzet ily eseteknek számtalan példáját ismeri, t. ház, arra azonban egyetlen példát sem tud, hogy az ily tények elkövetői valaha megbüntettettek volna; (*Igaz! Úgy van! balfelől*) sőt — a mi a nemzetre nézve igazán megnyugtató volna — ilyent a királyi kézirat sem helyez kilátásba. De mindezek daczára én azon kijelentéshez min-

den fentartás nélkül hozzájárulok. Sőt tovább megyek e tekintetben, mint maga a királyi kézirat és azt állítom, hogy ha tárgyilagosak akarunk lenni, úgy egyesek per absolute el sem ítélnélhetők. Ugyanis az az axioma, hogy a törvény nem tudásával senki sem védekezhetik, a hadsereg tisztikarára nézve nem áll, a hadsereg tisztikarára nézve a magyar alkotmány és történelem ismeretének megszerzési módja hemetice el van zárva. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*) Ehhez hasonló dolgokat sem a katonai nevelő-intézetekben, sem a tisztképző-intézetekben nem tanítanak. Honnan tudja tehát az a tiszt, hogy hol és mikor ütközik a magyar alkotmányba és a magyar törvényekbe, hogyan különböztesse meg azon tényeket, a melyek által, ha elköveti, okvetlenül kollízióba jön a magyar alkotmánynyal? Vegyük még hozzá, hogy a tiszt kötelességét a hagyományos szellem, melyet hivatalosan a szerajevói pohárköszöntő definiált, éppen a magyar alkotmány nem létezésének szupponálásával állapította meg, és vegyük még hozzá, a mint hogy úgy is van, hogy ha a hadsereg tisztikara lelkiismeretesen akar megfelelni kötelességének, lehetetlen, hogy a magyar alkotmányt meg ne sértse. Nem a tisztekben, nem a hadsereg tisztikarában rejlik a hiba, hanem a közös hadsereg politikai intézmények azon minőségében, melynek megváltoztatását a kérvényezőik intencziói szerint mi javasoljuk (*Úgy van! a szélső baloldalon*) Ezen intézményben rejlik a hiba, mely ha nem orvosoltatik, könnyen végzetessé válhat. Még pedig miért? Nemcsak azon indokok folytán, melyek előállanak és melyeket a t. előadó úr felhozott, hanem kéznél fekszik, hogy ha ilyen esetek ismétlődnek, ha a nemzet folytonosan elidegeníttetik a hadseregtől, a melyre pedig a nemzetnek és viszont oly rémítő szük-

ség van, és továbbá a hadsereg az ilyenek által folytonosan irritáltatván, tulajdon feladatát sem tudja és nincs is azon helyzetben, hogy úgy oldja meg azt, mint a hogy nemzet kívánja.

A királyi kézirat ezen érdemleges tartalma kétségtelenül állítja elénk a korlátlan katonai hatalom teljes betetőzését. Ha ez a katonai hatalom tösgyökeres nemzeti intézmény volna, még akkor is nagy veszedelmet képezne a nemzeti és közszabadságra nézve; így azonban agyonnyomással fenyegeti mindazt, a mit a magyar nemzet drága kincseként az alkotmány védelmére bízott. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*) Három század véres és vértelen küzdelmeinek nem sikerült a magyar alkotmány felett ily eredményt kivínnia és most miniszteri ellenjegyzéssel megdöbbszentő valójában előttünk az eredmény. (*Helyeslés. Úgy van! a szélső baloldalon.*) Megdöbbszentő pedig azért, mert a királyi kézirat oly politikai tant akar a nemzetre inaugurálni, melyet a leghívebben a budapesti kadétskola folyosójának egyik képfelirata így fejez ki: »Er ist der Herr, wir sind die Knecht', Was er befiehlt, das ist uns Recht«, (*Derültség a szélső balon*) és a mely tant a nemzet megtanulni soha sem birt. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*)

Egykor a miniszterelnök is más alkotmányos tanoknak volt ékes szószólója, de ezeket elfeledve, megtanulta ez újabb tant és a ki oly gyorsan feledett és ily könnyen tanult, annak jutalma sohasem maradt el, tanú reá a történelem és bizonyítja ezt a legújabb bizalom. Csak ez a bizalom volt tehát az ok, a miért a szabadelvű párt a megjelent királyi kéziratban azonnal megtalálta a nemzetnek adott legnagyobb elégtételt.

Csak ez a bizalom magyarázhatja meg azt is, hogy

miért épen és egyedül csak a szabadelvű párt, mert azonkívül senkiben sem ébresztette a kézirat az öröm vagy lelkesedés legkisebb mozzanatát sem, hallgatag megadással fogadta azt a nemzet, sőt egyik törvényhatóság az ország ez igazi hangulatának kérvényben is adott kifejezést, melyet a királyi kézirat megjelenése után adott be, ily körülmények között teljesen érteni és méltányolni tudom azt, hogy az előadó úr lemond arról, hogy a nemzet közérzülete és közhangulata által magát befolyásoltassa. Mert ha a nemzeti közérzület és közhangulat irányát követte volna a t. előadó úr és a kérvényi bizottság többsége, aligha merte volna a jelen határozati javaslatot benyújtani. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) Azonban, bocsánatot kérek, mégis voltak olyanok, kik a szabadelvű párttal együtt örvendettek a királyi kéziratban kifejtett eszméknek s ezek a magyar alkotmánynak született ellenségei, a cenzuralizista sajtó és más orgánumok, ezek is úgy tekintették a királyi kéziratot, mint saját álláspontjuk megerősítését, ezek is úgy tekintették a kéziratot, mint a miniszterelnök úr nyilatkozata által mélyen sértett katonai felsőbb köröknek adott elégtételt. Ennek igazolására a többek közt a bécsi »Vaterland« című újságból fogok pár rövid sort felolvasni. (*Halljuk !*) »Örömünkre válik, ha Tisza miniszterelnök igazolja a legfelsőbb kéziratban kimondott várakozást, ezzel ő is hozzájárul az osztrák állameszme győzelméhez, mely a legfelsőbb kéziratban oly lapidáris stylusban jutott kifejezésre.« (*Derültég a szélső baloldalon.*)

Lehet-e a hagyományos szellemnek tartalmát ennél igazabban és hívebben kifejezni! És nem volt-e igazam, midőn beszédem elején azt állítottam, hogy az osztrák állameszme a hadsereg hagyományos szelleme révén

örököltetett át közénk és most jogait követeli? Én ugyan meg vagyok győződve, hogy az osztrák czentralisták reményének a miniszterelnök úr nem fog megfelelni, meg vagyok pedig győződve azért, mert nem képzelhetek széles e hazában magyar hazafit, ki az osztrák állameszme győzelméhez öntudatosan hozzájáruljon, de ha azt akarjuk, hogy a mi segítségünk és akaratunk nélkül és annak ellene ne valósuljanak az osztrák czentralisták reményei, ha azt akarjuk, hogy a magyar alkotmány romjain fel ne emelkedjék az osztrák állameszme, akkor hazafias kötelességünk megszüntetni azt az alapot, melyen e remény megvonva magát, erősebben tör elő mint valaha, meg kell szüntetnünk a közös hadsereget. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

T ház! A magyar hadsereg felállításának előnyeit és hazánkra nézve égető szükségét bizonyítgatni ott, hol meg vagyok győződve, hogy szíve mélyéből mindenki egyetért velünk, nem tartom szükségesnek és ha van köztünk és ha lehet, eltérés, az csupán csak az lehet, hogy vajjon a jelen pillanat alkalmas-e arra, hogy a kérényezők intencziója szerint törekedjünk most a magyar hadsereg felállítására. Iparkodtam kimutatni, hogy a magyar hadsereg felállítását, minket fenyegető veszély elhárításának égető szüksége parancsolja, ez tehát nem az opportunítás kérdése többé, hanem az önvédelem kötelessége. *(Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Azt is mondják, hogy a külpolitikai helyzetre való tekintetből a monarchia érdekei csak úgy védhetők meg erőteljesen, ha a monarchia véderejének teljes kifejtése meg nem zavartatik, tehát a közös hadsereg intézményét bántani most nem szabad.

Bármennyire plauszibilisnek látszik is ezen ellen-

vetés, mégis tarthatatlan. Mert igaz ugyan, hogy a magyar hadsereg felállítása egy helyett kettőt teremt, de ennek okvetlen következménye az lesz, hogy a két állam védereje a külön szervezet által most még alig sejthető magaslatra fog emelkedni, de nem veszélyeztetik egy-szersmind az 1867 : XII. t.-cz. által megállapított közös védelem egysége, mely csak akkor jut kifejezésre a törvény értelmében is, ha a két állam védereje együttesen alkalmaztatik. Azt is hallottam, még pedig igen komoly oldalról, hogy a nemzetiségi támadásokkal szemben ránk nézve nagyobb előny és védelmi biztosíték rejlik a közös hadseregben, mint a magyarban. Én azonban hazánk nemzetiségeiről nem tehetem fel azt, hogy valaha oly merész támadásokat intézhetnének a magyar állam ellen, a mely annak biztonságát veszélyezteti. De ha e támadás lehetősége és a közös hadsereg intézményének fenntartása közt kellene választanom, habozás nélkül ez utóbbit választanám és pedig egyfelől azért, mert a távoli veszély lehetősége mindig bizonytalan, a mi miatt az imminens veszélybe rohanni nem észszerű, de választanám másfelől és főként azért, *(Helyeslés a szélső balfelől)* mert nem ismerek nagyobb, nem alkalmatlanabb zsarnokságot, mint a folytonos veszélyek rémitgetése által protegált kormányzatot, *(Úgy van! a szélsőbalon)* a mely az életerős és hős nemzettel a kiskorúságot akarja elhíttetni, hogy belőle akarat nélküli és czéljaira felhasználható tömeget formáljon. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

A dinasztíának sem áll érdekében a magyar hadsereg felállítását, és ez által a magyar állam erősödését ellenezni, hiszen a dinasztíának és monarchiának erősebb támasza ma nem a túlhatalmasodott nemzetiségek által

folytonos ingadozásoknak kitett másik államfél, hanem Magyarország. Adjanak Magyarországnak magyar hadsereget és az a dinasztíára megvívhatatlan sziklavár lesz, mert a mi érdekeink a dinasztiaéival azonosak, holott a másik államban tapasztalt törekvések azt bizonyítják, hogy ott a nemzetiségek és a dinasztia érdekei nem mindig azonosak. Másfelől a magyar csapatok számtalanszor bebizonyították Európa csataterein, hogy a dinasztia iránti kötelességeket híven teljesítettük. Meg vagyok róla győződve, hogy ezek jövőben is bármely külellenséggel szemben meg fogják védelmezni a zászló becsületét, melynek egyszer hűséget esküdve, katonának ellenség előtt feladni: utálatos gyávaság; de adjanak a magyar hadseregnek magyar vezényszót és magyar lobogót s akkor nemcsak a magyar hadsereg, hanem az egész nemzet mint egy ember fog a hadak vezérének legfelsőbb parancsára harezba szállani, hogy hazája és királya. dinasztia és a monarchia érdekeiért rajongó lelkesedéssel győzőn vagy meghaljon!

A lehetőséget arra, hogy a magyar hadsereget felállítsuk és a jogot, hogy ezt a lehetőséget igénybe vegyük, az 1867 : XII. t.-cz. számunkra fentartotta.

Midőn erre egyszerűen hivatkozni bátor vagyok és arra kérem önöket, hogy ezen jogot igénybe venni és a kérvényi bizottság többségi véleményével szemben a kisebbség véleményét elfogadni méltóztassanak: legyen szabad beszédemet egy idézettel bezárnom, melyet egy francia mondott és mely így hangzik: ki többet akar, mint a kharta, ki kevesebbet akar, mint a kharta és a ki másképp akar, mint a kharta, az megszegi esküjét. (*Élénk helyeslés szélső balfelől.*) Kérem a kisebbségi véleményt elfogadni.

T. ház! Tudom, hogy annak idején zárszó jogával élhetek, de a nélkül, hogy a ma felhozottak érdemleges czáfolatába kívánnék bocsátkozni, minthogy gróf Apponyi igen t. képviselő úr az én beszédem folyamán a t. mérsékelt ellenzékre tett megjegyzésemben gyanúsítást vélt felfedezhetni: én — ismétlem — tartózkodva minden érdemleges czáfolattól, czennel kijelentem, hogy én gyanúsítani egyáltalán nem akartam (*Helyeslés a szélsőbalon.*)

T. képviselőház! (*Halljuk! Halljuk!*) Habár teljesen tisztában vagyok azzal, hogy a fenforgó ügyben lefolyt vita a t. ház becses türelmét amúgy is már nagyon próbára tette, de a saját álláspontom igazolásának kötelessége parancsolja, hogy azt egy rövid időre továbbra is igénybe vegyem. (*Halljuk!*)

A t. előadó úr épen az imént azzal végezte beszédét, hogy a kérvényi bizottság sem többet, sem kevesebbet nem akar, mint a charta s ennél fogva határozati javaslata épen azt czélozza, hogy a Janszky-ügy végleg befejeztessék. Bátor vagyok a t. házat emlékeztetni arra, hogy a t. kérvényi bizottság többségének benyújtott véleménye nem egyedül a Janszky-ügy befejezését czélozza, hiszen annak két része van, a mennyiben a Janszky-ügyet először befejezettnek nyilvánítja, másfelől határozottan kijelenti, hogy a hadseregre vonatkozólag intézkedéseket egyáltalában nem talál szükségeseknek.

Hiszen, ha arról van szó, t. ház, hogy a Janszky-ügyet, mint illet befejezettnek tekintsük, ezzel ellenkezőt senki ezen oldalról sem kíván, nem kívánták a kérvé-

nyezők sem a kik tudták, hogy a t. háznak minden szavazata sem, képes a megtörtént eseményeket megváltoztatni. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Ezt mi sem akartuk, nem is állt hatalmunkban. De, hogy a hadsereg e tekintetben csakugyan befejezettnek tekintette-e a Janszky-ügyet, ez iránt utalok a pécsi esetre. Mi tehát nem akartuk folytatni ez ügyet, hanem úgy a kérvényezők, mint mi, ezen alkalomból is, a mely több hosszú lánczolatossá eseményeknek volt egyik lánczszeme, követeltünk intézkedéseket azért, hogy hasonló események ezentúl be ne következessenek. (*Ugy van! a szélsőbalon.*)

S ekkor a t. előadó úr azt mondja, hogy ők csupán a Janszky-ügy befejezését czélozták. Ez nem áll, ők nem tartják szükségeseznek az intézkedéseket.

De különben is bevezető felszólalásomban bátor voltam hivatkozni a »Vaterland« cikkének egy rövid passzusára, mely körülbelül azt mondja, hogy az osztrák centralisták ma már hiszik a Janszky-ügynek illetően befejezésétől, hogy az osztrák állameszme a t. miniszterelnök segítségével mégis diadalra fog jutni. A t. miniszterelnök úr tiltakozott a citátum ellen.

De nem azért hivatkoztam én erre, mintha a t. házat meg akartam volna ismertetni a »Vaterland« nézetével, a mint a miniszterelnök úrról gondolkozik, hanem azért, hogy bemutassam, miként a Janszky-ügy egész folyamata arra az eredményre jogosította fel és most már oly követelésekkel áll elő az osztrák centralista párt, hogy az osztrák állameszme győzelemre jusson.

De most már, t. ház, nem szükséges a »Vaterland« bizonyítékaira hivatkoznom, elég, ha utalok a lefolyt vita eredményére; utalok a t. előadó úr és a t. honvédelmi miniszter úr felszólalásaira és utalok a t. túloldal vala-

mennyi szónokára, kik mindannyian mindent elkövettek annak bebizonyítására, hogy először nincs magyar hadsereg, másodszor, hogy a magyar hadseregben szolgáló idegenek nem idegenek, hanem egyszersmind magyar állampolgárok, harmadszor, hogy a magyar katonákat a magyar alkotmányra felesketni nem szükséges, de ugyanakkor szükséges a hadsereg esküjét letenniök; bebizonyították, hogy az alkotmányt a hadseregbe bevinni nem lehet, mert ez a honvédelmi miniszter úr szerint a hadsereg kettéválasztását idézné elő. Midőn ők mindezeket bebizonyították, a »Vaterland« állítása igazán sokkal komolyabb jelleget ölt, semhogy azzal a t. háznak leszámolni nem kellene. És minthogy ily komoly jelleget öltött, óhajtottuk, hogy azon alap, melyen az eszme csakugyan győzelemre fog jutni, tudniillik a közös hadseregintézménye, megszűntettség. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Beszédem folyamán bátor leszek röviden bebizonyítani, hogy nem áll a t. túloldalnak és kivált a t. miniszterelnök úrnak azon állítása, hogy a magyar törvényhozás, a magyar hadsereg követelésének jogáról lemondott volna. Mielőtt azonban ezt tennem, bátor vagyok a t. miniszterelnök úrnak két állítására reflektálni, melyeket velem szemben tett, olyat tulajdonítva nekem, a mit én nem mondtam.

A t. miniszterelnök úr azon állítást tulajdonítja nekem, hogy a magyar alkotmány homokra van építve. Ennek az eszmének az ötlete az előadó úré volt. A t. miniszterelnök úr mégis azt állította, hogy én a homokra épített alkotmányt gyöngének tekintem, azt állította volt, hogy én gyöngének mondtam a magyar alkotmányt és miféle inkonzekvencia és illogika a magyar gyenge alkotmányt az által megerősíteni akarni, hogy alkotmányos küz-

delmet folytassunk érette. Ezt nem mondtam; csupán azt állítottam a magyar alkotmányra vonatkozólag, hogy az a törvényben meg van írva úgy, a mint van, — hogy gyenge-e vagy erős, az nem az én hibám, inkább lehet a miniszterelnök úré, a ki azon kiegyezésben részt vett — de tényleg úgy áll, a mint a törvényben meg van s hogy ezzel szemben a katonai hatalom erősnek bizonyult be. Ezt indokolom az 1867 : XII. törvénycikkkel, daczára, hogy annak érvényét a t. miniszterelnök úr és t. előadó úr is megtagadják, állítván, hogy az 1868-iki véderőtörvény alkotásánál azok, a kik az 1867 : XII. törvénycikket létrehozták, már a magyar hadsereg követeléséről lemondottak, mert azon törvényben az már nem is említetik. Utána néztem, t. ház. és az akkori előadó azon szellemes okoskodása folytán, hogy miután közös hadsereg-ről van szó, tehát abban a magyar rész is benfoglaltatik, a magyar képviselőház akkor mellőzte e kifejezést.

Másik beszédében, t. ház, a miniszterelnök úr arra is hivatkozott, hogy az 1867 : XII. törvénycikknek befejező záradéka megtiltja, hogy ezen közösügyi törvény a két állam által egyoldalúlag megváltoztatható legyen.

Ha a t. miniszterelnök úr előadásomban illogikát fedezett fel, úgy ez kétségtelenül az; mert ha csakugyan való, — a mint az is — hogy egyoldalúlag a XII. törvénycikket megváltoztatni nem lehet: ugyan kérdem, hogy engedheti meg azt, hogy a véderőről szóló 1868-iki törvény az 1867 : XII. törvénycikket egyoldalúlag megváltoztathatná, hogy engedheti meg ő, mint alkotmányos miniszterelnök, hogy az országgyűlésnek ezen egyoldalú tényéből és alkotmányellenes intézkedéséből jogokat formáljanak most már a magyar alkotmány ellen?

De, t. ház, a miniszterelnök úr tovább ment az alatt,

a mióta miniszterelnök, mert az 1867-iki alaptörvény legfőbb hadurat egyáltalán nem említ s a t. miniszterelnök úr az 1879-iki beszállásolási törvénybe már behozta e kifejezést. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*)

Lehet-e, t. ház, így egyoldalúlag felforgatni a közösügyi törvényt, melynek záradéka tiltja az egyoldalú megváltoztatást? S vajjon illik-e t. miniszterelnök úrnak most már arra hivatkozni s minket figyelmeztetni, midőn a magyar hadsereget kívánjuk, arra, hogy nem szabad a közös védelem alapjait egyoldalúlag megváltoztatni. Ezt mi nem akarjuk; mi az alkotmányon gyökerező jogot akarjuk érvényesíteni, a melyet önök egyoldalúlag a mi hátrányunkra megváltoztattak ugyan, de a mint említettem, az az alkotmány elleni jogforrás nem lehet.

A t. miniszterelnök úr szíveskedett nekem tulajdonítani azt, mintha én azt mondtam volna a királyi kéziratról, hogy abban van némi engesztelés és némi fenyegetés.

Sem az egyiket, sem a másikat nem mondtam; hanem mondtam azt, hogy a királyi kéziratban azok részére van felvilágosítás és magyarázat, a kik kapacizálhatók s hogy ezek igen sokan vannak, az kétségtelen; de azt nem mondtam, hogy némi engesztelés lenne benne, mert mi s az ország közvéleménye nem engesztelést, hanem egy elkövetett sérelemért elégtételt kívántunk. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*)

Azt állítottam igenis, hogy fenyegetés van benne, még pedig nem némi, hanem kifejezett és határozott fenyegetés, de erre súlyt nem fektettem beszédemben, csupán felemlítettem, mert én feleslegesnek tartottam, hogy egy alkotmányos államban, hol a törvények uralma teljes és feltétlen, hol a magyar állampolgárok a törvények ellen

nem rezoniroznak, minek belevenni ilyen felesleges fenyegetést egy kéziratba?

De felhivta a figyelmemet a t. miniszterelnök úrnak azon erőlködése, a melylyel ezen tételhez ragaszkodott és csakugyan kezdtem okoskodni a felett, hogy miért van az, hogy először a miniszterelnök úr felesleges dolgot vesz be a kéziratba, másodszor oly hamar be is ismeri, a mi nem szokása, hogy az felesleges. Nem akarok arra utalni, t. ház, hogy a kéziratnak ezen felesleges megjegyzése vajjon nem azt akarja-e tartalmazni, a mit a pécsi esetről volt alkalmunk szemlélni, hogy tudniillik midőn egy magyar állampolgár tiszteletére egy fáklyás zenét akarnak rendezni, akkor a katonai parancsnok felhívására a főispán megtiltja ezt, mert ez a katonaság elleni izgatás jellegével bír.

Meglehet, hogy ez az igazi tartalma, de nem akarom állítani, hanem hogy a t. miniszterelnök úr oly könnyen beleegyezett abba, hogy ez a tétel felesleges volt, ezt az magyarázza meg a leghatározottabban, a legvilágosabban, hogy talán eszünkbe jutna nekünk arra is gondolni, hogy ez a fenyegetés miért nem ment el azon hadsereghez is, a mely folytonos lánczolatos tényei által minket megsértett és miért van csak a magyar nemzethez intézve, mely ezen sértéseket tűrni nem akarja.

Ugyan mutasson a t. miniszterelnök úr csak egyetlen egy esetet, a midőn a hadseregnek joga volna nekünk szemünkre vetni, hogy mi kezdtünk ellenük sértést, támadást intézni; ilyet nem mutathat és annak daczára, hogy a lánczolatos tényeket a t. miniszterelnök úr is elismeri, annak daczára, hogy lánczolatos sorban támadnak meg minket egyesek a hadseregből és ez egyes tények elkövetői meg sem büntettetnek, ugyanakkor megfenyegetik a magyar nemzetet.

És hogy mindjárt végezzek is a kézirattal, a t. miniszterelnök úr azt állítja, hogy én a szerajevói lósztot erőszakkal vonszoltam be a vitába, mert a kalendáriumi dátum is bebizonyíthatja, ez nem hozható kapcsolatba sem az ő nyilatkozatával, sem a budai temetőben történetekkel. Hát én elismerem, hogy talán a kalendáriumi dátum nem olyan pontos, de ugyanekkor ki kell jelentenem, hogy ha a kalendáriumi dátum szerint nem is lehet szoros kapcsolatba hozni a szerajevói lósztot a miniszterelnöknek parlamenti nyilatkozatával, de a történelmi tények folytonos láncolata régen megállapította a kapcsolatot, azonban a kalendáriumi dátum szerint is való e kapcsolat, mert a t. miniszterelnök úr nyilatkozata után két nappal tartatott a lószt. Vagy talán a hadsereg főfelügyelője lett volna a monarchiában az egyedüli, ki a t. miniszterelnök úr e nyilatkozata iránt ne érdeklődött volna, midőn Bécsből még reporterek is jöttek le, hogy a t. miniszterelnök úr válaszát megsürgönyözzhessék? Egyedül a hadsereg főfelügyelője ne sürgönyöztette volna meg magának a válasz tartalmát?

Még egyet, t. ház! Midőn mi azt kívántuk, hogy terjesztessék a ház elé a kézirat, a t. miniszterelnök úr sziveskedett azt mondani, hogy ez nem volt senki másnak szánva, mint csak az ország hű fiaihoz, volt intézve a kormányhoz. Mellesleg megemlítem, hogy talán ez az egyetlen indok, a miért tőlünk a kézirat megtagadtatott, mert hiszen az ország hű fiainak a magyar törvényhozást tekinteni a miniszterelnök úr szerint csakugyan nem lehet; mert különben a kéziratot nem volt oka miért elvonni tőlünk, hanem ha ez áll, t. ház, akkor csodálom, hogy a t. túloldali többség most mégis hübbnek mutatja magát, semmint az megmagyarázható; hogy ilyen bizalmatlan-

sággal szemben, vagy tán épen azért túl akarja licitálni magát és bebizonyítani akarja, hogy még külön kéziratra is méltó lett volna.

Két indok hozatott fel a határozati javaslat ellen, mert a többi, mint bátor valók kimutatni, részint olyan, mit épen nem is állítottam, vagy olyan, mely nem ellenünk, hanem mellettünk bizonyít — mondom, két indok hozatott fel: olyan, a melyekkel komolyan kell foglalkoznom; egyik az, hogy a hadsereg ellen izgatni s egyesek tényeit felhozni az egész hadsereg ellen nem szabad, nem lehet; a másik s ezzel röviden fogok végezni, az, melyet Münnich Aurél képviselőtársam hozott fel, mondván, hogy az önálló magyar hadsereg felállítását már csak pénzügyi tekintetek sem engedik meg. Elismerem ez egyetlen indok alapos voltát, hanem hogy ilyen sikerült indokot hozhatalott fel, t. barátom, ez a t. kormány pénzügyi gazdálkodásának köszönhető, melyet t. barátom támogat és hogy ily alapos indok előtt kénytelen vagyok némileg meghajolni, — azért gratulálok Münnich Aurél képviselőtársamnak. *(Derűltség a szélső balon.)*

A másik indok, hogy t. i. egyesek tényei miatt a hadsereget elítélni nem lehet, komoly lenne az esetben, ha alapos volna. De kérdem a t. házat, volt-e itt valaki, a ki egyes tényekből ítélte volna el a hadsereget. Nem volt. Mert mi a hadsereg kérdését kettősnek ismerjük. Egyik úgy, mint minden hatalmi kör az államban, az alkotmányban akár a birói, akár a végrehajtó hatalomnak bármely köre önálló szervezetnek tekintetik, mely ezen célra fungál s mely célon belől álló egyesekhez nekünk semmi közünk nem lehet. Ok nélkül vette tehát védelmébe a hadsereget és az egyeseket a miniszterelnök úr; mert kimondottuk, hogy foglalkozunk a hadsereggel úgy, mint

politikai intézménynyel, t. i. hogy e tekintetben az egyes tények igazolták, hogy mint politikai intézmény nem válik be; és ez igaz. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*) Hiszen furcsa orvos volna az, t. ház, ki a betegség szimptomáit véve, belőle az egészségre következtetne. Vagy tán a miniszterelnök úr azt kívánja, hogy az egyes, általa és a kézirat által is elítélt tényekből mi most arra következtessünk, hogy a közös hadsereg intézménye egészséges, melyet orvosolni nem kell? Úgy látszik, mert különben az általam benyújtott határozati javaslatot pártolnia kellene. De felismerte a t. miniszterelnök úr is, hogy aggodalomra van ok, hogy azokon segíteni kell, midőn azt mondja: »én a magam részéről konstatálni kívánom a nélkül, hogy tagadjam, hogy történtek egyes elítélendő tények a hadsereg kebelében«, — tehát ezt elismeri — »csak hogy tegyünk meg mi is egyet . . .« és itt nem akarom a ház türelmét fárasztani a várakozással, míg a beszéd e részét megtalálom, hogy szó szerint idézhessem, csak tartalmát mondom, mely szerint azt mondá a t. miniszterelnök úr, hogy e bajon csak úgy lehet segíteni, hogy minél több magyar ifjú lépjen a hadseregbe. Ezt az indokot hangsúlyozta a honvédelmi miniszter úr is. Hogy már most minő logika van abban, hogy nyilvánosan elismerik, hogy a hadsereg intézménye nem olyan, a melylyel megelégedhetünk és hogy a miniszterelnök úr és a honvédelmi miniszter úr panaceát is ajánl az orvoslásra, de intézkedések szükségét még sem tartják szükségesnek? ennek megítélését a t. házra bízom. Élénk illusztrálásával leszek bátor szolgálni Horváth Gyula képviselő úrnak arra nézve, hogy a miniszterelnök úr által szükségesnek elismert segédelmet minő komolyan vette a kormány, ha utalok arra, hogy a miniszterelnök úr idejében történt,

hogya az 1868. egyik törvényczikke által mind a két államfél polgárainak megengedettett az egyéves önkéntesi jog, ez által lehetővé vált, hogy minél több magyar ifjú léphessen be a hadseregbe és így a hadsereg és állampolgárok közötti viszony bensőségét fokozni igen alkalmas volt, de 1886-ban e kormány működése idejében az egyenruha viselése, a melyre eddig jogosítva voltak a tartalékos tisztek, szolgálaton kívül megtiltatott, pedig a francia képviselőház most akarja behozni azt, hogy mindenkinek, a ki valaha katona volt, megengedtéssék az egyenruha viselése.

És ezt tartják önök arra alkalmas eszköznek, hogy az állampolgárok bizalmasabb viszonyba lépjenek a hadsereggel, mikor annak legintelligensebb elemére ráfognak, hogy az ellenség előtt jó vagy ugyan tisztnek, de nem adjuk meg neked azokat a tiszteleti jogokat, a melyek az uniformissal járnak? Én a magyar ifjúságot sokkal komolyabbnak tartom, t. ház, sem hogy e miatt neheztelnének. Azonban akkor, midőn a magyar ifjúság édesgetését ajánlja a miniszterelnök úr, sokkal czélszerűbb volna, ha módját és útját megcsinálná az ily provokáló intézkedések elhárítására. Ugyanez évben történt az is, t. ház, hogy az 1868-iki törvényeknek azon intézkedését, hogy a magyar ifjak magyar nyelven is letehecsék a tiszti vizsgálatot, eltörölte a hadügyi kormány. Ugyan kérem, oly intézkedés ez is, a melylyel a miniszterelnök úr a magyar ifjúságot a hadseregbe édesgeti? A magyar ifjú eddig a magyar nyelv segítségével le tudta tenni a tiszti vizsgálatot, ezen túl azonban ezt nem fogja tehetni, mert nem bírja a német nyelvet oly tökéletesen, a mint azt kívánják. Igen furcsa e tekintetben kivált a honvédelmi miniszter úr, ki tegnapi beszédében bebizonyította, hogy a hadseregben a

tiszti állások túl vannak tömve, de mégis kívánja, hogy segítsük megváltoztatni a hadsereg szellemét az által, hogy minél több magyar ifjú menjen oda. Bebizonyítani először lehetetlenségét az oda való bejutásnak, azután pedig orvoslásképen azt ajánlani, a mi nem lehetséges: lehet-e a t. túloldalnak és a miniszter uraknak komolyságát, melyet e kérdés elintézésénél tanusítanak, ennél élénkebben illusztrálni? Azonban elfeledem azt, hogy ebben az állításban minő ellenmondás rejlik, bátor leszek egy rövid statisztikai kimutatást a ház elé terjeszteni annak igazolására, hogy a katonai intézetekben, a melyek a miniszter úr szerint túltömöttséggel fenyegetik a tisztikart, minő kevés magyar ifjú van.

A fischau-i árvaházban körülbelől csak egyetlen egy magyar van, a különböző alreáliskolák első osztályában, tehát valamennyi alreáliskola-intézetnél 108 közül van 11 magyar, 30 olyan, kinek szülei Magyarországból valók . . .

Báró Fejérváry Géza honvédelmi miniszter: A magyar alapítványi helyeken is többen vannak!

. . . a második osztály 22 tanulója magyar, magyar illetékes 9; a 3-ik osztályban 28 közül egynek sem Magyarországon illetékesek a szülei; a 4-ik osztályból egyetlen egy magyar sincs, sőt oly tanuló, kinek szülei Magyarországon illetékesek, csak 5 van.

Már most, t. ház, ha mindezeket összevesszük, akkor a t. honvédelmi miniszter úrnak azon számos tisztjei közt, kiket tegnap oly nagy hangon előhozott, alig van magyar és alig lesz magyar az önkéntesség révén, mint az 1868-iki törvényezikk is kontemplálta, ha a hadügyminiszter oly rendeleteket bocsát ki, minőkre Horváth Gyula igen t. képviselőtársam is hivatkozott.

T. ház! Én még csupán egyetlen egy megjegyzésre

kivánok reflektálni és ez az alkotmányra vonatkozó általunk követelt eskü letételére vonatkozik.

A t. honvédelmi miniszter úr egy igen érdekes fejtegetést adott nekünk arról, hogy az a katona, a ki a hadseregbe belép, magyar állampolgár lévén, tehát külön esküt arra, hogy a magyar alkotmányt és törvényeket tiszteli, nem szükséges letennie, mert ugyis magától értődik. Sőt ez indokot, úgyszólván, a t. előadó úr is elfogadta, kik bebizonyították nekünk, hogy ezektől az esküt a magyar alkotmányra követelni felesleges. Bizony igazságuk van, ha meggondoljuk, hogy a magyar állampolgárokat kényszerítik egy más esküre, melyben nincs szó a magyar alkotmányról; de nincs igazuk abban, hogy az esküre egyáltalában, a mint szépen bebizonyította a t. előadó úr, nincs szükség a katonaságnál. A magyar képviselőház vállalkozik arra, hogy a hadseregnél bebizonyítván az eskü szükségtelenségét, példát adjon és megmutassa, miként szegjék meg esküjüket a magyar állam többi hivatalnokai; mert, ha egy helyütt nem szükséges a magyar alkotmányra letenni az esküt, (*Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon*) akkor másutt sem szükséges és ha egy helyt szükségesnek tartják, akkor okvetlenül meg kell engedni épp ott, hol egy más esküt is követelnek a magyar állampolgártól, mely a magyar alkotmányról szóval sem emlékezik meg és a minőt a magyar állam hivatalnokának letennie nem kell s mégis köteles a magyar alkotmányra esküt tenni.

Midőn a t. honvédelmi miniszter úr és a t. túloldalnak ilyen alkotmányos tant hirdető szónokai így vélekednek a magyar alkotmányról, így akarják bebizonyítani nekünk annak értéktelenségét: akkor a t. honvédelmi miniszter úr e pártra rátukmálta azt, hogy mi sportszerűen

űzzük a hadsereg elleni izgatást; de t. honvédelmi miniszter úr, én megengedem, hogy a politika űzése annak, a kinek az nem hivatása, lehet sport, (*Élénk tetszés a szélső baloldalon*) de hogy egy párt, mely 1867 óta ugyanazon elveket oly önfeláldozással és önmegtagadással vallja, hogy arra ráfogja, hogy az saját elveiből sportot csinál: ezen gyanúsítás helyességének a megítélését a t. miniszter úr jó ízlésére bízom. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Ezek után, t. képviselőház, iparkodván kimutatni azt, hogy az én határozati javaslatom ellen érdemleges czáfoló indokot felhozni nem bírtak; kimutatván, hogy a t. miniszterelnök úr nem aggálytalannak tartja a helyzetet: kimutatván azt, hogy ezzel a saját határozati javaslatuk homlokegyenest ellenkezik, mely az intézkedés teljesen szükségtelenségét vitatja.

Még csak arra akarom a t. ház figyelmét felhívni, hogy az előadó úr által jelzett külügyi helyzet folytán, nem akarok jóslatokat mondani, de ha a hadsereg meghagyatik, úgy a mint van, ha a hadseregről bebizonyítják, hogy az teljesen korrekte alkotmányos, ha a magyar nemzetet megtanítják arra, hogy az iránt feltétlen megadással kell viseltetni: akkor azon külügyi bonyodalmak folytán alkalmazandó hadsereg nem fogja ugyanazt a támogatást találni azon magyar nemzet részéről, a melynek soha e hadsereggel szemben igaza nem lehet. Ezeket a t. ház becses figyelmébe ajánlom és kérem újra határozati javaslatom elfogadását. (*Éljenzés és hosszantartó helyeslés a szélső baloldalon.*)

T. ház! Igen röviden ismételve tiltakoznom kell az ellen, mintha szándékomban vagy szándékunkban lett

volna, vagy azt lehetne állítani az általam és t. elvbarátaim által felhozott egyes esetekre, mintha az által a hadsereg ellen akartunk volna támadást intézni, sőt ellenkezőleg megmondtuk, hogy ezeket csak szimptomáknak tekintjük, de olyanoknak, a melyekből — bármit mondjon a t. miniszter úr — egészséges állapotokra következtetni abszolúte nem lehet. A második megjegyzésem a t. honvédelmi miniszter úr felszólalására az, hogy én nem mondtam, hogy az 1868 : XLIV. törvényczikkkel az egyéves önkéntesi intézmény azért léptettetett volna életbe, mintha azzal a katonaság és a polgárok között a jó viszonyt kívánták volna helyreállítani. Nem ezt mondtam, hanem állítottam igen is, hogy azért léptettetett életbe, hogy ez által a magyar intelligens ifjúságnak lehetővé tétessék minél nagyobb számmal a közös hadseregbe, a közös hadsereg azon tisztikarába lépni, a hol ma már a magyar ifjúságnak helye alig van; de igenis mondtam, hogy a létrehozott törvény a hadügyminiszter azon intézkedése által, hogy a német nyelvet nem tudók a tisztikarba többé nem léphetnek be, úgy mint eddig, vezethet a jó viszony megzavarására. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Határsértések Csikmegyében.

(Interpelláció a belügyministerhez Romániának Magyarország területi integritása ellen elkövetett határsértései tárgyában.)

— *A képviselőház 1887. január 8-diki ülésén.* —

NAPLÓ: 1884—1887. XVI. 8. 1.

T. ház! Kérdést szándékozom intézni az igen t. miniszterelnök úrhoz, úgy is mint belügyminiszterhez, azon határsértések tárgyában, melyeket Románia Csíkmegye területén az ország területi integritása ellen minduntalan elkövet. Mindamellett, hogy Mosonmegye idevágó kérvényének tárgyalása alkalmával az igen t. miniszterelnök úr incidentaliter, Irányi Dániel t. képviselőtársam felszólása kapcsán, ugyanezekre válaszolt: kérdésemet még sem tartom fölöslegesnek a miniszterelnök úrhoz intézni, sőt ellenkezőleg, e válasza következtében még ha szándékom nem lett volna is, kénytelen volnék e kérdést megtenni. A mondott alkalommal ugyanis, midőn itt a házban konstatáltatott, hogy az ország határai nyugatról északnak s keleten át délig, vagyis Mosonmegyétől Orsováig köröskörül a szomszédok kényére van bízva, s midőn ennek kapcsán felhívatott a t. kormány arra, hogy az ország határait helyreállítsa, illetőleg a további határsértéseket meggátolja, a t. miniszterelnök úr minden válasza abból állott, hogy a mi három század alatt nem sikerült, annak néhány nap alatt megoldására ő sem vállalkozhatik. Egyszermind biztosított az iránt, hogy a határsértések folyton nemcsak evidenciában tartatnak, hanem differenciális pontok megbeszélése és a kiegyenlítés megkísérlése folyamatban van.

Őszintén megvallom, t. ház, hogy én a miniszterelnök úrnak ezen válaszára igen tudtam bámulni és meglepő világot vetett azon felfogásra, melyet a magyar állam

kormánya az ország területi épsége iránt tanusított és mely messze mögötte marad Szerbia és Bolgárország, Montenegró és Törökország államférfiai felfogásánál, a kik valóban rájuk nézve igen nehéz viszonyok közepette sem ismertek sürgősebb teendőket magukra nézve, mint saját államaik határait egymás között eligazítani és a kik ezen ügynek elintézésénél nemcsak hogy nem bújtak a határsértések háromszázados múltja mögé, hanem ellenkezőleg még a határsértések folytonos evidenciában tartásával és a kiegyenlítések megkísértésének folyamatba tételeével sem érték be.

Én megengedem, hogy a miniszterelnök úr ezzel mindama kötelességét, melyet a terület felségjoga iránt és az országnak tartozik, teljesen kimerítette; azt is megengedem, hogy ezen válasza kielégítheti mindazokat, a kik a miniszterelnök úr személye iránt minden áron bizalommal akarnak viseltetni; de nem elégítheti ki az országot és még kevésbé azon állampolgárokat, kiknek a határsértések következtében élete, vagyonbiztonsága a szomszéd kényére van bízva; (*Úgy van! a szélső baloldalon.*) nem elégítheti ki azokat, kik az ez állapotból folyó károkat elviselni kénytelenek. Ezeknek nincs szükségük arra, hogy a rajtuk elkövetett sérelmeket a kormány evidenciában tartsa, ők azokról eléggé érzékeny és megbízható nyilvántartást kénytelenek vezetni, mindössze a mit ők hazájuktól és annak kormányától jogosan követelhetnek abból áll, hogy ezen sérelmekért elégtételt nyerjenek és a további sérelmekről megoltalmaztassanak. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Mert nem szabad felednünk, t. ház, hogy a háromszázados sértéseket csak az osztrákok követték el, de a többi határsértések mind a legújabb időből valók, sőt

ezeknek legnagyobb része épen a miniszterelnök úrnak kormánya alatt történt. (*Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.*) Amazok állandó jogviszonyokat nem bántottak, míg ellenben ezek nemzetközi szerződésen alapuló és százados gyakorlat által szentesített magánjogi viszonyokat dúltak fel.

Ezek igazolására bátor vagyok a csíkmegyei határsértések történetét a t házzal röviden megismertetni.

Mellőzöm ez alkalommal a besztercze-naszód-háromszéki és orsovai határsértéseket, melyek csakugyan a múlt év folyamában követték el, de a melyekről nekem részletes adatokat szerezni nem sikerült.

Magyarország és Románia között Erdélyben a határt azon vonal képezi, melyet a nemzetközi bizottság a szisztovai béke alapján felvett okiratban Erdély és Moldva-Oláhszág között megállapított.

A nemzetközileg megállapított ezen határvonal egész 1853-ig mindkét fél által respektáltatolt, de a mondott évben Gyika herczeg »Vereskoton«, moldvai neve »Hadjepsia« havasát, melyet Delne, Pálfalva, Csomortán, Csobotfalva és Szentlélek község a határőrizetért Báthori Zsigmond adományaképen birtak, dorobáncz katonákkal, vagyis oláh határőrökkel elfoglaltatta és egyszerűen a maga birtokaihoz csatolta és máig is a Gyika család tulajdonában van. Ezen foglalással kezdetét vették a román határsértések, mert Moldva a »Vereskoton« havasa által nagy területre ékelve be magát, az új határvonalat ezen foglalás irányában iparkodott helyreállítani és csakugyan már 1863-ban a szomszédos Kerekbükk havasát már saját tulajdonuknak tekintette, mert a dorobánczok Makszem Antal csík-szépvízi lakos 12 darab ökrét Kerekbükk havasán lefoglalták, magukkal hajtották és az illető ma-

gyar alattvaló még a mai napig sem bírta azokat vissza-
kapni vagy érték kárpótlást szerezni. Magát a havast
pedig, mely a nemzetközi okmány szerint Csíkmegye két-
ségtelen tulajdonát képezé, 1884. és 1885-ben Románia
végleg magához csatolta.

Ezzel egyidejűleg Románia a határt Apa havasáig
akként igazította ki, hogy az ország területét 2 kilomé-
ter szélességben és 21 kilométer hosszúságban egysze-
rűen Romániába kebelezte be, sőt Sólyomtár havasából
a dorobánczok, vagyis határörkatonák ugyanezen évben
2 kilométer szélességű és 6 kilométer hosszúságú terüle-
tet kihatárolva szintén Romániába kebeleztek.

1885. szeptember havában román törzstisztek veze-
tése alatt román katonák a Csobános vizére magyar terü-
leten 7 hidat építettek és azok ma is katonailag bizto-
sítva épen fennállanak. Természetes, hogy ezen katonai
támpontoknak megfelelőleg rendezte be Románia Sólyom-
tár havasán a katonai őrzőjáratokat is, melyek mindezideig
tartatnak ott magyar területen.

Egy ily őrzőjáratot Csíkmegye erélyes alispánja a múlt
évben elfogatott, azonban a belügyminiszter úr rende-
lére kénytelen volt azt minden további vizsgálat nélkül
szabadon bocsátani, illetőleg Romániába visszakísértetni.

1886. július havában zsedánpataki lakosok saját
területükön marháikat legeltetvén, a dorobánczok puska-
lövésekkel űzték el őket s ugyanekkor egyiköket, Iváncse
Tódort utólrévén, holtra verték.

Az így elfoglalt területeket a maga számára biztosí-
tani akarván, Románia Cantilli György tábornoka által az
egész határ mentén, tehát nemcsak Csíkmegye területén
jelző fákat állított fel, melyeket Csíkmegye alispánja a Ci-

belesz havason megsemmisített ugyan, de tovább nem intézkedhetvén, a többi jelzőfák ma is éppen úgy fennállanak, a mint a romániai tábornok felállította.

1886. augusztus havában Apa havasa haszonbérelőjének, Dájbukát Dávid csík-szépvízi lakosnak munkásait a haszonbérelt területről román katonák elűzték és azután romániai alattvalók katonai fedezet mellett kaszálták le és takarították össze a füvet.

A tulajdonjog ily flagrális és provokáló megsértése annyira elkésértette a székelyeket, hogy hatvanan megtámadták a katonai őrséget, elűzték a magyar területről és a szénát felgyújtották, nehogy az a románok által elfoglaltassék, mert hisz rendes katonákkal háborút viselni a népfelkelők még nem képesek.

Érdekes megemlíteni azt, hogy a román kormány ezen első ellenállásért azonnal panaszt tett ellenünk a külügyi kormánynál, követelvén, hogy az a 3.100 székely — mert a román katonai hírnév érdekében a hatvanat háromezer egyszázra kellett emelni — (*Derűltég a szélsőbalon*) példásan megbüntettessék. Romániának azonban eszébe sem jutott katonái erőszakoskodásait eltiltani, mert a következő hónapban, azaz 1886. szeptember elején 20 darab romániai marha magyar területen lefoglaltatván és a gyimesi magyar királyi vámhivatalnál lezáratván, onnan román katonák által éjszakának idején elhajtottak, világos jeléül annak, hogy a dorobánczok mennyire respektálják a magyar királyi hivatalokat is.

Ugyanazon időtájban történt, hogy Bilibok Péter gyimes-bükki lakos 120 darab juhát romániai katonák magyar területről elhajtották és mai napig román területen tartják. Ha ehhez még hozzá tesszük azt, hogy Csík-

megye területén a kormány rendeletéből a megyének nagy költséggel őrházakat kellett építeni, a mely őrházakat a román katonák részint teljesen megsemmisítettek, másrészt hasznavehetetlen állapotba helyeztek; azt hiszem kétségtelen, hogy Románia határaink ellen katonái által rendszeres támadást folytat és ott a magyar alattvalók élet- és vagyonbiztonsága e támadások martalékául van dobva.

Mindezeknél fogva tehát, azt hiszem, hogy a kormánynak azzal, hogy a határsértéseket folytonos evidenciában tartja, meg hogy a kölcsönös kiegyenlítés megkísértését folyamatba tette, ezzel sem az ország határának, sem a polgárok jogos védelmének eleget nem tett. A kormánynak ennél tovább kell menni és mindenekelőtt meg kell tenni, a mit nálunknál kisebb államok saját államuk méltósága és az állampolgárok érdekében megtenni szükségesnek tartanak.

Ezen intencziók vezettek, midőn a t. belügyminiszter úrhoz, illetőleg miniszterelnök úrhoz a következő interpellációt intézem: *(Olvasza.)*

Interpelláció az igen tisztelt miniszterelnök úrhoz, úgy is mint belügyminiszterhez.

Van-e tudomása arról, hogy Románia az erdélyi részekben, nevezetesen Csíkmegye területén 1853. óta a nemzetközileg megállapított határok megsértésével, az ország területéből nemcsak erőszakos foglalásokat tett, hanem katonáinak támadásai miatt a magyar állampolgárok élet- és vagyonbiztonságát állandóan veszélyezteti s már eddig is többszörös bántalmakat és tetemes anyagi károkat kellett szenvedniök?

És ha van erről tudomása, hajlandó-e a t. miniszterelnök úr addig is, míg más megállapodás létre nem jön,

az 1791-ik évi augusztus 4-én kelt határjárási okmány-
nak érvényt szerezve, a százados statusquo-t helyreállí-
tani; és az ország területi integritását sértetlenül fentar-
tani, továbbá hajlandó-e Romániától a magyar alattvalókon
magyar területen elkövetett sérelmekért elégtételt és az
egyeseeknek okozta anyagi károkért teljes kárpótlást kö-
vetelni.

Ujabb határsértések és foglalások Csikmegyében.

(Csikmegye közönségének kérvénye a moldva-oláhországi lakosok és hatóságok határsértéseinek és foglalásainak orvoslása és megszüntetése tárgyában.)

— *A képviselőház 1887. ápr. 30-diki ülésén.* —

NAPLÓ : 1884—1887., XVI. 341. l.

T. ház! Teljesen méltánylom azon indokokat, melyekért a t. miniszterelnök úr még most nem tartja időszerűnek a határkérdési okmányoknak és egyezménynek előterjesztését. Nem tudom, hogy felszólalásában egyszerűsmind választ lássak-e hozzá intézett és hasonló tárgyú interpellációkra? Ha válasznak kellene tekintenem, fenntartanám a magam számára, hogy arra részletesebben reflektáljak. De minthogy Thaly t. barátom és a ház más tagjai is helyesnek tartják a kérvényi bizottság határozati javaslatát Csíkmegye kérvénye iránt, már most szükségesnek tartom kijelenteni, hogy ezzel ellenkező nézetem vagyok és bátor vagyok ezt a következőkkel indokolni.

Hogy valamely határsértés törvényhozási úton el nem intézhető, tudom. Hogy a határsértés, midőn két állam között forog fenn, egyoldalúlag nem intézhető el, szintén tudom. De méltóztassék figyelembe venni, hogy a határkérdéseknél, melyek két állam között fenforognak, ugyanazon jogi állapotnak kell létezni, mint minden magántulajdonnal szemben: tudniillik, ha vitássá válik a tulajdonjog, az, a ki birtokban van, megvédelmeztetik mindaddig, míg a tulajdonjog el nem döntetik. Már most mit látunk a csíkmegyei és általában az erdélyi határsértéseknél? Mig a magánfél birtokában megvédelmeztetik, addig az ország határai és az azzal összeeső magántulajdont és birtokállapotot a magyar állam kormánya megvédelmezni nem tudja, a birtokállapot fentartásáról gondoskodni képtelen.

Csíkmegye kérvényének ilyenén módon való elintézése ezen beismerést tartalmazza, t. ház. És épen azért, mert ezen beismerést tartalmazza, eltekintve attól, hogy az a magánbirtok egyenes megsértésének szankcióját jelenti,

ezt az elintézést nem fogadhatom el; nem fogadhatom el már azért sem, mert amúgy is Erdélyben, hol a határviszonyok igen éles ellentétben állanak, a magyar állam-eszméről, a melyről önök oly gyakran beszélnek s igen kicsinylően szoktak gondolkozni, hol a magyar állameszme megerősítése a főczél, a határrendezésnek ily elintézési módja, illetőleg elintézésének ad calendas graecas halasztása nem fogja a magyar állam tekintélyét nevelni.

Mindezeknél fogva, nem akarván az ügygyel hosszabbban foglalkozni, egyszerűen bátor vagyok a kérvényi bizottság javaslatával szemben a következő indítványt tenni: utasíttassék a kormány, hogy a határsértéseket megakadályozandó, a tényleges birtokállapotot mindaddig védelmezze meg, míg a végleges rendezés bekövetkezik.

Kérem a t. házat ezen indítványom elfogadására.
(*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Tisza Kálmán miniszterelnök: T. ház! Mindenekelőtt azon kérdésre kívánok nyilatkozni, melyet az előttem szólott képviselő úr a tekintetben fölvetett, hogy tett nyilatkozatomat válasznak tekintse-e régebben beadott interpellációjára? Az interpelláció beadása után, igaz, én kértem volt a képviselő urat, hogy legyen türelemmel; mert épen akkor igen sok más dolgom volt, meg az adatokat is össze kellett szereznem. Azonban pár hét óta együtt vannak az adatok, de azóta a képviselő úrhoz nem volt szerencsém. Ezért azóta — nem az én hibám, nem is a képviselő úr hibája — de a körülmények hozták magukkal, hogy nem válaszolhattam.

Egyébiránt a magam részéről kész vagyok az ülések valamelyik napján válaszolni az interpellációra és kiterjeszkedni az egyes felhozott határsértésekre bebizonyításul annak, hogy a kormány ezen irányban teljesítette kötelességét. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

És annyival inkább, mert ez meg fog történni s mert reményem, hogy meg fogom győzhetni a t. házat arról, hogy a kormány nem mulasztott semmit, kérem most a t. házat, hogy méltóztassék a kérvényi bizottság véleményét változtatás nélkül elfogadni. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

T. ház! Én tehát addig visszaveszem javaslatomat s elfogadom a kérvényi bizottság véleményét, a míg a miniszterelnök úr válaszát megadni méltóztatik.

Az állam költségvetése.

(1888-ra. Általános vita.)

— *A képviselőház 1888. jan. 18—23-diki ülésén.* —

NAPLÓ: 1887—1892. II., 73., 79., 185. l.

A vita természete hozza magával, hogy az előttem felszólaltak által felhozottakra válaszoljak, különösen pedig akkor, hogy ha a felhozottakra nézve szükséges, hogy azok az igazság kellő mértékére szállíttassanak.

Jellinek Arthur t. képviselőtársam tegnapi felszólalásával szemben kénytelen vagyok kijelenteni, habár e tekintetben saját gyengeségemnek is adnám tanújelét, hogy az ő felszólalására én válaszolni képtelen vagyok Mert, t. képviselőház, az, a ki a kaposvári mandátum igazolásának indokait oly helyesen találta ki, az oly magas tehetséget árult el, hogy bármely álláspont védelmére keljen is, a magamhoz hasonlókra nézve a vitát teljesen kizárja. *(Élénk helyeslés a szelső baloldalon.)*

Meltzl Oszkár t. képviselőtársam oly állításokat kockáztatott, melyekre ha azt akarom, hogy a tárgyilagos igazságot el ne homályosítsák, válaszolnom kell. Igaz, hogy vele szemben sokkal kedvezőbb helyzetben vagyok, a mit különben az ő állításai gyöngeségeinek köszönhetek.

Az a kérdés, hogy Meltzl Oszkár t. képviselőtársam mennyiben van jogosítva a szászok, nevezetesen az erdélyi szászok nevében beszélni, vagy mennyiben nincs, az reám is, azt hiszem, a t. házra nézve is teljesen közömbös dolog; végezze el azt ő a többi kollegáival. Hogy Meltzl t. képviselőtársam az erdélyi szászok védelmére kel, én ő neki ezen vállalkozását szívesen veszem s jól esik látnom, hogy ama fajnak a magyar törvény-

hozásban ilyen ékesszóló képviselője akadt. Ha Meltzl t. képviselő úr akkor, midőn a szászok védelmére kel, hivatkozik a történelemre és abból iparkodik kimutatni, hogy a szászoknak a magyar államban mekkora érdekei vannak, engedje meg t. képviselőtársam, hogy annyiban, a mennyiben ezen állítása a múltban a szászok kulturális és gazdasági érdekeit illeti, annyiban a múltvaló hivatkozást elismerem; de szükségesnek tartom nyomban kijelenteni, hogy ezen érdemeket is első sorban önmaguk iránt szerezték és csak másodsorban a magyar állam iránt. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Akkor, midőn még a hajdani Erdély exisztált, akkor a szászoknak ezen érdeme az által viszonzottatott teljes mértékben, hogy a trium nationum tagjává avattattak. És azóta, hogy a hajdani Erdély megszűnt, a magyar állam azzal viszonzta, hogy a trium nationummal szemben az unió törvény a szászok kiváltságait fentartotta. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon)* a többiekét pedig nem.

Eszembe sem jut, t. képviselőtársam, hogy ezt panaszképen hozzam fel. Mi oda lent Erdélyben kiváltságainkat a magyar állam érdekeiben soha sem sajnáljuk, soha sem panaszzuk. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* S önökre jellemző, hogy daczára a kedvező helyzetnek, önök panaszszal állnak elő. És midőn Meltzl t. képviselőtársam a szászok védelmére kelt s panaszt tett itt a képviselőházban, ugyanakkor védekezik a partikularizmus vádja ellen. Igen helyes, én is koncedálom, hogy ez már nem partikularizmus. Mert az, t. képviselőtársam, hogy egy nemzetiség legyen, akár az erdélyi szászok nemzetisége is, egy faj, egy töredék, a mely ebben a politikai államban elő mer állani s a törvény-

hozást arra szólítja fel, hogy egyezkedjék vele, ez nem partikularizmus; (*Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon*) ez a magyar államiság és közjog vakmerő ignorálása. (*Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon*.) Egyezkedni nekünk önökkel nem lehet; ha önöknek sérelmük van, tessék a magyar állam kormányánál adminisztratív úton keresni orvoslást s ha ezt megkapják vagy nem, hasonló sorsban osztoznak, mint az állam többi polgárai; de a törvényhozásban egyezkedni akarni s nekünk ezen egyezés árát megszabni, itt kész propozíciókkal lépni fel, ez a magyar államiságnak valóságos negációja. (*Helyeslés a szélső baloldalon*.)

Egyébiránt azt kérdem t. képviselőtársamtól, hogy mi hát nagy sérelmök az erdélyi szászoknak? Azt állítja, hogy ezen nagy sérelem a magyar állam magyarosításában rejlik. Az a körülmény, t. képviselőtársam, hogy a magyar állam a magyar alattvalóknak, ideértve a többi nemzetiségeket is, alkalmat ad arra, hogy az állam hivatalos nyelvét megtanulják, ez azt hiszem, nem annyira az illető nemzetiségek elnyomására, mint inkább azok javának előmozdítására czéloz, a mennyiben alkalmat ad nekik arra, hogy a magyar államban az őket illető pozíciókat elnyerhessék. Mert kérdem a tisztelt képviselő úrtól, ki tegnap magyar nyelvbeli jártasságának oly fényes bizonyítékát adta, miért tanult meg magyarul? Nem azért-e, hogy a nagyszebeni kir. jogakadémián a tanári széket betölthesse? Hiszem, méltóan töltötte be, de hogy t. képviselőtársam ezen magyar nyelvbeli jártasságához képest megmagyarosodott volna, ezt tegnapi felszólalása nem bizonyítja. (*Úgy van! a szélső baloldalon*.) Hol van tehát a magyar nyelv megtanulása által előidézett magyarosítás? De tegyük fel, hogy a magyar állam tetteleg

magyarosít. Ez ellen t. képviselőtársam tiltakozik? Miért? Mert, hogy ha a magyar állam a magyarosítást a százszokon keresztül akarja vinni, ez által a szász fajt magára nézve elveszti, mert be fog olvadni egy általa meg nem nevezett, de a százszok előtt meglehetősen irtózatossá elembe, a minek megakadályozása érdekében a segedelmünkhöz folyamodik.

Tegyük fel, t. ház, hogy ez így van? Mit bizonyít az, t. ház, hogy a százszok akkor, midőn a magyar állam, a magasabb magyar kultúra közt és ama faj közt kénytelenek választani, inkább azt a fajt és annak kulturáját választják és nem a magyar államot és a magyar kulturát, mert azt állította a képviselő úr, hogy ha mi magyarosítunk, abba a másik fajba fognak olvadni a százszok . . .

Meltzl Oszkár: Hol?

Tegnap állította a képviselő úr, különben is annak idején meg fog czáfolni. De tovább megyek, t. ház és azt jegyzem meg, hogy ha önök nem bírták a maguk parasztságát a magyar elem iránt annyira engedékenynyé tenni, hogy ne azon fajba olvadjon, akkor a szász faj transzfigurációja ránk nézve teljesen közönyös. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*) Különben önöknek saját fajuk iránt is kötelességük volna a magyar államhoz és nemzetiséghez, mint uralkodó fajhoz közeledni, mert mi bebizonyítottuk azt, hogy az önök faját és nemzetiségét okvetetlenül garantirozzuk és garantiroztuk eddig is, mert különben, hol volnának önök. Ezt garantirozni fogjuk jövőre is, de csak egy feltétel alatt, a mit t. képviselőtársam maga is koncedál, hogy tessék a magyar nyelvet megtanulni annyira, hogy önök vegyék hasznát. De hogy ha önök saját fajuk érdekében önmaguknak szolgálatot akarnak tenni, tessék fajukat arra bírni, hogy közeledjenek a magyar államhoz. (*Helyeslés szélsőbal felől.*)

Meltzl Oszkár t. képviselőtársam akkor, midőn a magyar nemzetnek egyezséget ajánl, teszi ezt oly árért, a melyet én kénytelen vagyok a legnagyobb politikai erkölcstelenségnek bélyegezni, mert akkor — és erre csak hivatkozom — midőn a kormányt a magyar állammal azonosítva, annak szavazatát és szolgálatait felajánlja, ha sérelmeik orvosoltatnak, akkor a legnagyobb politikai erkölcstelenséggel követi el, mert nyíltan történik. Ha t. képviselőtársam küldői nevében szólt volna, úgy mondja meg küldőinek és így t. képviselőtársam is vegye tudomásul s azt hiszem e tekintetben az egész ház osztatlan véleményét tolmácsolom, hogy szabad és alkotmányos Magyarországonkban soha egy kormánynak sincs, nem volt és nem lesz ily politikai bérenczekre szüksége. És ezzel, t. képviselőtársam a szász kérdést, azt hiszem, redukáltam azon nivóra, a melyen önöknek állaniok kell és a melyen a magyar nemzet önökkel szemben nem egyezkedik, hanem a törvény értelmében az önök jogos igényeit mindenkor lelkiismeretesen és becsületesen teljesíteni fogja. (*Helyeslés szélsőbal felől.*)

Miklós Gyula t. képviselőtársam (*Halljuk! Halljuk!*) tegnapelőtti szűzbeszédére, a mely hasonló természetű felszólalások minden ékességével díszeskedett, kivéve a félénkséget, (*Derűlttség*) szintén válaszolnom kell, annyival inkább, mert ellenkezőleg az ő intencziói iránt tartozó udvariasságot sérteném meg. T. képviselőtársam első felszólalásakor egy igen nehéz thémát választott és nehéz feladatra vállalkozott, oly nehézre, a mely nálunk híresebb és nagynevű parlamenti férfiaknak sem sikerült soha, még az igen t. miniszterelnök úrnak sem, tudniillik Tisza Kálmán védelmére. Meg vagyok győződve, hogy ezért a miniszterelnök úr hálás is fog lenni, annyival inkább, mert ő e tekintetben oly eredményt tudott el-

érni, a melyet a t. miniszterelnök úrnak elérnie soha sem sikerült, tudniillik, hogy ama védelemmel igen piczike minucziozus eltéréssel az ellenzéket is, meg vagyok győződve, megnyerte. Mert mit állít t. képviselőtársam? Azt mondja, hogy Tisza Kálmán egyik legfőbb és nagy érdeme az, hogy Magyarország közigazgatása rossz. T. képviselőház! Hiszen nincs az ellenzéknek egy embere, a ki a t. miniszterelnök úrnak ebben rejlő érdemét készséggel el nem ismerné. *(Derűtség a szélsőbalon.)*

A t. képviselő úr továbbá azt mondja, hogy a delícit az igen t. kormánynak öröksége. Elismeri az ellenzék, sőt hozzá teszi, oly öröksége, a melyet 13 év alatt nagyon meg tudott becsülni és nagyon emelni. T. képviselő úr továbbá azt mondja, hogy az is egy nagy érdeme Tisza Kálmánnak, hogy az ellenzék opponálása szerzemény.

Ez is igaz, egy kis helyreigazítással; mert ha ránk méltóztatott érteni, a kik itt ülünk, akkor megjegyzem, hogy ránk nézve nem szerzemény, ránk nézve örökség, de ha a szomszéd t. ellenzékre értette, akkor igaz, hogy szerzemény az, de honnan szerezte ez opponálást? Azon politikai uralom talajából, melyből ő a dicskoszorút akarta fonni. Meg vagyok győződve, hogy mindkét ellenzék ragaszkodni fog e szerzemény és örökséghez és nem fogja oly könnyelműen feláldozni, mint azt Tisza Kálmán tette. *(Élénk helyeslés és éljenzés szélsőbal felől.)*

T. képviselőtársam továbbá azt mondja, hogy az ellenzéknek — feltéve, de meg nem engedve — igaza van abban, hogy Magyarországon a korrupció uralkodik.

T. képviselőtársamnak ebben is igaza van azon különbséggel, hogy ezt nemcsak megengednie nem kell, hanem feltétlenül el kell fogadnia. De abban téved — s ez a kis különbség köztem és t. képviselőtársam közt —

hogy e korrupcióért a felelősséget a nemzetre akarja hárítani. Ha az ő politikai karrierjét azon alapos tanulmányokkal kezdte volna, a melyet a közigazgatási tisztviselők kvalifikációjára nézve javaslatba méltóztatott hozni; ha saját pártja történetét tanulmányozta volna, e tévedésbe sem esett volna. Mert, t. ház, ha visszaemlékezünk a multra, t. képviselőtársam ez állítása sajátságos színben fog feltűnni.

Tizenkét éve mult, hogy az államháztartásban beállott zavarok rendezése, az állam fennállásának kockázata nélkül tovább halasztható nem volt. Az ország vezérférfiai ekkor egy politikailag megmagyarázhatatlan, de lélektanilag ma már talán nagyon is érthető eszközhöz folyamodtak, hogy a felettébb válságos és veszélyes pénzügyi helyzetet orvosolják. A parlament két homlok-egyenest ellentétes pártja hazafias készséggel megtagadott elvei árán szövetségre lépett és kész volt a kormányt átvenni, nem azért, hogy a hatalmat a maga számára lefoglalja, minek ily áron értéke nincs, nem lehet, hanem hogy az országot válságos helyzetéből kimentve, egy boldogabb jövőnek vesse meg szilárd alapjait. Maga ezen tény a szigorú bírálat szempontjából sem erkölcsös, sem alkotmányos, sem parlamentáris nem volt, de tekintettel a rendkívüli helyzetre, az eszköz rendkívülisége is menthető, sőt ily áldozattal kezdeni, méltó volt a nemes feladathoz, a melynek sikeres megoldása érdekében az elveket kellett áldozatul hozni és a mely feladat egy elcsigázott nemzet csüggedt reményét felvillanyozva, a nemzetben félénk ugyan, de áldozatra kész bizalomra lett.

A szövetséges többség tehát, mint »szabadelvű« párt, a hatalom birtokába jutott és megkezdte alkotmányos uralkodását; de ha igazságosak akarunk lenni e párt

iránt, nem szabad felednünk soha, hogy a hatalom birtokára nézve nem cél volt, hanem csak eszköz ama nagy nemzeti cél érdekében, mely feladatául a pénzügyi egyensúly helyreállításával állami fennállásunk biztosítékának megszerzését tűzte ki magának.

De, t. képviselőház, ha visszatekintünk e szövetséges párt 12 évi uralmának pénzügyi eredményeire, akkor ma még kockáztatottnak sem látszik azon állítás, hogy mihelyt sikerült a szövetség útján létesített többségnek a hatalmat magához ragadnia, az ország pénzügyi helyzetét többé már nem látta oly veszélyesnek, mint akkor, midőn e párt nyílt meghasonlásban még egymás ellen vívta éles párt-csatáit és nem látta többé oly veszélyesnek soha, hogy az államháztartás rendezésére valamit tenni szükségesnek tartotta volna; ellenkezőleg, többség és kormánya az elmúlt 12 éven át úgy költekezett és úgy pazarolt, mintha Magyarország gazdasági és pénzügyi helyzete a virágzás valami más fokán állana és mintha be akarná igazolni, hogy az ország nemcsak a múlt vótkes következményének a terheit, hanem még a szabadelvű uralom határtalanul pazar kormányzatának költségeit is éveken át képes elviselni. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

A t. képviselőház kegyes elnézését kell kérnem, hogy a reminiscenciákat épen akkor idézem fel, a midőn a t. pénzügyi bizottság jelentésében egy 30 milliós deficites költségvetési előirányzatot minden érv nélkül, de annál több hiú remény és értéket vesztett ígéretek kíséretében, nekünk elfogadásra ajánl, kénytelen voltam felidézni pedig azért, mert a t. pénzügyi bizottság államháztartásunk rendezésének 13-ik évében eme kitűzött cél tekintetében csak óvatos, ezerféle feltételekhez kötött reményét fejezheti ki csupán és indokolt kilátást nyújtani

nemcsak nem képes, de még az iránt halvány sejtelve sincs, hogy államháztartásunk fog-e és mikor rendeztetni. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

Ily körülmények között, t. képviselőház, nem én, a tények kérlelhetetlen logikája állítja fel az igen t. kormány és pártjának azon alternatívát, hogy akkor, midőn az államháztartás rendezésére elveik árán egy hatalmas párttá alakultak és a hatalom birtokába jutottak: vagy őszinte jóakarat és igaz hazafiság vezette önöket, de a helyzet által kérlelhetetlenül önök elé szabott feladatra az idő folytán képteleneknek bizonyultak; vagy pedig az önzés és féktelen hatalomvágytól elkapatva, az ország kritikus helyzetét csak arra akarták felhasználni, hogy annak ürügye alatt a hatalmat maguk számára lefoglalhassák. *(Ugy van! a szélső baloldalon.)*

De az alternatíva bármelyik része is álljon meg, az mindkét esetben kétségtelen és az országra nézve szomorú tény, hogy az igen t. kormány és pártja pénzügyeinket nemcsak rendezni nem volt képes, de azokat sokkal válságosabb helyzetbe sodorta, mint voltak 1874. és 1875-ben; mert ugyan kérdem: a pénzügyi helyzet ha már akkor kétségbeesetten veszélyes volt, a mint ezt a fuzió ténye maga konstatálta, nem százszor veszélyesebb-e az ma 12 év után, a mely idő alatt a pénzügyek tekintetében csak adóemelések történtek és adósságok csináltattak? És tegyük fel, hogy a t. pénzügyi bizottság által elfogadásra ajánlott költségvetési előirányzat a valónak hű képét tárja fel: kérdem, minő vigasztalást meríthet abból a nemzet, hogy a jövő évben ismét 30 millió új adósságot leszünk kénytelenek csinálni, midőn a jövő esélyei amúgy is irtóztató áldozatokat sejtetnek velünk? *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Azonban a jelen költségvetési előirányzat, a t. pénzügyi bizottság által érvényesített minden vérmes remény daczára, a tényleges eredménynek sem fog megfelelni. Nem felelhet meg pedig először azért, mert az igen t. kormány magasabb pénzügyi politikájának az már jellemző sajátása, hogy a midőn a költségvetést el kell fogadtatnia, rendesen jóval kisebb hiányt tüntet fel, mint az tényleg lenni szokott; igazolják ezt 12 év zárszámadásai; és nem felelhet meg másodszor és főként azért, mivel az csaknem egészen az adóemelésekre van fektetve.

Már pedig annak a várakozásnak aligha képes lesz eleget tenni a nemzet, mely a különben is reáháritott nagy terhek mellett, évek óta még egy oly súlyos közgazdasági válsággal küzd, a minek eredménye — miután annak leküzdésére e kormány politikájától semmi támogatásra nem számíthat és teljesen magára van utalva — beláthatatlan.

Különben is, ha a nemzetben rejlő gazdasági erőket és azok teherviselési képességét reálistan akarjuk költségvetésünkben értékesíteni, akkor nem szabad az előirányzott bevételeket pusztán azon körülményre bazirozni, hogy mert azok az előző években befolytak, tehát jövőben is okvetetlenül be fognak folyni. Ez bizonyos határig kétségtelenül igaz; mert az tagadhatatlan, hogy a bevételek még ha oly magasak volnának is, egy ideig okvetetlenül be fognának folyni, de csak addig, míg az adóvögrehajtóknak lesz mit elvinniök. A bevételek állandósága tehát csak azon józan pénzügyi elv alapján biztosítható, hogy a bevételeket egyedül a tiszta jövedelemből és nem a tőkéből szabad venni.

Nálunk az utóbbi eset áll, minek igazolására elég az egyenes adók történetére egy pillantást vetnünk.

Ugyanis az állam bevételei között, melyek 1870-ben 183 millióra, 1887-ben 326 millióra mentek, tehát 17 év alatt közel megkétszereződtek, az egyenes adók ugyanezen idő alatt még nagyobb különbözetet mutatnak, mert a míg 1870-ben e czímen az állam 55 milliót vett be, addig 1887-ben 95, az idén 98 millió szerepel. Az állami jövedelmek szaporodását a világon mindenütt a nemzeti vagyonosodás fokmérőjének tekintik, de nem hiszem, hogy akadna közöttünk valaki, a ki állítani merné, hogy nálunk a vagyonosodás ezen bevételekkel lépést tartott és megkétszereződött volna; ellenkezőleg, nálunk a bevételek fokozatos emelkedése a tiszta jövedelmet már régen felémészlette és most a tőkét támadta meg. Vegyük például az egyenes adók közül azt, a mely legkevésbé emeltetett, tehát a bizonyításra a legkedvezőtlenebb, tudniillik a földadó. A földadó ugyanis 1870-ben tett 34 milliót, ma 35 milliót. Maga ezen emelkedés természetes és normális, de tekintettel arra, hogy az a tiszta jövedelem $25\frac{5}{10}\%$ -át veszi igénybe, már oly magasságot ért el, melyen túl menni nem lehet. Franciaországban a földadó soha sem volt ily magas, a legmagasabb 1791-ben volt és akkor is a tiszta jövedelemnek 17% volt, azonkívül még az 5 milliárd törlesztése idejében sem érte el a 17% -ot. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

És hogy ha még további összehasonlításokat teszünk és fejenként osztjuk föl a földadót, azt találjuk, hogy míg földadó czimén Romániában 80 krajczár fizettetik átlag, Oroszországban 1 frt 40 krajczárt, Németországban 2 frt 60 krajczárt, Ausztriában 4 forint 20 krajczárt, Magyarországon 5 forint 60 krajczárt és csak Spanyolország tesz rajtunk túl, mely 5 forint 90 krajczárt fizet.

Ha tehát a $25\frac{5}{10}\%$ túl magas földadót, tekintettel arra,

hogy az átalakulás nehézségeivel kellett küzdenünk, meg is lehet engedni, de azt oly maximumnak kell tekinteni, a minél tovább menni csakugyan nem lehet. A t. kormány sem merte a földadót direkte emelni, hanem azért mégis talált módot arra, hogy e czímen is bevételeit szaporíthassa. Ennek a módja pedig volt az általános jövedelmi pótdadó, mely az egyenes adók alapjául szolgáló tiszta jövedelmet különböző kulcs szerint megterhelte, úgy, hogy ez adónem jövedelme ma .6 millió. Nevezetesen ez adónem a földadóra további 30⁰/o-ban rovatott ki, a mi hozzáadva a 25⁰/o-hoz, a tiszta jövedelem terhe tulajdonképen tesz 33¹/₂⁰/o-ot, vagyis a tiszta jövedelemnek $\frac{1}{3}$ részét. A földbirtoknak azonban ez nem egyedüli terhe; a tiszta jövedelem kiszámításánál ugyanis sok oly terhet nem vesznek figyelembe, melyek az adóval konkurálnak és a tiszta jövedelmet terhelik; ilyenek a beruházási tőkék kamatterhe, a közmunkateher; községi és megyei pótdadók mindmegannyi terhek, melyeket a földbirtoknak hordoznia kell, de a tiszta jövedelmet nagyon leszállítják. Ha hozzáveszszük még ehhez, t. képviselőház, hogy a földbirtok terményeit évek óta vagy épen nem, vagy alig és igen sok esetben veszteséggel lehet értékesíteni: úgy fogalmunk lehet azon adóképeségről, mely ma ez országban általános és állíthatjuk, hogy a magyarországi földbirtok a tiszta jövedelmének $\frac{1}{3}$ részére előirányzott 46 millió bevételt nem sokáig lesz képes a kincstárnak beszoigáltatni. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Ugyanez áll az egyenes adók többi nemeire is és ezzel kapcsolatosan bátor vagyok egy állítást kockáztatni, azt tudniillik, hogy ha indirekt adóink sorsát könnyelműen kockáztatni nem akarjuk, úgy azokat sem lehet mindaddig emelni, a míg az egyenes adókon nem könnyítettünk,

hogy így megizmosodásra segítvén az egyenesadó fizetőket, legyen a ki a fogyasztási adókat megfizesse, mert, t. képviselőház, nekünk nincsenek gyáraink s azokban a fogyasztó munkások nagy száma, nincsenek iparvárosaink és nagy ipartelepeink: ugyan kérem, kitől várjuk tehát, hogy a fogyasztási adókat megfizesse, ha nem azoktól, kik az egyenes adókat amúgy is viselni kénytelenek? Nem lesznek-e tehát azok kénytelenek fizetni, kiktől az egyenes adók a tiszta jövedelmet már elvették? Honnan várunk tehát oly jövedelmi szaporulatot, hogy az állam fokoatosan emelkedő kiadásait oly mértékben fedezni képesek legyünk, mint a mily virtuózitással azok a költségvetésben évről-évre megjelennek? (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Miután az állami bevételek fokozása a jelenleginél is nagyobb válsággal fenyeget a jövőben, a pénzügyek rendezésére ezen az úton gondolni sem lehet; egész határozottsággal kell tehát a kibontakozásnak ama másik módját, mely egyedül kínálkozik és kizárólag a hatalmunkban áll és a mely nélkül jó és tisztességes pénzügyi politika soha nem létezett, létezni nem fog, igénybevenni és ez a mód a takarékoság. Ezen elemi és legfőbb pénzügyi elvnek ismeretére eljutni az igen tisztelt kormánynak is sikerült 12 év után, mert az igen tisztelt miniszterelnök-pénzügy-miniszter úr pénzügyi előterjesztésében nagyon hatékonyan hivatkozott a takarékoságra, sőt azon kellemes, de hihetetlen reményt helyezte kilátásba, hogy a takarékoság és indirekt adók fokozásának révén államháztartásunkban az egyensúlyt már a közel jövőben helyreállítania sikerülni fog. Ha ez az ígéret, t. képviselőház, a fuzió ígéretével oly közeli rokonságban nem állana, talán tudna bizalmat ébreszteni, így azonban úgy tűnik fel, mintha az nem annyira az államháztartás rendezését tartaná szem előtt,

mint inkább azt, hogy a 12 évvel ezelőtt ugyane czélra szerzett mandátumát a t. szabadelvű pártnak bizonytalan időre meghosszabbítsa, mert annyi már eddig is tény, hogy a míg a jelen költségvetési előirányzatban az ígért adóemelések vagy már valósíttattak, vagy pedig okvetlenül valósíttatni fognak, addig a takarékosagra vonatkozó ígéretekből vajmi kevés van realizálva.

Pedig, t. képviselőház, a mi költséges államháztartásunk a takarékoságnak igen tág tért enged; takarékos gazdálkodás mellett minden tárcza kezelési költsége leszállítható volna, sok hivatal megszüntethető volna, ilyen nevezetesen a kincstári ügyészségek, melyekre, miután a kincstárnak ma alig van urbéres ügye, szükség nincs; vannak hivatalok, melyek kevesebb költséggel és a jobb adminisztráció érdekében egymással egyesíthetők volnának, nevezetesen az adófelügyelőségek és illetékkiszabási hivatalok a pénzügyi igazgatóságokkal és adóhivatalokkal, hová természetüknél fogva is tartoznak, ugyancsak a pénzügyigazgatóságokhoz lennének csatolandók a jogügyi igazgatóságok is.

De van a költségvetésnek egy állandó terhe, a mely nagy igazságtalanságot képvisel és ez a jutalmak. Hogy a hivatalnok hivatalos kötelességeinek teljesítéseért még külön díjazásban is részesüljön, én ezt nem tartom helyesnek, mert ez által a hivatalos kötelesség teljesítésének kötelezettsége meghamisíttatik, mintegy azt mondván az állam, hogy te hivatalnok, a kötelességedet ne önmagáért, hanem a kilátásba helyezett jutalomért tedd meg. Adjunk a hivatalnoknak egy szolgálati pragmatikát és azt szigorúan alkalmazva, a kötelességét teljesítő hivatalnoknak legyen meg az előléptetésben a maga méltó jutalma és ha némely esetben, kötelességén túl, az állam-

nak kiváló előnyt szerzett, eme buzgalmát jutalmazza meg az állam külön. de hogy e czímen az állam évenként félmilliót fizessen — képtelenség. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Belátta ezt az igen tisztelt miniszterelnök-pénzügy-miniszter úr is, mert a jelen költségvetésben e címeknél 108 ezer forint törlést tett, de még mindig fenmaradt 403 ezer forint, a mely teljesen törölhető.

De, t. képviselőház, túllépném feladatom korlátait, ha mindazt, mit takarékossgal el lehetne és el kellene érni, részletesen felsorolnám, ez a feladat tulajdonképen a t. pénzügyi bizottságot illeti, mely annak tehetségéhez képest iparkodott meg is felelni, a mennyiben egy 345 milliós költségvetésben megtakarított 126.000 forintot; (*Derűtlenség a szélső baloldalon.*) ennél csak az az érdekesebb, hogy eme megtakarítást úgy tűnteti fel, mint a kilátásba helyezett pénzügyi rendezésnek egyik legerősebb biztosítékát! Úgy látszik, hogy a t. pénzügyi bizottságnak igen erős hajlamai vannak a magasabb komikum iránt. (*Derűtlenség és tetszés a szélső baloldalon*) hogy avval a kellő hatást elérnie nem sikerült. csak annak tulajdoníthatja, hogy pénzügyi politikájával sokkal inkább elvette a kedvet, sem hogy humora visszaadhatná. Különben a t. pénzügyi bizottság takarékoságát illetőleg bátor vagyok egy példát felhozni. (*Halljuk! Halljuk!*) A földművelési tárca központi igazgatóságánál rendszeresítettik egy új állás »gazdasági főigazgató, miniszteri tanácsos« hangzatos neve alatt, melynek javadalma 4000 frt fizetés és 600 frt lakbér; a tárczára háruló ezen több kiadást pedig a t. pénzügyi bizottság azon lakbérekből is véli fedezni, mely az új palotában egy miniszteri titkár és négy szolgának természetben élvezett lakása czímén megtakaríttatik. Hiszen, t. pénzügyi

bizottság, az az új palota kölcsönből építettett és a megkimélt lakberek jövedelme a kamatok és tőke törlesztésére fordítandók, azután pedig az adózók javára és nem volna szabad azokat új állások rendszeresítésére könnyelműen elpazarolni. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

T. képviselőház! Hol az államháztartás oly kétségbeejtő körülmények között vergődik, a mint azt jelezni alkalmam volt, hol oly könnyelmű gazdálkodás folyik, mint a minőt a t. pénzügyi bizottság jelentése elénkbe tár és a hol az adózók érdeke oly kevésbé vétetik figyelembe, a mint azt a költségvetési előirányzatban tapasztalnunk kell: ott ezen költségvetést megszavazni már nem könnyelműség: nemzeti öngyilkosság. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*) Hiába reménykednek az ország efemer természetű hitelébe, az csak ideig-óráig van számunkra biztosítva s talán épen akkor fog bezárulni előttünk, midőn tulajdonképen ahhoz folyamodnunk kellene és valóban szükségünk volna rá.

Hanem azért meg vagyok győződve, hogy ezen költségvetés is éppen úgy el fog a t. többség által fogadtatni, mint előtte annyi más. Talán igaza van, mert »das ist der Fluch der bösen That, dass sie fortwährend nur böses gebähren muss« és mert a nélkül többé nem lehetne az, a mi többség. És én tisztelem a többséget, mert mint minden többségnek, úgy ennek is megvan a maga jó oldala, különösen arra nézve, ki e többségnek tagja, de félek, hogy a t. többség akaratlanul is eldöntötte azon fontos kérdést, melyet az 1843-iki országgyűlésen a kir. személynök, Szerencsy István, Tolnamegye követének támadására felvetett, »ha — úgymond a kir. személynök — Tolnamegye érdemes követe azt akarja, hogy az én helyembe választott elnök üljön, akkor neki az ezzel összefüggő más dolgokat is akarnia kell, — akkor itt a köze-

lebenben egy hosszú miniszteriális pad állana és nem tudom, hogy ezen urak mernének-e a tek. KK. és RR. szemébe nézni, hogy soha semmi oldalas úton á tek. KK. és RR.-et megnyerni ne igyekeznének, mint én nézek most a tek. KK. és RR. szemébe; és viszont az akkori tek. KK. és RR. tehetnék azt oly bátran, a miniszteriális padon ülő urakra nézve, mint azt most a tek. KK. és RR. tehetik reám nézve? Nagy kérdés: melyik mód jobb az országos testületek függetlenségének fentartására?« Valóban, Bezerédy István és társai másnak képzelték a parlamentárizmust, mely ideáljuk volt, ha az idő nem nekik, hanem a kir. személynöknek adott igazat. (*Úgy van! Tetszés a szélső baloldalon.*) Önök tehát meg fogják a költségvetést szavazni, de kérem önöket, hogy szavazatuknak azon látszatot ne adják, mintha a költségvetést a külügyi helyzet idézte volna elő és önök annak a hatása alatt szavazzák meg, mint ezt a t. pénzügyi bizottság »a kedvezőtlen nemzetközi viszonyokra« való utalásokkal elítélni akarná; nem, az az önök hosszas uralmának gyümölcse, melyet azonban a nemzetnek kell elnyelnie. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*) És annál inkább óvakodjanak eme látszattól, mert a nemzet úgy sem hiszi el, hogy e költségvetésben a bekövetkező veszélyekkel szemben gondoskodva volna eléggé; ellenkezőleg, igen jól tudja, hogy a beállandott veszélyek esetén a maga áldozatait külön is meg kell hoznia; de főként tudja és érzi, hogy bárminő veszélyekkel is legyen számunkra telve a külügyi helyzet, azzal képes lesz megküzdenni, de az önök pénzügyi gazdálkodásával soha. (*Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.*)

És a midőn ezzel felszólalásomat befejezném, legyen szabad, t. képviselőház, hogy — Falk Miksa igen tisztelt képviselőtársamhoz hasonlóan, ki a ház általánosan szeretett

elnökénél mondott ujévi üdvözlésében harcias lelkesedésnek egy költői czitátumban is kifejezést adott — én is a költő soraival végezzem beszédemet: (*Halljuk! a szélső baloldalon.*)

Ne csak veszélyben légy szerény,
A béke vészesebb;
S gyógyíthatlan a seb,
Mit vág az álmos népeken.

Nem fogadom el a költségvetést. (*Élénk tetszés és helyeslés a szélső baloldalon.*)

Elnök: T. ház! Egy észrevételt kell tennem a képviselő úr szavaira. (*Halljuk! Halljuk!*) Meltzl Oszkár képviselő úr beszédére reflektálva, a képviselő úr azt mondta, hogy Magyarországon soha egy kormánynak sincs, nem volt és nem lehet ily politikai bérenczekre szüksége. Engedelmet kérek, de a magyar parlamentben egy képviselő sincs jogosítva képviselőtársa irányában ily kifejezést használni. (*Helyeslés a jobboldalon. Mozgás a szélső baloldalon.*)

T. ház! Teljes tisztelettel meghajlok a mélyen t. elnök úr rendreutasítása előtt és az ellen tiltakozni egyáltalán nincs szándékom. De bátor vagyok megjegyezni azt, hogy én nem rosszindulatból használtam ama kifejezést, hanem úgy véltem — bocsánatot kérek ezen kitérésemért — hogy élhetek ily kifejezéssel akkor, midőn egy törvény hozásban nyíltan árúczikknek ajánlják a képviselő szavazatát. (*Ellenmondások. Úgy van! a szélső baloldalon.*) Meglehet, hogy tévedek, de úgy hallottam; méltóztassanak meg nézni a gyorsírói jegyzeteket, a képviselő úr azt mondotta, hogy a szászok a mindenhai kormányt támogatni fogják, ha az ő sérelmeiket orvosolja, tekintet nélkül arra, hogy milyen az a kormány. (*Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.*)

T. ház! Soha sem volt eszem ágában sem igénytelen szavaimnak annyi súlyt és fontosságot tulajdonítani, hogy azoknak esetleg félremagyarázatát helyreigazítani szükség-

gesnek tartanám. Azonban most, mind a t. képviselőház, mind az önmagamnak tartozó kötelesség követeli, hogy szavaimnak bizonyos modorú félremagyarázatára reflektáljak. (*Halljuk! a szélső baloldalon.*)

A t. előadó úr szíves volt pénzügyi nagy számaimra reflektálni és mindjárt 126,000 frtra hivatkozott. Hogy ez magában véve nem nagy szám: evidens dolog, t. ház.

A t. előadó úr szíveskedett tudomásomat rektifikálni, a mennyiben kijelentette, hogy én azt sem tudom a költségvetésből, hogy a 400.000 frt segélyekre megy, tudniillik oly hivatalnok, a ki beteg, vagy a kinek családtagja meghalt, bizonyos segélyt kap. Ha a t. előadó úr jóhiszemű akar lenni, akkor nekem azt a leczkét nem adja, kivált akkor, a mikor én jutalmakról beszéltem és mindjárt hozzá is tettem, hogy a segélyekről nem akarok szólni.

Ha a t. előadó úr megmaradt volna tiszteletreméltó helyzetében, mint előadó és nemcsak a »segély« szót kapja ki, hanem felemlíti, hogy hozzátettem a »jutalmak« szót is, nem szólaltam volna most fel. Különben a felett lehet vitatkozni és jogosult lehet mind az előadó úr nézete, mind az én nézetem a tekintetben, hogy helyes-e vagy sem a jutalmak osztogatása.

Félremagyarázta szavaimat az előadó úr a tekintetben is, hogy midőn én fejenként az adóterhet felhoztam, mintha én azzal határozott és komoly bizonyítékot akartam volna szolgáltatni a költségvetéssel szemben. Én, bocsánatot kérek, több ízben és határozottan kijelentettem, hogy egy pillanatig sem állítom azt, hogy ezen összehasonlítások teljesen beválnának és teljes bizonyító erővel bírnának és csak mint jellemző körülményre hivatkoztam e tényre.

A harmadik, a miben a t. pénzügyi bizottság t. elő-

adója engem félremagyarázni szíves volt, az a földművelési tárczánál általam felhozott gazdasági főigazgató-miniszteri tanácsos úrnak javadalmazása. Hogy a t. pénzügyi bizottságnak igen t. előadója e javadalmazást miből akarja fedezni, jól tenné, ha megmagyarázná; mert én legalább nem vagyok képes megérteni, hogy ezt miből fogják fedezni, ha csak azon hivatalszolgák lakbérösszegeiből nem, melyeket az által, hogy a miniszteriumot saját palotájába beköltöztetik, megkimélnék. Ezt fogják talán arra fordítani, méltóztassék azt az indokolást elolvasni, melyet önök készítettek s akkor ne méltóztassék engem rektifikálni. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Mert ott az van, hogy ezen javadalmazást a szolgák lakbéréből nyerik meg, melyeket az állam által a földművelés-, ipar- és kereskedelmi miniszterium számára épített palotában azoknak természetben lakást adván, megkimélnék.

És végül szíves volt a t. előadó úr az általam hangoztatott megtakarítási kérdést nevetséges színben tüntetni fel és ezzel kapcsolatosan elutasította igen szerényen magától azt, mintha ő a felnőttek oktatására vállalkoznék. Hát én elismerem és teljesen méltánylom, hogy az előadó úr ezt a szerepet magától elutasította, mert az, a ki ilyen szerepre vállalkozik és ilyen előadói modorral foglalja el az előadói széket, annak magának is nagy szüksége volna még a nevelésre. *(Élénk helyeslés szélső baloldalon. Zajos felkiáltások: 5 percnyi szünetet kérünk.)*

A magyar és román határvillongások kiegyenlitése.

(Törvényjavaslat a Romániával kötött s Bukarestben aláírt nemzetközi egyez-
mény becikkelyezéséről.)

— A képviselőház 1888. febr. 28-diki és márczius 1-jei ülésén. —

NAPLÓ: 1887—1892., III., 361. l. IV., 26. l.

T. ház! Úgy vagyok meggyőződve, hogy nemzetközi egyezményeknek becikkelyezés végett a ház elé való benyújtása nem jelenti egyszerűen azt, hogy a magyar törvényhozás azoknak egyszerű regisztrátora legyen, hanem ellenkezőleg magában foglalja azon alkotmányos jogunkat és kötelességünket, hogy azokkal szemben nemcsak a szigorú bírálatot, hanem az ellenőrzést is gyakoroljuk. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Én azon sajtóságos helyzetben vagyok, t. ház, hogy a jelen nemzetközi egyezmény történetét nemcsak történelmi eseményeinél fogva, hanem mert ezen végvidéknek vagyok szülőtte, ismerem és bámulattal vagyok kénytelen tapasztalni, hogy úgy a t. előadó úr, valamint a belügyminiszter úr is e kérdést nemcsak a tényleges igazság elhomályosításával, *(Úgy van! a szélső baloldalon)* hanem még a történelmi tények meghamisításával is óhajtja a képviselőház elé hozni. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon. Ellenmondás a jobboldalon.)*

Követem az igen t. előadó úr és a belügyminiszter úr példáját és az egyezmény tárgyát képező határvillongásoknak rövid történetét adom. *(Halljuk!)*

Az erdélyi határszélek kérdése a II. József császár által a törökök ellen dicsőségesen folytatott háborúk folytán, melyeket II. József még nem végzett be, hanem onnan egy halálos betegséget vitt magával haza és abban meg is halt, utódja, II. Lipót alatt a szisztovai békével lett elintézve. A szisztovai béke, mely 1791. augusztus 4-én

jött létre, azon alapon köttetett meg, hogy Ausztria mindazon foglalásokat, melyeket az előbbi dicsőségesen viselt háborúban Törökország területéből elfoglalt, visszabocsátja és a visszabocsátás alapjául ezen békeszerződés az 1788. február 9-iki statusquot fogadta el. Ezen statusquo magában foglalta akkor Bukovinát is, melyet előbb Kis-Oláhszágért cserébe kapott Ausztria.

És itt kezdődik a történelemnek nem helyes előadása. Akkor, midőn Bukovinát Ausztria bekebelezte, mikor e területcsere megtörtént és statusquonak lett elfogadva, ugyanakkor Bukovinának e bekebelezését a magyar törvényhozással egyáltalán nem közölték, jelélül annak, hogy területi integritása Ausztriának, az akkori örökös tartományoknak és Magyarországnak mindig különválva kezeltetett. Az 1788-iki statusquo alkalmával, midőn tehát Bukovina Ausztriának jutott, az erdélyi határszéleken ezen békeszerződés alapján a szerződés tulajdonképeni tettlegesítése is foganatosított az 1792-iki tatárjárás alkalmával és tévesen mondja a t. belügyminiszter úr azt, hogy nem teljesen, mert 1792-ben az 1788-iki statusquot a török és az osztrák biztosan tettleg foganatosították. És ezen tettleges foganatosításnál, midőn tehát Bukovináról szó sem lehetett, hanem egyedül és kizárólag csupán az erdélyi határokról, Erdély maga képviselve volt. Sőt tovább megyek, magát a szisztovai békekötést is a magyar törvényhozás felszólalásai és követeléseinek erejénél fogva II. Lipót báró Herbert megbízásával ugyan, de a magyar törvényhozás felszólalására melléje biztosul kinevezte gróf Eszterházy Ferenczet is, mert magyar határokról lévén szó a törökkel szemben, a mint a magyar törvényhozás mindig követelte, hogy a török udvarnál magyar követek is tartassanak: úgy a

jelen esetben, minthogy kiváltképen magyar határszélekről volt szó, a magyar törvényhozásnak és a magyar államjognak megfelelően alkalmazták a kinevezett magyar biztost.

1792-ben tehát a határok a szisztovai béke alapján állapították meg. Ezen határmegállapítás alkalmával nagy terület, talán több százezer holdnyi terület, Erdélyhez visszacsatoltatott. Ezen visszacsatolt terület megfelelt az 1788. február 9-iki statusquonak. Ez be is kebeleztetett akkor Erdélybe és az erről felvett okmányban kétségkívül és minden félremagyarázást kizáróan megállapítottatott azon határ, mely a török birodalom és Erdély közt fennállott és ezen határ, nem úgy, mint a t. belügyminiszter úr állítja, a helynevek téves elnevezése miatt konfliktusokra vezetett, hanem ellenkezőleg, ezen határ kölcsönösen respektáltatott addig, míg a török birodalom fenhatósága volt kétségtelen és aktuális, tehát egészen 1853-ig.

A t. belügyminiszter úr nem fog egyetlenegy határsértést, határvillongást felemlíthetni, mely ezen idő előtt származnék. 1853-ban Ghyka herczeg, egy goszpodár család egyik tagja és szomszéd birtokos, dorobáncz katonákkal, tehát az állami exekutiva fegyveres erejével elfoglalta Csíkmegye azon területét, mely az 1787-iki statusquo szerint hozzánk csatoltatott, egy »Veres koton« nevű havast És itt mindjárt megjegyzem azon sok hivatkozás ellenbizonyítékául, melyet a bizottság és a belügyminiszter úr arra nézve tett, hogy azon helynevek megállapítása a hatóság közbejöttével történt, hogy azon bizottsági jegyzőkönyvek felvétele alkalmával Csíkmegye hatósága is meg volt híva, azon sérelmeket, hogy Ghyka herczeg az említett havast elfoglalta, érvényesítette, de az a nemzetközi egyezménynél figyelembe nem vétetett, daczára annak,

hogy a helyszínén 1883-ban kihallgatott romániai tanuk hit alatt vallották, hogy azt Ghyka herczeg dorobánczok által tényleg elfoglalta. 1853-ban ezen foglalás alkalmával számtalan kárt is ejtettek és innen kezdve 1886. végeig nem kölesönös háborítások, hanem Románia részéről folytonosan foglalások történtek és pedig nem magánosok által, hanem mindig a román katonák, tehát fegyveres hatalom által. És mindjárt hozzáteszem, hogy ha az előadó úr ezen nemzetközi egyezményt azért akarja velünk elfogadtatni, hogy a határvillongásokat ily kényes helyzetek ne élesítsék még a békében sem, mert ez konfliktusra vezet és igen óhajtottam volna, hogy a kormány ezen elvet már 1869. óta követte és iparkodott volna a statusquot megvédeni akkor, midőn mi soha román területet és román határt nem háborítottunk, akkor, midőn mi állandóan fegyveres hatalommal voltunk támadva.

Furcsa és sajátságos helyzete ez Magyarországnak, hogy velünk mindent szabad tenni, (*Úgy van! a szélső baloldalon*) de ha fegyveres hatalom állandóan a mi testünkbe furakodik, azt nekünk nemcsak nem szabad visszatorolni, hanem a t. kormány magasabb politikai okokból saját alattvalóit kényszeríti arra, hogy ezt tűrje. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*) Sőt ismétlem, t. ház, hogy valótlán azon állítás, mintha Magyarország és a magyar alattvalók Románia ellen birtokháborítást követtek volna el, a románok állandóan háborították a mi határainkat; háborították, mikor a bizottságok üléseztek, mikor a tanácskozások Bécsben tartattak és az egyezkedés, a kétoldalú szerződés ideje alatt sem volt képes a magyar kormány és a magyar állam saját területét megvédelmezni.

T. ház! Eltekintve attól, hogy maga ezen nemzetközi egyezmény anyagi intézkedéseiben is határozottan

sérelmes és a magyar állam érdekeire nézve káros, legfontosabb sérelmét azon közjogi sérelem, a magyar államjog azon majesztetikus megvetése képezi, melyet ezen egyezmény létrehozói és a t. előadó úr is velünk inartikuláltatni akar. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*) Mert, t. ház, az kétségtelen és azt hiszem, itt felesleges dolgot végeznék annak bizonyítgatásával, hogy az állam terület nélkül képtelen fogalom. Nem is tettem volna ezt a megjegyzést, ha a t. előadó úr azon kijelentésre nem ragadtatja vele el magát, hogy nekünk törvényeinkbe beiktatni a magyar közjogot és államiságot felesleges, mert hiszen ez sehol és senki által megtámadva nincs. Hát t. képviselőház, hogy a magyar államiság és közjog ki által és van-e megtámadva: méltóztassék e nemzetközi egyezményt megnézni; (*Élénk helyeslés a bal- és szélsőbal felől*) mert ez a nemzetközi egyezmény az állam nélkülözhetetlen feltételét: a területet konfiskálja; (*Úgy van! a szélső baloldalon*) mert egy állam, mely területéről nem saját maga rendelkezik, egy állam, mely területi épségét megvédelmezni nem tudja, sőt a midőn egy állam ezen területi épségén elkövetett sérelmeket törvényesen szentesíti: az az állam lemondott az önálló államiságról. (*Zajos helyeslés balfelől.*)

Kétségtelen, t. képviselőház, hogy a magyar államnak ezen területi fenségjoga mindenben meg volt és nem akarok visszatérni azon történelmi és törvényes határozmányokra, midőn a magyar törvényhozás állandóan és folytonosan gyakorolta is ezen területi fenségjogot. Elfogadom e tekintetben álláspontúl azon kapcsolatot, melyet a pragmatika szankezio Ausztria és Magyarország közt létesített. Nem akarok most még a törvény szövegére hivatkozni, a mely határozottan kijelenti, hogy minő külügyek és miképen intézendők el és a hol szigorúan és szó sze-

rint benne van, hogy közös külügynek tekintetik mindaz, a mi Ausztria-Magyarországot, tehát a monarchiát közösen illeti.

T. képviselőház! Én már a szisztovai békekötésre való hivatkozásom által kimondottam, hogy Ausztriát Magyarország területe és viszont Ausztria területe minket nem érdekel, mert hisz mi köze ahhoz Ausztriának, hogy Erdélyből 10 holdat kihasítanak vagy reinkorporálnak és mi közünk nekünk ahhoz, ha Ausztriában ugyanez történik. (*Úgy van! balfelől. Élénk ellenmondás jobbfelől.*) Bocsánatot kérek, én határozottan ragaszkodom e kijelentésemhez, daczára a miniszterelnök úr tiltakozásának; mert a közösügy további fogalma pedig abban van megállapítva, melynél fogva egymás irányban kötelezve vagyunk kölcsönösen védelmezni a határt, de ha valamely állam szükségesnek tartja annak bármely irányban való kiigazítását és szabályozását, hogy ez a másik államnak kiszolgáltassék, hogy ez közösügy legyen, hogy ez minket érdekeljen addig, míg minket az az állam a védelemre fel nem szólít: az tagadhatatlan. (*Úgy van! balfelől.*) Ha közösügyet akartak csinálni belőle, t. ház, módjukban lett volna akkor csinálni, mikor 1853. óta minket a román katonák és Románia a határon folyton sértegetett. Ekkor volt az közösügy, melynek érvényesítését elhanyagolták a pragmatika szankezio és az 1867 : XII. törvényczikk értelmében, mert akkor igenis a monarchiai közös védelmet nekünk nyújtani kellett volna.

De hogy azok, a kiket a pragmatika szankezio legközvetlenebbül érdekel, tehát maga az uralkodóház, mikép magyarázta Magyarország területi függetlenségét, az kitetszik épen a szisztovai békét kötött II. Lipót intézkedéseiből, mert II. Lipót az 1790. és 1791-iki X. és XI. törvény-

czikkben határozottan kijelenti, hogy Magyarország és csatolt részeinek határai el ne idegeníttessenek, bármely szomszéddal való határ feletti viszályok, akár most fenforogjanak, akár a nem írott törvény útján elintéztettek, akár még keletkezendők, az országgyűlésileg arra kinevezendő biztosok által az országgyűlés végeztével visszaállíttassanak.

De, t. ház, hogy a pragmatika szankció után is Magyarországnak a területéhez való kizárólagos intézkedési joga állandóan respektáltatott, kitetszik a későbbi törvényhozási intézkedésekből; mert 1790-től kezdve egészen 1840-ig a törvénytárnak számtalan czikkei tanuskodnak a mellett, hogy ezen jogunkat kizárólag minden más idegen befolyás nélkül gyakoroltuk. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*) És most ismét reátérek arra, hogy ezen az 1867-ik XII. törvényczikk sem változtat és a mennyiben a nemzetközi egyezményeket ezen törvény értelmében a közös külügyminiszter közbenjöttével kell és kellett nálunk egyáltalában létesíteni, ezen intézkedés alá a határok feletti egyezményeket nem sorolhatom. Megmondom miért. Mert ez a kereskedelmi és különböző külügyi képviselés először is a kiegyezési törvény értelmében mindig csak bizonyos időről-időre megállapított, közösnek tekintett ügyet illet, tehát nem közös ügyet. Másodszor, hogy a határok feletti egyezmény nem tartozhatik ide, kiviláglik onnan, mert ezen határok feletti intézkedési jog és ezen határok feletti egyezkedés a két államot közösen, mint kimutatni bátor valék, nem érinti. Harmadszor pedig nem tartozhatik ezen intézkedés alá azért, mert a közös külügyminiszter a magyar törvényhozás háttérbe szorításával nem is intézkedhetik azon határok felől, melyekről neki tulajdonképen fogalma sincs, melyeket egyáltalában nem ért. A közös külügyminiszter képviseletére sohasem volt

egyetlen egy törvényben sem reá bizva Magyarországnak területi képviselője is. A közös külügyminiszter egyáltalában Magyarország területéről nem mondhat le, arra vonatkozó egyezményeket nem köthet és hogy annak lehetősége, hogy a közös külügyminiszter mindezeket elkövettesse, kikerültessék, annak igen egyszerű módja lett volna az, hogy ha ő Felsége a magyar és osztrák határoknak nézve külön-külön biztosokat küldött volna ki, hogy azok egyezkedjenek Romániával és ezen egyezkedésnek megfelelően az egyezményt nem mint Ausztria és Magyarország határai egy közös törvényjavaslatba, hanem külön törvényjavaslatban külön terjesztették volna saját törvényhozásaik elé. *(Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)* Mert ha mi egyszer megengedjük annak lehetőségét, hogy a magyar határok és Ausztria határai a mi törvénykönyvünkben együtt forduljanak elő, ugyan, t. ház, nem képzelhető-e oly lehetőség, a midőn majd esetleg Magyarország határai és területi épsége sokkal nagyobb veszedelemnek lesznek kitéve, mint jelenleg és nem képzelhető-e, hogy ugyanakkor ezen törvényezik erejénél fogva Ausztria azt a jogot fogja magának vindikálni, hogy a mi területünk felett ő intézkedjék és egyáltalában túlerőben lévén feletünk, nem lehetséges-e, hogy a magyar törvényhozás ellenére is Magyarország területe felett Ausztria határozzon. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)*

De, t. ház, a magyar államiság és közjog ellen nemcsak maga a szerződés szövege, a szerződés formája és alakja, nemcsak a közösügyeknek kiterjesztése képezi az egyetlen sérelmet, hanem az a magatartás is, melyet a romániai biztosok velünk szemben követtek. Ezen egyezmény feladta Magyarország azon kizárólagos jogát, hogy saját területe felett maga intézkedjék, a mit Románia a

maga előnyére iparkodott is kihasználni. Ez sikerült is neki, mert 1885-ben, midőn a magyar biztosok a jegyzőkönyvet alá akarták írni, a román biztosok megtagadták a jegyzőkönyv aláírását, azon kijelentéssel, hogy ők magyar államot nem ismernek. Hát, t. ház, nem volt-e fenyegetve a magyar államiság, a midőn Románia hivatalosan kijelenti, hogy magyar államot egyáltalában nem ismer és nincs-e ezzel tettelegessítve az, hogy osztrák-magyar határok léteznek, de magyar határok nincsenek. Vajjon ezzel szemben jogorvoslat-e az, hogy ha mi az egyezménynek azon czikkei ellen, a melyek nemzetközi jogerőre egyáltalában nem emelkedhetnek és a melyek a magyar törvényhozásra nézve privát mulatságot képeznek, védekezünk? Vajjon ezzel meg fogjuk-e óvni a magyar államiságot és a magyar közjogot, mert hogy nekünk a magyar törvényhozásban annak kijelentésére, hogy a magyar állam létezik, nincs szükségünk, világos; a kiknek pedig szüksége van, azok tudomást sem fognak venni róluk.

Latkóczy Imre előadó: Mikor történt ez?

1885-ben. Romániának joga van ezt mondani most is, daczára annak, hogy önök a bevezetésben a magyar közjogot megközelítő javítást czéloznak, mert az első cikk franczia szövegében feltétlenül benne van azon közjogi sérelem, a melyeket önöknek sincs módjukban módosítani. Románia tagadván a magyar államiságot, ezen fel fogását sikerült neki a szerződés egész szövegében érvényre juttatni, mert azon kérdéses területeknek egy része, habár sohasem volt más elnevezésük, mint magyar, ezen elnevezésen nem is fordul elő. Sietek itt kijelenteni, t. ház, hogy nekem is volt alkalmam azon igénytelen nézetemnek kifejezést adni, hogy a magyar szövegnek bármínemű javítása teljesen illuzórius, sőt a magyar tör-

vényhozást teszi nevetségessé, mert a hiteles francia szövegben hasonló módosítás létre nem jöhet. Nem hallgathatom el azt sem, t. ház, hogy azon területeknek, a melyek Hunyad, Brassó és Fogaras vidékén vannak, habár ott románok laknak is, román elnevezések voltak mindig, az is bizonyos, hogy ott birtokháborítás Románia részéről és határvillongás talán éppen ezért sohasem fordult elő. Hogy Háromszék- és Csíkmegye területén az illető határoknak sohasem volt román elnevezésük, hivatkozom arra, hogy azon román elnevezések, a melyek a francia szövegben vannak, részint egyenes fordítások, részint pedig elrontott magyar nevek romanizálva. Románia tehát úgy tesz, hogy azon tagadásához képest, mely szerint magyar állam csakugyan nem létezik, beleviszi a francia szövegbe a nem magyar, vagyis román elnevezéseket.

Hogy e tekintetben minő szorgosan ügyel saját jogai és álláspontjai felett, csupán egy érdekes példát hozok fel. (*Halljuk! Halljuk!*) Itt van az úgynevezett Tikos nevű patak. Oly elnevezés ez, t. ház, melyre megfelelő román elnevezést találniok egyáltalán nem sikerült. És mit csináltak? Daczára annak, hogy a román nyelvben »t« és »s« betű is van, hogy kitüntessék, hogy ez nem magyar, hanem román szó, a Tikos alá egy cedilt tettek és így romanizálták ezen magyar neveket, melyeket képtelenek voltak másképp, mint saját helyesírásuk ellen elkövetett szabálytalansággal írni.

T. ház! Méltóztassanak most már összevetni azon nagy hangon hirdetett magyar államiságot, méltóztassanak figyelembe venni a magyar közjogot és Romániának ez ügyben követett magatartását, le egészen ezen kicsinyes helynevekig és akkor méltóztassék ítéletet mondani: vajjon egy állam, egy nemzet méltóságával megfér-e egy ily nem-

zetközi egyezmény? De, t. ház, nemcsak Romániával szemben forognak fenn ezen közjogi sérelmek. (*Halljuk! Halljuk!*) Kifejezésre jutnak ezek az anyagi intézkedések más téren is. Bátor vagyok a t. ház figyelmét felhívni arra, hogy míg Bukovina határait szabályozó folyókról van szó, a harmadik cikkben Szucsava folyóra ilyen ártatlanul határoztatik, hogy ez képezi a határt Bukovina és Románia közt. Meg van állapítva, hogy ezen folyó bármilyen irányt változtasson is, azon határ fog irányadó lenni, mely mostani folyása alapján fel fog vétetni, ezáltal semmi más megszorító intézkedést e cikk nem tartalmaz. Ezen közösüges egyezményből kifolyólag a magyar határ folyóira vonatkozólag a IX. cikk következőleg intézkedik: »A határt képező folyókon és patakokon oly gátak vagy torlaszok, melyek által a víz természetes folyásának más irány adatnék, vagy melyek a vízerőnek ipari vagy más célok felhasználására szolgálnának, sem a szerződő kormányok, sem pedig magánosok részéről nem állíthatók fel a nélkül, hogy megelőzőleg a szomszédos kormány beleegyezése ki ne eszközöltetett volna. Igaz, t. ház, ebben van kölcsönösség, hanem a ki az ottani viszonyokat ismeri, nagyon is fogja tudni, hogy ezen kölcsönösség fejében Románia nekünk egy újabb sérelmet okoz. Előre kijelentem, hogy én egyáltalában nem tartom sem az állam érdekének, sem az állam méltóságának megfelelőnek, hogy valamely állam egy szomszéd állam részére saját területén a korlátlan hatalmi jogot bármely csekély részben is megszorítsa. Már pedig ezen intézkedésben, t. ház, az illető határfolyóknak minket illető részén mindennemű ipari célokra szolgáló építkezések feltétlenül a román kormány akaratától vannak függővé téve. De ez kisebb sérelem, mert ez kölcsönös. Az illető vidéken ugyanis a román

királynak és Ghyka herczegnek vannak terjedelmes erdőbirtokai. Nekünk is. Csíkvármegye erdőgazdasága hatalmas lendületet vett, úgy, hogy Keleten egészen Egyiptomig visz faüzletet. Csíkvármegye az ottani határfolyókon, nevezetesen a határvizeken fűrészmalomokat építtetett és azokon készítette ki azon famennyiségeket, azon kereskedelmi fát, melyet az egész Keleten elárúsít. Ezzel szemben állott a román érdek, mely a magyar fával Keleten versenyezni képtelen volt. Most Bukovinával szemben Romániának nincs érdekében, hogy a Szucsava folyón bárminő kedvezményeket kössön ki magának; de nálunk van szükség rá és a saját engedélyétől tételezi fel, hogy mi bárminő építményeket létesíthessünk ott, előre tudván, hogy ha mi ott nem tudunk vízi fűrész felállítani, gőzfűrész és más berendezéseket töke hiányában létesíteni nem birunk, a mi faiparunkat, fakereskedésünket egyszerre tönkretette. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Már, t. ház, ha valamely nemzetközi egyezmény, melyről az előadó úr azt állította, hogy az anyagi intézkedéseiben bennünket nem sújt, hanem nekünk inkább előnyünkre szolgál s közmegnyugvást van hivatva kelteni, úgy, t. ház, figyelmeztetem őt ezen nagy horderejű és azon vidékek faiparát és kereskedelmét végveszélylyel fenyegető intézkedésekre s akkor méltóztassék megbírálni: vajjon ezen nemzetközi egyezmény hivatva van-e ott a kellő békét előmozdítani. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Mert hogy ha Románia eddig minduntalan határsértéseket követett el, ha birtokunkban minduntalan háborgatott és károkat okozott, akkor biztosítom a t. házat, hogy jövőben mi leszünk kénytelenek a megélhetés feltételeit magunknak megszerezni ott s akkor, midőn a kormány a magyar államot kiszolgáltatja Romániának. És hogyha el akarjuk

kerülni, hogy ott határvillongások ne legyenek s békében is konfliktusok ne adják elő magukat: akkor méltóztassék a kormány oly egyezményt beterjesztetni, mely bennünket teljesen kielégítsen.

Mert mi ugyan nem vagyunk szűkkeblűek, minket az a 10—12,000 hold, bár szegények vagyunk, nem alterál s az sem alterál, hogy nincs gondoskodva azon károk megtérítéséről, melyeket 1853 óta Románia birtokainkban hebizonyítólag okozott; el tudjuk felejteni, hogy ezen idő alatt Romániának ki voltunk szolgáltatva, lövetett, gyilkoltatott bennünket, marháinkat elhajtatta; el tudjuk felejteni, hogy a magyar kormány részéről soha védelemben nem részesültünk; de az, hogy egy ily nemzetközi egyezmény köttessék, mely a magyar állam államiságát, mely a talajt elveszi tőlünk s általa a megélhetés feltételétől fosztatunk meg, nem állhat a magyar törvényhozás érdekében. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

T. ház! Én meg vagyok győződve arról és bűnnek tartanám az ellenkező föltevést, hogy ezen egyezmény keresztül nem megy; mert, t. ház, terület nélkül, a mint említettem, állam nem létezik; terület nélkül, a mint itt kontemplálva van, lehet megteremteni egy tágabb haza határait, de tágabb hazában a magyarnak hazája alig lesz; *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* e tágabb haza lehet hatalmas, nagy; lehet erőteljes, fényes, dicsőséges; de tágabb hazában a magyar minden hatalom, minden nagyság és minden dicsőség mellett hontalan lesz. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* És hogy ha, t. ház, ezen a helyen épen azon európai fenyegető veszélyekkel foglalkozunk, melyek előttünk állanak: méltóztassanak meggondolni, hogy oly preczedenst teremtsünk, mely ezen egyezmény folytán igen könnyen fordítható a magyar állam és önök ellen.

Mindezeknél fogva bátor vagyok a következő határozati javaslatot beterjeszteni. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon. Felkiáltások: Halljuk!*)

Törs Kálmán jegyző (*olrassa a határozati javaslatot*):

Határozati javaslat.

Tekintettel arra, hogy a 121. számú javaslat több intézkedésében a magyar közjogot nyíltan sérti, különösen a mennyiben az ország területi épségét alaptörvényeink ellenére közös ügynek tekinti;

tekintettel arra, hogy anyagi rendelkezései is az ország érdekeibe ütköznek és az államhatalom gyakorlatát Magyarország területén is egy idegen állam akaratától teszi függővé:

a képviselőház a 121. számú javaslattal beterjesztett nemzetközi egyezménynek hazai törvényeink közé leendő becikkelyezését megtagadja és utasítja a kormányt, hogy a fenforgó határvillongások tárgyában a magyar törvényhozás jogainak épségben tartása mellett, Romániával a magyar közjognak és az állam érdekeinek megfelelő új egyezményt kössön.

Budapesten, 1888. február 28-án.

Dr. Györfly Gyula, Irányi Dániel, Helfy Ignác, Orbán Balázs, Vidliczkay József, Haviár Dániel, Hevessy Benedek, Dobay Antal, Liptay Károly, Reviczky Károly, Horváth Ádám, Szalay Imre.

T. képviselőház! Én elismerem, hogy tegnapelőtti felszólalásomban azt a hibát, illetőleg udvariatlanságot követtem el, hogy a t. előadó urat — elismerem — ártatlannúl, de nem alaptalanúl hamisítással akaratlanúl vádoltam. Ezt azonban nem tettem csupán azon indokra hivatkozva, hogy azért tudom megkorrigálni, mert azon a vidéken születtem, hanem bátor vagyok hivatkozni egész előadásomra, a melyben történelmileg helyreigazítottam az ő adatait és születésemnél fogva helyreigazítottam azon tényeket, melyek de facto az én szemeim előtt játszódtak le, de melyeket sem a belügyminiszter úr indokolása, sem a t. előadó úr helyesen fel nem sorolt.

De eltekintve ettől, ha azon kérdés, melyet a t. előadó úr azon ötletből kifolyólag dobott a ház elé, hogy vajjon melyik alaposabb, a születés ténye-e vagy a t. belügyminiszter úr indokolása. azt hiszem, e fölött könnyű dönteni, mert a születés ténye világos, kétségtlen igazság, míg a belügyminiszterium indokolásaira a t. előadó úr sem fogja ráfogni, hogy hasonló igazságot képeznek. *(Helyeslés a szélső baloldalon)* A határozati javaslatom ellen felhozott többi ellenindokokra majd későbbben fogok válaszolni, legyen szabad elébb két szónok egypár megjegyzésére adnom választ. *(Halljuk!)*

Egyik Steinacker Ödön t. képviselőtársamnak szól, ki tegnapi beszédében a függetlenségi párt felszólalásaiban nyilvánuló szellemet gyűlöletesnek dekretálta. Én Steinacker Ödön t. képviselő úr részéről ezen kijelentést a haza, a nemzet és önmagunk előtt is dicséretnek veszem. *(Helyeslés a szélső baloldalon)* Büszkéek vagyunk arra, hogy öt ellenkező nézete nem ide, hanem a túlsó oldal táborába vonta. *(Helyeslés a bal- és a szélső baloldalon.)*

Hanem a midőn a t. képviselő úr minket azzal akar gyanúsítani, mintha mi felszólalásainkban a monarchia nagyhatalmát vagy dicsőségét akarnók a világ előtt kompromittálni, erre nem vele, hanem a nagy közönséggel szemben igazolással tartozom s kijelentem, hogy ellenkezőleg áll a dolog. Mi is óhajtjuk a monarchia hatalmát és dicsőségét, de azzal a különbséggel, hogy Magyarországot akarjuk először erősnek és hatalmasnak. *(Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon)* mert meg vagyunk győződve arról, hogy ez a hatalom és erő igenis szolgál Ausztria nagysága és hatalma emelésére s ez az erő és hatalom a monarchia érdekében sem veszett el, *(Helyeslés a szélső baloldalon)* de ellenkezőleg félünk attól, hogy a monarchia

hatalma és dicsősége teljesen konzummálná a Magyarországét, a mint az a t. előadó úr »összmonarchiá«-jában okvetlenül megtörténnék, azt pedig nem akarjuk, nem akarhatjuk. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Schwarz Gyula t. képviselőtársam, ámbár elismerőleg, csekélységemet megszegyenítőleg nyilatkozott beszédemről, ékesszólásnak nevezve azt, habár meg nem érdekeltem; de hálából egy rektifikációval tartozom neki az én stílfordulataimra nézve. Ő ugyanis azt mondta, hogy azok a magyar közjogot nem alkalmasak növelni a nemzetben. Megengedem; egy akadémiussal nem fogok a kifejezések és meghatározások subtilitása fölött vitatkozni, de egyről biztosíthatom t. képviselőtársamat és ez az, hogy az én stílfordulataim aligha okoznak a magyar alkotmányra nézve annyi fogalomzavart, mint az ő politikai fordultatai. (*Derűtlenség a szélső baloldalon.*)

Az igen t. miniszterelnök úr az én előadásomra reflektálva, mindenek előtt tévesnek és veszedelmesnek jelezte azon állításomat, melynél fogva én azt mondtam, hogy Ausztriára és viszont Magyarországra nézve is különbösek egymásnak a határai. Én nem akarom s nem akarhatja a magyar nemzet, hogy egymásnak határaiba beleszólásunk legyen, mert én ezt az állam területi fenségjoga megsértésének tekintem. Én, t. ház, végighallgattam az igen t. miniszter úr indokait, melyekre ezen állítását alapította és melyek alapján veszélyesnek jelezte az én állításomat; de kénytelen vagyok ezzel szemben mégis ragaszkodni ahhoz és pedig azért, mert az én meggyőződésem szerint az 1867: XII. törvényczikk, illetőleg a pragmatika szankció Ausztria és Magyarország között csak jogi kapcsolatot létesített. E jogi kapcsolat azonban nem tartalmazza egyúttal a területi kapcsolatot is, sőt ellenke-

zöleg a koronázási hitlevél és eskü szigorúan elkülöníti a magyar terület fogalmát, a mennyiben ő Felsége esküt tesz arra, hogy azt, a mennyiben elfoglaltatott volna, visszaszerzendí és meg is óvja. De ha ez így áll, akkor tagadom azon jogi elméletet, mely ráfogja a kiegyezési törvényre, hogy annak hatálya a területi változásoktól függ. Mi nem Ausztria területével szerződünk, ránk nézve az közönbös, mert nem szerződési alap és nem szerződési alany. A szerződés alanya a dinasztia és mindaddig, míg ez Ausztria felett uralkodik, történjék ez bárminő területen, a míg az európai diplomácia és hatalmak előtt Ausztria exisztál, ezen kiegyezési törvény szerepelni fog és jogi érvényét feltétlenül megtartja és a míg Magyarország létezik, Magyarországra nézve azon megszorítással természetesen, melyet maga a pragmatika sankezió tartalmaz. Az azonban, hogy ide belemagyarázzuk a területi egységet is és oly kifejezésekre ragadtassuk magunkat, mint a minöket az előadó úr használt és ezeket tettlegessítjük is, az semmi esetre sem következik az 1867: XII. törvényczikkből. A miniszterelnök úr azt állította rólam, a mit én azonban nem mondtam, hogy a belügyminiszteri közegek és a magyar hivatalnoki kar tagjai gyáván viselték magukat az általam felsorolt határsértésekkel szemben. Ezt én, t. ház, egy szóval sem említettem, csak a kormány mulasztásairól és nem a tisztviselőkéiről szólotam. Annál kevésbé szólhattam tehát a tisztviselők mulasztásairól, mert határozott tudomásom van arról, a miről a t. képviselőháznak is lehetne tudomása, — mert kérvény alakjában is megfordúlt a ház előtt, melyet Csikmegye törvényhatósága a határsértések tárgyában nyújtott be — hogy a tisztviselők teljesítették köteleességüket, mert ily foglaló dorobáncz katonát letartóztattak és be-

kisírték Csíkmegye megyeházához. És mi történt? Az, hogy a hatóságoknak minden ily eljárását a belügyminiszterium lehetlenné tette, mert a fenforgó esetben is a belügyminiszter útasítására ezen katonát minden vizsgálat és kihallgatás nélkül szabadon kellett bocsátani. A hatóságok tehát teljesítették kötelességüket, mert midőn mezőrendőri kihágásért a magyar területen gulyák hajtottak be, ezek a magyar királyi vesztegintézetnél, tehát hivatalos királyi helyiségekben lezárattak, ezt a kormánynak bejelentették. Azonban mi történt? Éjszaka a román darabonczok feltörték a zárt és elhajtották a nyáját. Hogy ez ügyben valami történt volna a kormány részéről, azt sohasem halottam. Én tehát a hatóságokat és a tisztviselőket egy szóval sem vádoltam és a legkevésbé illeltem a gyávaság vádjával, mert a mint ezekből kitűnik, azok teljesítették kötelességüket és hogy eredményre nem jutottak, az a belügyminiszteren múlt.

A t. miniszterelnök úr rektifikált engem abban is, hogy mintha az 1885-iki határjárási bizottság tárgyalásainak jegyzőkönyvét a román kiküldöttek nem írták volna alá. Részben ugyan elismerte, hogy megtagadták az aláírást azon indokból, mert magyar államot ők nem ismernek el, de azután hozzátette, hogy aláírták, tehát az általam felhozott eset nem egészen való. Tudom, hogy így áll a dolog és ellenkezőjét nem is állítottam. De most az a kérdés, hogy a román kiküldöttek utólagosan, pótlólag miért írták alá azon jegyzőkönyvet? A miniszterelnök úr azt állította, hogy azért írták alá, mert jelentést tettek és a kormány eljárása folytán később csak ugyan utasítottak a jegyzőkönyv aláírására. Igaz: csak hogy a miniszterelnök úr ne méltóztassék feledni, hogy mikor az utasítást megkapták, nem a belügyminiszter megkere-

sése folytán, hanem a monarchia külképviselte megkere-
sése folytán írták alá. Azt fogja a t. miniszterelnök úr
erre mondani, hogy igenis, mert hiszen e képviselőt a
külgyministeriumot illeti. Ezt nem tagadtam, sohasem,
most sem tagadom, de tény az, hogy a Magyarország
államiságát megtagadó Románia nem talált magyar álla-
mot, mely őt a jegyzőkönyv aláírására kényszerítse, ha-
nem csak egy külügyi képviselőt, Ausztria és a magyar
monarchia képviselőt.

A miniszterelnök úr tegnapielőtti beszédében az én
meggyőződéseim szerint (*Halljuk! Halljuk!*) fölvetette a
kabinetkérdést in optima forma. Erre nézve tegnapi ma-
gyarázata előtt teljesen meghajlok és igazat adok a mi-
niszterelnök úrnak, hogy a fölött határozni, mikor kell
és lehet a kabinetkérdést felvetni, egyedül és kizárólagó-
san a miniszterelnök urat illeti meg. Én tehát elfogadom
azon magyarázatot, hogy ő egyáltalában tegnap már nem
látta szükségét annak, hogy a kabinet-kérdést fölvesse.
Tehát az előtte való nap nem is vetette fel. De a midőn
én e magyarázat előtt meghajlok, mert egyedül illetékes
helyről jövő magyarázat, nem fojthatom el magamban
saját meggyőződésemet és véleményemet s előttem úgy
tetszik, hogy az igen t miniszterelnök úr akkor, mikor
szüksége van arra, hogy valamely kérdés elfogadását itt
e házban keresztül vigye, sejteti, hogy ő kabinetkérdést
csinál belőle, a mikor pedig sikerül e hatást keresztül-
vinnie, úgy magyarázza, hogy nincs szüksége a kabinet-
kérdést felvetni. S így azon alkotmányos tan, hogy egy
miniszterelnök esetleg bukhatik is, ez által örökre lehe-
tetlenné van téve, mert hiszen, a mikor a kabinet-kérdés-
nek szüksége az igénytelen nézetűek véleménye szerint
fenforog, akkor a t. miniszterelnök tegnapi magyarázata

sohasem fogja megengedni, hogy kabinetkérdés legyen. Mikor pedig szükség lenne arra, hogy a párt csináljon reá nézve kabinetkérdést; az által, hogy nem fogad el oly javaslatot, melyre a kormány feltétlenül angazsirozva van és melynek visszaútasítása esetére okvetlenül mennie kellene, akkor a miniszterelnök úr kijelenti, hogy ez nem kabinetkérdés. Mindezeknél fogva tehát azt kérdem, hogy mi tehát azon indok s mi képviseli önökre nézve azon eszmét, melynél fogva ezen egyezmény becikkelyezését el fogják fogadni.

Hallottam három ellenvetést, az egyik az, hogy mi a közjogi kérdéseket felfűjjük; a másik, hogy Románia esetleg nem fogja az új egyezményt elfogadni; s a harmadik, hogy Magyarországra nézve előnyös.

A mi azt illeti, hogy a közjogi kérdéseket felfűjtük-e vagy nem, hogy inkorrektiségekben fennakadunk vagy sem, egyetlen egy példára hivatkozom a magyar közjogban. Szlavóniára nézve érdekes kis inkorrektiségek csúsztak volt be annak idejében a magyar közjogi kifejezések közé és hogy mi volt ennek praktikus eredménye, azt mindnyájan tudjuk.

A mi azt illeti, hogy a román képviselőház az új egyezményt hajlandó volna-e esetleg elfogadni, erre nézve Madarász t. képviselőtársam tegnap már megfelelt, én csak annyit teszek hozzá, hogy bárminő európai konstellatiokból folyó szükségünk volna a szomszéd államok barátságára: azt hiszem, azon szomszéd állam barátsága, mely ily kicsiséget megtagad csupán bosszantási célból, mert másnak nem nevezhetném: azon állam barátsága reánk nézre nemcsak közönbös, hanem azon állam egyúttal megmutatta nekünk, mily értéket tulajdonítsunk barátságának. *(Élénk tetszés bal felől)* A mi pedig azt illeti,

hogy az ország érdekében áll az egyezmény elfogadása, bátor vagyok két napi vita után megkérdezni: mi ebben a mi érdekünk? Hol van az az anyagi érdek, melynél fogva ez inkorrekttséget a törvényhozásnak el kell néznie? Ilyennek felemlítését a két napi vita alatt egyszer sem hallottam. Mert hogy abban, hogy mi területet engedünk át, hogy magánjogi megszorítást kell tűrnünk, hogy állami intézkedési jogunkat saját területünkön feltétlenül alárendeljük más állam akaratának, hogy ebben, mondom, rejlenének azon anyagi eredmények, melyeknél fogva önöknek az egyezményt el kell fogadniok, ezt, azt hiszem, senki sem állíthatja. *(Élénk tetszés bal felől.)*

Nyugodt szívvél várom azon szavazás eredményét, melyben a szabadelvű párt azon hatás alatt fog résztvenni, hogy kabinetkérdésnek tekinti a dolgot. Mert ámbár a miniszterelnök úr kijelenté, hogy nem tekinti annak, Horváth Gyula t. képviselőtársam kijelentése szerint a párt nem szünt meg annak tekinteni. Meg vagyok győződve, hogy ezen egyezmény el fog fogadtatni, de azt hiszem, hogy az ellenzéki pártok és kivált ez ellenzék nyugodt lélekkel nézhet az eredmény elé, mert a nemzet és az alkotmány szempontjából azon párt, mely álláspontja legfőbb támogatóját Steinacker képviselő úr személyében nyerte meg, az a párt nem fogja soha ez eredményt magára nézve vereségnek tekinteni. *(Élénk tetszés és helyeslés a szélső baloldalon.)*

Tényleges szolgálat béke idején.

(Törvényjavaslat a tartalékosok s póttartalékosok kivételes bevonhatásáról.
Általános vita.)

— *A képviselőház 1888. április 27-iki ülésén.* —

NAPLO: 1887—1892. IV., 321. l.

T. képviselőház! *(Halljuk!)* Öszintén megvallom, hogy én e tárgyhoz egyáltalában nem akartam hozzászólni, de a tárgyalás folyamán e törvényjavaslattal kapcsolatban az egyéves önkéntesi intézményről oly téves nézeteket hallottam itt hivatalos auktoritással terjeszteni, a melyekre vonatkozólag szükséges, hogy a nemzet képviselőtestülete felvilágosítást nyerjen; szükséges, hogy ezen felvilágosítás megadassék, ha azt akarjuk, hogy a törvényjavaslat szigorú tárgyilagossággal megbírálható legyen. *(Halljuk!)* Nevezetesen a t. honvédelmi miniszter úr kijelentve, hogy a midőn ezen törvényjavaslat azokat az egyéves önkénteseket, a kik a tisztí vizsgát nem tették le, egyenlő elbánásban részesíti a többi tartalékosokkal, ez első sorban kivált a törvény előtti egyenlőség elve alapján történik, melyet itt többen hangoztattak; és kijelenti, hogy ő ezt feltétlenül szükségesnek tartja mert nem helyesli, hogy azon egy évi önkéntesek, a kik a nekik törvény által biztosított kedvezményt nem használták fel, még e hanyagságukban meg is védelmeztessenek.

Mindenekelőtt t. honvédelmi miniszter úr, tény az, hogy az egyévi önkéntességi intézmény nálunk, szemben a monarchia másik államának egyéves önkéntesi intézményével, határozottan nagy hátrányban van. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* És ha az egyenlőség elve megsértetik, az épen a kiegyezésnél sértetett meg, akkor a midőn az egyévi önkénteseknek köteleességévé téte-

tett, hogy a tiszti vizsgát németül tegyék le Csodálkozom, t. képviselőház, hogy ilyen lehet e házban állítani, holott nyílt dolog, hogy a csapatiskolai utasítások — igaz, a magyar törvény daczára — határozottan kijelentik, hogy az egyéves önkéntesi tárgyak közül az úgynevezett »Dienst« és »Exercier-Reglement«, meg az úgynevezett »Taktika«, feltétlenül német nyelven teendők le. És ha ezen utasításokban meg is van engedve a magyar nyelv használata, ez csak annyira terjed, hogy a jelölt kiegészítéskép élhet feleleteiben a magyar nyelvvel. Hogy azonban ez az intézkedés miként hajtatik végre, erre nézve hivatkozom a t. háznak minden egyes tagjára, a ki valaha egyéves önkéntes volt és hivatkozom azon családapákra, kiknek fiai, mint egyéves önkéntesek szolgáltak *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Nem állítom én, hogy egyáltalában ne volnának önkéntesi vizsgáló bizottságok Magyarországon — mert hiszen Ausztriáról e tekintetben szó sem lehet — úgy összeállítva, hogy esetleg a magyar nyelvet is értékesítheti a jelölt, ha különben az »Exercier« és »Dienst-Reglement«-et németül tudja; nem állítom, hogy nincs ilyen lojális bizottság is; de hogy a törvényt szemben az utasítás egyáltalán nem felel meg a magyar önkéntesek igényeinek és nem felel meg a magyar törvény szellemének, hogy e tekintetben a magyar önkéntesek az osztrák önkéntesekkel szemben határozottan hátrányban vannak és úgyszólván örökös páriaságra kényszerítettnek, azt a miniszter úr tagadni nem fogja. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)*

És ha ezzel szemben a t. miniszter úr a tartalékosokról szóló jelen törvényjavaslat folytán azon egyéves önkénteseket, a kik saját hibájukon kívül a tiszti vizs-

gát le nem tették, hasonló elbánásban akarja részesíteni, mint a többi tartalékosokat és akkor a mi önkénteseink az osztrák egyéves önkéntesekkel szemben, kik ha ezen vizsgát le nem tették, rájuk nézve nyelvbeli akadály nem forogván fenn, ez csakis hanyagságuknak tudható be, igenis hátrányban vannak.

De másfelől, t. miniszter úr, én bátor vagyok azon kérdést intézni, hogy ha az önkéntes még a vizsgát is leteszi, a ki a maga hazája, közoktatási rendszere és nemzetisége rovására a német nyelvet annyira elsajátítja, hogy a vizsgát letehesse, miként fog járni azon önkéntes, hogy ha ezen feltételnek kész megfelelni, de azon feltételnek, hogy jövedelmet mutasson ki, nem tud megfelelni, a hadügyminiszter ezen önkéntest nem nevezi ki és így nem érvényesül rá nézve a törvény előnye. Miért akarják tehát sújtani az ilyen önkéntest, hogy ismét egy évi szolgálatot teljesítsen? A törvény azt követeli, hogy valaki azért, mert szegény, kárt ne valljon. Ezen törvényjavaslat folytán az egyéves önkéntesek helyzete bizonytalan, mert tegyük fel, hogy igénybe veszi valaki az egyéves önkéntesi kedvezményt, de nem az első korosztályban, hanem 24—25 éves korában lép tetteges szolgálatba. Bizalmasan a bizottság t. előadója azt mondta nekem, hogy ezen esetben az önkéntes ezen törvényjavaslat által érintetni nem fog, mert szerinte, hogyha 24 éves korában szolgál, akkor, mikor a tetteges szolgálatból kilép, mint tartalékos a harmadik korosztályba lép. De, t. ház, ha ez így van, tekintettel arra, hogy az önkéntes bármikor teljesítse az egyévi szolgálatot, ő a törvény értelmében, mint tartalékos, a köteles fegyvergyakorlatot háromszor tartozik teljesíteni, tehát feltétlenül háromszor hivatik be. Ha az önkéntes 24 éves ko-

rában teljesíté a tényleges szolgálatot, azután be fog esetleg hivatni ezen törvény értelmében is, akkor mi lesz az ő gyakorlataival, erre szeretnék felvilágosítást nyerni, mert mikor a törvény megalkottatik, szükséges konstatálni, hogy ezen egyéves önkéntes tartalékos, minő korosztályba tartozik és minő elbánás alá esik, hogyha a behívás akkor is történhetik, mikor tettelesen nem is szolgál, de a hadsereg kötelékében van. Mert azt méltóztatik megengedni, hogy a ki 24 éves korában szolgál és csak ha az egyéves önkéntességet leszolgálta, akkor jön a tartalékba és esetleg ismét behívható.

Felhasználom az alkalmat, hogy Pulszky képviselő úrnak egy kijelentésére röviden reflektáljak. Eltekintve attól, hogy ő itt büszkén hivatkozott arra, hogy ő a magyar hadsereg eszméjével határozott ellentétben van és ezen meggyőződésének tiszteletet kíván.

Erre vonatkozólag meg kell egész röviden jegyezni azt, hogy a magyar képviselőházban ilyen meggyőződés tiszteletet nem igényelhet, sőt még az sem, a ki ezen meggyőződéssel itt hivatkozik. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Mert ha hasonló meggyőződés tiszteletet igényel talán az osztrák Reichsrathban, de ott is csak talán, megkockáztathatja ezen igényének nyílt hangoztatását, de ebben a házban soha! *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Ő azt állította, lehetetlen kimutatni, hogy a szolgálati idő felemelése czéloztatik ezen törvényjavaslattal, mert a mint ő mondja, a tartalékosokból nem is telik ki azon szám, a mely erre szükséges. Én állítom, hogy a negyedik szolgálati év, bármiként vétessenek igénybe a tartalékosok, kitelik. Én más hadkötelest, ha csak a népfelkelőket is ide nem számítjuk, a tartalékosokon kívül nem ismerek, ha pedig a tartalékosok behívására kor-

látlanúl megadatik a felhatalmazás a hadügyi kormánynak, hogy tetszése szerint és határozatlan időre behívassa őket, akkor teljes joggal feltételezhető, hogy esetleg neki állandóan egy évig szüksége fog lenni arra, hogy az összes tartalékosokat bentartsa vagy behívja és ha ezen törvényjavaslatot megszavazzuk, semmi garanciánk nincs arra, hogy ezen tetszését és ezen szükség mértékét mi esetleg kifogásoljuk vagy korlátozzuk.

T. ház! Midőn az egyévi önkéntesekre vonatkozó igazságtalan intézkedések tekintetében szigorú felvilágosításokat kérnék, szükségtelennek tartom annak kijelentését, hogy ezen törvényjavaslatot az általános tárgyalás alapjául sem fogadhatom el. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

De lehetetlen, hogy rövid felszólalásom befejezésével az igen t. miniszterelnök úr tegnapi felszólalására egyetlen egy megjegyzéssel ne reflektáljak. *(Halljuk!)*

Midőn a t. miniszterelnök úr Eötvös t. barátom felszólalására reflektált, azon kérdést vetette fel, hogy ha mi a hadsereget idegennek tekintjük, mi történnék akkor, ha a hadseregnek is eszébe jutna ezen országban magát idegennek tekinteni? *(Halljuk!)* T. ház! Akármily dekadenciába esett a magyar törvényhozás jogköre, akár mennyi jog áldoztatott fel, az még sohasem történt, hogy a hadsereg és a törvényhozás egyenrangba helyeztesse nek. de sehol a világon parlament nincs, mely ezt megtűrné vagy éppen helyeselné, mint azt tegnap önök tették, *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon)* mert ha ezen képviselőháznak tetszik a hadsereget bármely irányban megronni, kétségtelen jogával él, melyet a nemzet adott neki *(Úgy van! a szélső baloldalon)* és bárminő szervezettel birjon is a hadsereg, az az államnak egy oly intézménye, melyet nekünk kritika tárgyává tenni kötelességünk, *(Élénk*

helyeslés a szélső baloldalon) ez nem pusztá passzió és nem gavallér-stikli vagy sport. De ha a miniszterelnök úr ide áll és egy törvényhozó-testületnek azt mondja, hogy ezen hadseregnek is eszébe juthat a te eljárásodat kritika tárgyává tenni, annak is eszébe juthatna saját idegenkedéseit érvényre juttatni, akkor, t. ház, a mi szerepünknek vége van, akkor feltétlenül a hadsereg rendelkezik, nemcsak a nép, hanem annak törvényhozása felett is. (*Úgy van! szélsőbal felől.*)

Bárminő szervezete is legyen a hadseregnek, a képviselőház adja meg a létjogát ezen országban, (*Helyeslés a szélső baloldalon*) az az államhatalomnak feltétlen rendelkezése alatt áll és a hadseregnek nincs joga, sőt veszélyes volna a mi eljárásunk vagy nézeteink felett kritikát gyakorolni vagy tetszése és nem tetszésének kifejezést adni, esetleg idegenkedni. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Nem fogadom el a törvényjavaslatot. (*Élénk helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.*)

A véderőről.

(A törvényjavaslat részletes tárgyalása.)

— *A képviselőház 1889. márczius 14-diki és április 1-jei ülésén.* —

NAPLÓ : 1887—1892., X., 11., 342. l.

T. ház! (*Halljuk! Halljuk!*) Mindenekelőtt a mai ülés kezdetén felszólalt Meltzl Oszkár t. képviselőtársam beszédére vagyok bátor igen röviden válaszolni. (*Halljuk! Halljuk!*) T. képviselőtársam, mint mindig e házban, úgy ezúttal is a szászok eminens képviselőjeként zserálta magát s e minőségben Papp Elek t. képviselőtársam egy megjegyzésére, a melyet Szebenmegye határozatára vonatkozólag a törvényjavaslattal kapcsolatban tett, szükségesnek tartotta visszautasítani minden gyanusítást s midőn ezt szükségesnek tartotta, e visszautasításon túl a két ellenzék, a melyet igaz lapszusnak jelezve, ellenségnek mondott, de meg vagyok győződve, hogy kijavítása erőszakolt volt és hogy igaznak az előbbi kifejezést tekintette, e czímen rendreutasítani, akkor a képviselőház tanácskozásaira azt mondta, hogy ezek igen gyakran korcsmai jele netekhez hasonlítanak. T. képviselőtársam vegye tudomásúl azt, hogy midőn az ellenzék őszinte jóakarattal, teljes tehetségével és erejével az alkotmányos jogok védelmére kel és a mellett kitart, ugyanakkor nem mint ellenség, hanem az általa védelembe vett szászok mint magyar állampolgárok jogaiért is küzd (*Helyeslés a bal- és szélső baloldalon*) s ha e jogok diadalra jutnak, úgy, a mint az eddig történt e haza életében a múltban, úgy a mi küzdelmeink által kivívandó jogok is, Meltzl Oszkár tiltakozása ellenére is, a szászok javára is szolgálnak. Ez a mi ellenségeskedésünk velök szemben és megmutattuk azt, hogy bármilyen hasonló támadás vagy gyanusítás érjen is minket

még a nemzetiségek részéről is, mi törhetetlenül haladunk a saját magunk útján és ha e tekintetben néha ő korcsmai jeleneteket vél látni, én ezt visszautasítom azért is, mert nem emelkedhetünk mindig a kultúra ama magas fokára, a mely hazafiságát minduntalan abban találja, hogy ha mi itt vitatkozva alkotmányos jogaink ellenében, néha kényszerülve hevesebben kell e jogok védelmére kelnünk, *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon)* akkor is és mindig gyanusít

Ezek után, t. ház, röviden kívánok objektíve a szönyegen lévő kérdéshez hozzászólni. Teszem ezt kiváltkép azért, mert én is, mint szerény tagja a közös hadseregnek, némi tapasztalatokat szereztem ez intézmény körül s azt hiszem, hogy e tapasztalatok értékesítése a jelen vitában talán nem lesz felesleges. *(Halljuk! Halljuk!)*

Mindenekelőtt, t. ház, bátor vagyok a 25. szakasz jellemzésére vonatkozólag eltekinteni mindazon ellenvetésektől és hallott érvektől, a melyek a két ellenzék soraiból fölhangzottak és annak bebizonyítására, hogy vajjon a magyar alkotmány s nemzetre nézve foglal-e magában e szakasz sérelmet, igen vagy nem, bátor vagyok egyszerűen két körülményre hivatkozni. Ugyanis akkor, midőn e törvényjavaslat benyújtatott, a kultuszminiszter úr szükségesnek tartotta mindazon veszélyek és sérelmek néminemű elhárításaként, melyeket a törvény magában foglal, egy rendeletet kibocsátani, a melynek segítségével az czéloztatott, a mint be is vallotta, hogy az ifjúságra e sérelmeket elviselhetőbbé tegye. Ez az ismeretes nyelvrendelet az egyik tény.

A másik tényt, a mely e szakasz sérelmes voltát legfényesebben czáfolja, ismét a túloldal indokaiból veszem. Gajári Ödön képviselőtársam tudniillik pártja megbízásából

egy határozati javaslatot tartott szükségesnek benyújtani, mely által élet vegye azon fontos és súlyos sérelmeknek, melyek e szakaszban foglaltatnak. Nem ellenzéki érv s okoskodás tehát az, a mi e szakasz ellen támadt, hanem mindenekelőtt az önök elfogulatlan ítélete, mint azt önök maguknak vitatják, bélyegezte meg a szakaszt. És hogy minő teljes volt önöknek ez aggodalma, minő igazuk volt ebben, bebizonyította az ellenzék minden szónoka megczáfollhatatlan érvekkel. De bizonyította azt is, hogy önök, midőn e sérelem ellensúlyozására bizonyos eszközöket fogantatba vettek, azok részint elégtelenek, részint, mint a honvédelmi miniszter úr is mondta, feleslegesek, vagy pedig épen veszélyt képeznek a nemzetre nézve. Ennek igazolására bátor vagyok magának a szakasznak szövegére hivatkozni. A 25-ik szakasz, mely a hivatalos indokolás szerint azt czélozza, hogy a tisztikar számát gyarapítsa, másodszor, mint a honvédelmi miniszter úr kijelentette, hogy mert a magyar ifjúság a közös hadseregben nem akar részt venni, kényszereszközöket hoz alkalmazásba, hogy azt elérje. És e czímen hozta be a második évi szolgálat kényszerét. Azt állítja a miniszter úr, de maga a törvényjavaslat is, hogy azon másodéves önkéntesek a tiszti vizsgát feltétlenül és minden megszorítás nélkül letehetik. A törvényjavaslat ugyanis azt mondja: »a hadszervezet szerinti szükséglet mérvéhez képest tartalékos tisztekké, ha pedig ezen szükséglet már fedezve van, hadapródokká neveztetnek ki».

»Azon egyévi önkéntesek, a kik ezen vizsgánál meg nem felelnek, kötelesek még egy évet csapattestük alosztályainál tényleg szolgálni s ez alatt szabadságukban áll, azon előbb említett kedvezményvel, hogy a laktanyán kívül lakhatnak, saját költségükön teljesíteni a szolgálatot.

Az ilyeneknek, tudniillik másodéveseknek, kik a tiszti vizsgát le nem tették, az is megengedhető, hogy az egyévi önkéntesek elméleti oktatásában, a mennyiben ilyen helyben tartatik, részt vehessenek, feltéve, hogy más-különben arra érdemeseknek találtnak és hogy a szolgálat ez által hátrányt nem szenved.«

Bátorkodom a t. ház figyelmébe ajánlani egy tényt. Tudjuk, hogy a csapatoknál a taktikai egységek létszáma határozottan meg van állapítva; e létszámot emelni nem lehet, már a budget miatt sem. Az az egyéves önkéntes, ki elég szerencsétlen volt a tiszti vizsgát le nem tehetni, e törvény szerint beosztatik azon taktikai egységbe, a melynek megállapított létszáma van s a mely őt saját állományához tartozónak fogja tekinteni.

Ebből az következik, hogy midőn ama taktikai egységnél szolgálatot kénytelen teljesíteni, melynél tudvalevőleg az elvezényelések, mint a honvédelmi miniszter is konstatálni fogja, úgy is annyira igénybe veszi a legénység létszámát, hogy a gyakorlatokra naponkint alig vonulhat ki valaki, annak a másodéves önkéntesnek vajmi kevés idő lesz hagyva arra, hogy a tisztképzésben részt vehessen. Sőt mert ő reájuk mint állományra számítanak, őket a szolgálat feltétlenül igénybe fogja venni. És itt van a törvényjavaslat és a miniszter úr nagy falláciaja, midőn azt mondja, hogy ezek is le fogják tehetni a vizsgálatot, a mennyiben a szolgálat engedi. Sokkal őszintébb és helyesebb lett volna és a túloldal elszánt kitartását némikép befolyásolta volna, ha egyszerűen kimondja, hogy a másodéves önkéntesekre nézve a tiszti vizsga letétele, épen a szolgálat miatt, feltétlenül el van zárva. A t. miniszter úr tiltakozik és meg vagyok győződve, hogy igyekezni fog szavaimat megczáfolni, feltéve azonban, de

meg nem engedve, hogy ez neki sikerülni fog, hátra marad egy másik tényre hivatkozni, mely ekkor is megakadályozza a másodéves önkéntest a tiszti vizsga letételében. A törvény tudniillik azt veszi fel, hogy ha a szolgálat is megengedné, ezen tiszti oktatásban a második évben csak azon esetre vehetnek részt, ha erre érdemeknek találtak. Én, t. ház, tapasztalatból tudom, hogy azok, kik eddig egyévi önkéntességi szolgálatuk teljesítése közben e törvényre támaszkodva saját jogaikra hivatkoztak, minő bánásmódban részesültek s hogy az érdemeket a magyar önkénteseknél miben találja meg a hadsereg tisztikara, melyre az érdemek meghírálása ezúttal is bízva lett. Erre nézve én eseteket felhozni nem szándékozom, de t. ház, ha most a törvény világosan és határozottan kimondja azt, hogy az egyéves önkéntes az első évben a tiszti vizsgát letelheti, a második évben pedig csak úgy, ha erre érdemeket szerez, akkor méltóztassék elképzelni azt, hogy az érdemek elbírálásánál az ellenőrizhetetlen katonai tisztikar miként fog eljárni? *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélsőbal felől.)*

A törvény intencziója, t. ház, világos, czélja határozottan az, hogy az egyévi önkéntességi szolgálat eltelte után azon önkéntesek, a kik a tiszti vizsgát le nem tehetik, — a mint a miniszter úr is mondotta — altisztekké képeztesse ki. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbal felől.)* Mert, t. miniszter úr, én megengedem, hogy egy laikus testületben el lehet mondani azt, — a mire a miniszter úr oly nagy súlyt fektet — hogy a hadi, taktikai kiképzés a miniszter úr szerint egy év alatt lehetséges, de hogy altisztté képeztesse ki valaki, arra már két esztendő szükséges, de ez legalább is arra mutat, hogy a t. miniszter úr félreérti saját helyzetét, félreérti azt a helyet, mely-

ben az mondatott. (*Tetszés és helyeslés a bal- és szélső baloldalon.*)

A legerősebb kritikának tenné ki magát a t. miniszter úr ezen állításával, mert ebből — ha komolyan kell vennünk — határozottan következtetnünk kell azon czélra, azon tendenciára, mely a magyar intelligenciára akar e törvényjavaslattal halálos csapást mérni. (*Élénk helyeslés a bal- és szélsőbal felől.*)

Mert én nem képzelek, t. ház, lehetőséget arra nézve, hogy valamely hadügyi kormányzat a tiszti minősítéshez kevesebb kvalifikációt kössön, mint az altiszti minősítéshez. Ha pedig a t. miniszter úr azt hiszi, hogy azzal, mert megszorítja az önkéntességi szolgálatot és egymásodik évet állít fel mint megszorítást, több tisztet fog nyerni, akkor nagyon csalódik. (*Igaz! Úgy van! balfelől.*) Ezt bizonyítani nem akarom, mert itt e házban már több oldalról lett bizonyítva; de azt sem, a mit Bolgár Ferencz t. képviselőtársam kijelentett, hogy az úgynevezett kényszer-tisztekből minő értéke és haszna lesz a hadseregnek, hanem bátor vagyok egy megjegyzést hozzáfűzni, hogy akkor, midőn a második évet kitalálták, akkor tulajdonképen nem tisztre volt szükségük, hanem leghatározottabban csak altisztekre (*Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.*) És hogy ha a t. miniszter úr e tekintetben nem akar őszinte lenni, akkor figyelmeztetem a t. képviselőházat arra, hogy az osztrák-magyar hadseregnek a külföldi államok szakközegei által egyetlen gyöngéjeként mindig az hozatott fel, hogy kiképzett altisztjei nincsenek és igen szomorú, t. ház, hogy azt elismerve, a hadügyi kormányzat ezen altiszti pótlást épen a magyar intelligenciában akarja meglátni, akarja keresni. (*Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.*)

De, t. ház, tagadom azt is, hogy a tiszti szük-

séglet a hadseregben oly mérvű volna. mint azt a miniszter úr állítja és bátor vagyok egyszerűen hivatkozni arra, hogy nincs a közös hadseregnek egyetlen egy csapatteste vagy fegyverneme, a hol kellőképen nem volna gondoskodva tisztekről. Utalok arra, a mit maga a t. honvédelmi miniszter úr e házban kijelentett, midőn mi egy magyar nyelvű tiszti iskola felállítását követeltük és kértük a miniszter úrtól. Akkor ő azt mondotta: »Nem tehetek eleget ezen óhajnak, mert a hadseregben úgysis annyi a tiszt, hogy már most is a fiataloknak, kik az iskolákból kellő képesítéssel kikerülnek, három-négy esztendeig kell várniok, míg tiszti ranghoz jutnak. Ha pedig több iskola állítatik, akkor legalább is hét-nyolcz esztendeig kell várniok.« Nem akarok téveszteni, t. képviselőház és kijelentem azt, hogy a miniszter úr kijelentése egyenesen az aktiv tisztekre vonatkozott. Igaz. De t. képviselőház, midőn egy hadügyi szervezetnek ilyen hatalmas tiszti anyag áll rendelkezésére és midőn a t. miniszter úr épen a védképesség érdekében a qualifikáció magasabb mértékét szabja meg a tisztekre nézve, midőn szerinte áll az, hogy az aktiv tisztek feltétlenül és határozottan megbízhatóbbak, mint a tartalékos tisztek, ha ekkor a tartalékos tisztek létszámát akarja szaporítani, — ez megczáfolja azt, mintha emez intézkedésnek a hadszervezet és védképesség fokozása volna a célja. *(Igaz! Úgy van! balfelől.)*

Nem áll, t. ház. azon indok sem, mintha a honvédségnél nem volna kellő számú tiszt. Hiszen tudjuk, t. ház, hogy a törvény értelmében a közös hadseregben leszolgált tartalékos tisztek hivatalból helyeztetek át a honvédséghez. A honvédségi tisztképző akadémián pedig tudjuk, hogy legfeljebb 40/o híjával, a tiszti vizsgát állandóan

leteszik. De, t. ház, ha még ezenkívül a népfelkelésnél is volna tisztí szükség, akkor ez a honvédség tisztikarából bőségesen kikerül. *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélsőbalon.)* Sőt többet mondok, t. ház, annyira nincsen tisztí hiány, hogy a közös hadügyi kormányzat időről-időre — a honvédségi tisztikar sérelmére — a közös hadseregből helyez át a honvédséghez folytonosan tiszteket. *(Igaz! Úgy van! balfelől.)* De, t. képviselőház, koncedálom azt — mert nem vagyok annyira szakember — nem is vagyok annyira beavatott, hogy a hadügyi czélokat, a hadügyi terveket annyira ismerhessem, miszerint e pillanatban el tudnám bírálni, de koncedálom, hogy most a létszám emelése, tehát e cél elérése, esetleg szükséges. Azonban ha az eddigi szervezet mellett a t. miniszter úrnak e czélt elérnie nem sikerült, akkor kétlem, hogy a jelen törvény segítségével ezt a hiányt pótolni lehessen. Elmondottam már indokaimat, ezekhez még csak egyet fűzök, *(Halljuk!)* azt tudniillik, hogy addig, míg annak az önkéntesnek szabadságában állott, hogy a tisztí vizsgát letegye vagy nem: addig, a míg ezen önkéntesre nézve lehetővé volt téve, szabadon választani a között, hogy tiszt legyen vagy pedig nem; a míg szabadon élhetett saját hivatásának: addig, megengedem, hogy a nyelv kérdésének sérelme nem volt érezhető a nemzetre nézve; de mihelyt a tisztí vizsga letétele vagy le nem tétele büntetéssel sújtatik, mert tanulmányainak folytatásában egy, esetleg két évig feltétlenül meg van akadályozva: ez, azt hiszem, nem lelkesedést fog az önkénteseknél szülni, hanem határozottan elkeseredést azon intézmény ellen, mely őket saját feladatuk, életeczéljuktól fosztja meg. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Belátta ezt mindjárt első sorban maga a kultusz-

miniszter úr, a ki sietett e végtelen sérelemmel szemben módot nyújtani arra, hogy a német nyelvet megtanúlhas-sák, a tisztli vizsgát letehessék azon ifjak, kiket az ily rémítő áldozatokkal és sérelemmel sújt.

Hogy a német nyelvi rendelet árt-e a magyar kultu-rának? erre vonatkozólag a kultuszminiszter úr hatalmas czáfolatot kísérlött meg és még inkább a kultuszminiszteri államtitkár úr. Én bátor vagyok azon czáfolatokhoz, melyekkel ezen hivatalos indokolások czáfoltattak, igen röviden csak a következőket csatolni. (*Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon.*)

A kultuszminiszter úr nem elégedett meg a német nyelvi rendelettel, hanem hogy az önkénteseknek még további kedvezményeket adjon arra, hogy ezen súlyos sérelemmel könnyebben megküzdhessenek: leszállította a kvalifikáció, a kiképzés mértékét az által, hogy a külön-böző fakultásokból egy félévet elengedett az elméleti kikép-zésből; továbbá megengedte azt, hogy az ifjaknak az ott töltött időből félév beszámíttassék.

Hát, t. ház, ha így egyáltalában a magyar ifjak egye-temi kiképzése félévvel kevesbítettetik, akkor a közoktatási politika vagy helytelenül szabta meg eddig a kvalifikáció mértékét (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon*) és akkor nem tudjuk eléggé megróni azt a kormányt, mely oly közok-tatásügyi politikát folytatott, a melynek folytán a szülők és az egész nemzet annyi és annyi időtől raboltattak meg; vagy pedig ezen minősítés mértéke feltétlenül szük-séges és akkor, t. kultuszminiszter úr, előáll napnál vilá-gosabban azon tény, hogy emez intézkedés olyan katonai intézkedés, a mely a magyar kultúra mértékét feltétlenül leszállítja, mert hiszen ezen ifjakra fog nehezedni egykor az állami élet organizmusa, melyet kevesebb kvalifikáció-

val kell ellátniok, mint elődeiknek. (*Úgy van! a bal- és szélsőbalon.*) És hozzá teszem még azt is, hogy ama körülmény, miszerint azon magyar ifjak, a kik a katonai szolgálatra köteleztetnek, — saját egyéni érdekeik is számításba és latba jöven — ők maguk és szülők mindenesetre és okvetlenül törekedni fognak a német nyelvet különben is elsajátítani, a mint hogy törekedtek már eddig is, a mi mindenesetre a magyar nyelv és a magyar kulturális fejlődésre bénítólag fog hatni. Hiába védekezik ezen vád ellen a t. közoktatásügyi államtitkár úr; (*Igaz! Úgy van! a bal- és szélsőbalon*) hiába hivatkozik a közoktatási kormánynak idők folytán felmutatható azon eredményeire, melyeket a magyarosodás terén az országban kivívott. Én mindenekelőtt, t. ház, tagadom, hogy a magyar közoktatásügyi politika Magyarországon tett valamit a magyarosodás érdekében; Magyarországon a magyarosodás első sorban nem a kormány politikájának, nem a hivatalos államhatalom érdeme, hanem oly tényezőké, a melyet a hivatalos kormány mindig ignorált. (*Helyes! a bal- és szélső baloldalon.*)

Bizonyítom ezt azon hivatalos jelentésekkel, melyeket a közoktatásügyi kormány évenként a képviselőház elé terjeszt és a melyekből kitűnik, hogy az összes népiskolák közül oly iskolák, melyeket az állam tart fenn, 4⁰/o-kal szerepelnek; és az összes magyar tannyelvű népiskolák között oly iskolák, melyeket a közoktatásügyi kormány tart fenn, 8⁰/o-kal szerepelnek és azok közreműködése a magyarosodás szolgálatában egyenlő azzal, melyet a zsidóság betölt, mert a magyar nyelvű népiskolák között a zsidó felekezet is 8⁰/o-kal szerepel. No hát vegye tudomásul az államtitkár úr azt, hogy annyi és annyi népiskola közt a magyar állam ilyen számokkal szerepel, az

semmiesetre sem mutatja azt, mint hogy ha a magyar nemzet és magyar állam iránti kötelességet e kormány a közoktatás terén teljesítette volna. (*Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.*)

És hozzácsatolok még egyet, azt tudniillik, hogy emlékezem egy esetre, mikor egy nemzetiségi község folyamodott a közoktatási kormányhoz, hogy magyar népiskolát adjon neki és akkor a közoktatási kormány azt mondta, hogy mert a hadseregnek mindig pénzre volt szüksége, tehát nem adhat nekik, mert nincs pénz az ő szánukra. Hát ilyen körülmények között hivatkozni, mint azon eredményre, a melyet a közoktatási politika a magyarosodás körül kivívott és elért, legalább is nevetséges. (*Igaz! Úgy van! Tetszés a szélső baloldalon.*)

Tehát, t. ház, a közoktatási kormánynak eme kísérlete, mint láthatjuk, még nagyobb sérelmet képez a magyar ifjúságra és nemzetre, mint az, melyet enyhíteni akar.

Nem kevésbé céltalan és felesleges az a határozati javaslat, melynek benyújtása által a szabadelvű párt hivatalosan dokumentálta, hogy e sérelmet ő is főnforogni látja. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) A honvédelmi miniszter úr, a ki igen jól ismeri azon instrukció értékét, ismeri annak tartalmát, melyet a katonai kiképzés szempontjából a hadügyi kormány ki szokott adni és a melyről gróf Apponyi t. képviselő úr kimutatta, hogy ama határozati javaslat, melyet önök most el akarnak fogadni, azon instrukcióban benfoglaltatik. A t. honvédelmi miniszter úr tagadta ezt és kimutatni iparkodott a t. ház előtt azt, hogy az eltérés, a mely az instrukció és a jelen határozati javaslat közt fenforog, az egy igen lényeges eltérés, mert addig, míg az instrukció idevonatkozó utasítása, tudniillik, hogy a vizsga magyar nyelven lehetető

legyen, nem teljesítetett azért, mert a vizsgáló bizottságokban nem akadt oly tag, ki a nyelvet ismerte volna, míg most imperative lévén kimondva a határozati javaslatban, ezen a bajon segítve lesz.

Hát, t. képviselőház, eltekintve a határozati javaslatok értékétől, a melyek még a honvédelmi miniszter urat sem kötelezik — annál kevésbé kötelezi a hadügyminisztert — és bár a korona beleegyezésével nyújtották be önök a határozati javaslatot, de a nem felelős hadügyminiszternek önök utasítást nem adhatnak, azt önök nem kötelezhetik semmire és hogy ha a t. honvédelmi miniszter úrtól várják, hogy annak az előtt a nem felelős hadügyminiszter előtt érvényt szerezzen: bátor vagyok emlékeztetni azon törvényre, a mely a »k. und k.«-t a hadseregbe nézve kötelezővé tette és a hadügyminiszternél sohasem birta kivívni azt, hogy azt a hadsereg valóban el is fogadja. (*Helyeslés a bal- és szélső batoldalon.*)

Tehát — mondom — eltekintve a határozati javaslat értékétől, tisztán a honvédelmi miniszter úr által fontosnak jelzett amaz előnyére kívánok súlyt fektetni, tudniillik, hogy ezen határozati javaslat kapcsán majd lesznek oly tiszték a bizottságokban, a kik a magyar nyelvet érteni fogják és így a tiszti vizsga magyar nyelven csakugyan lehető is lesz.

T. képviselőház! (*Halljuk!*) Tény az, hogy a hadügyi szervezet, de a hadsereg célja magában véve involválja azt, a mit az eddigi instrukciók határozottan ki is jelentettek, hogy az elméleti képzésnek feltétlenül azon a nyelven kell történnie, a melyet az illető jelöltek beszélnek, nemcsak: kötelességévé tette azt a tisztikarnak és vezényletnek, hogy azon nyelvet beszéljék is a tiszték, a mely az illető ezred legénységi nyelvét képezi. Termé-

szeles. t. képviselőház. mert ezen instrukciók értelmében az altiszteket tekintettel arra, hogy az altiszti kiképzetésnek egy év alatt teljesen befejezettnek kell lennie, ha ezen egy év alatt a legénységi állományból altisztté nem minősülhet valaki. három év alatt sem lesz altiszt, a ki a hadseregben egy év befejezése után altisztté elő nem léptettetett. a második esztendőben az nem vétetik számba mint altisztjelölt; tehát ezen instrukciónak értelmében a kiképzésnek egyik legfontosabb közege a kiképzendőök nyelvének ismerete. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*)

Már most, t. képviselőház, utalva röviden a t. honvédelmi miniszter úrnak ama nyilatkozatára, hogy két év szükséges egy jó altiszt kiképzésére, megczáfolja ezt maga a hadsereg intézménye, a mely egy év alatt akar feltétlenül altiszteket képezni. (*Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.*)

Ezen altiszti iskolákra, sőt a legénységi iskolákra nézve is a szabályzat határozottan kimondotta, hogy oly tisztek vezénylendők ki emez iskolák parancsnokai s tanáraiúl, kik a legénység nyelvét feltétlenül értik. Hát kérem, t. honvédelmi miniszter úr, mit tapasztalunk mégis? Azt, hogy daczára az instrukció ezen határozott parancsának, mely a tisztekre szól, az önkéntesi iskolákba — legalább tudtommal — soha nem vezényeltek ki olyan tisztet, a ki ezen egyéves önkéntesek anyanyelvét beszélt volna. Most azt kérdezem én, t. honvédelmi miniszter úr, ugyan hogy fog a bajon segíteni, kezében ezzel a határozati javaslattal?

Többet mondok, t. ház. (*Halljuk!*) Maga a hadsereg intézménye soha nem tartotta meg ezen instrukciókat, (*Igaz! Úgy van! a bal- és szélsőbalon*) mert a hadsereg, mint intézmény, saját czéjlait, saját független, önálló érdekeit tartván szem előtt, soha sem engedte a hadseregbe tel-

jesen beférközni azt, hogy ott más nyelv egyáltalában meghonosuljon, mint az, mely a hadsereg nyelvét képezi. *(Igaz! a bal- és szélső baloldalon.)*

De, t. ház, még röviden csak egyetlen egy megjegyzést a katonai kiképzésre nézve. *(Halljuk!)*

Azt mondja a t. honvédelmi miniszter úr, hogy szükségünk van erősebb rendszabályokra, hogy a tiszti minősítés mértékét emelhessük, mert a tapasztalat szerint a tartalékos tisztek eddig kiképzés tekintetében nem feleltek meg.

T. ház! Sajátságosnak tartom ezt a kijelentést akkor, midőn egész Európában s nevezetesen Európa élén a német állammal, mely első katonai állama földrészünknek, mindenütt arra törekszenek, hogy a theoretikus kiképzés körét a minimumra szállítsák alá s a legénység és katonaság kiképzésének mértékét a legszűkebb körre szorítsák. És sajátságosnak tartom éppen a honvédelmi miniszter úrtól, hogy ezt nálunk jelenti ki, a midőn 1878-ban és 1882-ben azon tartalékos tisztek, kiknek kvalifikációját most a t. miniszter oly csekélynek állítja, éppen ezen hadügyi kormányzat részéről a legmagasabb elismerésben részesültek. *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)* És én tapasztalatból mondhatom a t. miniszter úrnak, hogy ezen elismerés nem volt méltatlan. És vajjon, t. miniszter úr, azóta újabb fejlődés, újabb irány merült fel a hadsereg és a hadászat terén, a mely szükségessé tenné, hogy ez a kvalifikáció mértéke magasabbra emeltessék? *(Tetszés a bal- és szélső baloldalon.)* Nem, t. miniszter úr. Az előbbieken jeleztem és említettem azt, hogy eme kvalifikáció mértéke ellenkezőleg leszállittatik. *(Úgy van! a bal- és szélsőbalon.)*

És mégis ilyen indokokkal mernek önök elénkbe

állani, hogy eme két évi szolgálatnak és ebben a hadsereg nyelvkeként a német nyelvnek törvénybe iktatása tőlünk kieroszakolják. (*Úgy van! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.*)

Ez ellen küzdünk mi, t. miniszter úr, küzdünk pedig azért, mert, a mint bátor voltam említeni, a hadsereg nyelvének, a tiszti vizsa kötelező nyelvél a német nyelvnek törvénybe iktatása a magyar intelligenciára s ez által a magyar nemzeti létérdekre nézve olyan súlyos sérelen lenne, a melyet a magyar hazafi el nem tűrhet. (*Élén helyeslés a bal- és szélső baloldalon.*)

Nem is adtuk fel. t. képviselőház, a jogot arra nézve hogy mi saját nemzeti létérdekeink feletti gondoskodásunkban emez érdekek akadályait elháríthassuk és oly jogokról mondtunk volna le, a melyeket szembeállítva a mi követelésünkkel, elűssenek a követeléstől. És ez a úgynevezett felségjog, a melynek nevében önök e nemzettől azt kívánják, hogy saját létérdekét, saját alkotmányos jogát adja fel és hozzájáruljon egy oly törvényszakasz megszavazásához, a melyet soha többé törvénykönyvéből kiirtani nem volna képes. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*)

T. képviselőház! Azt már nagy jogászok, a parlament kiváló büszkeségei bizonyították be a Corpus Juris-ból hogy a magyar nemzet soha a felségjogot a koronára oly értelemben át nem ruházta, hogy az a hadsereg nyelvét önkényesen megszabhassa. Ezzel szemben a honvédelmi miniszter úr kijelentette, hogy hiába volt a törvényben akkor; akkor azok a törvények nem hajtattal végre, mert nem volt felelős kormány. No, t. képviselőház, ma meg a honvédelmi miniszter úr és a t. kormány nem akar a Corpus Juris-unkba ily törvényeket bevenni azért, mert nem akarja azokat végrehajtani. (*Úgy van! a*

szélsőbalon.) Bebizonyította a t. honvédelmi miniszter úr, hogy nem is képes végrehajtani. (*Úgy van! a szélső baloldalon.)*

És t. ház, 350 éves alkotmányos küzdelmünk után a mai napon e hadsereg intézményével szemben hogy állunk? Úgy, hogy az eddigi kormányok felelősség nélkül tagadták meg a nemzet jogainak érvényesítését, a mai kormányok pedig felelősségük tudatában nem is akarják megkísérteni azok érvényesítését. (*Élénk helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)*

T. képviselőház! Én a felségjogok bővebb elemzésébe bocsátkozni nem akarok. Igénytelen nézetem szerint különben is az összes alkotmányjogi kérdések két axiómára vezethetők vissza; ez a két axioma pedig a nemzetnek azon öntudata, hogy mi vagyunk és azon öntudata és képessége, hogy mi akarunk. Szerintem ez képezvén minden alkotmányjognak alapelvét, a kérdés csak a körül foroghat, hogy ez a »mi vagyunk« minő formákban szabta meg annak a nyilvánulatát, hogy »mi akarunk«.

Nálunk, t. képviselőház, a nemzet elfogadta az alkotmányos egyeduralmat, elfogadta a korlátolt egyeduralmat, a melynek szükséges konzekvenciája pedig az, hogy ezen államban tehát, a hol a korona, a hol az uralkodó maga is az államnak egy puszta intézménye, a melyet a nemzet a korona hozzájárulásával időről-időre felruház azon jogokkal, a melyeket ráruházni jónak lát. (*Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Egy ily államban kiváltságos, rezervált felségjogokról beszélni, az alkotmányos érzéknek nyílt negatívója. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* És végre megengedem, t. képviselőház, hogy egy állam, egy alkotmányos állam, mint

a minő mi is vagyunk, néha épen az állami czélok érdekében szükségét látja annak, hogy bizonyos kivételes jogokkal ruházza fel az uralkodót s akkor az uralkodó igen helyesen gyakorolja e kivételes jogot, mert az állami érdek azt úgy parancsolja. De, hogy e kivételes jogot a nyelvkérdés tekintetében per tangentem ruházzuk itt a képviselőházban a koronára, midőn három századon át épen e nyelvvel szemben folytattuk a legerősebb küzdelmet, legalább is oly gyengeség jele volna, a mely által lemondottunk az alkotmányos állam egyik alapfeltételéről, arról, hogy »mi vagyunk«. (*Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.*)

De. t. képviselőház, nemcsak hogy nem mondottunk le; híres jogászok mutatták ki önök előtt, hogy a hadsereg nyelvének kérdésében a nemzet jogát gyakorolta is. Ehhez csupán egyetlen egy momentumot fűzök a magyar közjogból.

Midőn az 1807-iki országgyűlés vége felé járt, a rendek törvénybe iktatták azt, hogy tessék a hadseregbe vezényleli nyelvül a magyart ismét behozni. Természetes, hogy az akkori nem felelős kormányok sem hajtották végre a nemzetnek ezen jogos óhaját, eme törvényét, mert nem tartották szükségesnek végrehajtani; mire a rendek azzal feleltek: »a magyar katona mindig a maga nyelvén vezényeltetett és mióta az a szokásból kiment, kevesebbek a magyar vitézség példái«. Tehát, t. ház, egy törvényhozói nyilatkozat van előttünk, a mely minden további disputa nélkül határozottan bizonyítja azt, hogy igenis a magyar hadsereg nyelve még 300 év folyamában is volt magyar, (*Helyeslés a szélső baloldalon*) és bizonyít még egyet, azt, hogy méltatlanul gyanúsították izgatással azon képviselőtársaimat, kik arra hivatkoztak, hogy vigyázzanak az ily eljárással, vajjon a hadsereg magyar

része, a mely ily kényszerhelyzetbe fog jutni a hadseregben, minő szellem által fog vezettetni a szükség pillanataiban, mert hiszen ime, egy előde a törvényhozásnak már ezen aggodalmát kifejezte ugyanezen hadsereggel szemben és ugyanezen sérelem miatt.

Mielőtt felszólalásomat befejezném, t. ház, (*Halljuk! Halljuk!*) egy rövid reflexiót kívánok még tenni előttlem szólott Kudlik János t. képviselőársam nyilatkozatára. A képviselő úr, midőn önök elé állította azt, hogy a nemzet ezen alkotmányos létérdekét mélyen sértő kérdésben miért hivatkoznak a koronára és ebből azt a konzekvenciát vonta le, hogy a korona iránti elégtelenség tüzel szílják a nemzetben. a midőn úgy állítják oda a koronát, hogy az akadályozza meg csupán és nem önök, hogy évszázados küzdelmünk végre is diadalra jusson: önök a túloldalon felháborodtak, felháborodással akarták visszautasítani eme feltevést. Pedig ez nem áll másként. Mert, ha oly hosszú küzdelem után a magyar nemzet mindig épen felelőtlen kormányok indolenciája vagy hazafiatlansága miatt ezt a jogát érvényre nem jutathatta, daczára, hogy az uralkodók mindenkor esküt tettek Magyarország alkotmányos jogainak védelmére, tiszteletére: ha ma, ily hosszas küzdelmek után ismét azzal állnak elő, hogy e jogok érvényesítése elé ismét a koronát állítják. akkor, t. ház. az önök lojalitása az önök szívében lehet, de ott mélyen elaltatták, hogy ez érveléssel a nemzet bizalmát rendítsék meg a korona iránt. a melyre pedig nagy szükségünk van. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon*)

Elnök: T. ház! Nem emlékszem, hogy itt valaki azt mondta volna, hogy a korona képezi valaminek akadályát. (*Felkiáltások a szélső baloldaltól: Tisza mondta! Zaj.*) Ezt nem hallottam, de nem is tartom lehetőnek, mert a magyar országgyűlés önállóan határoz és elhatározásaira a korona befolyást gyakorolni nem szokott. (*Helyeslés jobbfelől.*)

Én tenném magamnak a legnagyobb szemrehányást, ha e merész ellentétet itt e házban felállítottam volna. Ettől őrizkednünk kell minden körülmények közt, de kivált e pillanatban, midőn az egyetértés a korona és a nemzet közt legfontosabb nemzeti és állami érdekünket képezi. Nem bocsátanám meg magamnak, ha én lettem volna oly könnyelmű az ellentétet keresni; de akkor, midőn mi a nyelv felett intézkedni akarunk, midőn a magyar nyelvet törvényileg be akarjuk vinni a hadsereg intézményébe, mint magyar állami intézménybe, akkor a túloldal ez ellen velünk szemben a korona felségjoga nevében tiltakozott. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon. Mozdás jobbfelől)* Ezen követelésünkkel szembeállított a felségjog, a felségjog pedig, tudjuk, hogy a koronára van bízva. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Elnök: Bocsánatot kérek, a kérdés rendkívül fontos. Egészen más dolog az, ha valaki úgy magyaráz valamit, hogy az felségjog vagy nem felségjog és más dolog, ha azt állítja valaki, hogy ez nem vihető keresztül a korona miatt. E kettő közt igen nagy különbség van. *(Élénk helyeslés. Úgy van! jobbfelől. Mozdás a szélső baloldalon.)* Így egészen más értelme van a dolognak. Arra kérem a t. képviselő urat, hogy ez utóbbit ne méltóztassék állítani; az előbbire semmi ellenvetésem. *(Helyeslés jobbfelől. Zaj. Mozdás a szélső baloldalon.)*

A t. miniszterelnök úr volt az, a ki kijelentette azon határozati javaslatra, melyet önök előterjesztettek, hogy ennél többet, bárki fog a helyére jönni, nem fog tehetni. *(Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon)*

Most már örülök annak, t. ház, hogy Kudlik képviselő úr az ellentétet ily merészen állította fel a házban; örülök annak, hogy a ház mélyen t. elnöke e tekintetben bizonyos sérelmet lát. Tudomásul veszem. De akkor, t. ház, ott a túloldalon ülő képviselő urakat kényszeríti e kijelentés arra, hogy nyíltan álljanak a nemzet elé és ne tüntessék úgy fel dolgot, hogy mi akarjuk a

koronát a vitatkozásba belevonni. *(Élénk helyeslés. Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)* És ha tiszta bort töltenek a pohárba, ám akkor nézzék meg, hogy milyen lesz az izgatottság, mely önök ellen az országban támadni fog. Mert az önök eddigi illoyalis vitatkozásuk . . . *(Mozgás jobbfelől. Élénk helyeslés. Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Elnök: Kérem, ne méltóztassanak ilyen kifejezéseket. használni. *(Helyeslés jobbfelől.)*

Én az illojálitást nem az önök vitatkozási modorára értem, hanem indokaikat tartom illojálisoknak, melyeket felhoznak. Mert nekem sem az önök, sem más modora ellen nincsen kifogásom: mindenki olyan modort és fegyvert használ, milyent jónak tart, hanem ha önök indokaiban illojálisaknak mutatkoztak, daczára azon illojálításuknak, a nemzet bizalma, szeretete a korona iránt nem engedte még teljesen soha meg azt, hogy az önök ilyen eljárása ellen teljes erejével tüntessen. De örülök, hogy most már nyíltan, leplezetlenül állanak a nemzet elé s kijelentik, hogy a koronának az ellenzésben része nincs, mert így a nemzet tudomásul fogja venni, hogy jogainak érvényesítése nem a korona, hanem az önök ténye, megítélését pedig majd várják a nemzettől, mely ítéletében a korona iránti bizalom és szeretete által feszélyezve többé nem lesz. Nem fogadom el a 25. §-t és a határozati javaslatot. *(Élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)*

T. képviselőház! E kérdés felvetésével kapcsolatosan bátorkodom a t. honvédelmi miniszter úr, de még inkább a t. ház előtt még egymásik kérdést is felvetni. *(Halljuk!)* Tudvalevő dolog, hogy a képviselői immunitás joga a ház

kivételes és kizárólagos jogát képezi és hogy ezen jogot a ház saját tagjai számára minden körülmények között megóvni köteles, hogy ezt a ház kizárólagosan és feltétlenül gyakorolja. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Ha tehát a behívott képviselő a katonai kormányzatnak és vezényletnek feltétlenül át van adva gyakorlat czéljából, kérdem, hogy ezen idő alatt a katonaság és a hadügyi kormány miként fogja vele szemben a fegyelmi és büntető eljárást gyakorolni? Mert, t. ház, erre nézve mindez ideig sem a parancsnokságok, sem az illető képviselők soha tisztában nem voltak és nem is lehettek. A katonaság magának vindikálja azt a jogot, — bár tudtommal gyakorlatilag sohasem élt vele — hogy feltétlenül gyakorolja az illető egyenruhába öltözött képviselő felett a fegyelmi és büntető jogot. Miután pedig a t. honvédelmi miniszter úr a büntető törvénykönyv és bűnvádi eljárás megteremtését megtagadta, a ma érvényben levő katonai törvények hatálya alá tartozik a bevonult képviselő is. Lehetséges, hogy a t. honvédelmi miniszter úr előtt nevetségesnek látszik ezen aggályom; de bátorodom megjegyezni, hogy nem magamról, nem is másról, hanem a háznak egy olyan jogáról van szó, melyet a katonai és hadügyi vezényletnek kiszolgáltatni soha, semmi körülmények között nem szabad. Azt értem, hogy mikor mozgósítás, hadüzenet esetén a ház feloszlik, vagy feloszlattatik, hogy akkor a hadsereghez tartozó minden egyénre ugyanazon szabályok és törvények érvényesek. De míg e ház együtt van, a behívott képviselő-katonát, e ház tagját, ki e ház immunitási jogát képviseli ott a hadseregben is, a hadügyi kormányzatnak és a honvédelmi miniszter úr parancsnokainak kiszolgáltatni nem akarom. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

A kultuszbudget

(1890-re.)

— *A képviselőház 1890. január 27-diki és 31-diki ülésén.* —

ΣΑΠΛÓ : 1887—1892., XV., 302. l., XVI., 13., 17. l.

T. képviselőház! A jelenlegi vita folyamán, mely közoktatásunk összes nagy kérdéseit ölelte fel, nem volt szándékomban felszólalni, mert — és azt teljes készséggel ismerem be — azon álláspontot, melyet én közoktatásunk kérdésében elfoglalok, mások, nevezetesen Herman Ottó t. képviselőtársam és az imént Ábrányi Emil t. barátom is sokkal szebben és ékeesebben fejtették ki, semmint azt én tehetném; és e tekintetben csupán azon óhajom kifejezésére szorítkozhatnám, vajha e vita eredményében is közoktatásügyi politikánk forduló pontját jelentené.

Azonban e vita folyamán felvetett egy nem kevésbé fontos, a közoktatásüggyel konkurrens horderővel bíró más nagy kérdés: a katolikus autonómia kérdése is, *(Halljuk! Halljuk!)* a mely szerény nézetem szerint megérdemli nemcsak, de meg is követeli, hogy vele kissé bővebben foglalkozzunk.

Parancsolja ezt a kérdés kivételes helyzete is; mert, t. képviselőház, a katolikus egyház kétezzer éves múltjában Magyarországot kivéve a katolikus autonómia kérdése soha és sehol ilyen alakban egyáltalában fel nem vetett s mint ilyen, ma sem létezik. Ilyent sem az egyház dogmái, sem az egyházi kormányzat, sem annak törvényhozása nem ismert soha; de ez az intézmény a katolikus egyház organizációjában tényleg mégis létezik.

A kérdést természetesen, miután azzal az egyháznak sem törvényhozása, sem kormánya nem foglalkozott, a kánonisták sem vonták soha vizsgálódásuk körébe, a minek

természetes folyománya az, hogy a kérdéssel sem a hit-ágazati tantételek alapján, sem pedig a kánoni jog ismert forrásainak segélyével tisztába jönnünk nem lehet. S innen van az, hogy mióta a katolikus autonómia kérdése hazánkban fölvetetett, annak fogalma, tartalma és létesítése, avagy létesítésének feltételei iránt maguk az egyház kormányzói — értem a püspököket — mindez ideig egyöntetű megállapodásra jutni nem tudtak és így innen van az is, hogy a katolikus episzkopátusz a magyar katolikus autonómiát ez idő szerint sem létesíteni nem akarja, sem azt feltétlenül nem perhoreszkálja. Innen van az, hogy a katolikus autonómia fogalmához mindannyian ama vára-kozást fűzzük, melyet egyáltalában minden autonómiának tulajdonítani szoktunk; és mivel az autonómia minden körülmények közt szabadságot és önkormányzatot jelent, a katolikus hívekben az egyház kebelében létesítendő autonómia azon élénk vágyat ébreszti, hogy ezen kérdés, mely rá nézve szabadságot és önkormányzatot jelent, a törvényhozás által mihamarább megoldassék. *(Helyeslés a szélsőbalon.)*

És, t. képviselőház, teljes meggyőződésemm, hogy a törvényhozás e kérdés megoldása elől többé hosszabb időre nem fog kitérhetni. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Már pedig, ha e kérdés megoldását komolyan akarjuk; ha nem akarjuk a katolikus autonómiát üres jelszóvá törpíteni és nem akarjuk magunkat, kik ezt komolyan óhajtjuk, ama vádnak kitenni, hogy üres jelszóval izgatunk, mindenekelőtt a fogalommal kell egymás között tisztába jönnünk. *(Halljuk!)*

Ez az oka, t. képviselőház, hogy a vita ezen előrehaladott stádiumában a t. ház fáradt figyelmét igénybe

venni bátorkodom és teszem ezt azon meggyőződésben, hogy véleményemmel én, a ki a világon az egyetlen és egyedül létező autonómiának, az erdélyi státus autonómiának éveken át szerény munkása vagyok és az intézménynek lényegét és gyakorlati értékét ismerni megtanultam, a kérdés tisztázásához némileg hozzájárulhassak; és teszem ezt azon kötelességérzetből, a minél fogva véleményünket a közjóért, ha arra szükség és alkalom kínálkozik, mindannyian érvényesíteni tartozunk. (*Halljuk! Halljuk!*)

Tény az, t. képviselőház, hogy a katolikus autonómiát, mint már említeni szerencsém volt, az egyház dogmái és törvényhozása nem ismerik, de ismétlem, organizációjában ezen intézmény nem ismeretlen. Nem akarom e tekintetben felemlíteni azt, hogy vallásunk isteni alapítójának tanai kezdetben a hívők autonomikus gyülekezetében találták menedéküket, fényes bizonyítékául az idők amaz örök igazságának, hogy minden önkény és elnyomás leg-
hatékonyabb ellensúlya mindenkor és mindenütt az önkormányzati szervezetben van. A hívők ezen autonomikus szervezete volt képes a vallás azon egyetemességét megvalósítani, melylyel azt az isteni alapító felruházta; ez a szervezet volt képes a vallás egyetemes elterjedését az egész világon oly gyorsan létesíteni és biztosítani, mint az tényleg történt.

Azonban a katolikus vallás egyetemességén kívül a vallásalapítónak feladatát az is képezte, hogy ezen egyetemességben a hitegységet biztosítsa. Már pedig az autonómia természeténél és lényegénél fogva ezen egységre nézve veszélyes leendett és azért a vallásalapító az egyház szervezetétől nem az autonomikus szervezetet fogadta el, mely állandó veszélye lett volna épen a hitegységnek, hanem azon hierarchikus szervezetet, mely kizárva minden

partikulárizmust, egyedül volt alkalmas arra, hogy az egyetemes vallás hitegységét, az egységes törvényhozóban, az egységes kormányzóban és az egységes tanításban biztosítsa; világos, hogy a hitágazati tételeken így felépült római katolikus egyház egységes szervezetében a helyileg határolt autonómiának többé helye nem lehetett. És mégis, t. ház, a katolikus egyház, valahányszor annak szüksége az idők folyamán felmerült, ezt az autonomikus szervezetet mindannyiszor habozás nélkül igénybe vette és be tudta illeszteni saját szervezetébe, a nélkül, hogy akár a hitegységet veszélyeztette, akár egységes törvényhozói és kormányzói hatalmát megosztania kellett volna. E tekintetben egyszerűen bátor vagyok utalni a szerzetes-rendekre, melyeknek organizációja a legtisztább, a leghamisíthatatlanabb önkormányzaton nyugszik, a melyhez hasonlót csupán a hellén világ demokratikus alkotmánya mutathat fel. E szerzetes-rendek alapszabályaikon kívül, a melyek természetesen pápai megerősítésen nyugszanak, senkitől sem függnék, engedelmességgel senkinek sem tartoznak. E szerzetes-rendek legtöbbje — mert hiszen a különböző szerzetes-rendek szervezetében is van eltérés — saját maga választja előljáróit, tartományfőnökét azon a közgyűlésen, a melyben a rendtársak egyenlő aktív és passzív választási joggal vesznek részt és szavazataik által alkotmányos többséggel döntenek. E tartományfőnök kezeli feltétlenül az előjárók közreműködésével az autonómia minden ügyét, kormányozza a rendet, gyakorolja a fegyelmi hatalmat, igazgatja a gazdasági életet és felelősséggel, rendtársait kivéve, senkinek sem tartozik. És hogy a demokratikus alkotmány tökéletes legyen, szabály az, hogy a három évre megválasztott tartományfőnök csak ritka, kivételes esetekben választható meg újra.

Ha e szerzetes autonómiát megcsorbítjuk azzal, hogy elvonjuk tőle azon jogokat, melyek a lelkészkedéssel járnak, vagyis meg hagyjuk az egyháznak az ő kizárólagos jogát, mely őt a lelkiekben hitágazatilag megilletik, ha még ehhez hozzáteszszük a disziplináris hatalmat, melyet saját papjai fölött gyakorol, akkor előttünk van az a katolikus autonómia, melyet lehetőnek tartok és a mely Erdélyben meg van testesítve. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) Az erdélyi katolikus autonómiát, t. ház, nem az egyház, melynek szervezetébe és törvényhozásába az egyáltalában nem illik, hanem ép úgy, mint a szerzeteseknél, a helyzet kényszere hozta létre. Ezt az autonómiát az erdélyi törvényhozás lehetővé tette és approbálta. Ugyanis volt idő, midőn Erdélyben a katolikus vallásfelekezet üldözött felekezet volt s nem csak püspökét és lelkészeit üzték el, de parochiáikat is feldúlták. Ily helyzetben az erdélyi katolikusoknak, ha vallásukat egyáltalában gyakorolni akarták, módokról kellett gondoskodniok, hogy ezt tehessék; mert sem lelkészük nem volt, a ki ezt a vallási gyakorlatot teljesítette volna, sem vagyonuk nem volt azon költségek fedezésére, a melyek a vallás gyakorlatából okvetlenül felmerültek. Ez a mód kizárólag és egyedül a hitközségi szervezet lehetett. Az erdélyi katolikusok tehát a helyzet kényszere folytán igénybe vették, meg is csinálták a hitközségi szervezetet, a melyet még azon szabadság után is fentartottak, a melyet számukra a bevett vallásfelekezetek közötti egyenjogúságnak törvényhozási ténye biztosított. Sőt azt a szabadságot arra használták föl, hogy a már létesített hitközségi szervezetüket teljesen protestáns testvéreik mintájára rendezték be. Megtartották pedig ezt a szervezetet először azért, mert senki sem volt, a ki magát illetékesnek tekintette volna arra, hogy ezt az

egyházi szervezetet, mert nem helyes, ellenezze. De hiába is akarta volna, mert hiszen ezt a szervezetet a nehéz idők tapasztalatai után megtanulták becsülni. De meg kellett tartaniok másodszor azért is, mert senki sem akadt és vállalkozott arra, hogy a hitközség által viselt terheket cserében a hitközség-szervezetért magára vállalja és az erdélyi püspök, midőn közel százados távollét után püspöki székét elfoglalhatta és egyházmegyéjében bevezetett egyházközségi szervezetet talált, mindenestre azon nézet által volt vezéreltetve, hogy helyben kell azt hagynia. Mert, bár megengedem, hogy a püspök hajlandó lett volna ezen jogokat az egyházközségektől visszavenni; de tekintettel arra, hogy azon terheket, a melyeket az élvezett jogok fejében az egyházközségek viseltek, nincs miből és nem lesz miből pótolnia, így tehát megalkudott a tényleges helyzettel és az egyházközségek szerzett jogaiban csak annyi változást hozott be, hogy a községek lelkészeit többé nem a hívők direkt választása hívja meg, hanem a hívők hármass kijelölése folytán a püspök nevezi ki. Az erdélyi hitközségek tehát teljes autonómikus joggal határoznak, végzik el iskolai ügyeiket, fedezik annak költségeit a saját magukra évenként kirovandó adóval, teljesítik az ellenőrzést és ellátják az egyházat minden szükséges teendőikkel.

Ennek fejében viszont élvezik azon jogot, hogy a lelkészek és egyházi személyek megválasztásába a hármass kijelöléssel befolynak. Egy ilyen hitközségi szervezettől csak egy lépés kellett az egyházmegyei autonómiához és az erdélyi katolikusok a törvényhozás támogatásával, mely a már régen egyenjogósított hitfelekezetektől ezt meg nem tagadta, ezt a lépést is megtették és Erdélyben minden egyházi beavatkozás ellenére létrejött az erdélyi katolikus

autonómia, melynek első alaptétele az, hogy ezen egyház-községileg szervezett községek, illetőleg hívek, abban képviselő útján részt vesznek és a melynek jellemző karaktere az, hogy a kétharmad laikus hívekkel szemben a papság csupán egyharmaddal van képviselve.

Nagyon messzire mennék, t. ház, ha az autonómiát részletesen ismertetném; (*Halljuk! Halljuk!*) működéséből azonban bátor vagyok felemlíteni azt, hogy úgy az autonómia létezése, mint annak határozatai Rómától per absolute független.

Mi ezen autonómiában helyi ügyeinket intézzük és szolgáljuk s nem avatkozunk azon jogokba, melyek a megyés püspököket de jure ordinario megilletik; nem avatkozunk a fegyelmi jog körébe és miután így a püspökök jogait vitássá nem tesszük: Rómától és a világon mindenkitől függetlenül intézkedünk és létezőnk. És hogy az egyház feje: a római pápa, az autonómia ilyen létezését az egyházi szervezettel összeférhetetlennek nem tartja s hogy működésével az egyház érdekében maga is meg van elégedve, annak bizonyítékául szolgáljon az, hogy a római pápa évenként a státus közgyűlésének atyai áldását küldi, a mi a szentesítésnek oly elfogadott neme, melyet elvitatni nem lehet. (*Úgy van! Úgy van! a bal- és szelso baloldalon.*)

Ha tehát ez így van, t. ház, akkor valóban nevetésgésnek tartom, ha akadnak olyanok is, kik a katolikus autonómiában a kulturharcz minden részét látják. A római katolikus autonómia hazánkban igenis jelent kulturharczot, de ezen harczt a magyar nemzeti kultúra érdekében fogja megvívni, (*Helyeslés balfelől*) a minthogy most is ez az autonómia, élén püspökével volt az első, mely az erdélyi közművelődési egyletnek szolgálatát felajánlotta.

(*Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.*) Nem habozom azt is kijelenteni, hogy én a legfőbb kegyúri jog kérdését szigorúan az autonómiához tartozó kérdésnek nem tekintem. (*Helyeslések a bal- és a szélső baloldalon.*) Tudok képzelni oly autonómiát, mint a hogy az erdélyi is az, mely a legfőbb kegyúri jog érintetlenül hagyásával azzal békével megfér és ha őszinte akarok lenni e pillanatban, kijelentem, hogy én egy oly autonómiát, mely a kegyúri jog és autonómia közti harcztot provokálná, nem is akarnék ez idő szerint. (*Helyeslés a bal- és szélsőbal felől.*)

És most, t. ház, legyen szabad igen röviden arra a kérdésre felelnem, vajjon a katolikus autonómia létesítendő-e? (*Halljuk! Halljuk!*)

Ha e kérdést az erdélyi és a magyarországi katolikusok szempontjából tekintem, akkor az erdélyi autonómia a magyarországi katolikusokkal szemben oly privilegiumot képez, melyből kizárni a magyarországi katolikusokat a törvényhozásnak nincs joga. (*Úgy van! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.*) Ha pedig a törvénybe iktatott vallásfelekezetek közti viszonyosság szempontjából ítélem meg a kérdést: akkor a magyarországi katolikusoktól megvont autonómiát oly jogsérelemnek tekintem, melyet a törvényhozásnak — a mire különben őt az alkotmány és egyenes törvény is kötelezi — orvosolnia kell. (*Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.*)

Mindezek után, t. ház, talán fölösleges is mondanom, hogy én a katolikus autonómiát akarom, annak létesítését lehetőnek tartom és élénken kívánom (*Helyeslés a bal- és szélsőbal felől*) és ebből kifolyólag szükségtelen azt is felemlítenem, hogy az autonómia létesítésének ama módjával, a melyet a t. miniszter úr kifejezni méltóztatott, egyáltalában egyet nem értek. (*Helyeslés a bal- és szélső-*

balon.) Hiszen, t. ház, a mint bátor valék az egyház egységes szervezetét az imént jelezni, a mely a kényszerhelyzet folytán keletkezett autonómiákat mindig készségesen elismerte, de arra, hogy alkotmányos úton az egyház kebelében jöhessenek létre, módot és alkalmat soha sem adott, sőt azt eltiltotta, ennél fogva világos az is, hogy az autonómia létesítésének az a módja, a mely szerint Magyarországon a községek létesítsék a községi autonómiát, abszolúte lehetetlen. (*Helyeslés bal- és szélsőbal felől.*)

Miként is lehetne Magyarországon egy oly autonomikus mozgalmat képzelni, a melynek megindítása egyenesen az egyháztól függ s a melyet egyenesen az egyház szervez és vezet. És ha e nehézségen túltennők magunkat, akkor kérдем, vajjon a t. miniszter úr képesnek tartja-e a községet és feltalálja-e az egyes községekben mindazon feltételeket, melyek alkalmassá tegyék őt arra, hogy e nagy horderővel bíró százados kérdést megoldja, tudniillik rendezze a kegyúri jogot, a mely nem legfőbb kegyúri jog, megállapítsa az egyházközségi adófizetést, az iskolaügyeket, szóval, hogy berendezze az egész autonómiát. (*Tetszés a bal- és szélső baloldalon.*)

És ha a miniszter úr e nehézségeket sem látja, kérдем, vajjon miként gondolja e különböző egyházközségek által létesített autonomikus szervezetnek egységét? (*Tetszés a bal- és szélső baloldalon.*) Talán a püspök fogja azt az egységet megadni? Akkor az autonómiára nincs szükség. (*Igaz! Úgy van! a szélsőbalon. Egy hang: Akkor nem is kell!*)

És most, t. ház, arra a kérdésre is vagyok bátor megfelelni, vajjon időszerű-e ezen katolikus autonómia létesítése. (*Halljuk! Halljuk!*) Miután az autonómia szabadságjogokat és azok biztosítékát tartalmazza, a liberálizmus igazi barátai előtt e kérdés egyáltalában fel sem vethető.

(Igaz! Úgy van! bal- és szélsőbal felől.) És én e pillanatban csupán katolikus főpásztorainkat óhajtanám arra figyelmeztetni, hogy rájuk nézve is sokkal czélszerűbb oly időben létesíteni az autonómiát, midőn erre a híveknek van szükségük és nem elodázní esetleg oly időre, midőn arra az egyháznak sokkal égetőbb szüksége lehet, mint van ma a híveknek. *(Helyeslés bal- és szélsőbal felől.)*

Mindezek után, t. ház, ha összefoglalom a katolikus autonómia létesítésére vonatkozó nézeteimet, azon konkluzióra jutok, hogy én — a mint említém — azt a módot, melyet erre nézve a miniszter úr e házban kifejezett, helyesnek egyáltalában el nem ismerhetem, sőt annak révén lehetetlenségnek tartom. *(Helyeslés bal- és szélsőbal felől.)* Ez úton a t. miniszter úr a katolikus autonómiához el nem juthat, de igenis eljuthat ez úton és ebben biztos vagyok — teljesen akarata ellenére — oda, hogy meg fogja nyitni a demagogikus izgatások zsilipjeit, melyek ez országot sokkal nagyobb veszélyekkel árasztanák el, mint egy esetleges kulturharcz minden réme. *(Tetszés a bal- és szélső baloldalon.)*

T. ház! Mivel én a katolikus autonómiát az egyház szervezetén belül létesíthetőnek nem tartom, e feladat megoldását okvetetlenül a törvényhozástól várom. A törvényhozásnak e kérdést megoldani — mint bátor valék említeni — nemcsak joga, de kötelessége is *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon)* és miután e kötelesség teljesítésére az idő úgy az állam, mint a katolikusok szempontjából és ezek érdekeire való tekintettel már nagyon is elérkezett, ennél fogva bátor vagyok a Komlóssy Ferencz t. képviselő úr által benyújtott határozati javaslatot pártolni, mely ez idő szerint egyedül alkalmas eszköze annak, hogy a törvényhozás a katolikus autonómia ügyét kezébe

véve, azt az óhajtott megoldás elé vezesse. Különben elfogadom a költségvetést. *(Zajos helyeslés a szélső baloldalon.)*

T. ház! Midőn e czímnél egy érdemleges kérdést bátorodom intézni a t. miniszter úrhoz, egyúttal kénytelen vagyok Zay t. képviselőtársamnak tegnapelőtt mondott egyik megjegyzésére válaszolni. Ő ugyanis azt mondta Ugron Gábor t. képviselőtársam beszédére: »Ugron azt hiszi, hogy a gimnázium arra való, hogy mindenféle népségnek adjon egy kis műveltséget. Ez lehet a csík-szeredai nép gondolkodása, de Ugron, mint a ház tagja, így nem nyilatkozhatik.« E megjegyzés, eltekintve érdemleges méltánylásától, első sorban provokatív természetű. Provokálja a csík-szeredaikat, bár az udvarhelyieknek volt szánva. De minthogy ezzel az összes székelyek gondolkozásmódját akarta jellemezni, bátor vagyok arra egy megjegyzést tenni. *(Halljuk! Halljuk!)*

A mi a kijelentés ama részét illeti, hogy »mindenféle népségnek egy kis műveltséget adni«: vajjon ez az óhaja a székelyeknek parlamenti színvonalon alúl áll-e, azt vitatni, bizonyíttgatni nemcsak nem szükséges, de a székelységnek — habár Zay képviselő úr mintegy lealacsonyítólag akarta jelezni — oly érdeme, a melynek elismerését és e házban való konstataálását köszönettel veszem Zay képviselőtársamtól. *(Tetszés a szélső baloldalon.)* Mert ha a csík-szeredai polgár s általában a székelyek azt kívánják, hogy minden ember, minden népség egy kis műveltséggel birjon, ez, azt hiszem, a legmagasabb közoktatásügyi politika, a melyet valaha valamely állam magáénak vallhatott. *(Igaz! Úgy van! a szélső balon.)*

Azonban nem az elismerés volt t. képviselőtársam célja; megrovást akart tenni, a mennyiben mindjárt utána azt mondotta, hogy egy parlamenti tagnak nem lehet ily kicsinyes, ily alacsony színvonalon álló gondolkozást tanúsítani. Ha e tekintetben, t. ház, bárki által megítéltetésünk a magyar képviselőházban, talán türelemmel hallgatnók el, de épen Zay t. képviselőtársamat nem tartom erre illetékesnek, mert én konstatálni kívánom vele szemben azt, hogy a magyar kultúrának és közművelődésnek ebben a házban mi székeltek, sokkal különb faktorai voltunk, vagyunk és maradunk, mint azok a szász atyafiak, kik a nagy német kultúrának úgyszólván egyetlen kis fészket képezik, mely mint állandó veszély áll nemzeti kultúránk útjában és óva int minket, hogy a német kultúra ellenében annál hatékonyabban óvakodjunk. (*Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.*) Mert, t. ház, mindaddig, míg az a faj egy idegen kultúrának oly teljesen odaadó rabszolgája és uszályhordozója, addig a magyar kultúrát ez országban a német kultúra nagy veszélylyel fenyegeti.

Midőn, t. ház, ismételve kiemelni kívánom, hogy mi a magyar közoktatásnak, bárminő színvonalon is állunk, tényezői s úgyszólván letéteményesei vagyunk, addig Zay képviselőtársam igyekezzék egy kissé arra is törekedni, hogy a szász nemzetiség is fogadja el ezt a kultúrát legalább néminemű részben és legyen annak némineműképen egy kissé inkább faktora és ne viselkedjék úgy, hogy amidőn mi a magyar kultúra érdekében védekezünk, ugyanakkor épen Zay t. képviselőtársam az, ki a német kultúra legnagyobb harczosa itt.

T. ház! Ezen rövid megjegyzés után bátor vagyok áttérni felszólalásom tulajdonképeni tárgyára. (*Halljuk!*) A milyen sajnosan kell tapasztalnunk, hogy a közoktatás

céljaira évenként oly csekély összeget fordíthatunk, me ama magas feladatokkal egyáltalában nem áll megfele arányban, melyeket a közoktatási kormánynak meg ke oldania; ép oly örvendetes jelenségnek tekinthetem az hogy a magyar társadalom és egyáltalában az ország társ dalma az államnak e tekintetben való gyengeségét min den erejével pótolni igyekszik.

Tudja és érzi jól e társadalom, hogy nem elég és ne szabad beérni azzal, a mit a közoktatási és közművel dési téren az állam tesz és tehet és éppen mert ezt tud és érzi, létesít mindenütt, szerteszét az országban kö művelődési egyleteket s elismerésre, dicséretre méltó bu galommal és áldozatkészséggel tartja fenn azokat, azon ban, hogy a társadalom azon áldozatkészsége valóban azo czélnak szolgáljon, a melyre rendelve van, szükséges gon doskodni arról, hogy a közoktatásügyi kormány ellenőriz is azokat, kogy azon alapítványok és azon áldozatkészsé melyet a magyar társadalom, ismétlem, dicséretre mélt buzgalommal hoz, azon célokra fordíttassanak, melyek rendeltettek, tudniillik az ország közművelődési céljair Ezen célzt biztosítani a kormánynak egyetlen kötelesség mely e nagy társadalmi munkában neki osztályrészül jött; a kormánynak pedig ezen feladatát teljesíteni mód jában is áll azon ellenőrzési jognál fogva, mely az egy sűletek és alapítványokkal szemben megilleti.

A mi a közművelődési egyesületeket illeti, én neke legalább nincs tudomásom róla, hogy a kormány ebbe ellenőrzési jogát gyakorolná, illetőleg kötelességét teljesítet volna; de a közművelődési egyesületek tekintetében, min hogy azok nyilvános életet élnek, ezen ellenőrzés majd nem teljesen pótolva van.

De nem így áll az azon alapítványokra nézve, a mi

yek nem egyesületek által, hanem tisztán magánúton kezeltetnek; (*Helyeslések bal felől*) s a mely alapítványok, a nyilvános számadás és ellenőrködés alól teljesen el vannak vonva. (*Igaz! Úgy van! bal felől.*) Nekem ugyanis tudomásom van arról, hogy egy lelkes román egyén a saját ajának kulturális érdekében egy nagy alapítványt tett. Ez Gozsdu Manó volt fővárosi ügyvéd, a ki ugyanis román közművelődési czélokra 100 darab »első hazai takarékpénztári« részvényt hagyott alapítványként, melyeknek értéke ma az egy milliót meghaladja. Ezen egy millió értékű tőkének jelenleg 45.000 frt évi jövedelme van. Tudomásom van arról, hogy ezen alapítványt máig is az »Első hazai takarékpénztár« kezeli. Nem tudom, kinek megbízásából. Azt is tudom, hogy a kezelő bizottságban egy képviselőtársunk is részt vesz. De arról a legszorgosabb utánjárás mellett sem sikerült meggyőződnöm, hogy ezen nagy jövedelem mire fordítatik, miként használtatik fel, ki által osztatik fel és mely czélokra. Már pedig, t. ház, mennyire óhajtjuk mindnyájan, hogy ilyen nagy alapítvány rendeltetésére felhasználtassék, bármily nagy összegű legyen is az, mert a magyar kulturának utóvégre is csak hasznára válik, ha a románok saját kulturájukat, a vagy bármely más nemzetiség a hazában a saját kulturáját minél magababba emeli, épp oly veszedelmes volna oly nagy jövedelmet teljesen számadás nélkül olyanokra bízunk, a kik — leglább az én tudomásom szerint — nyilvánosan senkinek se nem számolnak.

Ebből kifolyólag arra vagyok bátor kérni az igen t. miniszter urat: kegyeskedjék nekünk felvilágosítást adni arra nézve, hogy ismeri-e a Gozsdu Manó-féle alapítvány alapító-levelét, annak rendeltetését, kik által és miént kezeltetik az és sziveskedjék egyúttal bennünket fel-

világosítani arra nézve is, hogy a jövedelem tényleg a kitűzött célra fordíttatik-e, vagy nem? (*Élénk helyeslés balról.*) Különben a tételt elfogadom. (*Élénk helyeslés baloldalon.*)

T. képviselőház! A saját magam védelmére kénytelen vagyok a félreértés ellen, melyet Zay Adolf képviselőtársunknál velem szemben tapasztalok, helyreigazítani szavaimat. (*Halljuk! Halljuk!*) A t. képviselő úr ugyanis engem felszólalásában oly színben tüntetett fel, mintha én a szászoknak törvényeink által biztosított nemzeti kulturáját el akarnám vitatni s mintha ezzel szemben azt kívántam volna, hogy lőkéletesen tegyék magukévá a magyar kulturát. Én ezt nem teszem; nagyra becsülöm nemcsak a német kulturát, hanem nagyrabecsülöm azt is, ha a szászok ezt a német kulturát feltétlenül ápolják és magukra nézve gyümölcsözővé teszik. A mit én kívántam, csupán csak annyi volt, hogy a szászok legalább is annyira tennék magukévá a magyar kulturát, a mennyire mi a német kulturát kívánjuk magunkévá tenni. (*Helyeslés.*) Ezen óhajom kifejezésénél pedig vezetett engem azon tény, hogy midőn a középiskolai törvény végrehajtása alkalmával a magyar nyelv az érettségi vizsgálatnak kötelező tárgyává tétetett, tudomásom szerint a szászok illetékes körei a közoktatási kormányt feliratokkal ostromolták, hogy ezen intézkedést náluk végre ne hajtsa, mert ez ott lehetetlen. Ha tehát szerény óhajom addig terjed, hogy a szász atyafiak legalább is annyira

ápolják a magyar kulturát, mint mi a németet, a meny-
nyiben a német nyelv általában kötelező tárgya az érett-
ségi vizsgának, akkor sem az ő kulturájukat, sem a nagy
német kulturát legtávolabbról sem akartam bántani.
(*Helyeslés.*)

Állami lótenyésztés.

(Az 1891. évi állami költségvetés részletes tárgyalása.)

— *A képviselőház 1890. november 17-diki ülésén.* —

NAPLÓ: 1887—1892., XIX., 334. l.

T. képviselőház! Midőn e tételnél kijelenteném, hogy én a lötenyésztés céljaira a miniszter úr által kért 12.000 forintot költségvetésileg megszavazandónak tartom, indokolni kívánom pár szóval, hogy miért teszem ezt. (*Halljuk! Halljuk!*) Magam is jelen voltam a pénzügyi bizottság tárgyalásain akkor, midőn ez a kérdés ott felmerült és midőn a pénzügyi bizottság az előttem szolt Horánszky Nándor t. képviselő úr által felhozott indokokból e tétel törlését javaslatba hozta. Ugyanakkor a pénzügyi bizottságban határozottan érvényesült az a nézet és a pénzügyi bizottság e nézet alapján tért ki a megszavazás alól, hogy a miniszternek úgy is rendelkezésére áll az ügynevezett »közgazdasági alap« és hogy abból — a mint az előadott indokokból kivettem — a miniszter úr jogosítva van e célra hasonló összeget fordítani, a nélkül, hogy akár a házat, akár a pénzügyi bizottságot ez iránt megkérdezni tartoznék. Az igen t. földművelési miniszter úr ma csakugyan ki is jelentette, hogy neki módjában van a kért 12.000 forintot onnan igénybe venni és a bizományi istállót felállítani.

T. képviselőház! Én a közgazdasági alapra vonatkozólag különben is úgy vagyok értesülve, hogy az már nem létezik; de ha léteznék is, kérdem: vajjon a budgetjog szempontjából helyes-e, megengedhető-e az, hogy a miniszter bizonyos költségeknek a költségvetésen kívüli felhasználására mintegy a ház által utasíttassék? Én ezt sokkal veszélyesebbnek és sokkal kevésbé megengedhetőnek tartom, mintha a képviselőház azt mondaná a miniszternek: a saját felelősségedre állítod fel a bizományi istállót, hisz utólagosan felelősségre vonhatlak. Ez kevésbé veszélyes, mint az, ha pleine pouvoir adatik neki arra,

hogy bizonyos költségeket a költségvetés keretén kívül más alapból tetszés szerint, vagy pedig póthitel útján szerezzék be. (*Ugy van! a szélső bal felől.*) Igénytelen nézetem tehát az, hogy miután e házban az iránt nézeteltérés nincs, hogy a lótenyésztés érdekében minden lehetőt meg kell tenni, még pedig az igen t. földművelési miniszter úr által felhozott »védképesség« szempontjából is, mert hiszen Magyarországon ez idő szerint is általános a panasz, hogy a hadügyi kormányzat, a hadügyi szükségleteknél a magyar ipart kellőleg figyelembe nem veszi. Vajjon feladatunk-e nekünk, t. ház, az, hogy ott, a hol a hadügyi kormányzat egyenesen ránk van utalva, tudniillik a lóanyag beszerzése tekintetében, ezt elhanyagoljuk, hogy azért is máshová kelljen fordulnia?

De közgazdasági érdek s ezt mindnyájan érezzük is, a lótenyésztés emelése.

Én tehát azon nézetben és meggyőződésben vagyok, hogy ezt a tételt igenis gróf Széchenyi Aladár t. képviselőtársam indítványa értelmében a háznak meg kell szavaznia, (*Helyeslés a szélső baloldalon*), a miniszter használja azt fel, számolja el utólagosan, mert így jöhet esetleg a ház abba a helyzetbe, hogy a miniszteri felelősség elvét vele érvényre emelhesse, a nélkül, hogy e fontos közgazdasági érdeket el kellene ejteni. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Ezt sokkal helyesebbnek és a parlamentárizmussal sokkal inkább megegyeztethetőnek tartom, mint azt, hogy az egykori póthiteleket ily előleges felhatalmazással helyettesítsük. (*Helyeslés bal felől.*)

Elfogadom gróf Széchenyi Aladár indítványát. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Az elkeresztelési rendelet.

(Az 1891. évi kultusbudget részletes tárgyalása.)

— *A képviselőház 1890. november 19-diki és 24-diki ülésén.* —

NAPLÓ: 1887—1892., XX., 7., 91. l.

T. ház! (*Halljuk! Halljuk!*) Előre látható volt és be is következett, hogy a közoktatásügyi tárcza költségvetésének tárgyalása a vita megszokott korlátain túl oly kérdéseket is fog felszínre hozni, melyekről azt hittük s azt kellett hinnünk, hogy azok azon csatatérekben, a hol az emberiség jogegyenlősége s lelkiismereti szabadságáért patakonként öntötte a vért, örökre el vannak temetve. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*) Sajátságos, hogy e kérdéseket sírjuktól épen az a kormány kelti életre, (*Felkiáltások: A papok!*) a mely nekünk a nemzeti állam kiépítését igéri s életre kelti akkor, midőn e nagy munka érdekében a nemzeti erő minden parányára van szüksége. (*Élénk helyeslés a szélső bal felől*)

A február 26-iki rendelet nemcsak nagy politikai hiba és tévedés, hanem a legfőbb mértékben alkotmány sérelem is. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*)

Midőn ennek bizonyítására vállalkozom, elismerem helyzetem nehéz voltát. A mélyen t. kultuszminiszter úr tegnap az igazi államférfiú magaslatára emelkedve, e házban szokatlan és mindnyájunk által örömmel üdvözölt férfias nyíltsággal és oly erélylyel kelt rendelete védelmére, mely álláspontjának az igazság látszatát kölcsönzi. (*Mozgás jobb felől.*) És annak hatását még azok sem tagadhatják meg, kik, mint én is, álláspontja tarthatatlanságáról különben meg vannak győződve. (*Halljuk! Halljuk!*) De — és ebben van minden reményem — a legremekebb szónoki műnek is, ha nem az igazság védelmére szól,

meg van az az alapgyöngéje, hogy érvelése ingatag és hibás, hogy ragyogásával pillanatra megtévesztheti az elméket, de a materiális igazságtól végkép eltántorítani nem képes. (*Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.*)

Bizonyításom irányát teljesen a kultuszminiszter úr érveléséhez fűzöm. És e tekintetben én is egészen mellőzöm ama kérdés vitatását, vajjon az 1868 : LIII. t.-cz. 12. §-a módosításának szüksége fenforog-e vagy sem? Vizsgálni fogom a kérdést csupán államjogi szempontból; csupán azon szempontból, mily komoly bajokat zúdított e rendeletével az ország nyakába? (*Halljuk! Halljuk!*) A t. miniszter úr tegnap azon körülményben, hogy az 1868 : LIII. t.-cz. 12. §-ának módosítása iránt a t. házhoz beadott kérvények a rendelet törvényességét nem támadják meg, érvet lát arra nézve is, hogy tehát rendelete törvényes. Én, t. ház, azt hiszem, hogy a törvényesség kérdésének megítélésében teljesen közömbös a törvényhozásra nézve, hogy ki mit tart jogsérelemnek és minek orvoslását kívánja. (*Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.*)

De elfogadom azon elvet, melyet a t. miniszter úr felállított: hogy a fennálló törvények iránti engedelmesésre mindenki köteles mindaddig, míg azok törvények. De valóban nem látom át, hogy a rendelet törvényessége és a miniszter álláspontjának megtarthatósága mellett mi bizonyítékot szolgáltat ez az elv? Mi bizonyítékot szolgáltat ez akkor, midőn e törvénytelen rendelet iránti engedelmességet is büntetés által már biztosította? A t. miniszter úr megengedi, hogy itt mindjárt fölvessem azt a kérdést: van-e a kormánynak és a miniszternek joga a törvény iránti oly engedelmességet is követelni, melyet a törvény perhorreszkál? A miniszter ugyanis ren-

delete törvényességét azzal a kötelességgel igazolja, mely-
lyel ő a törvények, nevezetesen az 1868 : LIII. t.-cz. végre-
hajtása iránt tartozik. Ebben a t. miniszter úr beismerte
azt is, hogy rendelete kibocsátásakor nemcsak az anya-
könyv vezetésének rendezése lebegett szeme előtt, hanem
beavalkozni kívánt preventiv úton a vegyes házassá-
gokból született gyermekek vallásának megállapításába is.
(*Ugy van! a szélső baloldalon. Ellenmondás jobb felől.*)

T. ház! A gyermek vallásának meghatározását —
s ezt igen szépen fejtette ki tegnap Irányi Dániel t. kép-
viselőtársam — a világ minden civilizált állama, legyen az
túlnyomólag katolikus jellegű avagy protestáns, föltétlenül
a szülőknek tartja fenn. (*Zajos helyeslés a szélsőbalon.*)

És én kérdezem, hogy ma, a tizenkilenczedik század
utolsó évtizedében odaállhat-e az államhatalom és a szü-
lőktől vett eme jogot maga gyakorolhatja-e? (*Élénk helyeslés
a szélső baloldalon.*) De, t. ház, maga az alaptörvény, melynek
érdekében a t. kultuszminiszter úr ezen rendeletét kibocsá-
totta, az államnak ezen beavatkozását perhorreszkálja. (*Igaz!
Ugy van! a szélső baloldalon.*) Az eredeti törvényjavaslatot
ugyanis báró Eötvös József nyújtotta be, kit felekezetiség-
gel vádolni nem lehet s a kire nézve közöttünk nézeteltérés
nincs, hogy ő a liberálisizmusnak felkent és első bajnoka
ebben az országban. (*Ugy van! bal felől.*) Ő eredeti javas-
latában a szülők ezen jogát sértetlenül tartotta fenn. Igaz,
hogy a törvényhozás eme jogot a törvényből kitörülte. Méltóztassanak azonban megnézni e törvény tárgyalásának
összes iratait, méltóztassanak megnézni az összes felszó-
lalásokat és ki fog tűnni, hogy a midőn a törvényhozás e
jogot kitörülte, egyedül és kizárólag a szülők érdeke, a csa-
ládi béke megóvásának érdeke vezérelte. (*Általános helyeslés.*)
De ugyanakkor, mikor ezen jogot törvényileg nem statuálta,

eszébe sem jutott azt a szülőktől akár az államra, akár a felekezetre átruházni. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) Midőn a törvényhozás cme szándokát érvényre akarta juttatni, ezt azzal fejezte ki, hogy a törvény 12. §-ának intézkedésével ellenkező cselekvőséget büntető szankcióval nem sújtotta, vagyis úgy járt el, mint a későbbi törvényhozás, midőn például a közjegyzői törvényt meghozta, a melyben kimondotta, hogy a házasfelek közt létrejött vagyoni jogi egyezségek csak úgy bírnak érvénnyel, ha közjegyző előtt köttenek. Eszébe sem jutott azonban a törvényhozásnak azt mondani, hogy azon házasfeleket pedig, kik közjegyző nélkül kötnek egyezséget s azt becsülettel meg is tartják, üldözni fogja. Ugyan mit szólna a t. kultuszminiszter úr, ha az igazságügyi miniszter úr a közjegyzői törvény végrehajtása czímén azon házasfelek ellen, kik ily egyezségekre lépnek és azt becsülettel meg is tartják, rendőri kihágást statuálna azon jognál fogva, a mint a miniszter úr eljár és azon házastársakat büntetőjogilag üldözés alá venné. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

A lex imperfecta sajátsága épen az, hogy saját érvényének és végrehajtásának feltételeit önmagában hordja, még pedig az által, hogy kijelenti, hogy az ezzel ellenkező cselekvéstől megtagadja az érvényességet, de tovább üldözni nincs szándéka. Ugyan mondja meg mostan a t. miniszter úr, minő joron akar tehát törvény ellenére oly engedelmességet kikényszeríteni, a melyről ezen törvénynek sejtelve, szándéka sem volt. (*Halljuk! Halljuk!*)

De a t. miniszter úr a törvény végrehajtása iránt kiadott rendeletében ezt a törvényt más tekintetben is megsértette. Ugyanis, ha a hasonló törvények megszegésével valakire jogsérelem háramlik, eo ipso azt illeti a panasz joga, a ki a jogsérelemmel szenvedte. Ezen esetben, t. kép-

viselőház. első sorban a szülők azok, a kik ha rájuk a törvény megszegéséből jogsérelem hárul, panaszjoggal élhetnek. Mert az ő gyermekeik vallásáról van szó, a törvény kifejezetten csak az ő érdekükben hozatott és a t. miniszter úr a szülőknek ezen panaszjogát egyáltalán nem ismeri, hanem átruházza ezt a panaszjogot a felekezetekre. T. képviselőház! Az én liberálizmusom feljajdul még csak gondolatára is annak, hogy a szülőktől elvett jog, vagyis a vallás meghatározásának a joga a felekezetekre ruházlassék, legyen ezen felekezetnek feje Rómában vagy akárhol. (*Igaz! Ugy van! bal felől.*) Én lehetetlennek tartom, hogy a felekezetek az egyén vallása fölött örködhessenek, hogy az egyének vallásjogaiba befolyhassanak és hogy e tekintetben oly jogokat akvirálhassanak, a melyeket a szülőktől elvonnak. (*Élénk helyeslés bal felől.*) De, t. ház, a miniszter úr rendeletét azzal is indokolja, hogy neki az anyakönyvek vezetését kellett a törvénnyel összhangzásba hozni.

Én úgy tudom s azt hiszem, a törvényhozás is el van szánva arra, hogy azt az elvet minden körülmények közt fentartani és oltalmazni fogja, hogy nálunk a polgári jogok és kötelességek gyakorlata egyáltalán nincsen felekezetekhez vagy valláshoz kötve. Ha már most az anyakönyvek közokirati minősége az államra nézve csupán azon érdek szempontjából fontos, hogy azok polgári jogok tekintetében is bizonyítékot szolgáltatnak és hogy az állampolgároktól bizonyos szolgáltatásokat csakis ezen anyakönyvek alapján követelhet az állam, ugyan kérdem a t. miniszter urat, mi köze van ahhoz, hogy ki minő vallású s hogy minő vallás lelkésze adja ki azt az anyakönyvi kivonatot, különösen akkor, ha ez az anyakönyvi kivonat teljes hitelességű, vagy legalább teljes hitelességűnek kell

lennie, mert arra minden felekezet lelkésze egyformán kötelezve van, hogy a könyveit hitelesen vezesse. (*Helyeslés és tetszés bal felől.*) Vagy feladatának tekinti talán a t. miniszter úr, hogy az anyakönyvek vezetését vallásminőségi szempontból kontrol alá helyezze?

Megengedem, t. ház, hogy ez a joga is meg van az állami hatalomnak, de csak azon esetben, ha akár egyesek érdeke, akár a közérdek parancsoló szükségkép lép fel.

Azt hiszem, kimutattam, t. ház, hogy az állampolgárok — már pedig a t. miniszter úrnak csak ezekkel van dolga — az anyakönyvek vezetése miatt az elkeresztelésből kifolyólag ezen országban nem szenvednek. Nem ismerek egyetlenegy esetet, hogy a szülő panaszkodott volna, hogy gyermekét illetéktelenül keresztelték volna meg. (*Helyeslés bal felől.*) De engedjük meg, t. ház, hogy itt bizonyos kényszereljárásra kötelezve volna a kormány, akkor azt kérdem, hogy kit sújt a t. kormány? Hiszen ha valaki elkövethet vallás elleni sérelmet a 12. §. megsértésével, akkor azt tisztán és kizárólag csak a szülők követhetik el, a lelkész csupán hivatalos kötelességet teljesít e részben. A szülő határozza meg, hogy gyermeke milyen vallású legyen s elviszi azon lelkészhez, melyet szabadon választ, a lelkész, bármily felekezethez tartozzék is, nem tagadhatja meg a keresztelést a gyermektől és most előáll a t. miniszter úr és nem az igazi bűnöst, tudniillik a szülőt akarja üldözni, hanem odaállítja a papot, a ki tisztán hivatalos kötelességét teljesíti, a midőn e funkciót végzi. A t. miniszter úr rendeletét azzal is indokolja, hogy neki annak kibocsátásához az 1879. évi XL. törvény alapján joga volt. Én elismerem, magam is állítom, hogy a vonatkozó törvény első szakasza a rendőri fogalom alatt nem

tisztán a specziális rendészetet érti és állítom továbbá azt, hogy törvényhozásunk a rendészetnek ezen ügykörén kívül ismer még gát-, mező-, közegészségügyi-, folyam-, erdő-, vadászati-, pénzügyi-, sőt — ha szabad magam úgy kifejeznem — a vasuti és hajózási forgalom tekintetében ismeri még az úgynevezett forgalmi rendőrséget is. De, t. ház, én ismerek a vallás és a vallás szabad gyakorlata elleni kihágásokat, melyeket a törvény annak nyilvánít, de a rendőrség fogalmát bármi tágon értelmezzem is, vallásügyi rendészetet — a rendészetnek e különös és gyűlölt fajtát — *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* nem ismerem annak azon jogát, hogy a mai korszakban a lelkiismeret szabadságát bárminő czímen is a t. miniszter úr policziális felügyelet alá helyezze.

A t. miniszter úr másként is meggyőződhetett volna arról, hogy a vonatkozó törvény 1. §-a alapján ily rendeleti jogot nem gyakorolhat. Ugyanezen törvény 53. §-a a midőn vallásügyekben kihágást statuált, minden törvényhozó előtt és felfogása szerint világosan kijelentette amaz akaratát, hogy »ily intézkedés jogát nemcsak nem engedem át a kormány rendelkezésének, hanem saját magamnak akarom fentartani.« Mert ez törvény és hogyha törvény, az 1868 : LIII. t.-cikknek csak annyi szankcziót látott jónak adni, a mennyit ott adott, akkor ebbeli fogyatkozását nem áll jogában a miniszter úrnak rendeleti úton pótolni és ez által világosan kijelentette amaz akaratát, hogy e téren kihágást nem akar ismerni és az államkormányt eltiltotta attól, hogy e tekintetben még más kihágásokat is statuáljon. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.)*

De, t. ház, tovább megyek. A t. miniszter úr említett rendelete más irányban is megsérti alaptörvényeinket. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.)*

A t. miniszter úr tudni fogja, hogy a magyar büntető törvénykönyveket életbeléptető törvény a kihágások tekintetében törvény erejével rendelkezett a fölött, hogy mely kihágás, mely bíróság hatáskörébe tartozik. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.)* Ezen törvény a vallásügyi kihágásokat világosan a rendes bíróságokhoz utalja és a midőn a t. miniszter úr ugyancsak vallásügyekben alkotmányellenesen kihágást statuál *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon)* és az általa konstituált ezen kihágás egyenesen a közigazgatást hatáskörébe utalja: ugyanakkor összezavarja a közigazgatási és birói funkziót. Honnan merítette a jogot a t. miniszter úr, hogy az ország alap-törvényét, mely a közigazgatást a birói funkziótól teljesen és reményilem örökre elválasztotta, hogy azt most rendeleti úton összezavarja. *(Élénk helyeslések a bal- és szélső baloldalon.)* Vagy pedig az 1879. évi XL. t.-cz. 1. §-ában gyökerező joga ez a t. miniszter úrnak? *(Tetszés a bal- és szélső baloldalon.)*

De a t. miniszter úr rendelete indokolásában tovább megy és kijelentette, hogy az dogmatikus hitelvekbe sem ütközik és így összeütközés állam és egyház között lehetetlen. Én elismerem azt is, hogy tegnap e tekintetben az igen t. miniszter úr fényes sikerrel bizonyított is. Hivatkozott a püspökökre, a kik szerinte dogmatikus kifogást a rendelet ellen nem emeltek, tehát az alsó klerusnak igaza sincs, mikor az ellenkezőt állítja. Hát mi magyarországi katolikusok azon helyzetbe jutottunk, hogy a mi dogmatikus hitelveinket a magyar püspöki kar a kormány által hirdettesse nekünk itt a házban; *(Élénk tetszés a bal- és szélső baloldalon)* hát a magas püspöki kar nem ereszkedhetik le híveihez, lelkészeihez és nem világosíthat fel minket ott arról, hogy dogmatikus-e ez vagy

nem! *(Élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.)* Én, t. ház, mindezek daczára kijelentem, hogy az én saját vallásom hitágazati tételeinek magyarázójaként nem a t. miniszter urat tekintem, annak közvetítésére őt jogosítotttnak nem tartom, nemcsak, de veszélyesnek tartanának a magyar nemzetre, végzetes veszélynek, ha mi a törvényhozás kebelében dogmatikus tételeket fejtegethennénk. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Én tekintem illetékes magyarázóknak azon lelkészeket, a kiket a püspökök már régebben hatalmaztak fel arra, hogy nekünk e tételeket hirdessék, mint a t. miniszter urat. *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Hát arra vagyunk utalva, hogy mint a magyar püspöki kar helotái, mi 8 millió magyar katolikus támogassuk a püspöki kart, a mely felettünk rendelkezik. *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon)* hatalmi súlyát óriásilag emeljük, hogy felettünk alkudozzon a kormánynyal és ezen hatalmi súlyt érvényesítse oly jogtalan érdekekben, melyeket a kormány és a magas püspöki kar helyeseknek tart? *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Ha a magas püspöki kar nem talál dogmatikus kifogást, de ugyanakkor konstatálnom kell azt is, hogy már az alsó papság ily irányban nyilatkozott. *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

Ha a püspöki kar nem nyilatkozott, tehát el kell fogadni, a mit a lelkészek állítanak, hogy a rendelet végrehajtása ama kényszer által, mely a keresztelesek áttételére őket kötelezi, hitelevékbe ütközik.

Nem vitalkozom a felett, hogy igaz-e ez vagy nem. Elismerem az államnak azon jogát, hogy minden felett, hogy ha nagy veszély, nagy nemzeti közérdek parancsolják, intézkedhessék a felekezetek és vallással szemben is. Elismerem azt is, hogy ezen intézkedési jogát

korlátlanul exekválhatja mindaddig, míg azokat a passzív türelemig kötelezheti.

De arra jogosítottnak az államhatalmat a mai kor-
szakban csak mégsem tekinthetem, hogy a felekezetek
papjait oly aktiv cselekvőségre is kényszeríthesse, a melyek
szerintünk hitágazati elvekbe ütköznek.

És jelen esetben, t. ház, ismételten kérdezem: vajjon
szükség van-e ily kényszereszközökre? Hiszen a t. mi-
niszter úr rendelete szerint és rendelete után sem lehet
a törvénynek sikert és érvényt szerezni. Egy példával
kivánom a dolgot illusztrálni, t. ház. (*Halljuk!*) Meg vagyok
ugyanis győződve, hogy sem a miniszter úr rendelete,
sem a törvényhozásnak hasonértelmű intézkedése a szülő-
ket arra megtanítani sohasem fogja, hogy saját gyermekeik
vallásának meghatározása, azok valläserkölcsei nevelése
ne az ő joguk legyen. (*Úgy van! a szélsőbalon.*) De tegyük
fel, hogy elég súlylyal bír a t. miniszter úr intézkedése
arra, hogy itt az ország kebelében annak ellene szegül-
jenek és tegyük fel, hogy külföldön kereszteltetik azon
gyermeket, a kik föltétlenül és születésük percétől
kezdve magyarok és tegyük fel, hogy ott azok illeték-
telenül elkereszteltetnek. Kérdem a t. miniszter urat:
vajjon rendelete azon illetéktelenül elkeresztelő lelkész
kötelezi-e a keresztelési bizonylat áttételére? (*Derültség
a szélsőbalon.*) És vajjon, t. miniszter úr, az ilyen elkeresz-
teltnek anyakönyvi kivonata a hitelességet nélkülözni
fogja-e azért, hogy át nem küldetett? És vajjon ezen el-
kereszteltre vonatkozólag a vallási minőség meghatá-
rozása csak a miniszter úr, vagy a törvény hatalmában fog-e
állani?

T. képviselőház! (*Halljuk! Halljuk!*) Azt hiszem,
igénytelenségemnek sikerült legalább azt a meggyőződést

ébresztteni a t. házban, hogy az a kérdéses rendelet legalább is nem felel meg a törvényes kívánalmaknak.

Hová lenne nálunk a politikai szabadság, ha a végrehajtó hatalomnak a törvényhozás hozzájárulásával azon jog adatnék meg, hogy létező alaptörvényeket kötelezőleg magyarázhasson, vagy kiegészíthessen, sőt megváltoztathasson? (*Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.*)

A t. miniszter úr tegnap nagy sikerrel és nagy hatással utalt arra, hogy a törvények iránti engedelmisség mindnyájunknak és pedig abszolút kötelessége. De kérdem én, minő hatása lehet e felhívásnak az állampolgárokhoz, ha azok kénytelenek azt látni, hogy a törvények megtartására a kormánynak van legkevesebb gondja? (*Igaz! a szélső baloldalon.*)

T. képviselőház! A rendeletet a képviselőház hozzájárulásával fentartani nemcsak azért nem lehet, mert az alkotmányjogi sérelmet képez. Nemcsak azért nem lehet, mert az a lelkiismereti szabadságba ütközik; nemcsak azért nem lehet, mert az a mai XIX. században valóban lehetetlenség, hogy az állam ily kérdésekkel foglalkozzék ok nélkül. De lehetetlen főképp azért, mert én ebben a béke oly megzavarását látom, melyet az isten tőlünk örökre távolítson el. (*Helyeslés a bal- és szélső baloldalon*)

E haldokló század, t. képviselőház, mindama szellemi kincseket, melyeket a múlt századok halmoztak fel számára, okosan gyümölcösöztette és a kor szelleméhez híven gyarapította azt óriási mértékben. Reánk fog maradni ez örökség. Ennek az örökségnek birtokában a nemzetek újult erővel fognak a haladás útján fejlődni; ennek birtoka nélkül csak nemzeti megsemmisülés következhet.

Nemzetünk jobbjai idejekorán belátták és utánuk a

nemzet is a jövő eme követelményeit és iparkodtak elhárítani útjából minden akadályt, mely e nemzetet a kulturális vívmányok forrásától elzárja. E nemzet óriási erőfeszítéseket tett a modern állam berendezésére, eltörölte a rendiséget, megszüntette az úrbériséget, behozta a felelős kormányzatot, végigküzdött államiságáért egy dicsőséges harcot és kiéheztette a győztest; habozás nélkül kötötte meg az államjogi egyezséget, hogy szabadon haladhasson útján, emancipálta a zsidóságot, elválasztotta a közigazgatást az igazságszolgáltatástól; rendezde financiait, hogy új anyagi erők birtokába jusson. Midőn mind-ezen alkotásokon végigtekint, azt kell tapasztalnia, hogy a jövőre ez még mindig nem elég és mert tudja és érzi, hogy a jövő alkotások számára szükséges időt nem csupán ő határozza meg, lázas türelmetlenséggel követelte és követeli ez újabb reformokat.

No, t. képviselőház, az újabb reformok küszöbén, a nemzeti nagy erőfeszítés előestéjén felekezeti villongások háborítsák meg az ország nyughalmát? *(Igaz! Úgy van! Élénk helyeslés a szélső baloldalon. Nagy nyugtalanság jobb felől és felkiáltások: Miért háborítják meg? Ne keverjék bele a vallást! Mozdás bal felől)* . . . ma dobjuk oda ez ország békéjét a felekezeti villongásoknak, midőn a nemzeti állam megépítésének nagy munkájában a nemzeti erő minden atomjára szükségünk van? Ellenvetik a túloldalon, hogy nem ők teszik, hát én sem önökkel, sem mással nem vitatkozom a felett, hogy én csinálom-e, a papok vagy önök csinálják-e, avagy maga a kormány: bárki csinálja, visszautasítom. *(Zajos tetszés és helyeslés a szélső baloldalon. Felkiáltások jobb felől: Ne csinálják!)* De, t. ház, a törvényhozásnak kétszeres kötelessége épen azt a törvénytelen rendeletet visszautasítani, mely ily veszélyeket idézett fel

és hord méhében. Én visszautasítom. (*Élénk tetszés és helyeslés a szélső baloldalon.*)

T. ház! Már napokkal ezelőtt óhajtottam volna félremagyarázott szavaimat helyreállítani, de lehetetlen volt ezt mind a mai napig tennem. És ezért, t. ház, kegyes engedelmével bátor vagyok a kultuszminiszter úr e hó 31-iki beszédjének az én beszédemre vonatkozó némely tévedését most helyreigazítani. (*Halljuk! Halljuk!*)

A kultuszminiszter úr úgy állította oda beszédemet, mintha én az 1868-iki törvényhozást duplicitással vádoltam volna és mintha ez által oly inzultussal akartam volna e törvényhozást illetni, minőnél nagyobbat annak arzába nem vághattam volna. A miniszter úr e kijelentést érvelésem azon részére alapította, a melyben azt állítottam, hogy az 1868 : LIII. t.-cz. 12. §-a végrehajtástörvény abszolute nem bírta az igen t. kormányra, hogy e törvény külön végrehajtást abszolute nem igényel. Ebben a t. kultuszminiszter teljesen félreértett. Mert igenis az a törvény — ezt beszédem egész folyamán állítottam és bizonyításom is erre vonatkozott — lényegében teljesen bevégzett törvény, mely saját érvényének és végrehajtásának föltételeit önmagában hordja, vagyis midőn minden ellenkező cselekvénytől megtagadja az érvényességet, ugyanakkor végre is van hajtva. (*Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.*)

Ugyanennek a törvénynek 10. §-a midőn intézkedik arról, hogy ha a házassági akadályt valamely pap eltitkolja, 500 frtig terjedhető birsággal és hat havi fogházzal büntethető, világosan mellettem bizonyít a tekintetben,

hogy ugyanazon törvény egyik része büntető szankció útján jelentetett ki végrehajtandónak, míg a másik résznél elégnék tartotta, hogy az által érvényesüljön, mert semmisnek jelentett ki minden azzal ellenkező cselekvést. Ennélfogva, t. ház, ha egyáltalában duplicitásról lehet szó, azt az 1868-iki törvényhozás követte el a 10. és a 12. §-ban. Midőn tehát én ezt konstatáltam, ezzel inzultálni nem akartam, annál kevésbé, minthogy ezen törvényhozás emlékének egyik legnagyobb tisztelője én vagyok. A vádat tehát magamtól szerényen és egyenesen elhárítom.

Ezen alkalmat felhasználom arra is, hogy Szivák Imre t. képviselőtársamnak azt a félreértését igazítsam helyre, mintha én azt állítottam volna, hogy a dogmák egyedül illetékes magyarázója az alsó papság. Ezt nem mondtam; de igenis mondtam azt, hogy mihelyt az alsó papság azt állította, hogy itt dogmatikus kérdésről van szó s mihelyt a püspöki kar eme magyarázat ellen nem tiltakozott: inkább fogadom el az alsó papság magyarázatát, mint a miniszter úrét, mert az alsó papságot előbb hatalmazták fel a püspökök a dogmák hirdetésére, mint a miniszter urat. Ezekben kívántam szavainat helyreigazítani. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Ujonczok megajánlása.

(1891. évre.)

— *A képviselőház 1890. december 13-diki ülésén.* —

NAPLÓ: 1887—1892. XXI., 125. l.

T. ház! Előzetesen a t. honvédelmi miniszter úr mai előterjesztésére nézve vagyok bátor egy rövid észrevételt tenni. A miniszter úr ma a ház előtt konstatálta, hogy az ország gazdag vidékeinek ujonczkiállítása mennyire hátramarad a követelményektől. Emlékszem arra, hogy annak idején, midőn a véderőtörvényben a kormány felhatalmazást nyert, hogy az ország különböző vidékein az ujonczlétszámot kiegyenlíthesse, ugyanakkor én aggályomat fejeztem ki arra nézve, hogy a szegényebb vidékek túlságosan sújtatni fognak; mert nemcsak az ujonczlétszámot állítják ki teljes mértékben, hanem pótolni tartoznak az ujonczokban mutatkozó azt a hiányt is, melyet a t. minister úr a gazdagabb vidékek ujonczlétszámában konstatál. Én tehát örömmel veszem tudomásul a miniszter úr azon ígéretét, hogy e tekintetben először is a baj forrásait fogja kutatni és elvárom tőle, hogy az orvoslásról hatékonyan fog gondoskodni; mert én egyáltalában sem az igazsággal, de még a méltányossággal sem tudom megegyeztetni azt, hogy az országnak szegényebb vidékei még ily túlterheléssel is sújtassanak. *(Helyeslés szelsőbalon.)*

Midőn a szőnyegen levő törvényjavaslattal szemben kijelentem, hogy én azt elfogadni nem fogom, indokaimban egyszerűen hivatkozhatnám pártállásomra; de az előttem szólott t. képviselőtársam, báró Kaas Ivor oly hatalmas indokokat szolgáltatott még e mellett, melyeket én e pillanatban figyelmen kívül nem hagyhatok és a

melyekre utalva szintén kijelenthetem, hogy e törvényjavaslat elfogadásához ezen indokokból sem járulhatok. *(Helyeslés a szélsőbalon.)*

A különbség köztem és előttem szólott t. képviselőtársam között az, hogy ő, daczára azon súlyos okoknak, melyeket felhozott és melyeknél fogva a megtagadás teljesen indokolt lett volna, a monarchia véderejének biztosítása céljából mégis hivatva érezte magát az előterjesztést elfogadni. Én, t. ház, az ellenkező következtetésre jutok s főleg akkor, ha ugyanazt a kérdést vetem fel, melyet előttem szólott t. képviselőtársam, hogy midőn sajtó szívvvel szavazza meg az ujonczjutalékot, hová fog jutni a magyar politika, miként fog megvalósíttatni a magyar nemzeti érdek? Én levonom a konsekvenciákat is és én ezen konsekvenciáktól való félelmemben már most tagadom meg az eszközöket, hogy azok az eredmények valaha bekövetkezzenek. De vannak speciális indokaim is, melyeknél fogva én kötelességszerűleg utasítom vissza e törvényjavaslatot. *(Halljuk! Halljuk!)* A múlt évben fogadta el a t. ház a véderőtörvényjavaslatot, mely a nemzet intelligenciáját egy idegen nyelv használatának oly kötelezettségeivel sújtotta, a melyeknél fogva, hitem szerint. ezen intelligens ifjúság a véderő keretében sem felelhet meg hivatása és feladatának, de mint magyar nem is szabad, hogy megfeleljen. Akkor a t. miniszter úr és a t. többség azzal indokolta azon javaslat elfogadását, hogy a véderőnek tisztekre van szüksége. Jó, ezt koncedálom; de azon aggodalmakat, melyeket azon javaslat ellen felhoztunk, a t. miniszter úrnak az önkéntesekről szóló és a ház elé terjesztett jelentése feltétlenül igazolja. Ezen jelentés szerint a magyar állam területén a közös hadsereg egyéves

önkéntesei közül 16⁰/o nem tette le a tiszti vizsgát. Ugyanakkor a honvédségnél pusztán 3⁰/o volt az, mely különböző okok miatt ezen vizsgát le nem tette. Bátor vagyok tehát kérdezni: mi az oka annak, hogy ott, hol nyelvi akadály nem forgott fenn, — mert más klaszifikációt nem állíthatok fel, minthogy ugyanazon intelligens ifjúság szolgál itt is, ott is — 3⁰/o nem teszi le a tiszti vizsgát, a közös hadseregben pedig 16⁰/o kénytelen visszalépni vagy megbukni?

Felhozta Tóth Ernő t. barátom, hogy e tekintetben az arány Ausztriában sokkal kedvezőbb; mert ott csak 14⁰/o bukott meg a vizsgán. Én, t. ház, ebben nemcsak a mi álláspontunkkal szemben kedvezőbb helyzetet nem látok, mert konstatálnom kell, hogy Ausztriának német nyelvű tartományai sokkal bőségesebbek, mint Magyarországon, de épen szemben azon ténynyel, hogy Austria javára e számarány 2⁰/o-al jobb, bizonyítja, hogy Ausztriában ép úgy küzdenek a nemzetiségek a nyelv nehézségeivel, mint nálunk. Bárá Kaas Ivor t. képviselőtársam felhozta, hogy a birodalmi gyűlésen is már évek óta emeltetnek hangok, a melyek a német nyelv fentartását a hadseregben perhorreszkálják és kiküszöbölni akarják, még pedig épen a monarchia véderejének fokozása érdekében.

Tehát ebből világos, hogy a hadseregben a német nyelv a monarchia sem egyik, sem másik államának érdekében nem áll.

De nem fogadhatom el a törvényjavaslatot, t. ház, egy más indokból sem, melyet b. Kaas Ivor t. képviselőtársam felhozott. Én ugyanis úgy vagyok meggyőződve, hogy a hazaszeretetnek legbiztosabb és leghamisíttatlanabb forrása a polgárok azon tudatában rejlik, hogy az

ő jogaik azon államban, melyet ők hazájuknak neveznek, a legteljesebb mértékben oltalomban részesülnek. Nem a dicső csaták és a nagy hadjáratok képezik a hazaszere-
tet igaz forrását, hanem ha a polgár tudja, hogy bár-
minő téren és bárminő tekintetben jogai feltétlen oltal-
omban részesülnek. A mily oltalomban képes valamely
állam polgárainak jogait részesíteni, oly mértékben fog a
hazaszeretet virágozni. (*Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.*)

És mit látunk, t. ház? Azt, hogy mi évekint az
ujonczoknak és magyar állampolgároknak ezreit és ezreit
adjuk a közös hadseregnek s ott még annyira sem jut-
hatunk el — eltekintve attól, hogy nyelvünk érdeke meg-
védelmezve nincs — hogy azok jogaiktól teljesen meg-
ne fosztassanak és egy abszolút, ellenőrizhetlen hatalom
uralma alá ne helyeztessenek. (*Élénk helyeslés bal felől.*)

Tehetjük-e mi, a törvényhozás testülete azt, hogy
magyar ifjainkat s köztük az önkénteseket, tehát az
állam intelligens osztályát, Joannovicsok sorsára juttas-
suk? (*Igaz! Úgy van! bal felől.*)

Mindezek kellőképp indokolnák azt, hogy azon párt,
melyhez tartozni szerencsém van, ezen törvényjavaslatot
el nem fogadja. De nem fogadja el még egy más erő-
sebb indoknál fogva sem. (*Halljuk! Halljuk!*) 48.000,
illetve a honvédséggel együtt 52.000 ujonczot adunk a
hadseregnek; ezen ujonczok által hatalmas véderőt terem-
tünk a monarchia megvédelmezésére és ez a hatalmas
véderő, a mint itt már napok óta bizonyítottatott, a hagyo-
mányos szellem értelmében kíván védelmet kifejteni. De
már azt sehol sem látjuk, hogy ez a hadsereg kész is
és képes is arra, hogy a magyar hazáért vérezzék. Mi
azt hisszük, hogy ezt csak azon esetben fogja megtenni
tudni, ha azt a Gesamt-Monarchie érdeke épen úgy

parancsolja. *(Igaz! Úgy van! bal felől.)* De hát hogy is lehet ezen hadseregtől azt várni, hogy magyar hazát ismerjen? hogy lehet ezektől a magyar ujonczoktól és katonáktól várni, hogy a hazaszeretettől áthatva legyenek? hogy a véderő nagy céljaiban a magyar haza és alkotmány maga befoglaltassék, midőn azon rettenetes és szégyenletes állapotot kell túrnunk, hogy a véderő ezen részének tisztjei nem magyar állampolgárok. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)* Lehet-e képzelni azt, hogy valamely állam, valamely nemzet saját véderejét fokozza majdnem a végkimerülésig és még annyit sem tud a maga számára megszerezni, hogy legalább az ujonczjutalék arányában, legalább a légénység számához képest az őket vezető tisztiek magyar állampolgárok legyenek? *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Hogy akarhatják elhitetni a nemzettel, hogy ezen hadsereget ama célok érdekében is fel lehet használni, melyeket nemzeti céloknak hívunk, midőn még azt sem akarják megadni, hogy annak tisztikara a magyar állampolgára legyen? Hogyan akarják e hadsereg tisztikarát a magyar állami érdekek védelmére megnyerni, midőn nem engedik meg és nem teszik lehetővé számukra, hogy ennek a hazának polgárai lehessenek? Miként várhatjuk, hogy egy ily tisztikar a hagyományos szellem fogalmába beilleszsze a magyar hazát és alkotmányt? *(Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

Mindezen indokokból én teljesen alaposnak tartom, hogy a szőnyegen levő törvényjavaslatot visszautasítsuk *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

Mielőtt szavaimat befejezném, Kaas Ivor t. képviselőtársam felszólalásával szemben kénytelen vagyok ifj. gróf Andrássy Gyulát védelmembe fogadni. *(Halljuk! Halljuk!*

a szélső baloldalon.) Nem azért védelmezem őt, mintha én felhatalmazást nyertem volna; de az igazság érdekében tartozom helyreigazítani, hogy az ő nagynevű atyja emléke, hagyományai iránti tegnapi felszólalásával hűtelen csakugyan nem volt. *(Halljuk! Halljuk!)*

Mindazok igazak, a miket Kaas Ivor képviselőtársam néhai gróf Andrássy Gyuláról elmondott; az is igaz, hogy előtte a magyar államiság, önállóság, függetlenség, mint föl nem adható végczél lebegett; az is igaz, hogy ebbe bele van foglalva a magyar hadsereg; igaz, hogy az 1867: XII. törvényczikkben épen az ő akarata kifejezése-ként még el van ismervé a közös hadseregnek magyar része; mindez igaz. Igaz az is, hogy a magyar nemzeti aspirációk érdekében csaknem kiérdemelte és in effigie el is nyerte a nemzeti vértanui czímet és a nemzeti kegyelet határtalan adóját. Ámde 1889-ben történt, mikor a nemzet izgalmai tetőpontra hágtak, a nemzeti aspirációk, az önálló magyar hadsereg érdekében kifejtett mozgalom folytán a nemzeti érzület hatalmasan lobogott fel és csupán csak azt kívánta, hogy a néhai gróf Andrássy Gyula által az 1867: XII. törvényczikkben teremtett alapon sérelem ne essék: akkor a főrendiház egyik bizottságában ő volt az, a ki kijelentette, hogy Magyarországnak egy önálló magyar hadsereg felállítása iránti törekvése jogosulatlan törekvés, hogy az képtelenség. Nem fogadom el a javaslatot. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

A konzuli biráskodás.

(Törvényjavaslat.)

— *A képviselőház 1891. február 19-diki ülésén.* —

NAPLÓ: 1887—1892. XXII., 182. l.

T. képviselőház! (*Halljuk! Halljuk!*) Mielőtt a szőnyegen levő törvényjavaslatot érdemileg kritika alá venném, (*Halljuk! Halljuk!*) kötelességemnek tartom, az igen tisztelt igazságügyminiszter úrnak, gr. Apponyi Albert t. képviselőtársam nagy beszédére adott rövid válaszára, szintén csak rövid megjegyzést előrebocsátani. (*Halljuk!*)

Midőn gr. Apponyi Albert tisztelt képviselőtársam konstatálta a ház előtt, hogy az egységes szervezésről alkotott hasonló osztrák törvényjavaslat tartalma szövegében is teljesen eltér attól, melyet nekünk a t. igazságügyminiszter úr benyújtott: az igazságügyminiszter úr kötelességének tartotta ezzel szemben határozottan kijelenteni azt, hogy ezen törvényjavaslat a két állam kormánya közt, a külügyminiszter hozzájárulásával létrejött megállapodásoknak igazi kinyomata; továbbá az igen t. igazságügyminiszter úr kijelentette, hogy ama másik javaslatért ő a felelősséget elvállalni nem hajlandó. (*Felkiáltások bal felől: Hogy egyezik ez!*)

Én, t. ház, a magam részéről készségesen elismerem, hogy ez a javaslat felel meg a közös megállapodásnak. Azt is elfogadom, hogy ama másik javaslatért a t. igazságügyminiszter úr nekünk nem lehet felelős. Sőt tovább megyek: azt is elismerem, hogy minden oly esetben, midőn hasonló törvények végrehajtása az illető kormányokra van bízva, teljesen közönyös az, hogy ama másik törvénynek a szövege milyen; mert hiszen az csak természetes, hogy a kormány, midőn a törvényt végre-

hajtja, szigorúan azon szöveghez, azon intézkedésekhez fog ragaszkodni, melyeket a saját törvényhozása rá nézve megállapított.

De mi történik akkor, t. ház, midőn, mint a jelenlegi esetben is, a törvény végrehajtása egy harmadik tényezőre, a közös külügyminiszterre bízatik? *(Halljuk! Halljuk!)* Melyik törvény szövegét fogja a közös külügyminiszter a végrehajtásnál magára nézve kötelezőnek elismerni? *(Ugy van! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)* És vajjon ily összeütközés esetében miként fog a t. igazságügyminiszter úr arról gondoskodni, hogy az általunk elfogadott és ezen legiszlatívának akarátát kifejező törvény jusson érvényre azon politikai intézményben, a melyet ez a törvény létesít? *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)*

De tovább megyek, t. ház. *(Halljuk!)* E nyilatkozatnak még súlyosabb következménye tűnik elő, ha arra gondolunk, hogy e javaslat által idegen területen bírói szervezet alkottatik, mely e törvénynek köszöni létrejöttét s mely e törvény alapján lesz hivatva saját honosainkra nézve a bírói hatalmat gyakorolni: melyik törvény lesz az, melyet e bíróság a konzuláris juriszdikezióban alkalmazni fog?

Mindezekből kiindulva, t. ház, én azon tiszteletteljes kérést bátorodom az igazságügyminiszter úrhoz intézni: *(Halljuk! Halljuk! Zaj. Felkiáltások a szélső baloldalon: Hol a miniszter?)* méltóztassék minket az iránt megnyugtatni, hogy e tekintetben az ő saját felfogása szerint minő eszközök állanak rendelkezésére a végből, hogy az ezen két törvénynek eltérő szövege miatt felmerülendő konfliktus ne a mi hátrányunkra oldassék meg a gyakorlatban? *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Meg vagyok győződve, hogy ő az erre szolgáló helyes módokat meg fogja találni; de a míg azokat nem ismerjük, én ezt a két szöveg közt levő eltérést oly törvényhozási lehetetlenségnek tartom, mely egymagában is elégséges ok arra nézve, hogy a javaslatot el ne fogadjam. *(Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.)*

De, t. ház, ismeretes azon elvi álláspont, melyet én és elvtársaim közjogi kérdésekben elfoglalunk. Ezen elvi álláspont sarktétele az, hogy mi az 1867: XII. t.-cz. által létesített kiegyezést Ausztriával a pragmatika szankcióba ütköző oly jogcsorbításnak tartjuk, mely a magyar állam integritásának majdnem teljes feladásával jár. Természetes tehát, hogy mi politikai törekvésünk végczélját abban látjuk, hogy ezen kiegyezést mely minket az állami konszolidáció s a nemzeti fejlődés lehetőségének feltételétől megfoszt, megváltoztassuk. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Addig is, t. ház, míg eme törekvésünkben célít érhetnénk, elutasíthatatlanul áll ránk nézve az a kötelesség: szigorúan őrködni a felett, nehogy az e kiegyezés által megállapított közösség bármely irányban akár tágíttassék, akár fejlesztessék.

Midőn tehát én a jelen törvényjavaslatot nem egyszerűen elvi álláspontunkra való hivatkozással utasítom vissza, azért, mert az az 1867: XII. t.-cz. folyamánya: egyúttal kifejezést adtam azon meggyőződésemmek, hogy mi ebben az 1867-es alapnak oly kitágítását látjuk, oly intézmény létesítését ismerjük fel, mely az 1867: XII. t.-czikken túlmegy és a konzuláris bíraskodásnak javasolt szabályozásában a magyar állam igazságügyi szuverénitását támadja meg. Ezen igazságügyi szuverénitásnak első feltétele az, hogy a hazai törvény és jog uralma az állam területén belül feltétlenül érvényre jusson;

másik feltétele az, hogy ezen bírói hatalom gyakorlatának szervezetét megállapítani az állam saját magának tartotta fenn. Ha most a konzuli bíraskodásra vonatkoztatva tekintjük ezen igazságügyi szuverénitást, úgy találjuk, hogy az a területhez kötött jog uralmát az állami szerződések és gyakorlat révén kiterjeszti oly állam területére is, a mely egy idegen hatalomnak van alávetve, (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon*) jelesen kiterjeszti a keleti államok területére. Az állam területén érvényesülő jogok között azonban nemcsak a keleti államokban, hanem saját hazánkban is a törvények és jogok összeütközése napirenden van. Hiszen nem akarok tovább menni; bátor vagyok csak utalni arra, hogy Erdélyben az osztrák törvény receptziója következtében ennek és a magyar magánjognak tételei közt történhetik összeütközés, a mely megoldandó. De ezen összeütközés napirenden van nemcsak a mi államunk területén, napirenden van főkép Svájcban, hol a kantonok különböző partikuláris jogai mindennap állandó összeütközésben vannak; napirenden vannak Amerikában, hol az Egyesült-Államokban partikuláris jogai szintén állandóan összeütközésben vannak. De t. képviselőház, az egyes államok szuverén igazságügyi jogának teljes fentartása mellett úgy a jogelmélet, mint a gyakorlat megoldotta azt, hogy ezen összeütközések miként kerültessenek el, miként oldassanak meg. Ezen összeütközések, természetes, hogy a keleti államokban, hol minden államnak igazságügyi szuverénitása parallel egy időben ugyanegy területen létezik, mert hiszen honosai ott össze-vissza élnek, a forgalom révén egymással jogviszonyokat teremtenek, itt a jogok és törvények összeütközése a legtagabb keretben nyilvánul. (*Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.*)

De, t. képviselőház, a midőn a konzuláris jurisz-
dikcióban minden állam a saját alattvalói felett gyako-
rolja az igazságügyi szuverénitást, állandóan az a fel-
fogás vezette, a mely a mi államunk területén is
érvényre jutott, hogy t. i. saját alattvalói felett úgy a
jog alkalmazását, mint az alkalmazandó jogot egyenesen
és kizárólag hazai jognak ismerte el; (*Ugy van! a szélső
baloldalon.*) sőt a passaroviczi béke, a mely a konzuli
bírótság alapszerződésének tekinthető (*Halljuk!*) és a
melyre nézve konstatálnom kell, a mint azt gr. Apponyi
Albert t. képviselőtársam is nagyon szépen kimutatta,
hogy az VI. Károly német császár és a török szultán
közl. jött létre oly időben, midőn sem Ausztria, sem
dualizmus egyáltalában nem létezett. Ezen szerződésben
világosan ki van mondva, hogy a német császár alatt-
valói saját nemzeti törvényeik szerint élvezik a konzuláris
juriszdikciót és ezen szerződésben világosan fel vannak
sorolva azon nemzetek és nemzetiségek, a melyek annak
idején a császár alattvalóit képezték; így abban fel vannak
említve névleg a magyarok is, (*Ugy van! Ugy van! a szélső
baloldalon*) mint a kik ezen szerződés alapján a keleti
államokban saját nemzeti jogaik szerint élhetnek. (*Ugy
van! Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Mi következik ebből, t. ház? Az, hogy ha a konzuli
bíráskodásnak a passaroviczi béke a legerősebb alapja,
akkor annak ránk vonatkozó intézkedései teljes érvényre
kell, hogy jussanak. (*Élénk helyeslés a bal- és a szélső bal-
oldalon.*)

Abban határozottan csak magyar jogról és magyar
bíróról van szó; osztrák bíróról, osztrák jogról egyáltalá-
ban szó sem lehetett, azon egyszerű oknál fogva, mert
akkor még osztrák állam, osztrák jog, osztrák szuveré-

nitás egyáltalán nem létezett. (*Helyeslés a bal- és a szélső baloldalon.*) De nem látom szükségét annak sem, hogy miért kell nekünk nemzeti jogunk alkalmazásáról ezen számunkra fentartott exterritoriumon lemondani? Minő okok parancsolják ezt? Hiszen mindazon esetekben, midőn ezen területeken saját államunk polgári közt fenforgó jogviszonyokról van szó, még a jogok összeütközésének esete sem foroghatván fenn, beláthatatlan, hogy miért kell igazságügyi felségjogunkról lemondani és azt egy idegen államra ruházni? (*Ugy van! Ugy van! a szélső baloldalon.*) Mert az összeütközések elintézésére irányuló és a vegyes bíróságok felállításában nyilvánuló törekvés elve és főszempontja csak az lehet, hogy ezen vegyes bíróság akkor ítéljen, midőn saját államunk honosai és egy másik állam honosai közt forog fenn valamely jogviszony; de sem a tudományban, sem a gyakorlatban nincs egyetlen egy törekvés, egyetlen egy gondolat sem, a melynek czélja az volna, hogy saját államunk honosai közt fenforgó ügyekben is a bíraskodás egy másik államra ruháztassék. (*Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.*)

De ha már nagy sérelmet foglal magában mi reánk nézve az, hogy az anyagi jog a konzuláris juriszdikezióban teljesen egy idegen államtól vétetik; azon esetekben is, ha magyar honosokról van szó; még nagyobb sérelmet látok a bírói szervezetben. A javaslat konstatálja, hogy a konzuli bírói szervezetnek, miután keleti államokban a nemzetközi szerződések által a kereskedelmi ügynökök, a konzulok személyéhez köttetett a bíraskodás, a konzulok pedig az 1867 : XV. t.-cz. 8. §-a alapján közösek: a konzulnak első fokon okvetetlenül közösnek kell lenni.

Midőn ezt konstatálom, t. ház. egyúttal lehetetlen

az önök figyelmét fel nem hívnom azon törekvésre, melynek tanúi vagyunk. E javaslat védelme az egész vonalon a körül forog, hogy a konzuli bíraskodás javasolt szervezetében egyáltalában nincs közösség; másfelől azonban kénytelenek elismerni, hogy az első foknak épen az 1867 : XII. t.-cz.-ból folyólag közösnek kell lenni. Midőn mi tiltakozunk az ellen, hogy igazságügyi szuverenitásunkról bármely fokban is lemondjunk: önök ezzel szemben azt állítják, hogy a javaslat ezt nem czélozza. Hál hogyan lehet az, hogy a bírói szervezet az első fokon közös legyen, a második fokon nemzeti? Mit változtat az a dolog lényegén, hogy a második fokon egy — mondjuk — vegyes bíróság fog ítélni, ha az első fokon egy közösnek ismert szervezet ítél. Itt látom azt, hogy a jelen törvényjavaslat a konzuli bíraskodásnak ily közös alakban való törvénybe iktatása által az igazságügy közösségének veti meg alapját. *(Igaz! Ugy van! a bal- és szélső baloldalon.)*

A konzuli bírói szervezet második fokáról azt állítják, hogy az egyáltalán nem közös intézmény, hanem vegyes bíróság. Nem tudom, miben kell nekünk ezen vegyességet látnunk. Abban találjuk-e, hogy a törvényjavaslat a magyar államnak és az osztrák államnak is fentartja, hogy egyenlő számú bírakat nevezhessen ki? Igaz, hogy ha ezen bíróság a nemzetközi jog értelmében és szabványai szerint valóban vegyesnek volna tekintendő: akkor elfogadnám a szervezetet a felsőbb fokon, még pedig azért, mert annak működése és bíraskodása egyáltalán nem történhetnék az osztrák császár és király nevében, nem történhetnék az osztrák jog szerint; hanem annak juriszdikcióját szabályozná azon nemzetközi szerződés, melynek szabványait az illető szerződő felek saját

szuverénitásuk alapján állapítanak meg. Midőn azonban reánk nézve a nemzetközi szerződésben gyökerező garanciaja a vegyes bírósági jellegnek fenn nem forog: ugyanakkor a felelkezési bíróság közös jellege kétségtelen és azt látjuk, hogy e szervezet felett az egész vonalon az összes fegyelmi ügyeket a közös külügyminiszter alkalmazza, a rendelkezések tőle jönnek és minden működésében a közös külügyminiszternek van alárendelve.

Ezt azzal indokolják, hogy a Keleten a konzuli bíraskodás területén bírói funkciót egyáltalán más nem gyakorolhat, mint a konzuli teendőkkel megbízott ügyvivő. Hivatkoznak arra, hogy nemzetközi szerződések állnak annak útjában, hogy ezen bírói funkciók az első fokon elválasztassanak a konzuli teendőktől, s ebben látják akadályát a mi óhajunknak, hogy már első fokon számkra külön konzuli bíróság állíttassék fel. De ha első fokon úgy áll a dolog, vajjon nem hasonló nehézségek forognak-e fenn akkor, midőn Konstantinápolyban nem egyes közeget, hanem a bíróság egész szervezetét ültetik be idegen területbe? (*Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.*) S ha a t. igazságügyminiszter úr lehetségesnek tartja, hogy Konstantinápolyban ezen bírósági szervezetet a török állam beleegyezésével felállíthatja; ha e tekintetben fennálló nemzetközi szerződéseken tágíthatni vél: akkor kérdem, hogy az országnak igazságügyi szuverénitása, állami önállósága és nemzeti függetlensége érdekében miért nem kísérli meg a nemzetközi szerződéseken tágítani már az első fokon? Vagy a második fokon sem lehet elválasztani a konzuli bíraskodást a konzuli jellegtől; vagy pedig el lehet azt választani az első fokon is. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*) Mert ugyanazokkal a tényezőkkel van dolgunk; a mi második fokon lehetséges,

az lehetséges kell hogy legyen első fokon is: szét kell tehát választani a konzuláris juriszdikciót minden fokon a konzuli jellegtől s ez alapon az igazságügyi felségjog- és állami önállósághoz méltóan az első fokon is, nemzeti, hazai bíróságot kell szervezni, hogy az első fokon is nemzeti bíróságok alkalmaztassanak. *(Élénk helyeslés bal felől.)*

Reám az egész dolog azt a benyomást teszi, hogy sem a l. igazságügyi miniszter úr, sem az igazságügyi bizottság nem őszinte. *(Ugy van! a szélsőbalon.)* Mert midőn az első fokon a konzuli bíraskodás gyakorlását a mi felfogásunk szerint lehetetlennek deklarálja: semmiképen sem jelöli meg, hogy tulajdonképen hol van ez a lehetlenség.

Hivalkoztam arra, hogy ha ez csak a nemzetközi szerződésekben gyökereznék, akkor ezen igen könnyű segíteni; annál könnyebb, mert hiszen ezen javaslat egyik intézménye is épen arra van alapítva, hogy a felebbviteli bíróság, mint ilyen, elismertessék. Ha tehát nem a nemzetközi szerződésekben: hol van az a lehetlenség, a mely az első fokon a konzuli bíraskodás szervezésének magyar állami szempontból útját állja? Legyenek őszinték és mondják meg, hogy szembe állhassunk és megvizsgálhassuk ezt a lehetlenséget: akkor talán megnyerhető ez a képviselőház arra, hogy egyhangúlag fogadja el a konzuli bíraskodásnak a törvényjavaslatban kontemplált szervezetét. De míg erre vonatkozólag egyetlen ujjmutatást sem láthatunk; míg bennünk az a sejtelem él és az a meggyőződés kél lábra, hogy a törvényjavaslatban kontemplált szervezés oka egyenesen és kizárólag abban a tényben keresendő, hogy e javaslattal Ausztria érde-

kében az 1867. kiegyezés kiszélesítése és oly közös intézmény létesítése czéloztatik, mely bennünket még inkább az egységes állam felé terel: addig nem számíthatnak arra, hogy bizalommal fogadjuk e törvényjavaslatot, hanem azt mint közjogunk ellen intézett támadást, egyenesen visszautasítjuk. (*Élénk helyeslés a szélsőbalon.*)

A közigazgatás államosítása.

(Általános tárgyalás.)

— *A képviselőház 1891. június 19-diki ülésén.* —

NAPLÓ: 1887—1892., XXIV., 319. l.

T. képviselőház! Alkotmányos életünk újabb korszakában még nem került reform a törvényhozás elé, mely a nemzet életére oly mélyreható, oly döntő befolyást gyakorolt volna, mint minőt a közigazgatásról szóló törvényjavaslat gyakorolni alkalmas.

Felfogásom szerint a nemzet organizmusában a közigazgatás képezi azt az izomrendszert, melynek helyes megalkotásától függ a nemzet egész jelleme: ennek egészséges működésében látom én egy nép jövőendő nagyságának legnagyobb biztosítékát. De viszont ez az izomrendszer, ha megalkotása hibás, szervezete beteg, képes megzavarni egy nemzet egész belső nyugalalmát (*Ugy van! a szélső baloldalon.*) és hasztalan pazarolja el mindazt az erőt, mely nélkül nagygyá, hatalmassá a nemzet nem lehet soha. (*Ugy van! a szélső baloldalon.*)

Másfelől az is bizonyos, hogy az izomrendszer által kifejtett tevékenység eredményeiben üdvös és jótékony csak úgy lehet, ha azt egy egészséges agyrendszer irányítja és vezeti. E kölcsönhatás az akarat és végrehajtás között a közigazgatásban — hogy úgy mondjam — a közigazgatás élettanán alapszik. Ha tehát valamely közigazgatásban hibák, zavarok merülnek fel, ennek funkczonálása elviselhetetlen visszaéléseket idéz elő: akkor azok forrását az izomrendszer hibás vagy beteges összealkotásában keresni kizárólag nem szabad. A helyes diagnózisnak vizsgálnia kell az organizmus izomrendszerét, épen úgy.

mint az azt irányító, a vezető akarat szervezetét. Lelkiismeretes elemzés útján törekednie kell megállapítani az akarat hatását az egész organizmusra és azt a t. ház talán konstatálni fogja, hogy valamely nemzet közigazgatásában alig van mozzanat, melyben valamely kormányzati botlások utóhatását ne kellene észlelnünk.

Eme felfogáshoz híven, midőn a közigazgatás reformjáról van szó, a legkevesebb, a mit követelhetek, az, hogy mutassák ki, hogy hol vannak és miben állanak a jelenlegi rendszer hibái? Ennek bizonyítása nélkül a gyökeres orvoslásnak létjogosultsága nincs, mert lehetetlen ennek hiányában alapjaiban forgatni fel egy a nemzet életével összeforrott intézményt, melynek életrevalóságáról egy ezredév tanúsága szól. (*Ugy van! Ugy van! a szélsőbalon.*) Mert e nélkül lehetetlen helyébe egy olyan új intézményt állítani, melyről legjobb akarói is csupán csak kétes értékű sikereket helyezhetnek nekünk kilátásba. (*Élénk helyeslés a szélsőbalon.*)

Mindazonáltal, t. ház, megsérteném a haladás eszméjét és vétenék meggyőződéseim ellen is, ha kétségtelenül rossz közigazgatásunk tervezett reformja elől csupán azért zárkóznám el, mert engem a múlt dicső hagyományai elfogulttá tesznek. Nem, t. ház, én is elismerem, hogy a kegyelet és hagyomány magában véve nem elegendő jogcím intézmények fentartására, főképen akkor, midőn — mint a jelen esetben is — oly intézményről van szó, melynek keletkezése visszanyúl azon társadalomig, a hol még csak egyetlenegy osztály uralkodott. Ma már leomlottak azok a korlátok, melyek a társadalmat szétválasztották és vegyülését akadályozták. Ma nincsenek már előjogok, a melyek által egy kiváltságos osztály érdekében a többi osztályok jogával rendelkezni lehetne s elmond-

hatjuk bátran, hogy ha még nem is teljes, de majdnem teljes győzelmet aratott nálunk is a demokrácia.

A demokrácia ezen győzelme társadalmunkat átalakította, intézményeinket bizonytalanná tette; némelyeket végkép megsemmisített, mások pedig, mint falszirt a földrengés után, csupán a megszokás erejénél fogva állanak fenn, míg vagy egy szélroham vagy az emberek óvatossága azokat le nem rombolja.

Ilyen átmeneti korszakban, t. ház, az emberi előre látás és bölcsesség parancsolja, hogy szigorúan vizsgáljuk át intézményeinket; puhatoljuk ki azok szilárdságát és váljunk meg azoktól, melyeket semmiféle javítás nem tehet alkalmassá új nemzedékek használatára; dobjuk el azokat, a melyek tarthatatlanok és csupán díszül állanak fenn.

A korszellem hatása elől a vármegye intézménye sem térhet ki. A liberális haladás előtt neki is igazolni kell nemcsak létjogosultságát, hanem élet- és fejlődés-képességét is. Ebből azonban nem következik, hogy vakon kell rombolni azért, mert az egy más korszak maradványa; a mi ó, az még nem ócska, bármit tartson is róla a szabadalmazott bölcsesség. (*Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.*)

Mindaddig tehát, míg meg nem vizsgáltunk egy, a viharokban megedzett ősi intézményt, addig — nézetem szerint — legalább is fölösleges újról gondoskodni. (*He-lyesítés a szélső baloldalon.*) És ha megvizsgáltatott, mutassák ki nekünk, hogy az többé fenn nem tartható s akkor hadd jöjjön helyébe más. (*Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.*)

Ezen tárgyi bizonyítás helyett azonban megtámadatik a vármegyei intézmény egyszerűen a demokrácia

szempontjából. Még ha szentségtörést is követnék el, t. ház, akkor is nyiltan ki merem mondani, hogy a demokráciát nem tartom csalhatatlannak; sőt annak története hazánkban arra tanított meg engem, hogy igazi szükségleteiről, valódi érdekeiről a demokráciának sincs tiszta fogalma. Vagy nem látjuk-e, hogy a demokratikus elvek miképen rombolják szét a társadalmat szétválasztó korlátokat, a nélkül, hogy a jogegyenlőség alapján az új társadalmat berendezni képes lett volna? Nem úgy tesz-e nálunk a demokrácia, mint az ó-kori barbárok, a kik elfoglalták a császárok palotáit s betelepедtek azokba, hogy felölthessék azok biborát? (*Úgy van! a szélsőbalon*). Valóban, t. ház, ha e fejlődési proczesszust látom, úgy tetszik nekem, hogy a demokrácia a helyett, hogy győző akart volna lenni, egyszerű örökkössé törpült. Elfoglalta intézményeinket minden vonalon, köztük a vármegyét is és akár a virilizmust, akár választott elemeit tekintjük is a vármegyének: abban, az annyiszor elhangoztatott s fájdalom, való nagy igazságnál fogva, hogy a dzscentri teljesen elszegényedett, ma már a demokrácia dominál.

Azt mondják, t. ház, hogy a vármegyei közigazgatás azért rossz, mert azt a közigazgatást egyes klikkek vették hatalmukba. Én úgy tudom, hogy míg az arisztokrácia osztályuralmat és kasztot jelent; addig a demokrácia klikkekben szervezkedik s ha ez így van: mi czímen akarják a megyei intézményt épen a demokrácia érdekében reformálni? Hiszen a közigazgatás feladatai ma is ugyanazok, mint hajdan; azok ma sem változtak s nem fognak soha változni. Ahhoz a demokrácia ma is épen úgy hozzáférhet és hozzá is fér, mint hajdanában a nemesség; azzal a különbséggel, hogy míg emez ingyen szolgálta a vármegyét és közigazgatást, addig ma a de-

mokráczia megfizetteti magát. (*Igaz! Úgy van! a baloldalon.*) S ez rendén is van, t. ház, mert ha élethivatássá vált és kellett, hogy a közigazgatás élethivatásává váljék, az ezen élethivatásra magukat elszánt embereket kárpótolni kell. De ez egymagában véve talán még sem elegendő ok, hogy miatta egy intézményt semmisítsünk meg, mely arra talán rá nem szolgált. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

A közigazgatási reformjavaslatnak egyik jelszava: államosítsuk a közigazgatást, másika: nevezzük ki a tisztviselőket.

Az első tagadhatatlanul hatalmi érdek, (*Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.*) a másik a demokráczia nyíltan bevallott követelménye. Nem hiszem, hogy a politikai elméletek történelme még egyetlen egy ily szövetséget képes volna felmutatni. Oly természetellenes e szövetkezés, t. ház, hogy én ezt egymagában véve elégségesnek tartom arra, hogy a társadalmi fejlődést legalább is kétségesse tegye. Mert lássuk, miként áll a dolog?

Azok, a kik a közigazgatást államosítani akarják, a közigazgatás szervezetét csupán csak azon szempontból veszik szemügyre, hogy mennyire biztosítja az az állami akarat végrehajtását? Azok pedig, a kik a kinevezés mellett harcolnak, csupán csak azt akarják biztosítani, hogy a végrehajtás közegei életfogytiglan, sőt azon túl is államilag jól legyenek ellátva. Azonban mindannyian teljesen megfeledkeznek a reform nemzeti és politikai hatásáról, pedig e kettő együttvéve tulajdonképen egy czélt szolgál, a mely czél a társadalomra nézve veszélyt, politikai gyámságot és nemzeti hanyatlást jelent. Ez a czél pedig, t. ház, a hatalmi érdek, mert mi más is lehet e javaslatnak czélja? Hisz a mint tegnap Lits Gyula t. kép-

viselőtársam jeles beszédében igen helyesen rámutatott, a parlamenti felelős kormány idejében alig volt eset arra, hogy ez a vármegyei közigazgatás az állami akarattal szemben a köteles engedelmességet megtagadta, vagy annak ellenszegült volna; de arra volt eset, a mint igen helyesen mutatott rá Lits Gyula t. képviselőtársam, hogy e közigazgatás akkor, midőn az államakarat az egész vonalon és a közigazgatás legutolsó szervezetével szemben követelményekkel lépett fel, az ezeknek nemcsak kifogástalanul megfelelt, hanem azoknak teljes és pontos végrehajtása által önmaga iránt bámúlatot keltett és a legnagyobb elismerést aratta. Ez az eset az 1878-iki mozgósítás volt. A legridegebb pontosságot, kérlelhetetlen szigort és gyorsaságot igénylő ily nagy állami akaratnak gyors végrehajtása a világ minden közigazgatási rendszerének a legerősebb próbaköve szokott lenni. Mikor volt tehát a közigazgatás renitencziája folytán az állami akarat végrehajtása veszélyeztetve? (*Felkiáltások a szélső-balon: Soha!*) Ha e szempontból vád emelhető, úgy az csak azon irányban képzelhető, hogy a vármegyék a kormányhatalom iránti devócióban elmentek a legvégső határig és a midőn a javaslat védelmezői ezt gúnyosan lobbantják szemére a vármegyének, elfelejtik, hogy az államosításnak legradikálisabb és leghatékonyabb argumentációját döntik halomra, azt t. i., hogy az állami hatalom végrehajtásának biztosítása igényelné a közigazgatás államosítását. Hiszen az eddig is, sőt épen ezen rendszerben volt a javaslat védelmezői szerint leghatékonyabban biztosítva. Miért kell tehát azt reformálni e szempontból? (*Tetszés a szélső baloldalon.*)

De nem is ez a cél, t. ház; reformálni kell a vármegyét azért, hogy ne az államhatalmat, hanem a

hatalmi érdeket az egyéni és közszabadsági jogokkal szemben minden esélyek közt föltétlenül biztosítsa. (*Élénk helyeslés a szélsőbalon.*) E célra szükséges drága pénzen és anyagilag majdnem kimerült társadalmunk véres verejtéke árán szaporítani a hivatalnokok legióit, hogy ez által a társadalom intelligens elemeit örökre a hatalomhoz lánczoljuk. (*Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.*) Azon a napon, t. ház, a midőn költségvetésünkben a kinevezett állami tisztviselők fizetései tételenként fognak megjelenni, sőt talán még hamarább is, a hivatalkeresők serege fogja ellepni a vármegyék kapuit és azok meg is fognak előtűk nyílani, mert hiszen a családi vagy klikk-befolyás, vagy a teljesített kitűnő politikai szolgálat protezsálni fogja őket a kormány jóindulatában. a ki részint a már teljesített, részint a még teljesítendő szolgálatok fejében ki is fogja őket nevezni. (*Helyeslés a szélsőbalon.*) Ez által a társadalom fejlődésének eleven ereje, a hivatalnoki sereg, ki fog vonatni a társadalomból és része lesz egy erős gépezetnek, a melynek gépésze egy soha bukni nem szerető miniszter. (*Helyeslés és tetszés a szélsőbalon.*) Igaz, hogy a társadalom minden osztálya fogja szolgáltatni ezen hivatalnokokat; mert hiszen a demokrácia kasztot nem tűr, nem ismer kizárólagos osztályt, mely a hivatali képesség kiváltságaira hivatkozhatnék; a demokráciának csak jelöltjei vannak, de ezen jelöltek kinevezése érdekében, ezek államilag leendő busás ellátása fejében, szövetkezik e javaslatban a hatalmi érdekekkel, (*Úgy van! a szélső baloldalon.*) a mely szövetség ez országra bürokráciát hoz, a mely ép oly kizárólagos kaszt, ép oly ellensége az igazi demokráciának, mint volt valaha bármely osztályuralom, azzal a különbséggel, hogy valamennyinél veszélyesebb, mert minden hatalomnak készséges eszköze;

szabad nemzetet leigázni, vagy egy nemzet szabadságát elnyomni a bürokrácia egyaránt kész. Teljesen enerválni képes a nemzetet és azon hatalommal szemben, mely egy ily szervezett bürokráciára támaszkodhatik, megszűnik minden politikai szabadság. (*Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.*)

Az az út, a melyen a demokrácia a javaslat támogatásában halad; az az út, melyen kész saját önző érdekeiben a hatalmi érdekekkel szövetkezni: az az út meghamisítása az igazi demokráciának; az az út a demokrácia visszafejlődése; (*Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.*) én ezt az irányt nem támogathatom. Kétségtelen az, t. ház, hogy a bürokrácia visszaélései és a hatalmi túlkapások ellenében garanciákról kell is, lehet is gondoskodni. Mélyen érezték ez azok, a kik e garanciák reményében támogatják a javaslatot. Elismeri ezt az igen t. miniszterelnök is, a ki a garanciákat sietett kilátásba helyezni, de én, t. ház, míg nem ismerem ezen garanciákat, míg azok védképességét megítélni nem tudom, míg azok értékét felbecsülni nem vagyok képes: addig, habár szűk mértékben élvezett is, de bizonyos mértékben élvezett biztonságunkat nem vagyok hajlandó felcserélni ama kétségtelen veszélyekkel, melyeket a javaslat méhében hord; tehát nem fogadhatom el a javaslatot. (*Élénk helyeslés a szélsőbalon.*)

De nem fogadhatom el azért sem, mert az a közigazgatás legelemibb igényeinek sem felel meg. (*Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.*) Igénytelen nézetem szerint ugyanis bármily rendszer fogadtassék el a közigazgatási szervezet alapjául: a jó közigazgatás alapfeltétele mindig az, hogy szigorúan meg kell határozni: meddig terjedhet az állam hatalmi szférája a közigazgatás terén; világosan meg

kell állapítani, hogy mi képezi az önkormányzat sértetlen terrenumát? (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

E két funkció közti határvonalat azon elvek és törvények szabják meg, a melyek az államhatalom és az önkormányzat közös forrásából veszik eredetüket és e közös forrás: a bellum omnium contra omnes.

Ugyanis, t. ház, az emberi élet kezdetén, mihelyt az egyén arról győződött meg, hogy e küzdelemben egymagában elégtelen, gyöngé, azonnal szövetségre lépett a hozzá legközelebb állókkal a családban. Célja volt e szövetségnek egyfelől az egyéni erők összetétele által a küzdelem sikerét, másfelől az e szövetségben álló egyéneknek a békés együttélést biztosítani.

E legkezdetlegesebb szervezetben az egyén saját erejéből csak annyit ruházott a központi hatalomra és szervezetre, a mennyi a küzdelem sikeréhez okvetlenül szükséges volt; csak annyi jogot ruházott a családfőre, a mennyi a békés együttélést lehetővé tette; egyéni erejének s jogainak többi részét pedig teljesen és feltétlenül saját rendelkezésének tartotta fenn. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*) Fejlődnek a viszonyok, fejlődik az élet, a harcz tere tágul, az emberek szaporodnak, a harcz eszközeiben óriási fejlődés áll be, az élet feltételeinek megszerzése mind nehezebbé lesz és az a kezdetleges szervezet elégtelennek bizonyul az ember számára. Ismét és ismét utalva van arra, hogy erősebb és erősebb szervezet után kutasson, míg eljut a legmagasabb, a leghatalmasabb szervezethez: az államig. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*) És a társadalmi fejlődésnek e különböző alakzatainak keresztül mindig csak annyi jog és annyi hatalom ruháztatik át ezen különböző központi hatalomra, a mennyi a változhatatlan cél kettős feladatának, tudniillik a küzdelem

sikere és a békés együttélés biztosítására okvetlenül szükséges. De ezen túl a társadalom megtartja maga számára az egyén erejét és jogait teljes mértékben és azok felett e szervezeteken belül is feltétlenül szabad rendelkezést gyakorol. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*)

Ebből következik, t. ház, a világos törvény, hogy az államhatalom a közigazgatás terén csak addig terjedhet, míg kettős feladatának biztosítására egyéni és önkormányzati jogokat kénytelen igénybe venni; azon túl az önkormányzatot megtámadnia nem lehet.

Egy egészséges állam berendezésében az összes állami igazgatások e kettős megosztáson alapúlnak. E kettős megosztásnak kell érvényesülnie a közigazgatásban is, mert e nélkül egyéni és közszabadsági jogok nem érvényesíthetők. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*)

Mit tesz ezzel szemben a javaslat? Odaállítja az államot, mint egy mindenható önczélt, kötelességeket, szolgálatokat ró az állampolgárookra, de ő határozza meg, hogy azokat mely téren és miként teljesítsék. Minden feladatot államinak nyilvánít és e feladatok megosztásában tetszése szerint határozza meg, hogy az állampolgárok, illetőleg egyének és önkormányzatok miként szolgálhatnak a köz javára. (*Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.*)

A törvényjavaslat ez alapfelfogását híven tükrözi vissza a mélyen t. államtitkár úrnak különben jeles beszéde. midőn az önkormányzat tartalmát és jogkörét határozván meg, arra a kérdésre, hogy mi az önkormányzat kútforrása, így felel: az, hogy miután a közigazgatásnak tömérdek apró feladata van, melyeket a kormányhatalom ellátni nem képes, kénytelen a társadalomnak közrehatását igénybe venni s vele a teendőket megosztani.

Igen híven adja tehát vissza a javaslat alapgondolatát a t. államtitkár úrnak beszéde, mert hiszen ez a javaslat az önkormányzat hatáskörét úgy szabja meg, mintha az egyedül és kizárólag az állam hatalmi szavától függne. Megszabja, nem mintha ez a javaslat az önkormányzatot a közigazgatásban szükséges életszervnek tekintené, hanem megszabja csupán azért, mert őt annak fentartására a kormány ígérete kötelezi.

Innen van az, hogy midőn az önkormányzat hatáskörének kikerekítéséről van szó, e javaslat elvi szempontokat abszolúte nem ismer. Nem válogatja, hogy melyek azon feladatok és teendők, melyek okvetetlenül csak államilag intézhetők el és nem kutatja, hogy melyek azok, melyeket már természetüknél fogva is hatékonyabban láthat el az önkormányzat, mint az állam. Innen van az, hogy midőn ez a kormány ígéreténél fogva fentartott önkormányzat hatáskörét megszabja, hogy úgy mondjam: péle-méle válogatja ki az összes igazgatási ügyek körül mindazokat, melyeknek egyetlen szilánkja sem érintkezik a hatalmi szférával s azokat odadobja az önkormányzat keretébe. Ellenben mindazon feladatokat, melyekben a hatalmi érdekek, a hatalmi céloknak csak egy szikrája is fenmarad, lefoglalja az állam számára. *(Igaz! • szélső baloldalon.)*

Ily felfogás mellett, t. ház, egy oly közigazgatási szervezetet komponálni, a mely a közérdeknek szolgálatában helyesen működhetne, lehetetlen.

Lehetetlen e közigazgatás szervezetét úgy összealkotni, hogy az egyéni és közszabadsági jogok sérelmé nélkül korrekt működhetnék; sőt annak ily módon való összekeverése károsan hat viszont magára az állam igazgatására is, sőt képes azt teljes mértékben veszélyeztetni.

A törvényhozás, t. képviselőház, nem ismerte azt az

elvet, a melyet a törvényjavaslat elfogad; midőn az alkotmányos államot be kell rendeznie; midőn az állam intézményeit meg kell alkotnia, elfogadta azt az elvet, a melyet az imént bátor voltam jelezni és a mely abban áll, hogy az állam hatalmi körébe esik mindazon feladat, a melynek ellátására a társadalom maga képtelen. Ezen elv alapján nyilvánította a törvényhozás állami feladatnak az adóügyet, az igazságszolgáltatást, a katonai ügyet, a közlekedés és közmunkaügyet, a postát és távirát és hogy többet nem említsek, legutoljára a közbiztonságot is. Miért kell tehát most a közigazgatásnál ez elvtől eltérni? Miért kell most a közigazgatás egész rendszerét principialiter felforgatni és abban elv nélkül egy képtelen szervezetet alkotni? Hisz a törvényhozásnak eddig követett elve alapján haladhatunk tovább és áldásosabban.

György Endre t. képviselőtársam már említette, hogy hisz államosítandó volna még elég feladat, nevezetesen államosítható volna a házasságjog és az anyakönyvek egységes vezetése. Én tovább megyek, t. ház, és meg fogok még jelölni oly feladatokat, a melyek okvetlenül államilag intézendők el: nevezetesen a közegészségügy, a közoktatás és a nevelésügy az egész vonalon. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* •

Hiszen mindannyian, a kik e törvényjavaslatot behozták és védelmezik, mint elengedhetlen követelményt állítják oda a nemzeti állam kiépítését. Ez önfentartásunk elengedhetlen feltételének biztosítására, valósítására azonban csak egyetlenegy út — de biztos út — kínálkozik és ez a közoktatás és népnevelés. Románia példájára hivatkozom, hogy az államilag szervezett közoktatás- és népnevelésügy mily óriási sikereket mutat fel a nemzeti állam megalkotásában.

És ha a javaslat szerzői azt hiszik, hogy e vallásfelekezetek és nemzetiségek által széttagolt társadalom önkormányzata képes a nemzeti állam érdekében a közoktatás és népnevelés szervezésére: úgy ez rendkívüli öncsalódás és annak bizonyítéka, hogy a nemzeti állam és társadalom igazi érdekei iránt érzékkel nem bírnak. (*Ugy van! a szélsőbalon.*) Ott van a közegészségügy. Vagy azt hiszi a javaslat, hogy a közegészségügyet, a mely az állam és társadalom égető szüksége gyanánt jelentkezik, a mi anyagilag szegény és szellemileg talán nem eléggé érett társadalmunk úgy tudja ellátni, a mint azt államilag szervezett erők a célnak megfelelőleg képesek volnának? Folytathatnám tovább; de miután csak azt akarom kimutatni, hogy az egészséges állami és társadalmi fejlődés föltétele közigazgatási úton e javaslatban biztosítva abszolúte nincs: én e javaslatot el nem fogadom. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

Végezetül, t. képviselőház, legyen szabad a választás és kinevezés kérdése felett igen röviden nyilatkoznom. (*Halljuk!*) Talán beszédem eddigi fonalán is eléggé törekedtem bebizonyítani ama felfogásomat, hogy én először a jó közigazgatást a reform elengedhetlen feltételének tekintem, másodszor, hogy e feltételnek a jelenlegi közigazgatási rendszer sem felel meg, harmadszor, hogy a jó közigazgatás feltételeit én, bármelyik közigazgatási rendszer fogadtassék is el, mindkettőben elérhetőnek tartom.

De ha ez így van, t. ház, csakugyan nem vagyok képes belátni, hogy miért kell fejlődésünknek történeti alapjait elhagynunk, hogy kinevezési rendszerrel szervezzük a közigazgatást, midőn választási rendszer mellett is teljesen lehet úgy szervezni, hogy az a jó közigazgatás kívánalmainak is megfelel. (*Helyeslés a szélsőbalon.*)

Beöthy Ákos mélyen t. képviselőtársam remek beszédjében azt mondja: azért kell elfogadnunk a kinevezési rendszert, mert az 1848-ban az ő elévülhetlen jogaiba vissza nem helyezett magyar állam restitucziója csak a kinevezési rendszer alapján szervezeti közigazgatás segítségével lehetséges.

Meg fog bocsátani mélyen t. képviselőtársam, ha vele ellenkező nézetem bátorodom lenni. *(Halljuk! Halljuk!)* Én ugyanis, t. ház, úgy tudom, hogy állami restituczióról tulajdonképen csak 1867. óta lehet szó; mert 1848 nemcsak a nemzetet, hanem az államot is visszahelyezte az ő elévülhetlen jogaiba teljesen *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)* és ezen elévülhetlen jogok egy részéről csak 1867 mondott le. *(Igaz! Ugy van! a szélső baloldalon.)* E lemondás és az ebből folyó érdek, a restituczió érdeke képezi e pártnak, melyhez tartozni szerencsém van, politikai törekvését és célját. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

És ha mélyen t. képviselőtársamat szintén e cél vezeti: akkor ő és társai minél többen szövetkezzenek velünk és biztosíthatom, hogy rövid idő alatt sikerülni fog ezen közös törekvéseknek a magyar államot elévülhetlen jogaiba úgy visszahelyezni, mint azt 1848-ban cselekedte. *(Élénk helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)* És ehhez, t. képviselőház, sem kinevezési, sem a választási rendszerű közigazgatás nem kell. Méltóztassanak itt, legfelül kezdeni az államosítást, méltóztassanak itt kezdeni a magyar nemzeti állam kiépítését. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

De ha mégis mélyen t. képviselőtársam azon meggyőződésben van, hogy e restituczió csak egy jól fegyverezett és helyesen működő közigazgatás által lehetséges

és ha azt hiszi, hogy a közigazgatás vezetése által támogatott és erőteljes nemzeti fejlődés eredménye lehet e restituczió és ha azt hiszi, hogy e közigazgatási czélt épen a kinevezési rendszer által fogja elérni, azt hiszem, csalódni fog ismét. Alapítom e hitemet egy nagy közigazgatási tekintélyre, a kire e házban igen sokan hivatkoztak már és még igen sokan fognak hivatkozni minden időközön át, ha csak valaha és valaki a közigazgatással komolyan foglalkozik; alapítom e hitemet egyenesen magára Gneistra. »Az európai kulturállamok, melyek társadalmi igényeiket több emberkor óta Angliára utalással igazolták, mindig félreismerték azt, hogy az alkotmányos mintaállam alkotmányát épen saját közigazgatásának továbbfejlesztése által nyeri és hogy az óhajtott szabadság e minta tanúsága szerint csak úgy keletkezhetik, ha minden nép saját közigazgatási jogát és saját közigazgatási közegeit a folytonosság és igazság szellemében társadalmi rendjével összeegyezteti.«

És miután ez a meggyőződéselem és ilyen a felfogásom, a törvényjavaslatot nem fogadhatom el. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

Ugron Gábor mentelmi ügye.

(Utelac es. és kir. százados pörében.)

— *A képviselőház 1891. augusztus 14-diki ülésén.* —

NAPLÓ: 1887—1892. XXVI., 512. l.

T. ház! (*Halljuk! Halljuk!*) A mentelmi bizottság többségének javaslata a mentelmi jogot és a szólásszabadság jogát szembeállítja az egyéni becsület jogával s azt mondja, hogy mivel a szólásszabadsággal visszaélés történt és Ugron Gábor képviselőtársunk ismeretes interpellációjában Uselac cs. és kir. százados urat megsértette; miután a szólásszabadsággal történt visszaélés, a szenvedett sérelem a házszabályokban kellő elégtételt nem talál és mint-hogy a sérelemért ő magánelégtételt kíván: ennélfogva azon ténynyel, hogy Ugron Gábor t. képviselő urat provokálta, illetőleg tőle elégtételt kívánt, a mentelmi jogot nem sértette meg; ennélfogva a mentelmi jog szempontjából a fenforgó esetben intézkedni nem szükséges.

Mit jelen ez az okoskodás, t. ház? Nem kevesebbet, mint hogy a mentelmi bizottság többsége Uselac cs. és királyi százados urat állítja oda, mint a szólásszabadsággal történt visszaélés áldozatát; és ehhez képest nem a mentelmi jog védelméről akar gondoskodni, hanem az egyéni becsület garanciáiról siet és iparkodik a háznak javaslatot előterjeszteni. Ha ez a felfogás megáll, ebből két dolog következik. Az egyik, hogy mindazok, a kik Uselac cs. és kir. százados úrnak az elégtétel-kívánási jogát megtagadták és kik abban a véleményben voltak, hogy a kérdésből kifolyólag Ugron Gábor képviselőtársunk elégtételt adni nem köteles: az egyéni becsület dolgában inkorrekt módon jártak el; és következik másodsor az, hogy a jelen esetben a mentelmi bizottság többségének

véleménye szerint tulajdonképen nem mentelmi jogsérelemlről van szó, hanem az egyéni becsület olyatén megsértéséről a szólásszabadsággal való visszaélés folytán. a melyért egyedül Uselac cs. és kir. százados úrnak van joga panaszkodni. És ha így áll a kérdés. úgy méltóztassanak arra válaszolni. hogy vajjon azok a férfiak. a kiket Rohonczy Gedeon és gr. Horváth-Tholdy képviselő urak ezen álláspontjuk tekintetében véleményadásra szólítottak fel. minő kollízióba jutottak a mentelmi bizottság többségének javaslatával?

Nem szándékozom ezen urakat védelmembe fogadni. de kötelességszerűleg már most kijelentem. hogy én ezen férfiak komolyságát. az egyéni és a parlamenti jogok iránti érzékenységet legalább is ismerem oly erősnek. az egyéni becsület és képviselői kötelemük tudatát ismerem oly magas fokon állónak. mint a mentelmi bizottság többségéél. És mégis. t. ház. honnan van az eltérés a két álláspont között? Mi az oka annak. hogy midőn ezek a férfiak egyáltalában nem láttak sértést Ugron Gábor képviselőtársunk interpellációjában Uselac cs. és kir. százados úr ellen: ugyanakkor a mentelmi bizottság többségének javaslata a szólásszabadsággal történt visszaélés ellenében iparkodik orvosszerekről gondoskodni? (*Úgy van! a szélső baloldalon.*) E tekintetben igen egyszerűen hivatkozhatnám arra a tényre. hogy ha van sértés; ha történt egyáltalában sértés abban az interpellációban: úgy ezt a sértést nem Ugron Gábor képviselőtársunk követte el. hanem elkövette előszöresértést arendőrségnek az a közege. a ki azt a jelentést. mely köztudomásra jutott és a melyre Ugron Gábor képviselő úr felszólalása alapítva volt. a nyilvánosságra hozta. (*Élénk helyeslés. Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.*) És ha van sértés ebben a közleményben. ha Uselac cs. és kir.

százados úr abban magára nézve bármely sértést talál, miért nem vonta kérdőre azokat, miért nem követelt elégtételt azoktól, a kik ezt a sértést tényleg elkövették? (*Úgy van! a szélső baloldalon.*) Hát t. ház, kizárólag a képviselő az egyedüli ebben az államban, a ki a szólásszabadságért elégtételre szoríttatik, ha hivatalos okíratokra alapítja a maga véleményét és ha e hivatalos okírat sértő tényeket foglal magában, nem az-e az első kötelessége Uselac cs. és kir. százados úrnak, hogy e tényeket czáfolja meg. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*)

De, t. ház, a mentelmi bizottság többsége, melynek véleményét ma Chorin t. képviselő úr, jeles jogászunk iparkodott nagyon alaposan megalapítani, azt hiszi, hogy a szólásszabadság tisztán képviselői jog. Ez nem igaz. A szólásszabadság nagy és alkotmányos érdek parancsolta jog, mely ennek az államnak minden polgárát egyaránt megilleti. (*Úgy van! Úgy van! a bal- és szélsőből felől.*)

És a szólásszabadsággal élő magánosok és azok a funkcionáriusok ebben az államban, a kiknek a szólásszabadságra szükségük van azért, hogy azt a nagy érdeket, a melyért ez a szólásszabadság egyáltalában létezik, az igazságot megvédelmezhessék, épen oly immunitást élveznek, mint a képviselő és a szólásszabadság nemcsak a képviselőnél, meg van az védelmezve más funkcionáriusokban is. Nevezetesen ott van a közvádó, az ügyvéd; a maga saját funkciója közben mondottakért büntetőjogi felelősségre egyáltalában nem vonható. E tekintetben nem szükséges a mentelmi jogra hivatkozni, elég a magyar büntető törvénykönyv.

A magyar büntető törvénykönyv, t. képviselőház, a szólásszabadsággal történt visszaélések esetében — ha valakit becsületében sértett meg valaki, vagy valakit rá-

galmazott valaki és ezért elégtételt akar követelni — a magyar büntető törvénykönyv nemcsak a képviselőnek, nemcsak az ügyvédnek: a magánosnak is megadja az excepczió varitatis jogát.

Hivatkozom a törvényre, mely egyenesen kimondja (*olvassa*): »Rágalmazás és becsületsértés esetében az állított tény, illetőleg kifejezés valódiságának bizonyítása meg van engedve, ha: 1. a sértett közhivatalnok vagy hatóságnak tagja s az állítás vagy kifejezés hivatásának gyakorlatára vonatkozik; 2. a büntető eljárás — az állított tény miatt — az állítás idején már meg volt indítva; 3. az állított tény jogérvényes ítéletben valódinak mondattott ki; 4. a sértett fél annak megengedését a bíróság előtt maga kívánja; 5. a vádlott igazolja, hogy állításának czélja a közérdek vagy jogos magánérdek megóvása vagy előmozdítása volt. Az állítás vagy kifejezés valódiságának hebizonyítása a vádlott büntetlenségét eredményezi.«

Hát, t. képviselőház, ha magánosnak az igazság, a közérdek szempontjából törvény által van biztosítva az igazság kimondásának joga: akkor a képviselőnél akarják önök azt a visszaélés czímén korlátozni? tőlünk akarják elvonni, hogy egy hatósági okiratra alapított igazmondásunkat visszavonjuk, sértőnek tekintjük, azért elégtételt adjunk? Elégtételt a nélkül, hogy — mint az a jelen esetben is történt — a sértés feltételeként odaállított hivatalos okiratban foglalt tény igazságának bizonyítását bevárnák?

A magyar büntető törvénykönyv a sértő kifejezés bizonyítását akkor is megengedi, ha a sértett nem ellenzi a bizonyítást; a büntető törvénykönyv feltételezte az egyszerű polgárról, hogy becsületet ott nem fog keresni, a

hol a tények ellenkezőt bizonyítanak és számított arra, hogy a magános, a czivil becsület a tények elől elzárkózni nem kíván. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

És a helyett, hogy Uselac százados maga kívánta volna magával szemben a bizonyítást, hogy a sérelem alaptalansága igazoltassék: elégtételt akar kívánni? *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Hát mi czivilek, a mi hatósági személyeink, sokkal rosszabb helyzetbe jutunk, mint a császári és királyi százados urak; hiszen a honvédelmi miniszter úr ma is kinyilatkoztatta, hogy a polgári és katonai becsület nem eltérők. Ha egyező a két becsület, miért nem elégszik meg a védelem egyforma módjával és ha elégtételt akar, miért arrogál magának külön hatóságot, mint a melyet a büntető törvénykönyv megállapít, hogy merészli önmagát saját bírójául tolni fel? *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

De nem erre helyezem a súlyt, hanem arra, hogy a szólásszabadságot minden állampolgárra nézve egyenlő hatálylyal biztosította a közjog; és ott, a hol az igazság kimondása kényesebb, ott fokozottabb védelembe veszi a szólásszabadságot is.

Ott van a büntető törvénykönyv, a mely szerint az ügyvéd és közvádó saját funkciójuk közben az általuk mondottakért épen olyan immunitási jogot élveznek, mint a képviselők. és hogy ha az ügyvéd és közvádóra nézve az immunitási jogot a büntető törvénykönyv oltalmazza, vajjon nem a közérdek és a valódi magánérdek követelménye-e az, hogy a szólásszabadság sérthetlensége a legfelsőbb helyen, a törvényhozó testületben annak tagjai számára oltalmaztassék meg korlátlanul. *(Helyeslés a szélső balon.)*

De, t. képviselőház, ebből világos, hogy a bizottság

többségének javaslata a képviselők szólásszabadsága tekintetében kevesebb jogot akar adni, mint a mennyi minden állampolgárt, mint a mennyi az ügyvédet megilleti. Pedig sokkal nagyobb érdekek azok, melyeknek védelmére itt szükség van, mint a magánosokéi; sokkal fontosabb a parlamenti szólásszabadság, mint az ügyvéd szólásszabadsága.

De azt mondja a többség javaslata, hogy a mentelmi jog ez esetben nem sértetett meg. Mert úgy fogja fel a dolgot, hogy minden elégtételkívánás a képviselőházban mondottakért a mentelmi jogot érinti ugyan, de meg nem sérti.

Először is a bizottság többségének nagynevű jogászaihoz fordulok, sziveskedjenek megmagyarázni azt a kifejezést: valamely jog meg van-e sértve, vagy csak érintve van? Méltóztassék meghatározni azt a vonalat, a hol az érintés végződik, mert ezen határvonal hiányában azt megállapítani, hogy hol kezdődik a sértés, nem lehet.

Sőt többet mondok, a sértés fogalmában az érintés mindig benne van, de az érintés fogalmában nem tudom, mi van benn?

Méltóztassék e finom disztinkciót mélyebb figyelemre méltatni. Mert hiszen nincsen az államban jog, melynek érintése a sérelem bizonyos fokát ne involválná és nincs jogsérelem, melynek megfelelő büntetési szankciója vagy magánjogi következménye ne volna.

Már most méltóztassék a többségi vélemény alapján meghatározni, hogy valamely jog érintésében van-e egyáltalán s ha van: a jogsérelem minő foka? Méltóztassék kimutatni, hogy az érintés által elkövetett jogsérelemmel szemben minő jogvédelem áll fenn.

E határvonal megvonása nélkül az érintés és sértés

finom disztingenziója nem egyéb, mint hasznavehetetlen fogalom és szójáték. (*Tetszés a szélsőbalon.*) De azt mondják, jelen esetben a mentelmi jog csak érintve van, de nincs megsértve; sőt Chorin képviselő úr kijelenti, hogy szerinte maga a mentelmi jog fogalma kizárja, hogy ezt a jogot az egyes megsérthesse; sőt tovább megy, azt mondván: hiába mondanók ki, hogy a mentelmi jog meg van sértve, — és mindezt egy füst alatt — mert nincs törvény és nincs bíró, ki azt üldözhetné és büntetéssel sújthatná.

E tisztelt jogász urakat ismét bátor vagyok a büntetőtörvénykönyvre figyelmeztetni, a mely a mentelmi jog sérelmét egy esetben büntetendő cselekménynek mondja ki.

E szakasz, a 163-ik, így szól: »A hatóságok, országgyűlési tagok vagy hatósági közegek elleni erőszak.

163. §. A csoportosulás, melynek célja valamely hatóságot erőszak vagy veszélyes fenyegetés által hivatása gyakorlatában megakadályozni, vagy valaminek elhatárolására, valamely intézkedésre, valaminek elhagyására kényszeríteni« stb., »ha pedig az erőszakot egy személy követi el...« stb. »Ugyanezen büntetés a megjelölt megkülönböztetés szerint alkalmazandó, ha az erőszak vagy veszélyes fenyegetés a fentebb megállapított célból az országgyűlésnek vagy a közös ügyek tárgyalására kiküldött bizottságnak valamely tagja ellen követtetik el.«

Az a mentelmi bizottság, t. ház, a mely nagy jogi tekintélyre hivatkozik és önmagában jogi tekintélyt arrogál, azt meri hirdetni az ország előtt saját büntető törvénykönyvünkkel szemben, hogy a mentelmi jogot egyes meg sem is sértheti és azt meri állítani, (*Egy hang a szélsőbalon: Fejérváry adja a tanácsot!*) hogy egyáltalában a büntetőtörvénykönyv a mentelmi jog sérelmét nem üldözi, az egyenesen lévesztleni akar. (*Igaz! Ugy van! a szélsőbalon.*)

Hogyan áll a szőnyegen lévő eset, ha ezen szempontból fogjuk fel a kérdést? Igen érdekesen. *(Halljuk! Halljuk!)* A honvédelmi miniszter úr s talán az igazságügyminiszter úr is azt állítják, hogy a mentelmi jog csak érintve lett, de megsértve csak azért nem, mert nem párbajra való kihívás alakjában történt, vagy egyáltalában az elégtételkövetelés nem volt olyan, hogy az valamely büntető cselekményt involvált volna magában. Elfogadom, t. ház, és nem akarok a lovagiasság fázisain keresztül-menni, hogy bebizonyítsam, miként az elégtételt követelő cs. és kir. százados úr a 163. §-ba ütköző bűncselekményt igenis elkövetett. A honvédelmi miniszter úr szíves volt e tekintetben bizonyítékról gondoskodni. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Midőn Bakalovich százados urat felhívta arra, — mert féltek attól, nehogy véletlenül ki-süljön, hogy a párviadalra való kihívás esete forog fenn *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* — hogy nyilatkozzék, vajjon megelégedtek volna-e oly elégtétellel, ha Ugron Gábor képviselő úr a sértést visszavonta volna és bocsánatot kért volna? Mit jelent ez? Nem azt-e, a mit a törvény, mint büntetendő cselekményt jelöl meg? Nem azt jelenti-e ez, hogy az elégtételkérés súlyával Uselac százados úr arra akarata kényszeríteni Ugron Gábor képviselőt, hogy olyasmit határozzon el, olyasmit cselekedjék, a mit az a képviselő, hivatalos okirat tekintélyére támaszkodva, meggyőződése szerint nem tehetett? *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Tehát azok a híres jogászok, kik nekünk törvényt alkottak, létező törvényekkel szemben nem látják meg a sérelmet. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* Ha Chorin Ferencz képviselő úr azon nézetben van, hogy hiába mondanók ki a jelen esetben a mentelmi jog sérelmét,

nem akadna Magyarországon bíró, ki valakit ezért elítélne :
ime, itt van a czáfolat, maga a btkv.; ez a törvény meg-
állapította a mentelmi jog sérelmét büntető szempontból.
Vajjon ezen esetben feltalálhatók-e azon ismérvek, melyek
a mentelmi jog sérelmét megalkotják, erre nem szükséges
az önök bölcsesége, azt a büntetőtörvénykönyv már
elvégezte és hála Istennek, hogy elvégezte, mert önök,
kikre a mentelmi jog védelme első sorban van bízva, a
helyett, hogy azt megvédelmeznék, (*Igaz! Úgy van! a
szélső baloldalon*) előállanak és hivatkoznak precedens
esetekre, hol a mentelmi jog állítólag, szerintük, ilyen-
módon lett volna megsértve s mert ez esetben a ház
nem intézkedett soha, intézkedni most sem szükséges.
Abból, hogy nem intézkedett, a sérelem-jogossá nem vált;
a jogorvoslat elmulasztása a büntetendő cselekményt nem
szabadalnazza. De a mentelmi bizottság többsége pre-
cedensekre hivatkozik s nem veszi észre, hogy az ily
esetekre nem híván fel a ház figyelmét, a legsúlyosabb
kötelességszegésről tesz tanúságot, mert neki lett volna
kötelessége a házat figyelmeztetni arra, hogy a mentelmi
jog megsértetett vagy érintetett. (*Helyeslés a szélső bal-
oldalon.*)

És ha e tekintetben a mentelmi bizottság többségé-
nek igaza volna — a mint szerencsére egyetlen egy
állításuk sem való — akkor is kötelességmulasztásról
tesznek tanúságot, midőn elismerik, hogy a házat hasonló
esetekre figyelmeztetni elmulasztotta.

De, t. ház és ez a legsúlyosabb momentum a jelen
esetben, igaza van-e Chorin Ferencz t. képviselő úrnak
abban, hogy a jelen esetben hiába állapítjuk meg a men-
telmi jog sérelmét, mert arra büntető bírót Magyarorszá-
gon nem találunk? Sajnálattal kell kimondanom, hogy

valóban ebben az egyetlen esetben igaza van. Mert a magyar büntetőtörvénykönyv katonákkal szemben minket egyáltalában meg nem oltalmaz és meg nem oltalmazott soha és mindazon sérelmekért, melyeket mi polgárok túrtünk és szenvedtünk a katonák részéről, a büntető törvénykönyv által mi soha elégtételt nem nyertünk, mert a katonai büntetőtrvk. és bíraskodás erről nem gondoskodik, míg ha mi, polgárok sértettük meg a katonákat, mindnyájunkat saját bíróink elé hurezoltak és nagy éclat-val szokták a büntetést kimérni és a megsértett katonának az elégtételt megadni. Hol van itt a paritás? És ha büntető bíró csakugyan nem akadt erre az esetre, vajjon megalázhatja-e magát e törvényhozó-testület annyira, hogy azért, mert a mentelmi jog sérelméért elégtételre kilátása nincs, inkább eltagadja a sérelmet és magára disputálja azt, hogy még a mentelmi jog sem sértetett meg? *(Helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.)*

Én őszintén megvallom, hogy e sérelemnek konstatálása nélkül a képviselőházat egy nagy szégyen előtt látom. És én teljesen egyetértek Győry Elek t. képviselő-társammal abban, — és ezt senki sem fogja megczáfolni — hogy a szólásszabadság nem kizárólagos és egyedüli tárgya a mentelmi jognak; hogy a szólásszabadság csupán folyománya annak a souverainitási jognak, melylyel mi a koronával a törvényhozásban egyezünk és hogy e szuverénitás folyományaként a szólásszabadságot épp úgy kell tisztelni, mint minden szuverénitást, t. i. feltétlenül.

És ha e feltétlen szuverénitás daczára kimondja a t. ház, hogy a mentelmi jog a fenforgó esetben egyáltalában meg nem sértetett, akkor legyenek elkészülve, hogy az ezen esetben feladott szuverénitás egyéb követelményeit sem fogják megoltalmazni többé. Kiadják a ke-

zükből a törvényhozás souverénitásának a jogát és megengedik, hogy abba minden egyes a szólásszabadsággal való visszaélés czímén és a megtámadott egyéni becsület jogán, melyet kiki maga fog meghatározni, belekontárkodjék. (*Igaz! Úgy van! balfelől.*) Hol van az a korlát, a meddig a parlamentet a további sérelmek ellen megvédelmezhetjük?

Miután a jelen viszonyok között a kisebbségi vélemény egyáltalában nem ment el addig a határig, a meddig egy önérzetes, független állam törvényhozásának okvetetlenül el kellett volna mennie; midőn ily politikai tapintatról tett tanúságot a kisebbségi vélemény: akkor lehetetlen, hogy e kisebbségi véleményt el ne fogadjam és a többség javaslatához járuljak. (*Élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.*)

A válaszfelirat.

(Közjogi vita.)

— *A képviselőház 1892. márczius 22-diki ülésén.* —

NAPLÓ: 1892—1897., I., 315. l.

T. képviselőház! Csatlakozom azok nézetéhez, kik a felirati javaslatot a törvényhozás oly udvariassági tényének tekintetik, a melylyel lojális nemzet törvényhozása a megnyitó trónbeszédre okvetlenül válaszolni tartozik. Az alkotmányos gyakorlat azonban nálunk a válaszfeliratnak ezen kívül másik politikai feladatot is tulajdonít és ez abban áll, hogy a válaszfeliratnak az ország valódi helyzetéről és arról kellene tájékoztatni a koronát, hogy a törvényhozó testület a reábizott alkotmányos feladatoknak mily politikai irányelvek szerint kész megfelelni. A mi a válaszfeliratnak politikai feladatát illeti, lehet is, van is köztünk eltérés; elvi felfogás különbözőségéből folyik, hogy mi az ország politikai és általános helyzetét nem egyenlő szemmel ítéljük meg és hogy az országgyűlésre háruló feladatokat nem ugyanazonos elvek szerint óhajtjuk megoldani. De a pártok ezen különböző felfogásának, nézetem szerint, eléggé kifejezést adnak ama válaszfeliratok, melyek a t. ház aszfalán fekszenek. Én ezek felett a további vitatkozást teljesen fölöslegesnek tartom, annál inkább, mert hisz a vita anyagát képező összes nagy politikai kérdések konkrét javaslatok alakjában majd úgy is a ház elé terjesztetnek s akkor majd módunkban lesz azok felett egész tárgyilagossággal és eredménynyel vitatkozni.

A mi pedig a válaszfeliratnak másik, szerintem alapelényegét tevő részét, a lojalitás kérdését illeti, Magyarország büszkén hivatkozhatik a trón és az egész világ

előtt arra, hogy e hazának minden polgára egyenlő lelkesedéssel és tántoríthatatlan ragaszkodással viseltetik a trón iránt; *(Úgy van! a szélső baloldalon)* hogy e nemzetet, bármely politikai küzdelmek osszszak is szét, úgy szétoosztani sohasem fogják, hogy e lojalitásban egygyé ne forrjon újra és a melynek nyilvánításában, a mint a ház asztalán levő valamennyi felirati javaslat bizonyítja, a pártok egymást fölülmúlva, versenyezni kívánnak.

Mint minden felirati vitáinknak, úgy a mainak is tanulsága, ha azt igazi értéke szerint akarjuk megítélni, két irányban fontos a nemzetre nézve. Az egyik az, hogy én a trón és a nemzet közti egyetértés legbecsesebb zálogának tekintem, de másfelől minden párt e tanuságra egyaránt hivatkozhatik, azért, hogy hazafias törekvéseiben, alkotmányos küzdelmeiben minden irányban ugyanazon bizalommal találkozzék, mint a mily őszintén lojálisak vagyunk mi.

Nem lehet csodálkozni, t. ház, ha megragadom az alkalmat e tanuság konstatálására, mert nekünk, főkép a közjogi ellenzék mindkét árnyalatának, szükségünk van arra, mert hisz minduntalan tapasztalnunk kell, hogy politikai törekvésünkben, mert ellenkező nézetben merészkedünk lenni a kiegyezési törvénnyel szemben, a t. túloldal szónokai, sőt a miniszterek itt a házban, a házon kívül és talán a korona tanácsában is ránk akarják bizonyítani, hogy alkotmányos törekvéseink felforgatásra vezetnek, hogy illojálisok. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)* Lehet vita köztünk a tekintetben, t. ház, hogy vajjon, midőn a kiegyezési törvényt mi az állami függetlenség és a nemzet jól felfogott érdekében támadjuk meg, igazunk van-e, vagy önöknek, kik hasonló érdekek szem-

pontjából azt megvédelmezni igyekeznek. De a vitát, mely alkotmányosan foly köztünk, el fogja dönteni a küzdelem, mely a kiegyezéssel egykorú. És mi, mint minden alkalommal, sietünk megragadni ezt az alkalmat is, hogy annak fonalán úgy a koronával, mint a nemzettel szemben bebizonyítsuk, hogy törekvéseink alkotmányosak és a mint lojalitásból származnak, épen oly lojálisak végeredményökben is. És épen ez indít engem arra, hogy midőn a vita ily előrehaladott stádiumában és annak daczára, hogy a válaszfelirat kérdését egyszerű szavazással eldönthetőnek tartom, mégis kénytelen vagyok a t. ház becses figyelmét igénybe venni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Konstatálni kívánom mindjárt, t. ház, hogy a közjogi vitát ezúttal nem mi idéztük fel, sőt konstatálni kívánom azt is, hogy még abban sem látunk magunkra nézve provokációt, hogy a t. túloldal felirati javaslata a kiegyezést 25 év fordulója alkalmából jubiláris hangulattal üdvözölte és ünnepli. Mi, t. ház, ezen 25 év alatt megszoktuk lojálisan küzdeni a kiegyezési törvény ellen és midőn ma e kérdést felvetette Tisza Kálmán mélyen t. képviselő úr, a ki a kiegyezésnek állandóan ellensége volt mindaddig, míg azon álláspontra állva, kormányt vállalt, mi tőle tanultuk meg a kiegyezés hibáit, alkotmányjogi sérelmeit megismerni és Tisza Kálmán mélyen t. képviselő úr, úgy látszik, hogy e miatt ma, a 25 éves jubileum alkalmával vezekelni akar és addigi álláspontjával és felfogásával ellentétesen a nemzet előtt a kiegyezési törvény örökkévalóságát hirdeti. Honnan van az, hogy e kiegyezési törvény fölött e felfogás kifejezésre juthatott a képviselőházban? Onnan van — és e tekintetben az előttem szólott t. barátommal teljesen ellentétes nézetben vagyok — onnan van, mert az én igénytelen

nézetem szerint a felfogás törvényesítve éppen az 1867: XII. t.-cikkben van. És midőn ezt konstatálni kívánom és később bizonyítani is, saját pártállásomból kifolyólag szükségesnek tartom megjegyezni és előrebecsátani azt, hogy a mennyiben és a midőn ez beigazolást nyer, éppen olyan erővel nyer a mi törekvéseink jogosultsága a kiegyezési törvény megváltoztatásának tekintetében; minél inkább sikerül bebizonyítani azt és a t. túloldalt rajta-
kapni azon, hogy a nemzeti törvényhozás szuverénitását ők is vitatják a nemzet számára és minél inkább képesek leszünk bebizonyítani azt, hogy az 1867: XII. t.-cz. a szuverénitásról lemondott, annál jogosultabb és a nemzet előtt annál óhajthatóbb lesz, hogy a kiegyezési törvény minél hamarabb megváltoztattassék.

Tisza Kálmán mélyen t. képviselő úr ugyanis kijelentette a képviselőházban, hogy az 1867: XII. t.-cikk megváltoztatásához nemcsak az alkotmányos faktorok, hanem azontúl egy harmadik faktor is, az osztrák törvényhozás hozzájárulása is szükséges. Ezen állítás gyön-
gítésére czélzott Beksics Gusztáv t. barátom azon teóriája, melylyel az 1867: XII. t.-cikktől a közjogi törvény jellegét elvitatni és azt szerződésnek minősíteni iparkodott.

Beksics Gusztáv: Az ellenkezőt mondtam! Csak közjogi vonatkozást értem!

Hogy ez egyáltalán és semmi részében nem szerződés, azt a 25 éves történelem tanúsága bizonyítja; mert állandóan megszoktuk a XII. t.-cikket, mint való-
ságos közjogi alaptörvényt tekinteni s arra, mint ilyenre hivatkozni. Sőt, mert mi e közjogi törvényt ellenezzük, éppen azért hivatunk közjogi ellenzéknek is. Midőn az 1867: XII. t.-cikk megváltoztatását követeljük, teljesen

az 1867: XII. t.-czikk álláspontjára helyezkedünk. Én utalok e tekintetben és bátor vagyok a t. ház figyelmét két körülményre felhívni. (*Halljuk! Halljuk!*)

Az egyik lényeges körülmény az, hogy midőn az 1867: XII. t.-czikk megalkottatott, a 67-iki törvényhozás a megalkotásnak alapfeltételeként azt kötötte ki, hogy ő Felsége a többi országokat és tartományokat is köteles alkotmányos jogokkal felruházni; vagyis a magyar törvényhozás kijelentette, hogy ő az 1867: XII. t.-czikket meg sem alkotja, ha Ausztria örökös tartományai alkotmányos jogokkal nem ruháztatnak fel. A másik tény pedig az, hogy az 1867: XII. t.-czikk lényegében két csoportra oszlik. Az első csoport a pragmatika szankezióból folyó elv alapján magokat a közös ügyeket tárgyilag állapítja meg; a második csoport pedig ezen első részben tárgyilag megállapított közös ügyek intézésének, azok tekintetében a kölcsönös érintkezésnek modalitásait.

Hogy ne konzekvenciák útján látszassam állítani azt, hogy midőn a magyar törvényhozás ezt a törvényt így megalkotta, midőn feltételül tűzte ki, hogy Ausztria alkotmányos jogokkal ruháztassék fel, ugyanakkor ezt a faktort a megváltoztatás, vagy megszüntetés tekintetében törvénykönyvünkben, mint hozzájárulási feltételt kötötte ki, hivatkozom az 1867: XII. t.-czikk 5. §-ára, mely a következőket mondja:

»Ezelőtt Magyarországot illetőleg mindazokra nézve, mik az érintett viszonyokra vonatkoznak, a magyar országgyűlés s a magyar király közegyetértéssel intézkedtek és ez intézkedések megállapításánál más ország befolyással nem bírt, mert a magyar király, mint az uralkodása alatt álló többi országok abszolút fejedelme, azon országok érdekeiről és teendőiről abszolút hatalommal rendel-

kezett. Most azonban a legmagasabb trónbeszéd szerint lényegesen változott a helyzet az által, hogy ő Felsége alkotmányos jogokkal ruházta fel többi országait, azokat tehát abszolút hatalommal ezentúl nem képviselheti s azok alkotmányos befolyását nem mellőzheti.»

Mit jelent ez, t. ház? Azt, hogy a magyar országgyűlés az 1867: XII. törvénycikkben tárgyilag és modalitásaiban megállapított közös ügyek tekintetében az osztrák törvényhozás alkotmányos befolyását biztosítja.

Azt mondhatná valaki egy képtelen okoskodás révén, hogy hiszen az 5. §. ezen befolyást csupán a király számára biztosítja. De ha meggondoljuk, hogy a magyar törvényhozás a királylyal együtt teljes, hogy a magyar törvényhozás alkotmányos faktorai együtt képezik a törvényhozást, be kell látnunk, hogy annak bármely részére köttetik ki ily befolyás, azt a magyar törvényhozásra nézve fennállónak kell tekinteni és ennél fogva midőn az 5. §-ban az osztrák törvényhozásnak ezen befolyása biztosított, ugyanakkor a mi törvényhozási szuverenitásunk köttetett meg a közös ügyekre nézve.

S hogy az 1867: XII. törvénycikk minő felfogásban van az 5. §. szellemét illetőleg, hogy e tekintetben tévedésben se lehessen valamely későbbi törvényhozás, hivatkozik a 10. §-ban erre is, azt mondván:

»Tekintetbe véve mindazt, a mi fentebb, különösen az öt pont alatt elmondott, a hadügynek közösségére nézve következő elvek állapíttatnak meg.«

De ismétlem, t. ház, hogy ezen 5. §. azután hozatott, miután az 1. és 2. §-ban a közös ügyek tárgyilag is, a mint azt a törvény világosan mondja 2-ik szakaszában, a pragmatika szankezióból kifolyó elv alapján megállapíttattak. Tehát az 1867-iki törvénycikk először nem

az érintkezés és elintézés módjait szabályozza a közös ügyekre nézve, hanem világosan és határozottan a pragmatika szankezióból folyó elvek alapján materialiter is megszabja a közös ügyeket. Másodszor következik az, hogy e közös ügyek tekintetében épen a felolvasott 5. §-nál fogva az osztrák tartományok alkotmányos befolyását biztosította, és akkor lemondott arról, hogy ezen közös ügyek tekintetében Ausztria alkotmányos hozzájárulása nélkül egyoldalúlag intézkedhessék. De keresztülvitetik ezen felfogás a XII. törvényczikk összes szakaszain végig. Nevezetesen azon ügyekre nézve, melyeket közöseknek tekint, tehát közös elintézés alá esőnek jelent ki, mindjárt a 15. §-ban indirekt módon, valóságos törvényes kifejezést ad, midőn kijelenti, hogy az ország védelmi rendszerének megállapítása vagy átalakítása Magyarországra nézve mindenkor csak a magyar törvényhozás beleegyezésével történhetik; s visszagondolva az előbbi megállapodásokra, kijelenti, hogy mivel túlfelől is történhetnek hasonló megállapodások és változtatások, azok érvényesek csak akkor lesznek, ha mi is hozzájuk járunk. Ugyanez viszont megfordítva is áll.

De, t. ház, e tekintetben, úgy hiszem, nélkülözhetem a további bizonyításokat, mert tegnap maga Hódossy Imre igen t. képviselő úr is határozottan elismert jeles közjogi beszédében egy dolgot, azt állítván, hogy az 1867: XII. törvényczikk 69. §-a a közös ügyeket két szempont szerint különbözteti meg: a szerint, a mint az tisztán közjogi; s a szerint, a mint annak modalitásairól szól. Az egyiket királyi szentesítéssel, tehát Magyarország alkotmányos faktori által hozott törvénynek tekinti és ebből azt következteti, hogy ez a része nem közös; míg ellenben a másik részre nézve elismervén e tekintetben

a közösséget: elismeri az osztrák törvényhozás befolyását is.

Mi következik ebből, t. ház? Az, hogy Hodossy Imre t. képviselő úr szerint egy közjogi törvény a maga egészében meg lehet úgy osztható, hogy részeiben a másik törvényhozás hozzájárulása nélkül nem lehetséges annak megváltoztatása, ellenben, hogy egészében megváltoztatható. Ezt a felfogást, t. ház, el nem fogadhatom, mert hiszen, ha egyik részében bizonyos feltételhez van kötve annak megváltoztatása, az egészében meg sem is változtatható; ha pedig egészben meg lehet változtatni, ez természetesen maga után vonja azt is, hogy részben is megváltoztatható.

Hogyan áll tehát a kérdés? (*Halljuk! Halljuk!*) Tudom érteni azt az álláspontot, melyet a t. túlóldal elfoglal s a mely azt mondja, hogy igenis mi ezen törvényben rejlő intézkedéseket, törvényes szabályokat magunkra nézve elfogadjuk és fentartani iparkodunk. Mi ezzel szemben hasonló joggal állítjuk, hogy mivel nemcsak állami önállóságunkat és függetlenségünket adta fel az 1867: XII. törvényezikk, hanem itt feladja a törvényhozás szuverénitási jogát is; ennél fogva egygyel több okunk van arra, hogy e törvényt megváltoztassuk: minek jogán? Annak jogán, mert mi sem 67-ben, sem azelőtt, sem most, sem a jövőben elismerni nem fogjuk, hogy lehetséges legyen Magyarország törvényhozása szuverénitását bármely államnak átadni, átengedni, vagy vele megosztani: mi e jogot csupán a koronával osztjuk meg senki mással.

Ki ezen jogalapon áll, ezen igazi és hamisítatlan közjogi alapon, annak nem szükséges kibúvókat, szerződéses formákat keresni, az egyszerűen a törvényhozás

szuverénitási jogánál fogva, mihelyt többségre jut, azt meg is változtathatja, épen úgy, mint alkotmányos többséggel azt reánk disputálni lehetett. De akkor nem értem azt az álláspontot, mely a magyar közjog alapjára helyezkedik és vitatja a mi törvényhozási szuverénitási jogunkat, de ugyanakkor, midőn a törvényhozás ezen szuverénitási jogát elismeri, állandósítani kívánja azon kiegyezési törvényt, mely e szuverén törvényhozási jogot eszcrbítja.

Ez lehet kényelmes álláspont, de semmiesetre sem helyes. És én meg vagyok győződve, hogy a t. nemzeti párt, midőn a kérdést így állította fel, ugyanakkor meg fogja találni e tekintetben a módját, hogy minket megnyugtasson, hogy vajjon ő a magyar közjogot, a magyar törvényhozás szuverénitási jogát akarja-e sértetlenül fenntartani, vagy pedig az 1867: XII. törvényczikket, mert a kettő együtt meg nem fér. És mindaddig, míg e tekintetben megnyugtadni nem fognak, mi és minden közjogi alapon álló párt ezt egyformán támadni, ez ellen egyformán harczolni fogunk.

Hogy eme felfogás, az 1867: XII. törvényczikket illetőleg nem csupán az én okoskodásom eredménye: ennek igazolásául bátor vagyok egy, mondhatni »legklaszszikusabb« tanúra hivatkozni. (*Halljuk! Halljuk!*) A véderőről szóló törvényjavaslat tárgyalása alkalmával a főrendiház véderőbizottságában néhai gróf Andrássy Gyula egy nagy beszédet tartott. Eme nagy beszédnek kiindulási pontja az volt, hogy némelyek a hadsereg kérdésében az 1867: XII. t.-cz. megalkotóit azzal gyanúsítják, hogy ők, úgy látszik, csak kényszerűségből fogadták azt el és mint félrendszabályt azért alkalmazták, hogy majd ha az ország és a magyar nemzet megerősödik: akkor ezen kereteket

szétdobják és helyébe fogják beállítani az önálló magyar hadsereget. Szóval, hogy a közös ügyeket, mihelyt erő lesz, tágítani fogják. Ezen nézettel szemben szállott síkra néhai gróf Andrássy Gyula, mondván a következőket. Bocsánatot kérek, t. ház, hogy kissé hosszabb lesz, a mit felolvasok, de azt hiszem, hogy ezen közjogi vitában, a melyben pártunk elvi álláspontját a koronával és nemzettel szemben tisztáznunk kell: helyén való lesz, ha most, a koronázás huszonötéves jubileuma alkalmával ezen 1867: XII. t.-cz.-et a nemzetnek és a túloldalnak a maga igaz formájában mutatjuk be. (*Halljuk! Halljuk!*)

»Legújabbán némelyek — mondja gróf Andrássy Gyula — gyakorlatba vették e tekintetben Deák Ferencz boldogult nagy hazánkfiára és azokra hivatkozni, kik vele együtt közvetlenül részt vettek a védrendszerről folyt tárgyalásokban és az ő eljárásukat úgy tünteti fel, mintha a most fennálló védrendszert csak kényszerűségből és azon utógondolattal fogadták volna el, hogy azt a későbbi generációk egy vagy más irányban fejleszszék és építsék ki. Én úgy is, mint az akkori Deák-párt egyik megbízottja, később hivatalból mint miniszterelnök és honvédelmi miniszter, kénytelen voltam e tárggyal behatóan foglalkozni és azért nem mulaszthatom el azt, hogy ezen — hinni akarom — csak téves fogalmat ne igyekezzem helyreigazítani, a nélkül azonban, hogy szavaimnak több nyomatékot követelnék, mint a mennyi azokat a józan ész szempontjából megilleti.

Tartozom ezzel Deák Ferencz emlékének, tartozom mindazoknak, kik akkor velünk közreműködtek és kik e szerint a történet előtti felelősségben velünk osztoznak.

Lelkiismeretesen merem állítani, hogy azoknak, kik az 1867-iki kiegyezési tárgyalásokat kezdetben nagyrészt

saját felelősségükre, később a parlamenti többség megbízásából vezették, a történet tanúságán okulva, nem volt szándékuk a Magyarország, a korona és a monarchia másik állama közti elintézetlen kérdéseket ideiglenesen *rendezni; hanem céljuk volt egyszermindenkorra úgy intézni el azokat, hogy az egyszer megállapított közjogi viszony kiszámíthatatlan nemzedékeken keresztül sem kérdés, sem alkú tárgya ne legyen. Ezért nem lett abba felvéve egy félszabály sem, másrészt azonban egy olyan intézkedés sem, mely a viszálykodás magvát hordotta volna magában. Ha azt hittük volna, hogy egy önálló magyar hadsereg nélkül önálló magyar állam nem lehet, vagy hogy az felel meg legjobban Magyarország és a monarchia érdekeinek: nem ajánlottuk volna a később törvényhozásilag elfogadott közös védelem rendszerét, hanem igyekeztünk volna a magyar hadsereg létesítését legalább is megkísérteni. De mert az önálló magyar hadsereg eszméjét nemcsak kívánatosnak nem, hanem határozottan veszélyesnek tartottuk, még pedig nemcsak a monarchia, hanem még inkább Magyarországra nézve: ezen eszmék létesítését meg sem kísérltük, sőt azt kezdettől fogva kizártuk a kiegyezés programjából.*

Nem határozatlanság, nem valamely opportunitási szempont volt az, mi azokat, kik e kérdéssel nehéz felelősség terhe alatt foglalkoztak, arra bírta, hogy az eszmét meg se pendítsék, hanem egész más természetű okok voltak azok, melyeket bátor lesznek lehető röviden felsorolni, már csak azért is, mert azok ma is teljes, sőt még fokozott érvénynyel is bírnak.»

Nos hát, t. ház, az 1867-iki XII. törvényczikk megalkotásának egyik eminens faktora, gróf Andrássy Gyula úgy állítja oda e kiegyezést, mint változhatatlan örök

törvényt, vagyis olyat, mely lehet rossz, lehet jó, de Magyarország egyaránt tűrni tartozik. És ha most hozzá-
veszszük az 1867-iki férfiaknak azt az eljárását, hogy e
szándékukat akképen akarták kivinni, hogy e közjogi
törvény megváltoztatásának feltételeit hozzákötötte az
osztrák törvényhozás hozzájárulásához is: akkor azt
hiszem, sikerült egy időre céljukat elérniök. De ha —
mint a többség szónokai közül többen — nevezetesen
Beksics Gusztáv képviselő úr is, arra az álláspontra
helyezkedtek és annak siettek kifejezést adni, hogy ők
Magyarország önálló törvényalkotási szuverén jogát el-
disputálni senkitől nem engedik: akkor van reményünk
nekünk, a kik a közjogi ellenzéken ülünk, hogy önök
között is fogunk nyerni segítséget arra, hogy e meg-
győződés Magyarországon tért hódítson és hogy végre
a kiegyezést eltörölhetjük törvénykönyvünkől, mint
állami önállóságunk és törvényhozásunk szuverénitása-
nak egyik akadályát. Én ezért a magam részéről nem
fogadom el a többség felirati javaslatát, hanem csat-
lakozom Ugron Gábor képviselőtársam javaslatához. *(Élénk
tetszés a szélső baloldalon.)*

A vallás- és közoktatásügyi költségvetés.

(Egyházi és tanügyi politika.)

— *A képviselőház 1892. május 21., 28. és 31-diki ülésén.* —

NAPLÓ: 1892--1897. III., 282., 393., 491. l.

T. ház! Azok a tünetek, a melyek az utóbbi napokban a nemzet nagy halottjának ravatalánál a nemzeti kegyeletet oly bántóan zavarták meg, mindannyiszor felmerülnek, valahányszor a 48-iki események emlékei fölött a nemzet lelkesedni akar. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Ezek a tünetek bennem azt a meggyőződést érlelték meg, hogy itt oly bajjal van dolgunk, mely nemzetünk életét sorvasztja. *(Igaz! Úgy van a szélső baloldalon.)* és minthogy ezen baj mai előadásom tárgyával is szorosan összefügg, a t. ház engedelmével bátor leszek ezt előzetesen röviden megjelölni. *(Halljuk! Halljuk!)*

Ha egy nemzetet törvényhozásából, azt a törvényhozást pedig az általa alkotott törvények mennyiségéből kellene megítélni, úgy a mi törvényhozásunk a világ valamennyi parlamentjével szemben utólérhetlen magas fokon állana. Annyira termékenyek vagyunk e tekintetben, t. ház, hogy magának a jelenlegi kormánynak — pedig annak legbuzgóbb barátja sem állíthatja, hogy valami lázas tevékenységet fejtene ki — rövid két évi működése alatt nem kevesebb, mint százötven törvényt alkotott a törvényhozás.

Mindennek daczára igen sokan voltak a multban s még többen vannak ma, a kik a törvényhozás ezen lázas működésében betegség szimptomáját ismerik fel és úgy találják, hogy a törvények töméntelen sokaságában hiány-

zik az alkotóerő, az eszme, mely jövőendő alkotásoknak alapját képezhetné. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.)*

Hogy e vádnak alapja van, onnan következtetem, hogy senkinek eszébe sem jutott azt megczáfolni, sőt azt tapasztaltuk, hogy e vád igazságát mintegy hallgatag kompromisszum útján kölcsönösen valónak fogadtuk el, legfőlebb azért emésztjük egymást körülbelül négy hónap óta, hogy ezen kétségtelen baj okait a legszeretettelméltóbb módon egymásra hárítsuk. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.)*

Mi természetesen a t. szabadelvű pártnak és kormánynak veleszületett gyöngeségében keressük a meddőség okát; *(Mozgás jobb felől. Igaz! Úgy van! a szélsőbalon)* önök viszont azon igyekeznek, hogy a felelősséget ránk hárítsák. Önök azt hiszik, hogy habár önök képviselik a nagy alkotások és eszmék termékeny talaját, az ellenzék magatartása, mint a számum, perzseli el és kiégeti az agyakból az eszméket, mielőtt azok megszülethettek volna.

Főlöszleges vita, t. ház, mert meggyőződéseim szerint a baj okait nem magunkban, hanem máshol kell keresnünk s én azokat azon politikai szituációban vélem megtalálhatni, a melybe minket a kiegyezés belekényszerített. *(Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.)*

Madarász József: Minden baj kútfeje! *(Élénk derűtség.)*

Önök a nemzet előtt szeretik ezt az államjogi rendezkedést úgy tüntetni fel, mint a politikai bölcsesség legremekebb mesterművét. Én e fölött vitatkozni nem akarok, sőt hajlandó vagyok koncedálni azt is, hogy a kiegyezés az akkori politikai helyzet szükségszerű folyamánya volt. De lehetetlen tagadni azt, hogy az nekünk oly államjogi szervezetet adott, melynek keretén belül a nemzeti törekvések végső követelményei megoldhatatlanok.

Én tudok képzelni kényszerhelyzetet, — és azt hiszem, az 1867-iki is az volt — a midőn egy nemzet ily állami-jogi szervezettel is kénytelen beérni; de lehetetlennek tartom azt, hogy ily szervezetet egy élni képes és élni tudó nemzet állandó szervezetül ismerjen el a maga számára. (*Igaz! Úgy van! Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*)

Azt is megengedem, hogy mindaddig, míg a nemzeti fejlődés e kereteken belül elég tág tért talál és megizmosodhatik, hogy mindaddig e közjogi szervezet fentartását politikai czélul lehet kitűzni, de azon túl erőszakolni természetellenes és nemzetellenes bűnnek tartom. (*Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.*) Mindazáltal kormányaink azt hiszik és azt hiték, hogy e közjogi szervezetet a nemzet számára örökidőkön át mindenkoron s úgy a mint van, fentartani kell s minden törekvésük oda irányúl, hogy ezen intézményt, a mint parlamentünk egyik kiváló államférfia magát kifejezni szokta, még az elhomályosítástól is megóvják.

A saját jövője felett kellene kétségbeesni e nemzetnek, ha egy ily törekvésnek sikerre lehetne kilátása. (*Helyeslés és tetszés a szélső baloldalon.*) Ettől azonban félni okunk nincs, mert változhatatlan és örök törvény az, hogy soha semmi sem állandó és örök; a kiegyezést sem fogja soha semmiféle államférfiúi bölesesség nem az elhomályosítástól, hanem a megváltoztatástól sem örökidőkön át megóvni.

De már maga a törekvés e képtelen célra teljesen abszorbeálja a politikai életet. (*Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.*) A kiegyezés a nemzeti törekvések végső követelményeinek megvalósulása elé korlátokat szabván, annak, a ki azt még az elhomályosítástól is meg akarja óvni, minden eszközt szorgalmasan arra kell felhasználnia, hogy a nemzeti törekvéseket és vágyakat visszaszorítsa s annak

be kell érnie azzal a kétes dicsőséggel, hogy éppen a nemzeti törekvéseket és vágyakat nem irányíthatja magasan álló célok felé, hanem kénytelen azokat állandóan az adott közjogi helyzettel kibékíteni. És e kibékítés és ez állandó megalkuvás a közjogi helyzettel az erős nemzeti érzés elevenségét és bátorságát nálunk deprimálja, a nemzeti szellem expanzív erejét az egyéni érdekek szűk korlátai közé szorítva. (*Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon*) Ily módon mesterségesen tömök be mindazon forrásokat, a honnan a nemzet nagy alkotásokra eszméket és ez eszmék létesítésére lelkesedést és kitartást meríthetne. Ennélfogva ki volt zárva az is, hogy egy tisztán nem magyar nemzeti politikát üzzünk s így természetes, hogy politikai életünk meddő maradt és ebben önző egyéni érdekek silány küzdelme burjánzik. (*Úgy van! Úgy van! a szélsőbalon.*)

Ily körülmények között, t. ház, lehet-e azon csodálkozni, hogy a nemzeti szellem és érzés nálunk az önérzet magaslatáig sem emelkedhetik soha; lehet-e csodálkozni azon, hogy akkor is, midőn kizárólag és tisztán magyar kérdésről, magyar érdekről, vagy magyar kegyelet emlékekről van szó, e kegyelet zavartalanul nem nyilvánulhat? (*Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.*) Ennek tudom be azt is és nem tehetek róla, hogy én e miatt sem a kormány által kiépíteni ígért nemzeti állam terveit, sem a t. nemzeti párt programjában a nemzeti politikát felismerni képes nem vagyok, mert a kiegyezés által alkotott államjogi keret állandó, sérthetetlen fentartásának tanáival úgy a nemzeti állam, mint a nemzeti politika egyszerűen összeférhetetlen. (*Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.*)

Van azonban egy tér, a melyre a nemzeti államot

biztosan alapozni s melyen nemzeti politikát űzni sikerrel lehet és a melyen közös erővel előkészíthetjük állami függetlenségünket is. E tér a közoktatásügy tere. (*Élénk helyeslés.*) Noha, t. ház, a közoktatás az 1867. évi intézményekkel szoros összefüggésben nincs, tehát e téren semmi korlát nem feszélyezett: elhanyagoltuk közoktatási rendszerünket nemzeti alapra fektetni. Mintha e kérdésben is kormányaink az uralkodó politikai irányzatnak hódoltak volna s mintha a kiegyezés szellemét féltették volna az iskolától is: nem merték azt nemzeti szellemben reformálni (*Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.*) Nem ismerték fel azt, hogy a nemzeti feladatok megoldásában az iskola és abban egy nemzeti szellemtől áthatott közoktatás mily döntő fontosságú tényező s beérték azzal, hogy a kultúra forrásait hozzánk közelebb hozzák és a tudományos kiképzést a legfelsőbb fokon is biztosítsák és szinte következetesen elhanyagolták a nemzeti szellem fejlesztését és az elemi oktatást. (*Igaz! Úgy van! a baloldalon.*)

A mi a nemzeti szellemet illeti, elismerem, t. képviselőház, hogy azt a közép és felső oktatásban teljesen nem nélkülözzük, de ez sem a rendszer érdeme, hanem azon lelkes tanférfiaké, kik iskoláinkban még a nemzet dicső emlékeiért lelkesednek. (*Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.*) A németek tettere kész ifjú császára, t. képviselőház, miért ítélte el a német közoktatási rendszert oly kérlelhetetlenül ezelőtt, gondolom, két évvel? Azért, mert szerinte a német iskolai rendszer a nemzeti szellemet az ifjúságban kellőképen nem ápolja. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*) Ugyan — kérdem — vajjon a mi iskolai rendszerünk e tekintetben megfelel-e azon mértéknek, a melyet a németek császára kevesel és vajjon nekünk

van-e több szükségünk arra, hogy a nemzeti szellem erőteljesen kifejlesztessék, vagy az egységes nagy német nemzetnek, (*Igaz! Úgy van! a szélsőbalon*) a melyet egyebekben kívül még nemzeti nagyság és dicsőség önérzete is lelkesíthet? S ha a nemzeti szellem a közép- és felső oktatásban már nem kielégítő módon ápoltatik, ugyan mit szóljunk az elemi oktatáshoz, a hol a nemzeti szellem teljesen el van hanyagolva, a mint hogy népoktatásunk a maga egészében az államnak állandóan mostoha gyermeke volt. (*Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.*) Örömmel konstatálhatom, hogy csak volt, mert a mióta az igen t. miniszter úr vette át e tárcza ügyeinek vezetését, azóta a közoktatás minden terén egy óhajtvá várt és tényleg örvendetes fordulat állott be, a mit én annak tulajdonítok, hogy mielőtt a t. miniszter úr a tárcza vezetésére vállalkozott volna, távol a mi kicsinyes politikai küzdelmeinktől, az igazi államférfiú éleslátásával figyelve meg közállapotainkat, felismerte, fel kellett ismernie, hogy nekünk magyaroknak mily nagy szükségünk van arra, hogy az iskolában a nemzeti állam vezérelvei jussanak kifejezésre, tapasztalnia kellett, hogy a mi iskolai rendszerünk az egyéves önkéntességi kedvezmény elnyeréséről, a különböző kenyérkereseti pályákról bőven gondoskodott, de az ezzel konkurrens feladatát, a nemzeti nevelést miként hanyagolta el. S meg vagyok győződve, hogy az így nyert impressziók eleven hatása alatt a t. miniszter úr azzal az elhatározással állott közoktatásunk élére, hogy azt reformálni fogja s tényleg reformálta is, és e téren igen nagy sikerekre hivatkozhatnak, a melyeket mi azon őszinte örömmel üdvözlünk, a melyet a siker egyáltalán mindig megérdemel, abban a reményben, hogy a reformok terén megállapodni nem fog. Másfelől konsta-

tálnunk kell azt is, hogy ha ezen reformokat a t. miniszter úr végre akarja hajtani, akkor a törvényhozás sem maradhat áldozatkészségben mögötte s rendelkezésére kell, hogy bocsássa mindazon eszközöket, melyekkel e feladatoknak méltóan megfelelni lehet. (*Úgy van! Úgy van! a szélsőbalon.*) De egy pillantás költségvetésünkre, szomorúan győz meg azon szűkkeblűségről, melylyel közoktatási érdekeink, de főleg népnevelésünk a törvényhozás részéről találkozik. (*Úgy van! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.*) És habár a közoktatásügyi miniszter úr erélye tárczája költségvetésében is megtörte a stagnácziót és némi mérsékelt emelést tudott kieszközölni, mindennek daczára a költségvetésben nyújtott eszközök csekély volta a feltorlódtott igények nagysága mellett elenyészőleg csekély. (*Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.*)

A közoktatás állapotáról szóló jelentésből meggyőződhetünk arról, hogy nálunk még nincs annyi iskoláról gondoskodva, mint a mennyit az oktatandók száma megkíván; (*Úgy van! Úgy van! a bal- és szélsőbalon.*) százezrekre megy azon gyermekek száma, kik azért nem járhatnak iskolába, mert nincs iskola. (*Úgy van! Úgy van! a bal- és szélsőbalon.*) És abból a jelentésből meggyőződhetünk arról is, t. ház, hogy hazánkban még mindig felülhaladja az ezeret azon községek száma, a melyekben a magyar elem a lakosságnak 10, legfeljebb 20 százalékát képezi s a melyet az elnemzetiesedéstől csak azért nem tudunk megmenteni, mert a magyar állam nem képes iskoláival segélyére jönni. (*Úgy van! Úgy van! Igaz! a bal- és szélsőbalon.*) Nem szégyenletes dolog-e, t. ház, hogy ily körülmények közt népnevelési célokra még mindig csak 1,590.000 forint, tehát alig több, mint másfél millió van felvéve költségvetésünkbe, a mely összeg csekélyisége

nemcsak az igények nagyságával szemben, de nevetségig csekély volta élénken akkor tűnik ki, ha állami költségvetésünket összehasonlítjuk, nem a modern államok költségvetésével, hanem Budapest fővárosával. (*Halljuk!* *Halljuk!*)

Budapest főváros törvényhatósága, t. képviselőház, ugyanezen a czímen a folyó évi költségvetésben 1,421.820 forintot irányzott elő, vagyis a főváros félmillió lakosságának népnevelési céljaira közel másfél milliót, tehát ugyanannyit ad, mint az állam Magyarország 16 milliónyi lakosságának hasonló céljaira. (*Úgy van! Úgy van! bal felől.*)

Fenyvessy Ferencz: Ott vannak a felekezeti iskolák is!

Meg kell azonban még a főváros előnyére azt is jegyeznem, hogy a főváros ezen összegén kívül az ismétlőiskolákra és a különböző iskolai egyletek révén és a közművelődési egyletek segélyezése által évenként még tetemes összegeket fordít ezenfelül a népoktatás céljaira, és hogy az összehasonlítás teljes legyen, felémliendőnek tartom azt is, hogy míg az országban az elemi oktatásban a magánsegítség, vagyis a magánúton történő elemi oktatás majdnem teljesen ismeretlen, addig a fővárosban az elemi oktatás jelentékeny részben magánúton, a háznál történik. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*) Hivatkozhatnék valaki arra — és Fenyvessy Ferencz t. barátom meg is cselekedte — hogy hiszen az államnak, miután az elemi oktatás a felekezetek autonóm jogköréhez tartozik és azok el is látják, csupán ott és annyiban kötelessége a népoktatásról gondoskodnia, a hol és a mennyiben a felekezeti oktatás mellett pótlólag kell fellépnie. Ez igaz, t. képviselőház, sietek azonban a magam részéről kijelenteni, hogy a felekezeti oktatás

épen ezen jellegénél fogva nem az én ideálom, épen azért, mert ott első sorban nem az állami és nemzeti érdek, hanem a felekezeti érdek a fő. Hát ha még azon felekezeti oktatást vesszük tekintetbe, a hol a felekezeti-ségen kívül a nemzetiség is válaszfalat képez, magyar állameszme és nemzeti érdekek között. *(Igaz! Úgy van! a bal és szélsőbalon.)*

Ezek a szempontok voltak azok, t. ház, a melyek engem a közigazgatási javaslat tárgyalása alkalmával arra birtak, hogy azon véleményemnek adjak kifejezést, miszerint nálunk az oktatás az egész vonalon államosítandó. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Ma is ugyanezen az állásponton vagyok. Utalni kívánok még e tekintetben arra, hogy a felekezetek az állami segély igénybevétele mellett sem rendelkeznek kellő anyagi erővel, hogy iskoláikat a kultúra mai igényeihez mértén kellően berendezni képesek volnának és ily módon saját erejüket és az állami segélyt ok nélkül pazarolják el, mert a közoktatás általános érdekét sem képesek kellőkép kielégíteni. *(Élénk helyeslés a bal- és szélsőbalon.)*

Az elfogult felekezetiség, a mely saját egyházán túl az állam érdekeit meglátni sem képes, azt válaszolhatná erre, hogy tehát tessék emelni az állami segélyt. Én azonban azt mondom: államosítsuk a közoktatást. Bátor leszek e véleményemet indokolni. *(Halljuk! Halljuk!)* Ha el is fogadom azon felfogás jogosultságát, hogy miután a felekezetek saját iskoláikban állami feladatokat is oldanak meg és ezért illő és méltányos, hogy az állam őket megfelelő segélyezésben részesítse, de ennek oly abszolút igazságát, a melyet nekünk feltétlenül alkalmaznunk szabad volna, el nem fogadom.

Nálunk és mindenütt a világon az iskolának kettős

feladata van. Az egyik; megteremteni a kultura egységét és módot nyújtani arra, hogy az állam minden egyes tagja abból annyit meríthessen, a mennyire szüksége van. A másik, hogy e kultura nemzeti szellemtől legyen áthatva (*Élénk helyeslés bal felől.*) és hogy azt nevelje az állam polgáraiban.

A felekezeti iskola az iskola eme kettős feladatának megfelelni képtelen, mert ha megengedhetnők is azt, hogy valamennyi felekezetet ugyanazon hazafiság lelkesíti: a kultura egységét a felekezeti szellem és felfogás különbözősége már állandóan zavarja.

De ez a kisebb baj. Nagyobb baj az, hogy vannak felekezetek, a melyeket nemcsak nemzetiségük és nyelvük választ el tőlünk, hanem a melyek egy idegen kultura emlőin oly vágyakat és törekvéseket ápolnak, a melyek az államot alkotó nemzet érdekeivel homlokegyenest ellenkeznek. (*Élénk helyeslés a bal- és szélsőbalon.*) Azon a czímen, hogy a felekezeti iskolák állami feladatot teljesítenek iskoláikkal, ezeket a felekezeteket segíyezni egyenesen botorság. (*Felkiáltások a szélső baloldalon: Bűn! Élénk helyeslés.*) Mert hiszen miről kell meggyőződünk, t. ház? A magyar állameszmének nem az írni és olvasni nem tudó nagy tömegek a legkonokabb ellenségei, hanem azok, a kik ily felekezeti iskolákban nyerték műveltségüket. (*Helyeslés a szélsőbalon.*) Ebből azonban nem az következik, hogy a művelődésnek kell útját vágni, hanem csupán csak az, hogy miután e felekezetek képtelenek a közoktatás céljait kellőképen ellátni, az állam vegye kezébe a közoktatást, állítson mindenütt iskolát, hogy az állampolgárok mindegyike egyaránt részesüljön az oktatás jótéteményeiben. (*Helyeslés a szélső bal felől.*) Mi tiszteletben akarjuk tartani a fele-

kezetek jogait, de közoktatási érdekeinket s ebbeli kötelezettségünket az állam és nemzet iránt a felekezetek tehetetlenségének továbbra is kiszolgáltatni, legalább a magam részéről, hajlandó nem vagyok. (*Tetszés a szélső baloldalon.*)

Tehát nekünk nemcsak az a kötelességünk, hogy az állampolgárok számára a kultura forrásait megnyissuk, nekünk az állampolgárokat a kultura közösségében egyesítenünk is kell. Ezt pedig úgy vélem leginkább elérhetőnek, ha a közoktatás az egész vonalon államosíttatik, az oktatás súlyát egyenesen az elemi oktatásra fektetvén, (*Élénk helyeslés a szélső balfelől*) mert az ismeretek és a képzés ugyanazonossága mellett csak az elemi iskolában lehet a nevelés irányát s erkölcsi tartalmát egységesen megszabni és mivel már eddigi törvényeinknél fogva is részesülnie kell az állam minden tagjának az elemi oktatásban, itt adhatjuk meg az állam minden egyes tagjának a nemzeti kultura egységes alapját. (*Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon.*) Az az iskola, a mely értelmi anyagát és erkölcsi tartalmát a nemzeti közműveltségtől fogja venni, nemcsak fejlesztője lesz a legnagyobb tudománynak és erkölcsnek az által, hogy mindkettőnek vívmányait a legszélesebb rétegekben árasztja szét, hanem megteremtője lesz a nemzeti egység érzetének is. (*Tetszés a szélsőbalon.*)

Ezzel kapcsolatosan még csupán egy körülményre vagyok bátor kiterjeszkedni s ez a középiskolák mai elhelyezésének kérdése. (*Halljuk! Halljuk!*)

Tudjuk, t. ház, hogy nálunk a középiskolákat annak idején a felekezetek állították fel, nem az ország közoktatási igényeihez mérten és előre megfontolt terv szerint, hanem ott és a miként azt a felekezet érdeke megkívánta.

Ha valamely felekezet valahol középiskolát állított fel, a másik, nehogy tért veszítsen, megfeszítve minden erejét, sietett ugyanott, vagy a közel szomszédságban egy másikat alapítani. Így történt azután, hogy kis városokban, a hol egyetlenegy középiskola is úntig elég volna, kettő, sőt az erdélyi részekben néhol három középiskola is létesült. Ha nem felekezeti érdekből, hanem az állam érdekéből állítanák fel a középiskolákat, akkor az egy helyre halmozott középiskolák helyett egy jó és erőset lehetne fentartani s ilyen középiskolát az országban olyan számban lehetne elhelyezni, a mint azt az ország közoktatási érdekei s az előre megfontolt bölcs közoktatási politika érdekei parancsolják. *(Élénk helyeslés a szélső baloldalon.)*

T. ház! Ezekben iparkodtam kimutatni, hogy mily fontos állami és nemzeti érdek nálunk az iskolaügy államosítása. Sietek azonban elismerni, hogy ennek nálunk a felekezetek autonómiájában egy nagy akadály van, de hozzáteszem mindjárt azt is, hogy én ezt az akadályt komolynak még sem fogadhatom el. Miért? *(Halljuk! Halljuk!)* Ha az állam számára a vármegyék évezredes autonómiájának legnagyobb részét szabad és lehet lefoglalni, nem látom át, hogy a felekezetek fiatalabb autonómiáját miért ne lehetne igénybe venni a nemzeti állam számára is. *(Élénk tetszés a szélsőbalon.)*

Az pedig még nem eldöntött kérdés, t. ház, hogy vajjon a modern állam feladatának az állami vagy az autonomikus közigazgatás mellett fog-e jobban megfelelni; de nem lehet vitás kérdés közöttünk az, hogy a felekezeti oktatás akadály a kulturai egységnek és így akadály a állami konszolidácziónak is. *(Úgy van! a szélsőbalon.)* Az oktatás államosításával tehát késnünk nem szabad; mert

hiszen az állam az oktatás államosításával tulajdonképen csak azt veszi birtokába, a mi neki jogosult tulajdona. A felekezeti oktatásnak volt létjogosultsága akkor, midőn az államot felekezetek és osztályok alkották s midőn az állam maga is egy államvallásnak volt a képviselője. Ekkor az iskolának csupán csak buzgó híveket kellett nevelnie, a mely feladatát az államvallást elismerő állam más vallásúakkal szemben a dolog természeténél fogva nem oldhatta meg és így igen helyesen azt a felekezetekre kellett átruháznia. Ma azonban a helyzet lényegesen más. Ma az államot nemcsak osztályok és felekezetek, hanem a nemzet egésze alkotják. Ma az iskolának nem csupán a buzgó vallásosságot kell ápolnia, hanem állampolgárokat is kell nevelnie. A nevelésnek ezt a részét az állam többé nem bízhatja azokra a felekezetekre, a melyek közül némelyeknek iskolái épen ezen polgári kötelemek elleni izgatást táplálják. (*Élénk helyeslés. Úgy van!*) Ellenben a felekezetek érdekeit az állami iskola egyáltalában nem sértheti. Mert az állami iskola szintén nem akarhat lemondani a valláserkölcsi nevelésről, mely felekezeti érdek és csak az egyedül jogosult felekezeti érdek. Sőt az állami iskola készséggel nyitná meg a valláserkölcsi nevelés szempontjából a felekezetek előtt iskoláit és ott ezen nevelésben a felekezeteket hathatósan is támogatná.

Vannak, a kik kételkednek ezen állításom valóságában. Egy példával kívánom ezeket az urakat megnyugtatni.

Nézzük hazánkban a zsidóságot. A zsidók felekezeti szempontból iskolákat állítani nem tartják szükségesnek; elárasztják valamennyi más felekezet iskoláit. És ugyan kérdem önöket: meri-e valaki azt állítani, hogy ez a zsidó

vallásos szellemnek ártott volna, vagy azt gyöngítette volna? Meri-e azt állítani, hogy a zsidóság vallásos nevelése elhanyagolva volna? Ellenkezőleg azt hiszem, mindnyájan egyetértünk abban, hogy éppen a zsidóságnál van a felekezeti jelleg és vallásos nevelés legerősebben kifejlődve.

Egyébiránt nálunk a közoktatás államosítása tényleg már kezdetét is vette. Vagy minek nevezzük azt a tényt, hogy a katolikus középiskolákat és az egyetemét a kormány tartja a kezében és azokkal a katolikusok teljes kizárásával korlátlanul rendelkezik? A vád ebben nem az, hogy a kormány a kath. közép- és felső iskolákat lefoglalta. Mert hiszen álláspontomnak, melyet a közoktatás kérdésében régen elfoglaltam és ezúttal részletesen kifejtettem, mely a modern állam eszméinek leginkább megfelel és megfelel az 1848 : XX. t.-cz. szellemének is, mely a nemzeti állam eszményét is közelebb hozza, ez felel meg leginkább; hanem a vád benne csupán az, hogy az állam miért nem bánik el az elemi oktatás tekintetében és valamennyi felekezettel hasonlóképen. Talán azért nem, mert a többi felekezeteknek van autonómiájuk, nekünk meg nincsen.

T. ház! Ha a felekezeti autonómia az állam és a nemzet érdekei érvényesítésének bebizonyított akadályát képezi, akkor a nemzet a felekezetek hazafiságától méltán elvárhatja azt, hogy autonómiájuk azon részét, a melyre az államnak szüksége van, bocsássák az állam rendelkezésére, az államot abba a helyzetbe hozzák, hogy ne legyen kénytelen némely felekezetek kebelében az állam- és nemzetellenes üzemeket tehetetlenül nézni. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* De, t. ház, fentartani minden felekezeti autonómiát ebben az országban és azokat al-

alkotmányjogi biztosítékokkal körülvenni, hogy a felekezetek egyházi és iskolaügyének intézési szabadsága sértetlenül megmaradjon és biztosíttassék, de ugyanakkor, a mikor a többi felekezeteknek mindez megadatik: az ország legnagyobb felekezetét, a felekezetek leghazafiasabbikát mesterségesen elzárni az autonomikus szabadságtól: ez az eljárás a katolikus állampolgárokkal szemben sem nem alkotmányos, sem nem liberális, de nem is hazafias. *(Zaj és mozgás. Halljuk! Halljuk!)*

Nem mint katolikus, hanem mint az alkotmányosság és a valódi szabadelvűségnek őszinte híve, követelem saját egyházam számára az autonómiát; *(Helyeslések)* követelem és velem együtt követelik még igen sokan, annak daczára, hogy a hasonló törekvéseket nálunk az ultramontánizmus és klerikálizmus üres szólamaival szokták gyanúsítani, azon reményben, hogy megfélemlítenek. *(Helyeslések.)*

A mily sajátzerű az ily gyanúsítás, — és egyszer vele szembe kell állanunk — épen olyan sajátos és jellemző is. Tudjuk, hogy minduntalan és minden oldalról a katolikus autonomikus törekvés ezzel a gyanúsítással találkozik, tehát le kell számolni vele. Hát nem emlékeznek önök arra, hogy midőn a protestáns egyház szabadságáért folytak a küzdelmek, akkor e küzdelemben becsülettel és kitartással vettek részt a katolikusok. *(Igaz! Úgy van! több oldalról)* Pedig a protestáns szabadság első sorban felekezeti érdek volt, de a magyar katolikus szabadelvűség nem vonakodott abban az alkotmányos szabadság nagy érdekeit is felismerni és nem vonakodott azon államhatalom ellen, a mely saját vallását államvallásnak ismerte el, a protestáns vallásért sikra szállani. *(Helyeslések.)* Vajjon a katolikusok

nélkül vagy ellenére sikerülhetett volna-e a protestáns szabadságot megvédeni? (*Helyeslések és mozgás.*) És midőn mi ugyanazon szabadsághoz akarunk eljutni, melyet a protestánsok azóta állandóan élveznek; midőn mi csak egy törvényben gyökerező jogot akarunk életre keltetni, a mely a protestánsokéval ugyanazonos: akkor a protestánsok ellenzik ezt, mert klerikálizmus és ultramontánizmusnak nevezik. (*Felkiáltások: Ki mondja!? Mi akarjuk az autonómiát! Zaj.*) Ha lehetetlen a katolikus autonómia, mondják meg nyíltan és őszintén, hogy miért? Győzzenek meg minket arról, hogy a katolikus autonómia lehetetlen, mi meg tudnánk nyugodni, mert az az egyház, mely Magyarország alapjait vetette meg és egy ezredéven át jó és balsorsban tántoríthatatlan támasza volt, a jövőben sem fogja magát megtagadni. De haszontalan ürtügyekkel, üres kifogásokkal ne térjenek ki a kérdés elől. Mert ha konszolidált államot akarunk; ha le akarjuk rázni a nemzeti fejlődést bénító békókat: az egyházpolitikai kérdéseket és így ezt is meg kell oldani. Mert nem szabad az államot minduntalan felekezeti villongásoknak kiszolgáltatni, emancipálni kell végre a vallási kérdések izgalmaintól, hogy nyugodtan rendezhesse be magát, a szerint, a mint legjobban megközelítheti céljait. Támogatom a megoldás minden alkalmas módját; elfogadom a vallásszabadságot is azon reményben, hogy a katolikusok a törvénybe iktatandó ezen szabadsággal nem fognak úgy járni, mint a felekezeti jogegyenlőséggel. (*Egy hang jobbról: Nem értem!*) Nem érti? Megmagyarázom a gyöngébbek kedvéért. (*Derűtség jobb felől.*) A felekezeti jogegyenlőség törvénybe van iktatva. Ha mi katolikusok elfogadjuk a vallásszabadságot, csak úgy fogadjuk el, ha az is törvénybe lesz iktatva és abból ismét nem fognak bennünket

kizárni, mint a hogy kizártak a felekezeti jogegyenlőségből. Ismétellem, elfogadom a vallásszabadságot is, de a több szabadság reményében a katolikusok nem mondhatnak le a kevesebb szabadsághoz való jogukról és addig is, míg nálunk a vallásszabadság lehetséges lesz: ragaszkodunk a felekezeti jogegyenlőség törvényének végrehajtásához, mely számunkra is autonómikus szabadságot biztosít. Hallom a kérdést: ki akadályozza? A katolikus autonómikus törekvés minduntalan felmerült e házban és minduntalan visszautasítással találkozott; indítványok tétettek, de nem fogadtattak el. Tény az, hogy a katolikus autonómia létesítése nem sikerült. Kik miatt, azzal én névleg beszámolni nem akarok. Mi katolikusok tudjuk, hogy a valódi és komoly liberálizmus, mely a vallási téren is a szabadság felé halad, ez útjában nálunk némely függő kérdéseket, a minők a katolikus autonómia, a zsidókérdés kell, hogy a szabadelvűség követelményéhez képest megoldjon. Mi a szabadelvűség útját követjük és ez úton az első lépést, a zsidóság recepczióját is támogatjuk. Mert mi azon törekvést, mely a jogegyenlőséget a zsidóságra is ki akarja terjeszteni, ép olyan jogosnak, épen olyan liberálisnak tartjuk, mint ama törekvést, mely a jogegyenlőség alapján a katolikusokat is saját jogaikhoz akarja juttatni. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*) Tudjuk azt is, leszámoltunk azzal, hogy mi nálunk ma nem az igazi liberálizmus viszi a szót, hanem azon bizonyos frazeologusok, kiknek ajkán minden komoly elv a célzatos megtévesztés üres szólamává törpül és a kik most azt akarják elhitetni itt a házban és a házonkívül, hogy a katolikus autonómia lehetetlen. A hatalomnak ezek a mindig szolgálatra kész urai nem veszik észre, hogy a katolikus autonómia létesítése és az ezzel össze-

függő minden más kérdés annyira benső belügye a katolikusoknak, a mihez az egyházon kívül állók közül senki hozzá sem szólhat és a mennyiben az államnak köze van e kérdéshez, azt az állam megoldotta akkor, midőn a jogegyenlőségről szóló törvényt megalkotta. Most az államnak e kérdéshez csak annyi köze volna, hogy ezt a törvényt végrehajtsa. És miként hajtja végre, midőn a katolikus iskola ügyeinek intézését, vagyonának kezelését, főpapjainak kinevezését a kormány tartja kezében és egy felekezet ezen legfontosabb, legintertőbb ügyeit kiszolgáltatja a parlamenti felelősség révén illetéktelen befolyásoknak (*Igaz! Úgy van! több oldalról*) és onnan minket teljesen kizár: akkor a t. kormány azt találja, hogy a felekezeti jogegyenlőség törvénye velünk szemben végre van hajtva; ellenben az 1868. évi LIII. t.-cz. 12. §-át, a melyet a törvényhozás a nullitási szanekción kívül más szanekció alá nem helyezett, de a melyet a protestánsok a gyakorlatban magukra nézve kevésnek tartottak, rendeleti úton büntetőjogi szanekció alá helyezett, hogy így annak erőteljesebb végrehajtását biztosítsa. Egyike voltam azoknak, kik az elkeresztelési rendelet ellen itt a házban állást foglaltak. Megtámadtam akkor azt a rendeletet azért, mert alkotmányellenesnek tartottam. (*Igaz! Úgy van! a szélsőbalon*) hogy a kormány rendeleti úton vallási ügyekben kihágást statuálhasson; megtámadtam azért, mert az 1868. évi LIII. t.-cz. 12. §-a, habár a szülők természetes jogát gyermekei vallásának meghatározását illetőleg korlátozta ugyan, de egyenesen kizárta annak lehetőségét, hogy eme megszorítás büntetőjogi kényszer útján is érvényesíthető legyen és végül megtámadtam a rendeletet azért, mert a katolikus felekezet papjaitól oly aktiv cselekvőséget akart kikényszeri-

teni, a mely a vallás dogmatikus tételeibe ütközött és a minélfogva ezt a rendeletet, mint a lelkiismereti szabadságba ütközöt perhorreszkálni kellett. Akkor az igen t. miniszter úr a házban azt bizonyígtatta, hogy a rendelet dogmába nem ütközik. Tegnapelőtt beismerésben volt s remélem, kellő alkalma is volt meggyőződni arról, hogy a rendelet csakugyan dogmába ütközött, mert illetékes tényezők nyilatkoztak arra nézve, hogy a rendelet dogmatikus akadályokba ütközik és végrehajthatlan. A katolikus egyházban a legilletékesebb tényezőknek, azt hiszem, a főpapokat és az egyház fejét kell elismerni és ezek e kérdésben annak az alpapságnak adtak igazat, a melyet az igen t. kultuszminiszter úr híres beszédében a lelkiismereti szabadságot sértő eme rendelet elleni mozgalma miatt forradalminak nevezett.

Pedig, hogy e rendelet az államot mily veszélyes földre sodorta, azt egyetlen tény által kívánom megvilágítani és ez az, hogy e rendelet révén történt mindennapi meghurczoltatások és büntetések daczára az állam minden hatalma nem volt elégséges arra, hogy bár egyetlen egy esetben is e rendelet iránti engedelmességet kényszeríthette volna. Az elkeresztelési vitában, midőn az igen t. kultuszminiszter úr a kulturharcz lehetőségét vitatta, okoskodását egy definiczióra alapította, azt mondván: a kulturharcz nem egyéb, mint az államhatalom összeütközése az illetékes egyházi hatalommal egyházi téren. A definiczió akkor is, ma is helyes. De az is bizonyos, t. képviselőház, hogy az elkeresztelési rendelet által teremtett helyzetnek minden vonása teljesen kimeríti a kulturharcz eme fogalmát. Az 1868-iki törvényhozás bölcsesége, midőn a 12. §-tól minden ellenkező kísérlet daczára a büntetőjogi szankeziót megtagadta — és a mint

értésültem — nem állok jól érte, relata refero — Csengerinek válaszolta volna Deák Ferencz, hogy ha mi büntetőjogi szankcióval látnók el a törvényt, az mindjárt a kulturharczot jelentené — öntudattal tagadta meg a büntetőjogi szankció, mert már akkor akarta ezt a kulturharczot elkerülni. És a kik ezt az intenczióját a törvényhozásnak erőszakosan félremagyarázták és a rendeletet kiadták, ezt a kulturharczot azok idézték elő. Daczára annak, hogy a kulturharcz előre látható volt, a törvényhozás többsége mégis annak fentartása mellett nyilatkozott. Meglehet, t. képviselőház, hogy optikai csalódás részemről, de a mint visszaemlékezem arra a szavazásra, úgy tetszik nékem, mintha a kormány álláspontja mellett ugyanazok az elemek tömörültek volna, a melyek egykor a nemzet szabadsága ellen intézett Josefini rendeleteket üdvriadallal üdvözölték.

T. ház! Maga a többség, a mely a rendelet fentartása mellett nyilatkozott, sem volt meggyőződve annak alkotmányosságáról. Nem azért tömörültek oly lelkesen mellette, mintha törvényessége iránt tiszta és világos meggyőződésük lett volna, hanem sajátos logika folytán odajutottak, hogy miután a rendelet visszavonása által az állam tekintélye csorbulást szenvedne: tehát meg kell mentenie az állam tekintélyét. Ez azonban, t. ház, az állam tekintélyének egyenes félreismerésén és egy ethikai tévedésen alapul. Mert az állam tekintélye sohasem nyugszik a kormányok és a változó többségek szeszélyes bölcsességén, hanem az abszolút igazságon (*Igaz! Úgy van! bal felől*) és mindaddig, a míg a kormány és a törvényhozás ezen erkölcsi alapon áll, addig működésében vele van az állam tekintélye is, azon túl kompromittálhatják saját tekintélyüket, árthatnak ezzel

a nemzet és az állam érdekeinek, de az állam tekintélyének többé nem árthatnak. (*Igaz ! Úgy van !*) a bal- és szélső baloldalon.)

Van azonban egy eset, t. ház, midőn az állam tekintélye komoly veszélyben forog és ez az eset az, midőn egy jogtalan rendelet útján az állam saját hatalmi körét átlépve, a lelkiismereti szabadságot sérti meg és ez által, a mint a miniszteri definíció mondja, beleütközik az illetékes egyházi hatalomba oly téren, a mely az egyház kizárólagos hatáskörének van fentartva. És ha az ily összeütközés folytán az állampolgárok az állami akaratnak ellenszegülni kénytelenek, a nélkül, hogy az állam minden hatalma ezen ellenszegülést megtörni képes volna: akkor, t. ház, ragaszkodni egy ily rendelethez és azt makacsul fentartani akarni, az igenis kompromittálhatja az állam tekintélyét. (*Helyeslés a szélső baloldalon.*)

A t. közoktatásügyi miniszter úr, ki tegnapelőtti beszédjében ezen vallási kérdésekben a kivezető fonalat akarta megtalálni, ezzel ellenkező meggyőződést és tapasztalatot vont le az 1890. évi február 26-án kiadott rendeletre nézve. Jelesen — és ezt nem vonta soha senki sem kétségbe és készséggel ismeri el mindenki — hogy a rendelet kibocsátásakor az ő jóhiszemősége minden kétségen felül állt úgy is, mint államférfiúé, úgy is, mint férfiúé.

De nem erről van szó, hanem arról, hogy a t. miniszter úr, mielőtt rendeletét kiadta, meggyőződhetett arról, hogy a rendelet minő akadályokba fog ütközni, az ő hibája, hogy ezen akadályokat előre nem látta; később itt a házban állítottuk elébe az alkotmányellenes és dogmába ütköző voltát a rendeletnek, tehát volt alkalma álláspontjának helytelenségéről meggyőződni s nem kellett

volna bevárnia, hogy erről a végrehajthatlanság győzze meg őt. A t. miniszter úr az ő álláspontjának helyességét látja igazolva azzal, hogy ma nem a rendelet ellen, hanem a törvény revíziója érdekében indult meg a mozgalom.

De, t. ház, az a rendelet egyszer a törvényhozás útján teljesen, jog szerint eldöntetett; az állampolgárok az ellen már többé nem lármázhatnak, nem jöhetnek kérvénnyel a törvényhozás elé, mert az elintézett dolog; mi természetesebb tehát, minthogy a törekvés most már arra irányul, hogy azon törvény, melyre a rendelet alapított, változtattassék meg. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Ha tehát ma nem a rendelet visszavonása mellett indult meg az akció, hanem kívánság, hogy a törvény revíziója eszközöltessék: ez nem bizonyítja azt, hogy akkor, a midőn a miniszter úr a rendeletet kibocsátotta, teljesen törvényesen járt el és dogmákat nem sértett volna. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Mikor a t. miniszter úr a kibontakozásra vonatkozólag egyházpolitikai álláspontját kifejtette, a vallási rendszereknek három kategóriáját állította fel előttünk. *(Halljuk! Halljuk!)* Felállította az úgynevezett államvallás rendszerét, felállította a vallástalan állam rendszerét, a mely szerinte a vallásszabadsággal lenne azonos, és végre felállította a vallásos állam rendszerét, mely a mai állapotot jelentené. A nélkül, hogy én a revízió kérdésében ezúttal egyáltalában nyilatkozni óhajtanék, miután tudomásom szerint a hírlapok némelyikében kifejezésre jutott kívánságokon kívül ma még csak Sághy t. képviselőtársam és a miniszter úr volt az, a ki a revízióról beszélt, de más ez iránti óhajnak tudomásom szerint kifejezést nem adott: én tehát a revízió kérdésével foglalkozni fölöslegesnek

tartom; hanem mindazáltal, mert a miniszter úr revízió elleni okoskodásában akarta megjelölni egyházpolitikai álláspontját, ennyiben kénytelen vagyok vele foglalkozni s kijelentem, hogy azon alap, melyre a miniszter úr egyházpolitikai álláspontját fektette, ezen három rendszer terminológiájának egyáltalában nem felel meg; *(Igaz! Úgy van! a szélső balon)* mert vallástalan vagy vallásos államot így megkülönböztetve egyáltalában lehetetlennek tartok; lehetetlennek azért, mert vallástalan államot sem én, sem — azt hiszem — közülünk senki nem akar elismerni; ily államot a vallásszabadság mellett sem tudok képzelni, mert a valläserkölcsi nevelést, mely minden államnak alapköve, száműzni egy államból sem lehet. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon)* Nem akarunk mi vallástalan államot vallásszabadsággal; vallásos államot pedig annyiban akarunk, hogy a teljes vallásszabadság mellett is a vallásosságnak egy bizonyos mértékét mindig szem előtt kell tartanunk. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

De különben a t. miniszter úr a három közül oda jutott, hogy a vallástalan állam nem lévén lehetséges, a mai alapot mint történeti jogi fejlődést kell fentartanunk. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Midőn a miniszter úr a részleges polgári anyakönyvvezetést ajánlja, már azon az úton van, bár csak félrendszabálylyal, mely a teljes vallásszabadsághoz fog vezetni; mert ha a polgári anyakönyvvezetés részben megkiséreltelik, az az egész vonalon nem sokára államosítandó lesz. Ez a mi ideálunk, ez a fejlődés, ezt kell megvalósítanunk. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)* Addig pedig a részleges megoldást nem fogadhatjuk el mi, a kik a teljes egyenlőséget akarjuk.

Egyébiránt történeti fejlemény a mai állapot. De

miért? Azért, mert mikor e felekezeti helyzet és a vallási felekezetek Magyarországon alakultak vagy felmerültek, államvallás volt Magyarországon, a mely vallást az akkori politikai hatalom arra is fel akart használni, hogy a nemzeti szabadságokat annak örve alatt elnyomja. Természetes, hogy maguk a katolikusok is a vallásszabadság védelmében a felekezeti jogegyenlőség alapjára állottak azért, hogy a politikai hatalommal szemben a protestánsokat erősítsék és így jött létre azon vallási szervezet, a mely ma megvan. Ma azonban az állam nem ismer államvallást, ma a felekezetek autonomikus jogokkal bírnak és az ügyeikbe való állami beavatkozástól félteni nem kell; ma az állam szabadon rendelkezik, szabadon határozhatja meg álláspontját valamennyi felekezettel szemben, egy uralkodó vallás érdekében egyik felekezet elnyomására sem törekszik.

Azt mondja a t. kultuszminiszter úr, hogy az 1868: LIII. t.-cz. revízióját azért sem fogadhatná el és nem támogathatná törvényben a szülők természetes jogait, mert külföldi példák nem bizonyítanak e mellett. Szerinte Ausztriában, a hol 22 millió katolikus között 1 millió nem katolikus lakos van, be lehetett hozni a szülők természetes jogát, mert ott elenyésző csekély az a szám, a mely a vegyes házasságból született gyermekekre esik és ez nem indokolja azt, hogy az állam intézkedéseket tegyen. Ugyanezt tapasztaljuk Poroszországban, a mely eminenter protestáns állam s a hol szintén ez a viszony áll fenn megfordítva. S ebből a t. miniszter úr azt következteti, hogy tehát mi nem módosíthatjuk e rendeletet, mert nálunk a vallási felekezetek számaránya egészen más. Megengedem, hogy azon statisztikai adatok, a melyeket a t. miniszter úr elénk terjesztett, megállanak; de

ha egy intézkedés a legkatholikusabb és a legprotestánsabb államban egyforma: ép ott, a hol a felekezetek ekviparálnak, miért nem volna az jó, liberális és kielégítő, ezt megérteni képes nem vagyok.

Hiszen, ha az két ilyen különböző állásponton levő államban jónak bizonyult, az kritériuma annak, hogy nálunk, a hol az ellentét nem ily nagy, annál inkább jónak kell bizonyulnia és be kell válnia.

Egyébiránt ismétlem, hogy én a revízió kérdésével bővebben foglalkozni abszolúte nem akarok és tartózkodom attól is, hogy a parciális anyagkönyvvezetés kérdésébe mélyebben belemenjek, azt kritika alá vonjam. A t. kormányé a felelősség, hogy midőn azt behozza, el fogja-e kerülni azokat a bajokat, melyeket rendeletével előidézett. És akkor majd abban a helyzetben fogunk lenni, hogy e felett objektíve ítélnünk. De szerintem van egy előző lépés s ez az: eltávolítani az útból azt, a mi ezt a helyzetet előidézte s ha gyógyítani akarunk, azzal kell kezdeni, hogy a lázas állapot felismert okát eltávolítsuk. És ennél fogva azt a rendeletet, mely ezt a sok békétlenséget, vitát felidézte közöttünk, feltétlenül vissza kell vonni, vagy ha jobban tetszik, hatályon kívül kell helyezni; mert ismétlem, a felekezetek közötti egyetértésnek és az állam tekintélyének semmi sem árt annyira, mintha egy ilyen végrehajthatatlannak bizonyult rendeletet továbbra is fenn akarnak tartani. S miután az a részleges módosztat, melyet a t. miniszter úr kilátásba helyezett, úgy is magának a rendeletnek tényleges visszavonását jelenti: nem látom át, hogy ezt a lépést miért ne tehetnők meg nyíltan is.

Mindezek után, t. képviselőház, én a magam részéről a közoktatásügyi költségvetést elfogadom a részletes

tárgyalás alapjául s egyúttal a vallási béke s az állam tekintélyének érdekében bátor vagyok egy határozati javaslatot benyújtani, kérve annak elfogadását. (*Helyeslés a szélsőbalon. Halljuk! Halljuk!*)

Elnökök: Fel fog olvastatni a határozati javaslat (*Halljuk! Halljuk!*)

Szederkényi Nándor jegyző (*olvassa*): »Határozati javaslat. Beadja Gyórfy Gyula. Tekintettel arra, hogy az elkeresztelési rendelet törvénytelen; tekintettel arra, hogy az a lelkiismereti szabadságot sérti s az államot az illetékes egyházi hatalommal egyházi téren összeütközésbe hozta s mint ilyen, tényleg végrehajthatatlannak bizonyult be; tekintettel végül arra, hogy a rendelet által előidézett helyzet megjavítása mindaddig nem képzelhető, míg az eredeti állapot vissza nem állítatik: — a mi már csak azért is kívánatos, hogy az egyházpolitikai kérdések megoldása érdekében teendő lépések kellő nyugalommal tárgyalathassanak, eltávolítván azt, a mi a felekezeti békét zavarta — mindezeknél fogva a ház utasítja a kormányt, hogy az elkeresztelési rendeletet hatályon kívül helyezze.«

Személyes megtámadtatás czímén vagyok bátor a t. ház becses figyelmét igen röviden felszólalásom érdekében igénybe venni. (*Halljuk! Halljuk!*)

Fenyvessy Ferencz t. barátom felszólalásában foglalkozván azzal a kérdéssel, hogy az 1868: LIII. t.-czikk 12. §-a ellenmondás nélkül fogadtatván el a főrendiházban, a hol nemcsak a megyés, hanem még a címzetes püspökök is teljes számmal voltak jelen: ebből azt a következtetést akarta levonni, hogy tehát hitelvi akadályba a törvény nem ütközött, mert különben nem járultak volna a törvénynek megalkotásához. Erre bátor voltam közbeszólni és azt mondani, hogy azért nem ellenezték a törvény megalkotását, mert az büntető szankcióival nem volt ellátva és mert kényszereszközök nem lévén

alkalmazhatók, azt, a mi benne sérelmes lett volna, exequálni amúgy sem lehet. Erre Fenyvessy Ferencz t. képviselőtársam és barátom engem megczáfolandó, a következőket mondotta — s hogy hű legyek — a gyorsírói jegyzetekből idézem (*Olvas*): »A mit Györffy Gyula t. képviselőtársam mondott, az a legnagyobb sértés volna a püspöki karra, mert azt hiszem, a püspöki kar ezt a törvényt minden utógondolat nélkül fogadta el és nem azért, mert azt hitte, hogy azt úgy sem fogja megtartani. Ilyet feltételezni, véleményem szerint, inkább frivolizálás, mint érvelés.«

T. ház! Habár igénytelenségemre általában nem szoktam súlyt helyezni, ezt a kifejezést sem apprehendálnám meg t. barátomtól, de miután oly színben tüntetett fel, mintha a püspöki kart sértettem, vagy gyanúsítottam volna, kénytelen vagyok ez ellen tiltakozni, még pedig azért, mert — meggyőződésem szerint — az a püspöki kar, a mely büntető szankció nélkül törvényt, tehát egy lex imperfektát elfogadott, a jóhiszeműség minden megsértése nélkül tűrhette azt annál is inkább, mert saját papjait büntetés alá hajtani úgy sem volt kénytelen. Én ebben az őszinteségnek egyáltalán semmi hiányát sem látom. Ha tehát én ebben a meggyőződésben vagyok: a püspöki kart nem sértettem és ha e meggyőződésemet nyilvánítottam, tőlem a frivolság teljesen távol van annál is inkább, mert én nem vagyok olyan, mint t. barátom, a ki, midőn nagyhangú és — hozzáteszem — érdekes felszólalásokban gyönyörködteti a t. házat, elköveti azt a — véleményem szerint — gyengeséget, hogy a törvényt, melylyel foglalkozik, előbb nem nézi meg alaposan. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*) Én megnéztem az 1868-iki törvényt, foglalkoztam vele és ezért nem is jutok oly

távol következtetésre, mint a t. képviselő úr, ki azt hirdette itt, hogy az 1868-iki törvény megalkotói örök törvénynek ismerték el . . . (*Ellenmondások jobb felől.*)

Fenyvessy Ferencz: Nem ezt mondtam, hanem azt állítottam, hogy az befejezése egy vallási küzdelemnek! (*Úgy van! jobb felől.*)

. . . mert csak a törvények bevezető sorait kellett volna elolvasnia, melyek kijelentik, hogy az csak ideiglenes jellegű törvény. (*Úgy van! a szélsőbalon.*) Ezt nemcsak azért hangsúlyozom, mert ez a felületesség közelebb áll a frivolitáshoz; (*Igaz! Úgy van! a szélsőbalon. Mozgás jobb felől*) hanem, mert ez is egy indok volt arra, hogy a püspöki kar ezt az ideiglenes törvényt, mely a fizikai kényszert a végrehajtásban alkalmazni nem akarta, ideiglenesen elfogadja. (*Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.*)

T. képviselőház! Azon körülménynél fogva, hogy az igen t. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr Irányi Dániel t. képviselőtársam határozati javaslatához hozzájárult: én új helyzetet látok vallásügyi politikánkban felmerülni, a mi engemet arra indít, hogy az általam benyújtott határozati javaslatot visszavonjam. (*Éljenezés a szélső baloldalon.*)

Az állami költségvetés.

(1893-ra.)

— *A képviselőház 1893. márczius 8-diki és 9-diki ülésén.* —

NAPLÓ: 1892–1897., X., 42., 79. l.

T. ház! (*Halljuk! Halljuk!*) Több ízben volt alkalmam itt a házban azon meggyőződésemmek adni kifejezést, hogy én a magyar állam és a nemzet consolidatióját, sőt a nemzet erkölcsi jellemének egészséges fejlődését sem tartom mindaddig lehetségesnek, míg összes közoktatásunkat az egységes magyar kultúra alapján nemzeti alapokra fektetni képesek nem vagyunk. (*Halljuk! Halljuk!*) Hogy ezen felfogásomban mennyi benső igazság rejlik: azt most nem vitatom. Annyit azonban mindenki kénytelen concedálni, hogy a közoktatási ügy az államoknak mindenha elsőrangú feladata volt és hogy különösen Magyarországon nincsen létjogosultsága semmi politikai programnak, mely a közoktatási kérdésnek nemzeti alapon való megoldását nem tűzi ki feladatul. (*Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.*) Hiszen az állami élet bármely terén kezdeményezett reform sikerének maradandó hatása csak úgy lehet, ha azt a nemzeti műveltség által összeforrt és áthatott társadalom támogatja. (*Úgy van! a baloldalon.*) És minthogy nálunk egy ily társadalom hiányzik és mert az állami élet berendezésének ezen egyetlen biztos alapját megteremteni soha senkinek sem jutott eszébe: természetes, hogy mi maradandó alkotásokra még nem hivatkozhatunk; (*Úgy van! a baloldalon*) mert a miről a nemzet azt hitte, hogy alkotás számba megy, annak hatása a mi széttűllött társadalmunkban, mint víz a homokban, nyomtalanul enyészett el. (*Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.*)

Miként is lehetne komolyan maradandó és egészséges alkotásokra gondolni oly államban, melynek ezerféle szét-

tagolt társadalmában hiányzik a nemzeti összetartózándó-
ságnak öntudata és eleven érzése? (*Helyeslés a szélsőbalon.*)
Mikép lehet az oly társadalom közös igényeit kielégíteni,
a melynek közös igénye nincs? Innen van az, hogy
nálunk egyetlen egy igény nyer teljes, hogy ne
mondjam, végtelen kielégítést s ez az igény, a melyet az
állam pénzügyi és hadügyi érdeke támaszt a nemzettel
szemben. (*Helyeslés a szélsőbalon.*) Pedig úgy a pénzügyi
rendezettség, mint a véderő csak akkor mutathat fel a
nemzetre nézve sikereket, ha az állam egyuttal erkölcsileg
összeforrt és megerősödött társadalomra támaszkodhatik.
(*Úgy van! a szélsőbalon.*) Nekünk tehát ily társadalom meg-
alkotására kellene törekednünk és a mi ezt leginkább
képes biztosítani, közoktatásunkat kellene ily értelemben
az összes vonalon reorganizálni. (*Élénk helyeslés a bal- és
szélsőbalon.*) De mit tapasztalunk ezen nagyfontosságú
kérdéssel szemben? A kormányok egymást licitálják túl
fényesebbnél fényesebb programokkal, a melyekben a
nemzet nem hinni rég megtanulta már, de ezen nagyképű
programmok a közoktatásügy életkérdéséről következetesen
és egyaránt hallgatnak. (*Úgy van! a baloldalon.*) Mi ennek
a hallgatásnak az oka? (*Halljuk! Halljuk!*) Én azt hiszem,
hogy államférfiaink kicsinylik a közoktatásügyi kérdéseket,
nem tartják magukhoz méltónak, hogy tanárokkal, tani-
tókkal, abéczés könyvekkel tarkítsák fényes program-
jukat. De bármi legyen is ezen mellőzésnek oka: az
tény, hogy a legfrisebb kormány-programmnak sincs
egyetlen szava a magyar közoktatásügy számára, de annál
több van az egyházpolitikára vonatkozólag, a mely az
igen t. miniszterelnök urnak legsajátabb inventiója. (*Igaz!
Úgy van! a baloldalon.*) Minthogy pedig a kormány pro-
grammja a közoktatásügyi kérdéseket teljesen mellőzi s

magában a költségvetésben sincsenek oly új szempontok, a melyekből e kérdéssel a múlt év óta foglalkozni lehetne, természetes következménye ennek az, a mint látjuk is, hogy a vallás- és közoktatási tárca költségvetése tárgyalásánál senki sem foglalkozik közoktatási, hanem mindenki tisztán az egyházpolitikai kérdésekkel. (*Úgy van! a baloldalon*) És ezt annál inkább kötelességünk tenni ezuttal, mert hiszen a t. miniszerelnök ur saját kijelentése szerint is ez az egyházpolitikai program volt az egyetlen jogcím, hogy a volt kormány feje miniszer-társai által mintegy justificáltassék és örökségét a miniszerelnök ur foglalhassa el. A t. miniszerelnök urnak és kabinetjének tehát összes politikai reputációja, jogosultsága és hivatottsága, hogy e nemzet élére állhasson, annak sorsát vezethesse egyedül és kizárólag, azon egyházpolitikai program értékétől függ, a melyet a t. miniszerelnök ur egész váratlanul és megdöbbenő vakmerőséggel dobott a nemzet közé. (*Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.*)

E ténnyel szemben annyi kötelességérzettel legalább is tartozunk a nemzet iránt, hogy ezt az egyházpolitikai programot nyíltan és őszintén feltárjuk és azt minden oldalról a nemzet előtt kellő világításba helyezzük. (*Élénk helyeslés a bal és szélsőbalon.*)

Mielőtt azonban magára az egyházpolitikai programra áttérnék, kénytelen vagyok a költségvetési általános tárgyalásoknak egyik mozzanatára a t. ház figyelmét felhívni, mert ez egyfelől tárgyammal is szorosan összefügg, de másodszor, mert ebből igen érdekes következtetéseket lehet vonni, az egyházpolitikai programmal a t. miniszerelnök ur által annyiszor és annyi önérzettel hangoztatott elvi és morális jogosultságára is. (*Halljuk! Halljuk!*)

A költségvetés általános tárgyalása alkalmával ugyanis Beöthy Ákos t. képviselőtársam, kit sajnosan nélkülözünk még mindig a házban, a kormányválság egyéb körülményein kívül ismerni akarta annak személyi motivumait és egyenesen felhívta a t. miniszterelnök urat, hogy ismertesse meg velünk ezen személyi motivumokat.

Ezen felhívásban expressis verbis ki van mondva, hogy ezen kormányválságnak személyi motivumok is képezték alapját. Mindazonáltal a t. miniszterelnök úr az ezen felhívásra adott válaszában azzal akarta a jogosultságot elvitatni, hogy valaki a kormányválságnál előfordult személyi motivumok ismeretét követelhesse, mert a miniszterelnök úr szerint azok, mint a kormányválság indoka, itt a házban fel nem hozattak. Pedig, a mint szerencsém volt említeni, Beöthy Ákos felhívásában éppen ez volt a kormányválság indokául felhozva. Válasza további folyamán a t. miniszterelnök úr megengedte, hogy a személyi motivumok mellelleg gyakorolhattak befolyást valakinek egyéni elhatározására; tehát voltak személyes motivumok. Megengedte azt is, hogy azoknak a kormányválságnál lehetett szerepük, csupán csak azt vitatta el, hogy döntő szerepük lett volna.

Nos, t. ház, a kérdés ezzel szerintem tisztázva nincs. Nekünk ismernünk kell ezen személyi motivumokat. *(Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.)* E tekintetben részemről egyelőre csak azt jegyzem meg, hogy miután a t. miniszterelnök úr maga ezen válaszában beismerte, hogy személyi motivumok csakugyan forogtak fenn, már azután annak a bírálata, hogy ezen személyi motivumok a válságnál minő befolyást gyakoroltak, mindenkit illetékesnek tartok, egyedül a t. miniszterelnök urat nem, a ki ezt a válságot előidézte. *(Úgy van! a szélső baloldalon.)*

Van azonban még egy kontroverzia, melyet a t. miniszterelnök úr nemrég, hétfői másodszeri felszólalásában felállított, (*Halljuk! Halljuk!*) a mennyiben akkor a következőket mondta (*olrassa*): »És igaza van Apponyi Albert tisztelt képviselő úrnak, hogy tulajdonképen semmi szükség sem lett volna arra, hogy mi ez elvi jóváhagyást előre is proklamáljuk; ezt a felhatalmazást talán külön nem is kértük volna, tán nem is éltünk volna vele, ha az egész vonalon a nemtelen fegyverekkel is nem kellene megküzdenünk, nem itt a házban, ismétlem, nem itt a házban, ne igyekezzék a közbeszóló úr ezt belemagyarázni szavaimba; ha egy oly küzdelemmel nem találkoztunk volna, a mely nem áll minden tényezőt belevonni abba, hogy azt ellenünk fegyverbe hozza, mely nem állja még a fejedelem személyét sem belevonni, mintha csak kellenül adott volna megbízást arra, hogy ideig-óráig szerepeljünk.«

Itt, t. ház, mindenekelőtt konstatálni vagyok bátor azon tényt, hogy a mielőtt t. miniszterelnök úr a házban az egyházpolitikai programot megismertette, ebben az országban soha és senki részéről nemcsak hogy támadás nem intéztett a t. miniszterelnök úr politikája ellen, (*Úgy van! a szélsőbalon.*) de még csak szó sem volt róla, mert hiszen senki sem ismerte; tehát sem nemtelen, sem semminemű más fegyverekkel az ellen nem küzdöttek. (*Úgy van! a baloldalon.*) A t. miniszterelnök úr maga világosítsa fel a ház előtt azt is, hogy tehát tulajdonképen előre látta-e ezeket a fegyvereket, a midőn ő Felségtől az elvi kijelentésre az ezen fegyverek elleni védelem szempontjából engedélyt kérni méltóztatott, vagy az ő politikai éles érzéke sugta-e meg, hogy ezek a támadások majd be fognak következni? (*Élénk tetszés a balolda-*

lon.) Mert a mikor kikérte ezt az elvi kijelentésre való engedélyt, — ismétlem — egyházpolitikai programjáról még szó sem volt ebben az országban. (*Igaz! Úgy van! a baloldalon.*)

Már most vagy azért kérte ki a t. miniszterelnök úr ezen engedélyt, hogy a támadások ellen védekezzék, a mi nem volt való, vagy pedig kikérte más okból, a melyeket most ezeknek akar szupponálni. (*Halljuk! Halljuk!*) Ezek az ellentétek, t. miniszterelnök úr, mindenesetre érdemek arra, hogy tisztáztassanak. Meg vagyok győződve és reménylem is, hogy ezt a t. miniszterelnök úr mindnyájunk közmegelegedésére fogja is tisztázni, de ismétlem, hogy az elvi és morális jogosultság szempontjából ezen ellentéteket kiegyenlíteni okvetetlenül kötelessége is. (*He-lyeslés a baloldalon.*) Ezen előzetes kitérés után bátor lesznek azon egyházpolitikai program bírálataira áttérni, a mely a t. kormány létjogának egyetlen alapja, (*Halljuk! Halljuk!*) és a mely a t. szabadelvű párt változatos liberálizmusának követelményeként (*Derűlttség és tetszés a szélsőbalon*) állami anyakönyvvezetés, kötelező polgári házasság és zsidó recepczió intézményeivel akarja e nemzetet boldogítani (*Halljuk! Halljuk!*) Végezzünk mindjárt ezen egyházpolitikai program liberalismusával. (*Halljuk! Halljuk!*) Az anyakönyvek államosítása sehol a világon elvi kérdésnek nem tekintetett, nálunk sem. Államczélszerűségi kérdés volt az akkor is, mikor az állam a felekezetek által vezetett anyakönyveket akezeptálta; államczélszerűségi kérdés akkor is, midőn az állam ezen anyakönyveket a saját kezébe veszi. (*Úgy van! a baloldalon.*) De konstatálom: az államnak ezt a jogát soha senki a világon kétségbe nem vonta. (*Úgy van! a baloldalon.*) Annak érvényesítése végett sem másutt, sem nálunk nem szorúl-

tak a liberalizmus védszárnyaira. (*Élénk helyeslés a baloldalon.*)

Ivánka Oszkár: Csak frázisokkal élnek!

Igen, de ezen frázisokat nyíltan ki kell deríteni. (*Helyeslés a baloldalon.*)

Hasonló államczélszerűségi kérdés a kötelező polgári házasság kérdése is, (*Halljuk!*) melyet így fogtak fel mindenütt s így oldott meg minden állam nem elvi szempontból, hanem az állam érdeke szempontjából. Angliát, azt hiszem, csak elfogják ismerni liberális államnak, ott pedig nincs kötelező polgári házasság. Angliában 1836-ban szabályoztatván a házassági jogot, mely szerint az államvalás hívei köteleztetnek az illető templomban anglikán rítus szerint kötni meg a házasságot. A katolikusokra nézve meg van engedve, hogy saját felekezeti papjuk előtt, azon templomokban, a melyeket az állam ezen célra kijelölt, kössék meg az érvényes házasságot, csupán arra kötelezvéen őket, hogy ezt előzetesen a polgári közegnél jelentésük be, a ki erről bizonylatot állít ki s a ki a templomban, a hol a kopuláció végbemegy, megjelenik és arról jegyzőkönyvet vesz fel. (*Halljunk! Halljuk!*) Itt tehát az állam a házasságot nem köti meg, hanem csupán csak assistál. Ezenkívül Angliában, ideértve Skócziát is. Irlandot is, van polgári házasság, a melyet polgári közegek előtt lehet megkötni. Ez a fakultatív polgári házasság. Amerikában, a mely demokratikus állam, szintén nincsen kötelező polgári házasság, de van fakultatív, a melyet a békebíró előtt lehet megkötni. Ezenkívül meg lehet kötni minden felekezeti házasságot, ha az illető felekezet lelkesze erre polgári úton felhatalmaztatik. Dániában 1851 óta a diszidensek, a zsidók és keresztények közötti házasságra nézve van szükségbeli polgári házasság. Svéd- és Norvég-

országban 1873. óta a nem lutheránus felek házasságára nézve a király ad a papságnak esketési jogot, a mely ha egyszer megadatott, akkor ezen esketési joggal bíró felekezetek a házasságot saját egyházuk szertartásai szerint tartoznak megkötni. Ha azonban két oly fél akar házasságra lépni, a kik közül egyik sem tartozik ilyen királyi joggal ellátott felekezethez, akkor két eset lehetséges. (*Halljuk! Halljuk!*) Az egyik az, ha mind a két fél ily felekezethez tartozik; a másik az, hogyha csak az egyik tartozik ily felekezethez. Az utóbbi esetben, ha az egyik fél valamely államilag szabadalmazott egyházhoz tartozik, akkor ezen egyház előtt kötheti a házasságot; az első esetben, azonban köteles polgári hatóság előtt megkötni. Tehát ez sem kötelező polgári házasság.

De felsorolhatnám valamennyi államot és azt hiszem, nem is végeznék felesleges munkát annak bebizonyítására, hogy kötelező polgári házasság nincs a német birodalomban sem, a hol különböző államok saját partikularis jogaikkal élnek. De nincs kötelező polgári házasság Spanyolországban sem, a hol a katolikusok házasságára nézve csupán azt követeli az állam, hogy a megkötött házasságot ép úgy, mint Irlandban, a polgári anyakönyvvezetőnek jelentsék be.

A kötelező polgári házasság, nem említve a dél-amerikai államokat, Hollandiát, Bajorországot, Badent, Franciaországban és Olaszországban van behozva (*Felkiáltások a jobboldalon: Hát Belgiumban?*) és Belgiumban is.

Ezen szemelvényekből is méltóztatik látni, hogy a kötelező polgári házasság ellen, vagy mellett az államok nem a szabadelvűség szempontjai szerint sorakoznak, mert hiszen a kötelező polgári házasság nincs meg sok oly államban, melyeket a szabadelvűség zászlóvivőinek kell

elismernünk; másfelől pedig vannak olyan államok, melyekben a kötelező polgári házasság be van hozva s a melyeket egyáltalán nem ismerhetünk el a szabadelvűség mintaképeinek, ilyen Belgium és Poroszország. (*Igaz! Ugyran! a baloldalon.*)

De minek menjünk mi külföldi példák után, mikor itt van a t. igazságügyminiszterünk, a ki midőn a házban miniszteri székfoglaló beszédét tartotta, nem kevésbé volt szabadelvű, mint ma. (*Halljuk! Halljuk!*)

Ugyanis ez alkalommal kilátásba helyezte az általános polgári törvénykönyv kodifikációját, annak folyamán azt is megígérte, hogy abban a házassági jog egyöntetű szabályozását is keresztül fogja vinni. És daczára annak, hogy egykori elvtársai és mások is erősen nógatták ez alkalommal közbeszólásokkal és beszédekben, vajjon nem tartaná-e czélszerűnek a házassági jog egyöntetű szabályozását épen a kötelező polgári házasság alapján keresztülvinni? A t. igazságügyminiszter úr tagadólag válaszolt.

Nagy szerencséje a t. miniszterelnök úrnak, hogy a t. igazságügyminiszter véletlenül nem serényebb kodifikátor, (*Derűtség bal felől.*) mert megtörténhetett volna igen könnyen, hogy kodifikáltatott volna az általános polgári törvénykönyv és abban a házassági jog egyöntetűen szabályoztatott volna nem a kötelező polgári házasság alapján; és akkor a t. miniszterelnök úr, hogy a kormánybuktató politikáját érvényesíthesse, más elvi differenciákat lett volna kénytelen keresni. (*Élénk tetszés a baloldalon.*)

Ezek szerint a kormány egyházpolitikai programjának csupán egyetlen szabadelvű része van, a melyet a zsidó recepczió képvisel és a melyről a bevett vallásfelekezetek mai rendszere mellett kénytelen vagyok elismerni. hogy az csakugyan a liberálizmus kérdése. De ezt nem-

csak ma ismerem el, hanem első voltam a házban, a kimár a mult évi költségvetés tárgyalása alkalmával a zsidó recepció mellett itt nyíltan állást foglaltam. Különben az egyházpolitikai program eme szabadelvű vonatkozásának egy sajátos fátuma van. A recepczióról azon dühösen nyilatkozó törvényhatóságok is mélyen hallgatnak, (*Derűtség a szélső baloldalon*) a melyek a kormány kedvéért az ő politikája mellett nagygyűléseket tartanak; eszükbe sem jut kijelenteni ez alkalommal, hogy ők a t. miniszterelnök úrnak recepczionális politikáját is helyeslik, lelkesen üdvözlík és ahhoz még lelkesebben csatlakoznak. (*Tetszés bal felől.*)

Nem szorul bővebb bizonyításra az sem, hogy az egyházpolitikai program intézményei közül az állami anyakönyvvezetésre és a kötelező polgári házasságra Magyarországon nem volt és nincs is szükség és hogy ez irányban soha és semmi oldalról óhajnak kifejezés nem adatott. (*Úgy van! Úgy van! a szélsőbal felől.*) Azt hiszem, hogy velem együtt igen sokan vannak meggyőződve az országban arról, hogy sokkal égetőbb szükség volna arra, hogy a törvényhozás abban az ezer községben népiskolákat állítson, a hol azok teljesen hiányzanak (*Élénk helyeslés a szélsőbal felől.*) és hogy azon költségek, a melyekbe ezen egyházpolitikai program kerűlni fog, ezen iskolákra fordíttassanak. (*Tetszés bal felől.*) Mert hogy ez a politika igen költségesnek ígérkezik és sokkal többbe fog kerűlni, mint ez az ezer népiskola, az a közel jövőben ki fog derűlni, ha igaz, hogy a t. kormány az állami anyakönyvvezetésről szóló törvényjavaslatát csakugyan a közel jövőben be fogja nyújtani.

Természetesen én ezen ismeretlen javaslatról ezúttal nem nyilatkozhatom, hanem legyen szabad már most egy aggályomnak kifejezést adnom. (*Halljuk! Halljuk!*) Ha az

állami anyakönyvvezetés a kötelező polgári házasság előtt fog életbe léptettetni, a mint tervezve van, mi történik a házasságok anyakönyvezésével, miután a házasság kötéseinek formája azután is az marad és tovább is a felekezeti lelkészek fogják azt érvényesen megkötni? Az elkeresztelési rendelettel tett kísérletek után talán csak nem gondol komolyan arra a kormány, hogy ezen házasságok bejelentésére a polgári közeggel leendő közlés útján a lelkészeket sikerrel kötelezhetné, vagy oly bizonylat kiállítására szoríthatná, mely ezen anyakönyvezésre alkalmas? (*Halljuk! Halljuk!*)

Meggyőződésemm ennél fogva az, hogy a házasságkötés bejelentésének minden szekaturája ismét csupán a felekre fog hárulni, a kik valóban nem tehetnék arról, hogy az atyai kormány egykor egy elkeresztelési rendeletet zúdított a nyakunkra. (*Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.*) Az sem csekély problema, ezen anyakönyvek vezetésére megbízható közegeket találni. Hiszen adminisztrációnknak egyáltalában, de különösen a községi adminisztrációnknak orvosolhatatlan baja az és fog még igen sokáig az lenni, hogy annak ellátására szükséges megbízható szakközegeket találni nem lehet. (*Igaz! Úgy van! a szélsőbalon.*) Honnan fogják tehát venni ezen anyakönyvvezetőket egyáltalában, de különösen Erdély egy részében és a felvidéken, a hol a községekben a papon kívül más intelligens ember nem is fordul meg soha? Vagy pedig oly fizetéssel kell majd ezen állami anyakönyvvezetőket ellátni, a melyet azután az állam pénzügyi helyzete nem fog megbírni.

Részben más szempontok szerint bírálendő el, t. ház, a kötelező polgári házasság. Mert a míg érteni tudom azt, hogy valaki az elkeresztelési rendelet által teremtetten helyzetet az állami anyakönyvvezetéssel orvosolhatni véli, ad-

dig a kötelező polgári házasságot illetőleg igazán nem bírom felfogni, hogy az és az elkeresztelési rendelet között minő kapcsolat van. Mindazáltal e kapcsolat egy sajátos okoskodás révén komolyan állítatik. Nevezetesen az mondatik, hogy miután azon ismeretes agitációk többé nem a rendelet ellen, hanem az 1868 : LIII. t - cz. 12. §-a ellen irányultak, ennél fogva a felekezetek között megzavart béke helyreállítása szempontjából behozatik a polgári házasság. Tény az, hogy azok, a kik annak idején az elkeresztelési rendelet ellen agitáltak, miután e rendelet a törvényhozás által szankcionáltatott, a nélkül, hogy a lázadás bűnébe ne essenek, többé a rendelet ellen nem agitálhattak. Kénytelenek voltak a törvény ellen fordulni, a mely a rendelet alapja és az ő bajuk kútforrása volt. Kérvényeikkel a ház elé járultak, de azok akkor figyelembe sem vették. (*Igaz! Úgy van! a baloldalon.*) És sajátos, hogy míg két évvel azelőtt mereven visszautasítottak ezen kérvények, ma mint a kötelező polgári házasság egyik legerősebb indoka gyanánt szerepelnek. (*Úgy van! a baloldalon.*)

Miért ma s miért nem akkor, a mikor azokról a kérvényekről szó volt? Miért nem jutott akkor eszükbe, hogy e kérvények megtorlásaként szükség van a kötelező polgári házasságra? (*Helyeslés és tetszés a baloldalon.*)

Egyébiránt, t. ház, magam is elismerem egy kapcsolatot az elkeresztelési rendelet és a polgári házasság között és ez a kapcsolat abban áll, hogy az elkeresztelési rendelet is támadás volt a lelkiismereti szabadság ellen, a kötelező polgári házasság pedig támadás a felekezeti szabadság és az állam egyik legerősebb felekezetének hitelvei ellen. (*Úgy van! bal felől*) Én elismerem, hogy juthat egy állam azon politikai kényszerhelyzetbe, a midőn saját

akarátát, polgárainak vallásos meggyőződése ellenére ha kell, érvényesíteni köteles. Elismerem tehát, hogy az állam néha kénytelen kulturharczot is felidézni, de azok az államok, a hol a kulturharcz felidéztetett, birtak a harc sikeres vitelésnek minden hatalmi tényezőjével. (*Úgy van! bal felől*) Azok az államok egy egységes nemzet alkotta államok voltak. Az állami függetlenség teljes birtokában, (*Úgy van! bal felől*) ezen egységes nagy nemzeteket nagy, általános műveltség, egy kitünően szervezett közigazgatás szabatos működése fegyelmezte a harcra és mégis mit tapasztalunk, t. ház? Azt, hogy csak azon államokban vezetett a kulturharcz sikeres eredményre, a melyek egyúttal tiszta katholikus állampolgárokból állottak és a kik az állam és egyház közötti harcban nem az egyház, hanem az állam mellett állottak sorompóba, de abban az államban, a hol az államalkotó polgárok többsége egy más felekezethez tartozott, a hol tehát a megtámadott egyház hívei kénytelenek voltak vallási szempontból egyházuk mellé állani, ott az állampolgárok többsége által támogatott állam, a megtámadott egyház elleni harcát, melyet a saját hívei védelmeztek, elvesztette szégyenletesen és annak emlékére csupán a kötelező polgári házasság intézményét képes Poroszország is felmutatni. (*Úgy van! Úgy van! a bal- és szélsőbalon.*)

És mit akar, t. ház, az az állam; hogy meri a kulturharczot felidézni, a melynek nincs állami függetlensége, (*Úgy van! Úgy van! a bal- és szélsőbal felől*) a melynek nincs egységes társadalma, a melynek ha van is lazán tömörült kis társadalma, azt is nemzetiségi lázak emésztik, a mely nem tud annyira sem menni, hogy a saját közigazgatását megalkossa és rendeleteinek, elkeresztelés és más intézkedésének érvényt szerezhessen.

(*Úgy van! Úgy van! a bal- és szélsőbalon.*) Ily államban lehet-e, szabad-e állami és nemzeti szempontból kulturharczot kezdeni az állam leghatalmasabb felekezete ellen és felekezeti villongásokkal is megakadályozni a társadalmi alakulás folyamatát? A politikai zsenialitás, vagy dillettantizmus naivitása tűzhet ki ily politikát; de hogy a nemzet és állam érdekét szolgáló komoly politika volna az ilyen egyházi politika, azt józan észszel állítani nem lehet. (*Úgy van! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.*)

Hivatkoznak, t. ház, a kötelező polgári házasság behozatalának szempontjából arra is, hogy ez intézményre szükség van a házassági jog egyöntetű és szabadelvű szabályozása szempontjából. Erre részben már megtettem megjegyzésemet és most csak ismétlem, hogy a szabadelvűségnek ehhez a kérdéshez egyáltalában semmi köze nincs; az sincs még bebizonyítva, még csak meg sem kíséreltetett, hogy a házassági jog egyöntetű szabályozása ily alapon akár az állam, akár a polgárok érdeke volna. Sőt Európa államainak legnagyobb része és Amerika példája az ellenkezőt tanusítják; mert ezekben az államokban nem a kötelező polgári házasság alakjában szabályozták azt.

Vannak ismét mások, a kik a katolikus házassági jog felbonthatása miatt kényszerült áttérésekben, vannak ismét mások, a kik ugyancsak azért, mert azok a hatholikus házassági jog szerint, ha egy katolikus fél, habár áttérés útján is a házasságot egyszer már felbontotta, többé katolikus féllel házasságra nem léphet, ebben keresik a polgári házasság behozatalának indokolását. Ismerem és tudom, hogy ezek az inkonzequenciák tényleg fenforognak; de tudom azt is, hogy csupán a középosztályban, a hol nem annyira a házasság etikai tartalma,

vagy vallási vonatkozása dönt, hanem sok minden egyéb más is: de a nép, a nagy tömeg, annál inkább, minél műveletlenebb, a házasságban csakis vallási tényrt lát s azt ok nélkül, súlyos körülmények beavatkozása nélkül felbontani nem szokta. Különben is ezen inkonvenienziák az évenkénti házassági elválásoknak egy százalékát sem teszik ki s már most kérdelem, van-e joga a kormánynak ezen egynehány eset orvoslása kedvéért oly intézményt keresztül erőszakolni, a mely senkinek sem kell és főképp van-e joga erre akkor, midőn más, életbevágó feladatok sürgős megoldása veszi a nemzet összes szellemi és anyagi erejét igénybe. (*Helyeslések a bal- és szélső baloldalon.*) Mert hogy az összes egyházpolitikai kérdések csupán alárendelt jelentőségűek s hogy azokat más fontosabb kérdéseknek kell, hogy megelőzzék, nem én állítom: ezt egy nagy tekintély, maga a t. miniszterelnök úr jelentette ki egyik beszédében. 1892. november 25-én a t. miniszterelnök úr saját egyházpolitikai programjának értékéről következőleg nyilatkozott (*olvassa*): »A kormány programja nemcsak egyházpolitikai kérdésekből áll és a most eminenter előtérbe toluló kérdéseken kívül sokkal vitálisabb, sokkal maradandóbb jelentőségű, sokkal nagyobb kérdések azok, melyek más téren megoldást kívánnak.«

Nos, t. ház, az egyházpolitikai kérdések felvetésének időszerűtlenségét, azok alárendelt voltát s azt, hogy azok nevében sem a politikai morál, sem a politikai eszély és ildom szempontjából sem volt szabad kormányválságot előidézni, ezt a t. miniszterelnök úrnak ezen rövid mondatánál fényesebben, meggyőzőbben, világosabban senki sem bizonyíthatta volna be. (*Helyeslések a bal- és szélső balon.*) Egyébiránt ezt az egyházpolitikai programot az or-

szágban senki sem vette komolyan. (*Felkiáltások a szélsőbalon : Nem is lesz belőle semmi !*) A kormány kezdettől fogva meg volt győződve arról, hogy az egy kormányválsági komédiának utójátéka s készségesen napirendre tért volna fölötte, ha a t. miniszterelnök úr újévi beszédében új fontosságot nem ad neki. A t. miniszterelnök úr érezte ugyanis, hogy az ő politikáját nem veszik komolyan — s a képviselőházban tett, imént felolvasott kijelentése erre mindenkit fel is jogosít — mindazonáltal szükségét érezte, hogy politikáját rehabilitálja s ezért a szabadelvű párthoz intézett újévi beszédében szükségesnek tartotta a legnagyobb emfázissal kijelenteni, hogy az egyházpolitikai programot vagy keresztül viszi, vagy azzal bukik. Igaz, e nyilatkozatával sikerült, nem ugyan a politika fontosságát, hanem azt a hitet rehabilitálni, hogy a kormány ezen egyházpolitikai programra csakugyan súlyt helyez és exisztenciáját annak sorsához köti. De ezen hitet is sietett a miniszter úr nyomban lerontani. Hírek kezdettek szárnyalni a t. szabadelvű párt köréből, mely pártra kormányválság idején úgy hivatkoztak, mint a mely a kormány egyházpolitikai programja mellett dühösen lelkesedik s a mely mint egy ember fog síkraszállni, mondom, a pártból hírek kezdtek szárnyalni, hogy ott bizony az egyházpolitikai programot nem mindnyájan helyeslik, sőt e miatt a pártszakadás is küszöbön van. (*Igaz ! Úgy van ! a szélső baloldalon.*) Hogy mi volt igaz ezen hírekből s mi nem, azt mindenki ítéletére és tudomására bízom, én csak a tényt konstatalom, azt, hogy ha a t. miniszterelnök úr újévi kijelentését komolyan vette volna, első kötelessége lett volna akkor saját pártjának véleménye alá bocsátani az egyházpolitikai kérdéseket. (*Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.*)

Kötelessége lett volna a döntést provokálnia, hogy nyilatkozhassék a párt azon alap felett, a mely alapon a kormányt elfoglalta s a mely alapon a t. miniszterelnök úr a párt támogatását magának már régen és önhatalmúlag előlegezte, *(Helyeslés a szélső baloldalon)* de kötelessége lett volna ez azon őszinteségnél fogva is, melylyel a nemzetnek okvetlenül tartozik. *(Élénk helyeslések a bal- és szélsőbal némely padján.)*

Ámde a t. miniszterelnök úr a döntést megkoczkáztatni nem merte, mert úgy látszik, hogy a pártnak egyházpolitikai programja iránti rózsás hangulatáról épen nem volt meggyőződve. Azért a párt ismeretes értekezletén, azt a politikát, melynek alapján a kormányra jutott, melynek alapján akkor is, ma is a párt őt támogatja, kijelentette, hogy e programmot nem tartja pártkérdésnek. *(Derűtség a bal- és szélsőbalon. Felkiáltások a jobboldalon: Ez nem áll! Nem igaz!)* Láttuk ennek alapján, hogy egy-néhány tag nyomban kilépett a pártból, igen sokan pedig ezen program nyílt ellenzésének fentartásával kegyesek a támogatásban tovább is résztvenni. *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélsőbalon. Felkiáltások a jobboldalon: Az ő dolguk! Egy hang a szélsőbalon: Az ország dolga!)*

Nos, t. ház, felhívok mindenkit, mutasson nekem, nem bánom, akár a mai, teljesen deroute politikai erkölcsi történetben az elvekkal való játéknak ilyen csúnya példáját. *(Élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélsőbalon.)* Ez annál megdöbbenőbb, mert ez a hatalom megtartása érdekében történik, a mely hatalomnak megszerzése céljából az egyházpolitikai program a világba kidobott. De a t. miniszter úrnak szükséges volt e játék első sorban azért, hogy időt nyerjen a párttagok meggyőződését és az ország közvéleményét saját politikája mellett meg-

dolgozni, hogy annak legalább utólag a jogosultságnak némi látszatát megnyerjék. (*Egy hang a szélsőbal felől: És ennek az ellenzékek is felültek! Zaj!*) És a t. miniszterelnök úr ezt az ő ismeretes nyilatkozatával meg is szerezte és azóta minden törekvése első sorban arra irányul, hogy a tárcza költségvetésének tárgyalását, a hol okvetlenül szóba kell hogy kerüljön az egyházpolitikai kérdés, minden módon elodázza. (*Felkiáltások jobb felől: Ez már nem igaz!*)

A közoktatási miniszter úr tagadólag int; bátor vagyok a t. ház figyelmét felhívni, hogy vajjon a költségvetés oly elkésett állapotában szükséges volt-e oly hosszú karácsonyi és farsangi szünetet adni. (*Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.*)

Törvényjavaslatokat vetettek közbe, hogy ne juthassanak ennek a tárgyalására és a mikor annak ideje mégis bekövetkezett, a miniszter úr — ez talán mellettem bizonyít — rá akarta birni az ellenzéki vezérférfiakat arra, hogy ezen vita folyamán az egyházpolitikai kérdéseket ne vessék fel. (*Igaz! Úgy van! a szélsőbalon. Ellenmondás jobb felől.*)

Szalay Imre: A lapok is hozták.

Taktikázott a miniszterelnök úr másképen is. (*Halljuk! Halljuk! a bal- és szélsőbalon.*) Nyíltan hirdetik, hogy az egyházpolitikai kérdések érdekében szövetkezett a függetlenségi és 48-as párt vezéreivel. Mi igaz ebből, azt nem tudom, egyet azonban tudok és látok: Látom, hogy újabb időben a kormány félhivatalos sajtója és röpiratgyártói kezdenek a függetlenségi álláspontra kedvező nyilatkozatokat tenni. Én örülnék ennek a legjobban, ha nem tudnám, hogy az egész csak játék és pedig a legvakmerőbb fajtaból. Vagy minek nevezzem azt, hogy a

szabadelvű párt egyik oszlopos férfia, a ki a kormánypolitikának egyik előharczosa a sajtóban, a mikor biztosan tudja, hogy Bécsben erről nem vesznek tudomást, röpiratot írt a magyar nemzet számára, annak bizonyítására, hogy királyi jogok nincsenek, csak nemzeti jogok vannak, melyek csupán átruháztatnak a királyra.

S ugyanakkor a miniszterelnök úr feláll a házban, mert erről Bécsben is tudomást vesznek, hirdeti a kiegyezés változatlan fentartásának képtelen tanát és kormányoz a 67 iki kiegyezés által formulázott, az átruházott jogok tanával homlokegyenest ellenkező legfőbb hadúri jogok alapján. (*Élénk tetszés a szélsőbalon.*) De taktikázott tovább is. Az agitációt bevitte azon vármegyékbe, melyekbe befolyása volt és a hol a függetlenségi párttal való kaczerkodásnak már eredménye is van. És most az ország egy közös agitáció tere, melyet egyfelől egy nem hivatalos izgatás, másfelől egy hivatalos agitáció tüze is szít. És mindez miért? Oly politikáért, melyről az országban soha szó sem volt, melyre senkinek szüksége nem volt s melyre, ha szükségünk volna is, nem vagyunk abban a helyzetben, hogy azt megvalósíthatnók, mert annak minden előfeltétele évek hosszú során át még hiányozni fog, (*Tetszés a szélsőbalon*) oly politikáért, mely iránt sem a nemzet, sem az a párt, mely a politikát támogatja, soha meg nem kérdeztetett, oly politikáért, melylyel a t. miniszterelnök úr minden pillanatban bukni kész, de elkövet mindent arra, hogy e pillanat soha el ne következzen, (*Zajos tetszés a szélsőbalon*) oly politikáért, mely a kormány létjogának egyetlen jogcíme, de melyre nézve saját pártjában kijelenti, hogy nem tekinti pártkérdésnek: mondom, t. ház, ily politikáért felkorbácsolni a

nemzeti szenvedélyeket, azokat az állam és egymás ellen uszítani a siker és eredmény minden reménye nélkül, ez oly könnyelmű eljárás, melyet első sorban e háznak kell kárhoztatni. (*Élénk tetszés a szélsőbalon.*) S mert én lelkiismereti és hazafias kötelességeim legkisebbjének tartom minden alkotmányos eszközt megragadni, mely alkalmas arra, hogy ez oktalanul felidézett áldatlan harcznak vége vessék: nem fogadom el a költségvetést. (*Hosszantartó zajos helyeslés és eljenzés a bal- és szélsőbalon. Felkiáltások: Öt perc szünetet kérünk!*)

Igen röviden leszek bátor a t. ház türelmét igénybe venni. (*Halljuk! Halljuk!*) A mai napirend előtt Eötvös Károly t. barátom, a t. függetlenségi és 48-as párt vezére . . .

Polónyi Géza: Elnöke! (*Nagy derűtség jobb felől.*)

. . . tehát elnöke, egyik tegnapi kijelentésemnek sokkal súlyosabb értelmet tulajdonított, mint a melyet én annak adni szándékoztam. (*Halljuk! Halljuk!*) Jelesen azon mondatomnak, hogy taktikázott a miniszerelnök ur másképen is s nyíltan hirdetik, hogy az egyházpolitikai kérdések érdekében szövetkezett a függetlenségi és 48-as párt vezérével, — mondom, — sokkal súlyosabb értelmet tulajdonított ennek, mint a melyet én annak adni akartam, mert midőn kijelentettem, hogy mi igaz azon híresztelésekből, azt nem tudom, ez lényegileg enyhíteni akarta azt a tényt, a mire én állításomat alapítottam. Hogy ilyen híresztelések megjelentek a lapokban, arról tudomásom volt es ezen híresztelésekre alapítottam megjegyzésemet, a melyeknek megczáfolásáról mai napig

tudomásom nem volt. Én tehát egy nyilvános organumban megjelent hirre alapítottam állításomat és ennél fogva engem az a vád, a mit ezen kijelentésemnél fogva Eötvös Károly t. barátom ellenem emelt, hogy t. i. politikai könnyelműséggel jártam el, a mennyiben mielőtt biztos tudomást szereztem volna a dologról, azt itt szóba hoztam, — azt hiszem, ez a vád egyáltalában nem illethet. *(Élénk helyeslés a szónok körüli padokon.)*

A másik, a mit t. barátom kifogásolt, hogy én azt állítottam, mintha a vármegyékben az agitatio sikere a függetlenségi párttal való kaczerkodásnak eredménye volna és hogy ez az eredmény valami más volna, mint, hogy tüntettek a kormány politikája mellett. Én ismétlem, én nem más eredményt értettem benne, hanem egyszerűen constatáltam, hogy ezen kaczerkodás már az eredményt meghozta, semmi egyebet. Méltóztassék ezen védekezést tudomásul venni és remélem, hogy t. barátom is meg fogja engedni, hogy én csakugyan nem szolgáltattam azon súlyos megjegyzésekre okot, a melyekkel illetett. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

A biharmegyei és nagyváradí nőegyesület.

(Interpelláció a belügyminiszterhez.)

— *A képviselőház 1893. november 4-diki ülésén.* —

NAPLÓ: 1892—1897. XIII., 319. l.

T. ház! Mióta e háznak tagja vagyok, ennek pedig már egy évtizede, soha egyetlen egy interpellációt elő nem terjesztettem. Nem azért mondtam le ezen jogomról mindeddig, mintha a kormányzás általános vitelével egyáltalában meg lettem volna elégedve. Sőt ellenkezőleg, engem a parlamenti és mindennapi élet tanulságai arról győztek meg, hogy Magyarországon a kormányzás kivetközve minden magasabb lényegéből, csupán a rideg párturalom szervezésének és fentartásának egyszerű eszközévé süllyedt. (*Úgy van! Úgy van! bal felől.*) Oly szellem vezette a kormányzást, a melynek természetes folyománya volt a visszaélés; és ha annak egyes jelenségei itt a házban bármilyen formában szóvá is tétettek, ugyanaz a többség, a melynek érdekében ez a kormányzási szellem működött, természetesen helyeslőleg tudomásul vette és az így inaugurált kormányzati rendszert is approbálta. Ily körülmények közt nem éreztem hivatást arra, hogy a kormányzás egyes tényei felett kritikát gyakoroljak; nem akartam ezzel magam is alkalmat szolgáltatni arra, hogy a képviselőház minden egyes esetben újra szentesítse a kormányzat visszaéléseit. Azonban a kormányzat ezen rendszerének szellemétől meg volt eddig kímélve egy nagy tér, a társadalmi tér és a társadalom által létesített intézmények élete és azoknak működése. (*Úgy van! bal felől.*)

Bizonyos megnyugtató öntudattal vettem tudomásul, hogy ez a korrupt rendszer még sem teheti teljesen tönkre a nemzetet; mert van egy hely, a hová megvonulhatnak

mindazok az erkölcsök, a melyek valaha képesek a nemzetet regenerálni. E nyugalom és türelemből azonban felháborodással ébresztett fel engem a belügyminiszternek a biharmegyei nagyváradai nőegylet alapszabályainak módosítása tárgyában a lapok által közölt és 64.942. szám alatt kiadott rendelete. Mert én ebben azt a törekvést látom érvényesülni, hogy a t. belügyminiszter úr ezt a még szabad és nem inficziált területet is kormányzási rendszerének hatásköre alá akarja vonni. (*Igaz! Úgy van! a bal- és szélsőbalon.*)

A tényállás, a melyre kérdésem alapítom, a következő. (*Halljuk! Halljuk!*)

A biharmegyei és nagyváradai nőegylet az 1892-ik év folyamán arra az elhatározásra jutott, hogy a már virágzásnak induló együletet sikeresebben vezethesse céljaihoz, egy bizonyos intézkedést léptessen életbe. . . . (*Egy hang jobb felől: Apáczákat akart!*) Ha úgy tetszik, apáczákat. . . .

Gr. Károlyi Gábor: Már megint apáczákat! Jezsuitákat meg apáczákat! Hál istennek, kidobják már őket az egész világból. (*Nagy derűltég több oldalról. Zaj.*)

Elnök: Gr. Károlyi Gábor urat rendreutasítom. (*Helyeslés bal felől.*)

Igen, a nagyváradai nőegylet abban a nézetben volt, hogy egy jótékony nőegyesület a felekezetiséget egyáltalában nem ölti fel akkor, midőn az árva gyermekek gondozására apáczákat akar alkalmazni. Én ebben egyáltalában nem látok semmi felekezeti tendenciákat, annál kevésbé, minthogy úgy is tapasztaljuk, hogy felekezet nélküli, sőt állami intézmények, mint közkórházak és ehhez hasonlóak, belátva azt, hogy bizonyos funkciók ellátására az apácák a legalkalmasabbak, szintén akadálytalanul és gyanu nélkül alkalmaznak apáczákat. (*Mozgás jobbról.*)

De hozzáteszem, t. ház, hogy én az egyletek önjogát és cselekvési szabadságát akkor sem engedném korlátozni,

ha az apácák alkalmazásában felekezetiiséget lehetne rosszakaratúlag keresni; mert az erkölcsi testületeknek meg van az a joguk, a mi az egyeseknek, hogy saját dolgaikban azok által szolgáltatassák ki magukat, a kik által akarják s ezt minden miniszteriális és minden kormány-beleegyezés nélkül szabadon tehetik. (*Helyeslés a bal- és szélső baloldalon.*) Kevesebb joga, mint az egyesnek van, a nőegyletnek sem lehet. Az a hatalmi befolyás, mely Bihar-megyéből áradt szét és az országban mint többség uralomra jutott, nem tűrhette, hogy az ő kizárólagos dominiumán létezhessek egy oly intézmény, mely az ő befolyási körén kívül esik. Ez a fakciósus kisebbség tehát megindította a harcot a biharmegyei és nagyváradai nőegylet ellen. Az 1892. évi szeptember hó 25-ére összehívott közgyűlésen úgy akarta az alapszabályszerűleg alakult többséget lehetetlenné tenni, hogy a politikai életben már ismert kortesz-
eszközökkel ad hoc tagokat gyűjtött s kényszeríteni akarta a választmányt, hogy ezen tagok szabályellenes felvétele által az igazi többséget devalválja és az alapszabály módosításához szükséges $\frac{2}{3}$ -ad többséget lehetetlenné téve, a kisebbség akarátát juttassa érvényre. Az egylet választmánya azonban ragaszkodván az alapszabályokhoz, az erőszakosságnak nem engedett és az alapszabályok módosítására vonatkozó indítvány négyszáz egynehány szavazattal 72-vel szemben keresztül ment. A dolog természeténél fogva ezen alapszabály-módosítás jóváhagyás végett a belügyminiszterhez terjesztetvén fel és azzal együtt a kisebbség panasa is. Az ügyet 1892. október havában a belügyminiszter azon felhívással küldte le Bihar vármegye alispánjának, hogy igyekezzen rábirni a nőegyletet, hogy vagyontát ossza meg a kisebbséggel és váljon szét. Ez az a szellem terrorizmusa, a mely akkor is uralkodni

akar, a mikor és a hol kisebbség lett ebben az országban. Itt mindjárt megjegyzem, hogy azon atyáskodó eljárása a belügyminiszter úrnak, hogy a mikor kormányoznia kell, jó tanácsokat osztogat és arra akarja rábírni az illető felet, a ki saját jogát követeli, hogy attól álljon el: egy helyes, törvényes és alkotmányos kormányzás követelményeinek absolute meg nem felel. (*Igaz! Úgy van! a szélső baloldalon.*) Mert hogy ha a belügyminiszter úr érezte volna, hogy joga van ezen nőegyesületi határozattól a hozzájárulást megtagadni: akkor — felteszem az ő jóindulatáról — azt okvetlenül és haladéktalanul meg is teszi. Azonban a nőegyesület, érezvén saját jogát, a belügyminiszter atyai jó tanácsára nem hallgatván, szorgalmazta határozatának törvényszerű megerősítését. Ez a felebbezés pedig 1892. november havában újra a belügyminiszterhez jött. Az előbb felhozott indokokból éber figyelemmel kísértem, hogy a belügyi kormányzat ebben a kérdésben mit fog határozni. Nyugalommal, türelemmel vártam a határozatot és megvallom, megdöbbenett, a mikor a lapokban közzétett. szöveg szerint azt láttam, hogy ezen közgyűlési határozattól a megerősítést megtagadja azon indokból, mert a nőegylet a kisebbség által a felebbezésben felhozott azon kívánságainak nem tett eleget, hogy a korteskedés által összegyűjtött kétszáz és néhány szavazatát rendkívüli választmányi gyűlésen a tagok sorába a közgyűlést megelőzőleg felvette volna és így a közgyűlési határozat hozatalának lehetőségét nem igyekezett kizárni.

A belügyminiszter úr, mikor ily alapon a jóváhagyást megtagadja, hozzáteszi mindjárt azt is, hogy felhívja ennél fogva a nőegyletet, hogy ezen nőegyesület igazi szabályszerű többsége határozatának megváltoztatása céljából

ezen kortesszavazatokat előbb vegye be és azután határozzon újra.

Ismétlem, hogy ezen tényállásból vontam le azon meggyőződésemet, hogy a belügyminiszter a társadalom által létrehozott intézményekbe is erőszakosan és jogtalanul nyúlt be és ott is meg akarja honosítani azt a szellemet, a melyet pedig a politikai és állami élet minden intézményéből ki kellene irtani. *(Helyeslés a szélső baloldalon.)*

Ezeknek alapján, t. ház, föntartva magamnak a rendeletre vonatkozó további megjegyzések jogát a nyerendő felelet alkalmára: van szerencsém a következő interpellációt a belügyminiszter úrhoz intézni. *(Halljuk! Halljuk! Olvassa az interpellációt):*

»Interpelláció a m. kir. belügyminiszter úrhoz.

1. Van-e tudomása a t. miniszter úrnak arról, hogy a biharmegyei és nagyváradai nőegyesület a belügyminiszterileg megerősített alapszabályokban nyert jogkörét az 1892. évi szeptember hó 25-én tartott közgyűlésen hozott határozatával áthágta, vagy megsértette volna? Különösen pedig van-e tudomása arról, hogy az ezen határozatában az alapszabályokat nem alapszabályszerűen módosította volna?

2. Van-e tudomása a t. miniszter úrnak arról, hogy az ezen közgyűlésen módosított alapszabály akár fennálló törvényt, törvényes rendeletet sértett volna, avagy az állam biztonságát és a kormány törvényes jogkörét veszélyeztette volna?

Ha ilyenekről tudomása nincs:

3. Mivel indokolja a t. miniszter úr, hogy nevezett nőegyletnek 1892. évi szeptember hó 25-én szabályszerűen keresztülvitt alapszabály-módosításának megerősítését az ezen ügyben kiadott rendeletében hamis ürügy alatt és

álindok alapján megtagadta s ily módon saját törvényes jogkörének áthágásával az egyleti élet szabadságát és ez által az alkotmányos szabadság egyik legfőbb biztosítékát, erőszakos és jogtalan rendelete által gyökerében megtámadja ?«

Elnök: Az interpellációt maga az interpelláló úr felolvastván, annak újból való felolvasása felesleges. (*Helyeslés.*) Az interpelláció közzétetni fog a belügyminiszterrel.

A kötelező polgári házasság.

(A törvényjavaslat általános tárgyalása.)

— *A képviselőház 1894. márczius 8-iki ülésén.* —

NAPLÓ: 1892—1897., XVII., 95. l.

T. képviselőház! Az előttem szólott igen t. képviselő úr beszédének legnagyobb részét annak bizonyítására fordította, a mi különben a t. igazságügyminiszter úrnak is egyik bizonyítási tétele volt, hogy a szőnyegen levő törvényjavaslatok a valláserkölcsi érzületre nem károsak, illetőleg azoknak a vallási érzületre káros hatását akarták elvitatni, én, t. ház, ellenkező nézetben vagyok; én látom mindazokat a nagy veszélyeket fenforogni, melyek ezen oldalról épen ezen szempontból felhozattak. Hiszen, t. ház, az állam és egyház együtt képezik azt a nagy tényezőt, mely a mai társadalmat megalkotta; együtt képviselik azt az erőt, miből a mai civilizáció fakadt s kifogyhatatlanul táplálkozik. A két intézmény, mint az ember fizikai és szellemi kettős lényének követelménye, örökre szétválaszthatatlanok; szétválasztásuk természetellenes és még ott sem sikerült, a hol a forradalom a múltak minden emlékét és intézményét különben megsemmisítette; ellenkezőleg, egymás támogatására vannak utalva, hogy mindkettő saját feladatát a másik érdekében minél teljesebben valósíthassa meg. Az egyháznak szüksége van az állam védelmére és oltalmára, hogy megalkothassa az erkölcsi jogrendet; viszont az államnak szüksége van ez erkölcsi jogrendre, hogy megalkothassa és fentarthassa a saját anyagi jogrendjét, mert ez utóbbi az első nélkül egy lehetetlenség, vagy maga a megtestesült anarkia. *(Úgy van! Úgy van! a baloldalon.)*

Mert tagadhatatlan, t. képviselőház, hogy az államfentartó elemek legfontosabbika a nép különféle rétegeinek erkölcsi állapota, a mely az állami és társadalmi élet minden mozzanatában döntő befolyással érvényesül. Az a nép, t. képviselőház, a mely szellemi táplálékát az erkölcsi tanok és elvekből meríti, az emberi élet, a társadalmi együttélés és összetartozandóság tiszta fogalmával bir; az nemcsak családi életében gondosabb, nemcsak gyermekei nevelésében lelkiismeretesebb, hanem az a társadalom és az önmaga iránti kötelességeinek teljesítésében és így az állam irányában is több odaadást és önfeláldozást tanusít. Az ily nép már öntudatára ébredt azon felelősségnek, melylyel tetteinkért saját lelkiismeretünknek tartozunk, s a mely öntudat a nép egész életének minden mozzanatában mint az ő erkölcsi világának nemesebb és tisztább vonása tükröződik vissza. *(Helyeslés bal felől.)*

Az ember erkölcsi felfogása tehát nemcsak a társadalmi összetartozandóság lehetőségének, hanem ép azért az állami jogrendnek is egyik alkotó elemét és oly szellemi részét képezi, a mely az állam hatalmi körén kívül esik s attól függetlenül kizárólag a vallásban birja talaját és gyökerét, *(Halljuk! Halljuk! a szélsőbalon.)* onnan fakad és alkotja meg azt az erkölcsi jogrendet, a mely nélkül az anyagi jogrend élettelen, üres formula. *(Ügy van! bal felől!)* Vagy képzelhető-e, hogy pusztán a nyers hatalom szigora akár a társadalmi, akár az állami intézmények iránti tiszteletet fentartotta volna, akár pedig az anyagi jogrendet megoltalmazta volna? Ellenben tapasztaljuk, hogy a hol a nép valláserkölcsi felfogása meglazult s már nem korlátozza, nem fékezi az emberi ösztönök és szenvedélyek hatalmát, a hol az emberek erkölcsi

érzete az anyagiasság küzdelmeiben már elmerült; a hol a gyilkos kebelében, midőn vadállati tettét végrehajtani készül, nem hangzik fel a lelkiismeret intő szózata, hol az emberek lelkiismereti világában minden erkölcsi rend felbomlott: ott, t. képviselőház, a törvények elrettentő szigora teljesen hatástalannak bizonyult és az állami intézmények több vagy kevesebb robajjal dűledeztek szét. (*Zajos helyeslés a baloldalon és a középén.*)

A nép vallásos érzületében gyökerező emez erkölcsi jogrendnek, t. képviselőház, legsarkalatosabb intézménye kétségkívül a házasság. Ezt az intézményt az egyház emelte fel az erkölcsi süllyedésből s megtisztítva a pogány kor minden salakjától, a maga szentségi jellegében, mint isteni törvényt ültette be a népek szívébe, hogy ott gyökeret vevén, abból nőjön ki a család, a társadalom és állam. (*Úgy van! Úgy van! bal felől.*) Azóta minden felekezet vallási tana a házasságot isteni intézménynek hirdeti, melynek változhatatlan formáit az egyházak őrizik és alkalmazzák. És e tan oly mély gyökeret vert a keresztény társadalmak felfogásában, hogy a kötést, mely nem az egyház előtt történik, házasságnak egyáltalán nem tekintik. (*Tetszés bal felől*)

Habár elismerem, t. képviselőház, hogy a házasság részben jogi és polgári intézmény, ebből még nem következik, hogy az állam azt egyházi és vallási jellegétől megfoszthatná; de nem következik különösen az, hogy a házasság megkötésének formáját kötelezőleg és kizárólag csupán az állam állapíthatná meg. A ki az állami szuverénitás nevében e jogot az állam számára követeli, az hadat üzen a nép azon vallásos meggyőződésének, (*Mozgás jobb felől*) mely a házasságban isteni intézményt, szentséget tanult ismerni; az megtámadja a tömegek vallásos érzületét és a társa-

dalom erkölcsi kötelékeinek szétrombolásán, az államrend felforgatásán dolgozik. (*Zajos tetszés a baloldalon és a középen*)

Ugyan kérdem, t. képviselőház, ha az állam változó szeszélye a vallás minden parancsát érvényen kívül helyezi; ha így lassankint kitépi a nép kebeléből a vallás ihletét, azon szent menedéket, hová szorongatott pillanataiban vigasztalást keresni jár: vajjon tud-e helyébe adni mást, a miből az élet súlyos anyagi gondjainak elviselésére erkölcsi erőt, az állam és társadalom iránti kötelmeinek teljesítésére önmegadó kötelességérzetet méríthessen? (*Tetszés bal felől.*)

Destruktív irányok a tömegek fogékonyságát és tanulékonyságát könnyen ragadják meg; már most, ha a kötelező polgári házasság intézményében a népet arra tanítja az állam, hogy a vallási törvényeket nem okvetetlenül kell megtartani; és törvényes módot nyújt arra, hogy azok nélkül, sőt azok ellenére megélhessen, ha hozzászoktatja ahhoz, hogy az erkölcsi törvények alól, mihelyt az valami anyagi érdekébe ütközik, a lelkiismeretet fel lehet oldani: ugy egészen természetes, ha viszont a tömegek az állam ezen logikáján okulva, egyszerre csak arra ébrednek, hogy hiszen az állami és társadalmi törvények iránti engedelmisséget sem a lelkiismeret parancsolja, hanem az a materiális hatalom, mely annak érvényt szerez, az is természetes, ha annak az öntudatára jutnak, hogy miután lelkéből kiveszett az erkölcsi kényszer, tulajdonképen minden törvénynek, mely az ő vágyai, éhségének útjában áll, csak addig kell engedelmeskednie, a míg azt a fizikai hatalom kényszere védi. Hogy tehát éhségét és vágyait kielégíthesse, csak várnia, lesnie kell a pillanatot, midőn a kényszer alszik, vagy

legyőzhető, s akkor megrohanni a törvényt és megsemmisíteni a jogot, melyet e törvény oltalmaz. (*Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.*) Hiszen azok az urak, a kik a kötelező polgári házasság intézményét nem tartják károsnak a nép valláserköcsi érzületére, tekintsenek szét Európában mindenütt, hol a kötelező polgári házasság behozatott. Nézzék meg Franciaországot, Spanyolországot, Belgiumot, Olaszországot, Romániát, mindenütt dinamit, bomba és krónikus parasztlázadás van. (*Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.*)

Mintha az emberi szenvedélyek mind áttörtek volna az isteni és emberi törvények korlátain, úgy pusztít az anarkia, melynek láttára milliók arczán borúl el a félelem és aggodalom. Az az anarkia, t. képviselőház, mely a vallástalanság tanainak alapján internacionális szervezetet alkotott, s most a latin államok területén megkezdette romboló működését, hadat üzent mindennek, mit a civilizáció alkotott; dinamittal és bombával robbantja szét az állami és társadalmi rendet, mely a civilizáció alkotásait védi. (*Zaj és tetszés bal felől.*)

A nyugati társadalmak megdöbbenéssel kénytelenek bevallani, hogy a szabadságnál is becsesebb érdekek forognak koczán és Franciaország már-már készül feláldozni magát a szabadságot, hogy megmenthesse a civilizációt. Önök pedig, t. képviselőház, behozzák a kötelező polgári házasságot; valóban nem voltak szerencsések eltalálni a pillanatot, hogy azzal a civilizációnak szolgálatot tehessenek. (*Igaz! Úgy van! bal- és szélső baloldalon és középen.*) Ha önök valóban a haladásnak akartak igazi szolgálatot tenni, úgy első sorban a nép neveléséről kellett volna Magyarországon legalább annyira gondoskodniok, (*Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon.*) hogy

az ezredéves ünnepen a civilizáció előtt ne legyünk kénytelenek pirulni a miatt, hogy népünk nagy részének még semmiféle iskolája sincs. (*Élénk helyeslés a bal- és szélső baloldalon.*) És ha önök a nemzeti haladásnak akartak igazi szolgálatot tenni, úgy államosítaniok kellett volna a népoktatást s abban le kellett volna rakniok az egységes magyar kultúra alapjait, hogy annak segélyével, mint hajdan az egyház, a házasság intézményével, megalkothassák a magyar családot, társadalmat és államot. (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*) És micsoda szükségük lehetett önöknek arra, hogy ezt az alakulóban levő gyenge magyar társadalmat a vallási izgalmak lázának tegyék ki; oly láznak, a melyet erősebb, fejlettebb társadalom szervezete is alig birt meg? Minő kényszerítő ok vezethette önöket arra, hogy harczot indítsanak az állam legnagyobb felekezetének vallási meggyőződése ellen és az én fel fogásom szerint valamennyi felekezet egyháza ellen, a kiknek még annyi hatalmuk sincs, hogy a nemzetiségi támadások ellen kellő sikerrel védelmezhessék az államot? (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*) Nincs önöknek annyi sem, hogy egyetlenegy nemzetiségi agitátort megfékehessenek? (*Élénk helyeslés a szélső baloldalon.*) Önök mindig azt mondják, hogy Deák Ferencz hagyományát hajtják végre, de önök e hagyományt a létár jogkedvezményének fentartása nélkül vették át és így tartoznak azt teljesíteni. Deák Ferencz pedig 1873-iki híres beszédében e hagyományt a következőképen terhelte meg (Olvas): »Azt kérdezhetnék, mi tehát a teendő? Tartanak tőle, hogy ezen cselekvény következesei — nem egyedül Schopperé, — háborús viszálykodásba keverhelnek bennünket. Kérdem: valamely állam, vagy egyes ember, ki attól tart, hogy háborús viszálykodásaa keveredhetik, mit

tekint első feladatának? Megnézi arzenálját, vagy megvizsgálja, van-e a háború viselésére elegendő alkalmas fegyvere. És ha nem találja elegendőnek: mindenekelőtt fegyverről gondoskodik. Mi az erkölcsi, az intellektuális háborúban a mi fegyverünk? A törvény.»

Szabad volt-e tehát a háborút megindítani az egyházak és felekezetek vallásos meggyőződése ellen a nélkül, hogy az állam fegyvertárát akként rendezték volna be, hogy alkalmas legyen a háború viselésére? (*Tetszés bal felől.*) Mert szavazattöbbség, utczai tüntetés és azok a körjegyzők, a kiknek teljes képtelenségét e célra a multkor Ragályi Lajos t. barátom oly alaposan kimutatta, e háború viselésének nem alkalmas eszközei. (*Élénk helyeslés a baloldalon.*) Legalább Deák Ferencz és Tisza Kálmán ugyanezen eszközök birtokában sokkal nagyobb mértékben voltak, mint önök és ők ezen eszközökkel ezt a háborút megindítani nem merték. (*Ugy van! a baloldalon és a középen.*) Egyébiránt én az egyházpolitikai program ellen a mult évben a vallás- és közoktatásügyi tárca költségvetésének tárgyalásakor álláspontomat kifejtettem. (*Halljuk! Halljuk!*) Ezen alkalommal a többi között megengedtem, hogy az állam járhat azon kényszerhelyzetbe, hogy akaratát esetleg polgárainak vallásos meggyőződése ellenére és az egyházzal szemben is okvetlenül érvényre juttassa. Van azonban ennek egy igen lényeges feltétele azon kívül, hogy a háború viselésére alkalmas fegyverekkel kell birnia. Ezen lényeges alapföltétele pedig az, hogy az állam azon kényszerhelyzetének, melynek nevében saját akaratát minden áron keresztül kell vinni, okvetlenül bebizonyítotttnak kell lenni. (*Ugy van! a baloldalon és a középen.*) Azt hiszem, minden bizonyítotték, a mi e tekintetben felhozható, az igen t. igazságügyminiszter úrnak

igazán fenomenális beszédében csoportosítva van és éppen ezért nem fogja tőlem rossz néven venni a t. igazságügy-miniszter úr, ha nagyszabású beszédének rethorikai fényénél fogom kimutatni az általa felhozott bizonyítékok gyengeségét. (*Halljuk! Halljuk!*)

Előzetesen azonban kötelességem az udvariasságnak eleget tenni és az előttem történt némely felszólalásokra egy pár észrevételt tenni.

Nevezetesen Wlassics Gyula t. képviselőtársam egy pár állítását szó nélkül nem hagyhatom; ő ugyanis ezen törvényjavaslatot úgy üdvözli, támogatja, mint a nemzeti hagyomány megvalósítását. (*Derültség a középén és a baloldalon.*) Ha azonban a nemzeti hagyományok megvalósításának ily buzgó harczosa t. képviselőtársam, akkor teljes joggal kérdezhetem tőle, hogy az állami függetlenség és nemzeti önállóság, mely mégis csak régebb, közel négyszázados hagyománya a nemzetnek: miért nem képezi törekvéseinek czélját? (*Zajos tetszés a szélső baloldalon*) miért van abban a táborban, mely éppen e hagyományok ellen küzd? (*Úgy van! Úgy van! a szélső baloldalon*) miért nem támogatja az önálló hadsereget és a hadseregben a nemzeti nyelvet. (*Élénk tetszés a szélső baloldalon.*)

Arra az ellenvetésre, hogy a közigazgatás organizálása nélkül ily javaslatokat nem keresztülvinni, de kezdeményezni sem lehet, azt mondja t. képviselőtársam, hogy sehol, a hol e kérdések felvetettek és megoldattak, ezek a közigazgatás organikus rendezésével összekapcsolva nem voltak. Hát ebben is igaza van; csakhogy t. képviselőtársamnak tudnia kell azt is, hogy miért nem. Tudnia kell ugyanis, de ezt elfelejtette megjegyezni, hogy mindazon államokban, a hol ezen kérdések megoldattak, a közigazgatás már régen és alaposan rendezve volt.

(Igaz! Úgy van! bal felől és a középén. Ellenmondások jobb felől.)

Igen is mindenütt; rendezve volt Franciaországban, rendezve volt Olaszországban és rendezve volt Németországban sok százados, kitünően fejlődött intézményekben. *(Zaj jobb felől. Halljuk! Halljuk! balról.)*

Ugyanezen ellenvetéssel foglalkozott a t. belügy-miniszter úr is, ki a házat biztosította, hogy van közege a közigazgatásnak, mely a czivilis házasságot megkötni, a funkció ellátására teljes képesítéssel bír; gondolom első sorban a körjegyzőket jelölte meg ily közeg gyanánt. Hát én nem akarom dehonesztálni az ország körjegyzői karát; megengedem, — habár nem hiszem — hogy a körjegyzők képesek lesznek a különböző házassági akadályok labirintusában nemcsak tájékozni magukat, hanem azokat helyesen alkalmazni is; de bocsánatot kérek, t. belügyminiszter úr, nemcsak az ország körjegyzői karát, hanem hosszas tanulmányok nélkül hivatásos jogászt sem tartok képesnek arra, hogy a külföldieknek belföldön köntendő érvényes házasságának feltételeit megállapítani és úgy alkalmazni tudja, a mint azt a törvényjavaslat kontemplálja. *(Élénk helyeslés bal felől.)*

Bővebb méltatást érdemel az igen t. miniszterelnök úr beszédje, mely hivatva volt a kormány hivatottságát és az egyházpolitikai javaslatok szükségességét behízonnyítani. Kiindulási pontja a t. miniszterelnök beszédének egy meglepő kijelentés volt, azt állította ugyanis, hogy a mai helyzet egyáltalán nem az elkeresztelési rendelet folyománya és hogy ennél fogva az elkeresztelési rendeletet bűnbakul odaállítani nem lehet. Ez a kijelentés meglepő, t. képviselőház, nemcsak azért, mert eddig az ellenkezőt hallotta mindenki, hanem meglepő különösen azért, mert az igazságügyminiszter úr egészen más álláspontot kép-

visel és a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr február 24-iki beszédében ezzel homlokegyenest ellenkezőt, vagyis azt mondotta *(olvassa)*: »A mai helyzet eredetét nem tagadom abban a rendeletben találom fel, melyet 1890-ben az elkeresztelési eseteket illetőleg kibocsátottam. *(Élénk tetszés a baloldalon és a középen.)* Ez az ellentét, t. ház, éles világot vet azon erkölcsi komolyságra, a melylyel e reformokat inicziálták és melylyel e reformok mellett küzdenek. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon és a középen.)* Én más konzekvenciát ebből levonni nem akarok, csak ismételtten konstatálni kívánom, hogy a t. miniszterelnök úr a mai helyzet eredetét nem az elkeresztelési rendeletben találja, hanem igyekszik azon vallási villongásokból levezetni, melyeket az 1791 : XXVI. és 1868 : LIII. t.-cz. teljesen megszüntetni és elenyészteni nem birt. Én, t. ház, a kormányt e házban mindig úgy hallottam hivatkozni az 1868 : LIII. t.-cikkre, mint a mely a vallási villongásoknak véget vetett és a felekezeti békét helyreállította *(Igaz! Úgy van! a bal- és szelsőbalon)* nemcsak, hanem az elkeresztelési rendeletet a t. kormány éppen azzal indokolta és azon indokolás alapján helyezelte a ház, hogy azért kellett az 1868. évi XLIII. t.-cz. 12. §-át büntetési szankcióval ellátni, mert a törvénynek, mely a felekezeti békét helyreállította, érvényt kell szerezni, ennek nevében utasították önök és utasítottuk vissza mindnyájan annak idején azon kérvényeket, a melyek az 1868 : LIII. t.-cz. megváltoztatása iránt beadattak. Mindazonáltal, t. ház, hogy ez így volt és köztudatunkba így ment át, azt hiszem, a t. miniszterelnök úrnak van mégis igaza, mert mikor minden vonalon megindították a harczot és a háborút, akkor az 1868 : LIII. t.-cz. többé a béke törvényének csakugyan nem nevezhető. *(Igaz! Úgy van! bal felől és a középen.)*

Végül a t. miniszterelnök úr kijelenti, hogy miután a kormány több kérdésben, jelesen az anyakönyvek kérdésében kénytelen volt azon meggyőződésre jutni, hogy az alsó klerus, a felsőbb egyházi hatóságok által is ebben megerősítve, az anyakönyvek állami jellegét nemcsak kétségbevonta, hanem azok egyházi jellegét tette predomínánssá: ennél fogva a kormány elhatározta, hogy a csak másodsorban megvalósítandónak kitűzött egyházpolitikai programot első sorba helyezi és az állam és egyház teljes szétválasztásának alapján fogja megoldani.

A t. miniszterelnök úrnak e kijelentése két irányban fontos. Mert mért volt szükségük azt a kormányválságot felidézni oly politikai program érdekében, mely csak másodrangú megvalósítandókat tartalmazott magában és felállítani oly másodrangú programot kormányválsággal kapcsolatosan akkor, mikor sok igen fontos elsőrangú állami érdek megoldása volt napirenden? (*Tetszés bal felől és a középén.*) Egyébiránt megjegyzem, t. képviselőház, hogy nekem arról tudomásom nincs és csak most hallom először, hogy valaki az anyakönyvek állami jellegét kétségbe vonta volna; ellenkezőleg, úgy az egyházak, mint mindenki elismerte, hogy azokat az egyház állami átruházás alapján az állam részére is tartozik vezetni és e tekintetben köteles az egyház az állami törvényeknek és kormányrendeleteknek eleget tenni. A midőn pedig egy oly rendelet végrehajtásáról volt szó, mely a kath. lelkészek hitelvébe ütközött s így rájuk nézve annak engedelmeskedni lehetetlen volt: akkor egyház és mindenki egyaránt elismerte az államnak azon jogát, hogy vegye vissza teljesen az anyakönyveket. Az az összeütközés tehát, mely az anyakönyvek jellege miatt fenforgott: az egyházpolitikai program megvalósításának komoly indokául

alig elfogadható; (*Helyeslés.*) de az állam és egyház szétválasztására és a beterjesztett javaslatok indokául egyáltalán nem. Egyébiránt az állam és egyház teljes szétválasztásának elvét felállítani — és ha felállítatik, keresztülvinni sehol és soha sem sikerült; nem sikerült ez a forradalomnak Franciaországban; nem sikerült a vallásszabadság hazájában, Amerikában. Nálunk pedig erről vitatkozni sem lehet, a hol az apostoli király legfőbb kegyúri joga a kath. egyház integráns részét képezi. (*Úgy van! bal felől és a középén.*)

Miképen gondolja ezen alkotmányjogi tény mellett a t. miniszterelnök úr az állam és az egyház teljes szétválasztását, ha alkotmányunkat teljesen összekuszálni nem akarja? (*Úgy van! Úgy van! bal felől.*) Különben a miniszterelnök úr maga észrevette tételének könnyelmű felállítását, vagy helyesebben a tények miatt nem volt képes levonni annak következményeit, mert beszédének további folyamán beszél a kormány azon tevékenységéről, melyet a kath. autonomia érdekében most, a javaslat tárgyalása közben és a javaslat elfogadása után ki fog fejteni, a mi világos bizonyítéka annak, hogy még az ő felfogása szerint is az a könnyelműen kidobott theoria, hogy az állam és az egyház szétválasztassanak, még ezen javaslat útján sem lesz megvalósítva. (*Úgy van! bal felől.*) Mindezeket nem azért hozom fel, mert kellemes nekem a miniszterelnök úr theoriáival és a theoremaival foglalkozni, hanem kötelességszerűleg utalok rájuk, hogy meggyőződhessek mindenki arról, hogy ily nagy reformokat mily könnyelmű lelkiismeretlenséggel és üres jelszavakkal akarnak önök keresztülvinni. (*Élénk helyeslés bal felől.*)

Áttérek az igen t. igazságügyminiszter úr beszédére és ezzel kapcsolatosan bátor leszek kifejteni azon

további indokokat is, a melyeknél fogva a törvényjavaslatot nem fogadom el. (*Halljuk! Halljuk!*)

Az igen t. miniszter úr beszédében kétszer is felállította azt az abszolút igazságú tételt, hogy nagy reformok megítélésénél a haza nagy szükségét lehet és szabad a legmagasabb döntés mértékéül elfogadni. Azonban elmulasztotta tételének konzekvenciáit levonni, mert egyellen egy szóval sem mutatott rá, még kevésbé bizonyította be a haza azon nagy, szükségeit a melyek e javaslat elfogadását kellőkép indokolnák és e szempontot a javaslatok indokolásai is teljesen homályban hagyják. (*Úgy van! bal felől.*) Annyi bizonyos, azt elismerem, hogy nálunk a házassági jogban iszonyú zavar és rendetlenség uralkodik, de ha ez a baj, meg van a házassági jog terén, még sokkal fokozottabb mértékben van meg jogrendünk nagy részében. (*Úgy van! bal felől.*) Csak egyszerűen konstatálni kívánom, hogy a szoros értelemben vett Magyarország területén magánjogunk egyáltalán nincs és teljesen hiányzik a bűnvádi eljárás, a hol pedig van Magyarországon, az osztrák törvény és idegen jog. (*Úgy van! Úgy van! bal felől.*) E kettő megalkotása pedig igazán nagy állami és sürgős szükségét képez, mert a míg a házassági jogban uralkodó zavarok miatt csak egyesek szenvednek, addig amazok hiánya miatt az ország összes lakóinak vagyona, becsülete és egyéni szabadsága forog mindennap kockán. (*Úgy van! Úgy van! a baloldalon.*) Ezeknek sürgős megoldása annyival inkább szükséges, mert a házassági jog kérdése ezekkel kapcsolatosan a családjogban nemcsak, de helyesen csakis így oldható meg és mert végre elérkezett az ideje annak, hogy intézményeinkből valahára kiküszöböljük az idegen jogot, megalkossuk az egységes

magyar jogot, hogy a nemzetiségek ne legyenek kénytelenek az osztrák jogtól nem látni az államot. (*Élénk helyeslés és tetszés a baloldalon.*) Ha tehát az állam igazi szükségletei voltak a mérvadók, úgy azok semmi esetre sem indokolják a házassági javaslatok előtérbe tolását, sőt egyenesen ellenzik azt; de semmi esetre sem indokolják azt, hogy azokkal oly sürgősen, megfontolás és meggondolás nélkül foglalkozzunk. Hiszen mindenütt, a hol e kérdések felvetettek és megoldattak, a közvélemény évek hosszú során át foglalkozott azokkal, egész tudományos irodalmakat hozván létre. Nálunk pedig elég volt, fölvetésükre, megérlelésükre, feldolgozásukra egy esztendő, úgy hogy ma már kész javaslatok alakjában fekszenek előttünk. (*Úgy van! a baloldalon.*) Hogy a javaslatok ilyen körülmények közt a törvényalkotás legelemibb fogalmainak sem felelnek meg, annak bizonyítása végett ezúttal a szönyegen levő törvényjavaslatnak csak egyetlen egy adatára bátorodom hivatkozni. (*Halljuk! Halljuk!*)

Méltóztassanak meghallgatni két szakaszt, a melyek pedig átmentek azon bölcs igazságügyi bizottság retortáján, a mely hazánk legnagyobb jogászait foglalja magában. (*Halljuk! Halljuk!*)

A 109. §. így szól (*olvassa*): »Ha magyar állampolgár férfi külföldi nővel akár külföldön, akár Magyarországon köt házasságot, a házasság érvényessége, a nő kora és cselekvő képessége kivételével, a magyar törvény szerint ítélandó meg.«

A 103. §. pedig ezt mondja (*olvassa*): A házasság érvényessége a házasságkötés alaki kellékei tekintetében a házasságkötés idejében és helyén fennálló törvények szerint ítélandó meg.« Vagyis a külföldön házasságra lépő magyar honpolgár házassága föltétlenül a

magyar törvény szerint ítélendő meg minden kivétel nélkül, emitt pedig csak az alaki kellékek tekintetében. (*Úgy van! Úgy van! bal felől. Mozgás a jobboldalon.*)

Én az indokolás bölcsesége nélkül is meg tudtam érteni, hogy tulajdonképen mit jelent ez. Az indokolás is megvilágítja e két szakaszt, hogy t. i. ott anyagi érvényességről, emebben a szakaszban pedig alaki érvénnyről van szó. (*Úgy van! Úgy van! jobb felől.*) Elismerem, de ha ezt elismerem is, mégis könnyelműség vagy lelkiismeretlenség, (*Úgy van! Úgy van! a baloldalon*) a mely ily ellentmondást törvénybe iktat. (*Élénk helyeslés a baloldalon.*) Hiszen, hogy más indokot ne hozzak fel, utalok a t. belügyminiszter úr anyakönyvvezető-jelöltjeire, a kik a belügyminiszter úr terve szerint hivatva lesznek az anyakönyvek vezetésére és a törvény alkalmazására; ezek annak idején, nem lévén mindig kezükben az indokolás, aligha fogják megérteni e két szakaszt és juris prudenciájuk fel fogja mondani a szolgálatot. De ha meg is van az, instrukció, vajjon szabad-e lelkiismeretesen ilyen ellentmondó törvényt alkotni? (*Helyeslés bal felől és a középén.*)

Nem szándékom különben ezen szemelvényeket tovább folytatni és a javaslat összes gyarlóságait a t. ház elé tárni; csupán egyetlen intézkedésre kívánok még megjegyzést tenni, tudniillik Horvátországra vonatkozólag. (*Halljuk! Halljuk!*)

Önöknek egyik legerősebb argumentuma a javaslat mellett az, hogy egységes jogot teremt és így a nemzeti eszme érdekében is szükséges. Elismerem, hogy így van; mert a jog egységes intézménye valamely államban kényszeríti az egyéneket a saját személyes viszonyaikat az állam eszméjének alárendelni. Már pedig az kétségtelen és elismerem, hogy az államnak kiváló feladata az is,

hogy polgáraiban a haza iránti kötelesség szikráját ébren tartsa, hogy annak segélyével a nemzeti állam eszméjének még külföldön is érvényt szerezzen. (*Tetszés a szélső baloldalon*)

És, t. ház, a német birodalom alkotmánya, mely ugyancsak nagy alkotása az újabb történelemnek, ugyanezt az eszmét megoldja. Harmadik cikkében ugyanis kimondja, hogy az összes német államok minden polgára az egész birodalom területén minden jogviszonyaikat illetőleg belföldi állampolgárnak tekintendő. Pedig Németország különböző államai sokkal nagyobb és szélesebb területiális joggal bírnak, mint nálunk Horvátország. Önök pedig az egységes házasságjogból kiközösítik a horvát községi illetőségű magyar állampolgárokat. (*Zajos tetszés bal felől.*)

Ismétlem, t. képviselőház, hogy a miniszter úr épen a reform szükségességét nem bizonyította, beérte azzal, hogy a házasság megkötésének polgári formái közül, a kötelező formának ítélje oda a pályadíjat, mint a mely az állam igényeinek és a szabadelvűség követelményeinek teljesen megfelel. (*Úgy van! Úgy van!*)

Hogy e kérdést a maga igazságában felismerjük, vissza kell azt vezetni a maga egyszerűségére. A kérdés lényegét ugyanis az képezi, hogy mi a házasságban az állam érdeke? És én elismerem, hogy az államnak, mely a családon alapszik, meg van az a nagy érdeke, hogy család alapíttassék; ennél fogva nemcsak joga, de kötelessége is, ezen családalapítás jogi lehetőségéről gondoskodni. Az állam szempontjából tehát teljesen közömbös, hogy ha polgárainak vallási meggyőződése a házasságban isteni intézményt lát és hogy ha ezen isteni intézmény folytán a házasságot az egyház előtt az egyház törvényei

szerint kötik meg. Közömbös pedig azért, mert ez esetben elég van téve az állam érdekeinek és a házasság jogi lehetősége konstatálható és konstatálható a család-alapítás jogi lehetősége is. Ha azonban akár vallási okokból, akár személyi indiszpozíciók miatt valaki a családalapítás ezen jogi lehetőségével nem élhet, akkor áll elő az államnak az a kötelessége, hogy ezek számára ő állapítsa meg a házasságkötésnek, vagyis a családalapításnak jogi lehetőségét. (*Úgy van! Úgy van! bal felől.*)

T. képviselőház! A házassági jog kérdését sem az állam érdeke, sem a szabadelvűség szempontjából más-képen megoldani nem lehet. (*Élénk helyeslés és tetszés a bal- és szélső baloldalon.*) Mert ezen formában nemcsak az állam érdekének van a legteljesebb mértékben elég téve a nélkül, hogy a polgárok vallási meggyőződésén és lelki-ismeretén kényszert kellene gyakorolni, hanem meg van oldva a nélkül, hogy az egyháznak eddig teljesen fen-tartott és elismert jogkörét megtámadja. Észak-Amerika, mely szabadelvű volt, így oldotta meg a házasságjogot: kimondotta, hogy a polgári házasság mellett minden, az állam által megerősített bármely vallásfelekezet lelkésze előtt kötött egyházi házasságot érvényesnek ismer el. Igaz, hogy a szabadelvűség terén egy lépéssel tovább ment; mert megengedte polgárainak azt, hogy a házasságkötés formáját tetszése szerint választhatják. A t. igaz-ságügyminiszter úr azonban a polgári házasságnak ezen formáját perhorresszkálja. De nem fogadja el a szükségbeli házasságot sem; mert azt mondja, ha egyáltalában meg-engedtetik a polgári kötés, de ezzel szemben lehetséges, hogy az állampolgárok nagyobb része csak egyházilag kösse meg a házasságot, akkor azok az előbbiek, azok t. i., a kik kénytelenek czivilis házasságot kötni, repudeálatni

fognak. Hogy tehát a polgári kötés erkölcsi integritása megvédelmeztessék, a polgári házasságkötést mindenkire nézve egyiránt kötelezővé kell tenni, vagyis mit jelent az? Azt jelenti, hogy azon kevesek kedvéért, a kik akár vallási tekintetből, akár személyi indiszpozíciók miatt egyházi házasságra nem léphetnek, ezen kevesek kedvéért a többséget államilag kényszeríteni arra, hogy vallási meggyőződése ellenére olyan házasságot kössön, a melyet kifejezetten repudeál. (*Úgy van! Úgy van! bal felől.*) Én ezen liberálizmust nem értem és követni nem tudom. Ha az 1848-iki törvényhozást a szabadelvűségnek ezen tana vezette volna, akkor nem a jobbágyságot kellett volna felszabadítani, hanem a nemeseket kellett volna jobbágysággá tennie, hogy ilyen módon a jogegyenlőségből kizárt és megvetett jobbágyság erkölcsi integritását helyreállítsa. (*Igaz! Úgy van! a szélsőbalon és baloldalon.*)

Vajay István: Úgy van! Ez lett volna azután a bakugrás.

Különben az igazságügyminiszter úr önmaga is érzi.

Szilágyi Dezső igazságügyminiszter: (Belép.) Megjelent!

Igen örülök, hogy van szerencsém, nem rágalmaztam.

Vajay István: Jót beszéltünk róla! (*Derűtség bal felől.*)

Egyébiránt maga az igazságügyminiszter úr is érezte saját szabadelvűségének fogyatékoságát; mert annak leplezésére kénytelen volt több ízben utalni arra, hogy hiszen mi szabadelvűek vagyunk a kötelező polgári házasság mellett, mert megengedjük, hogy a házasság egyházilag is megkötessék.

Vajay István: Szörnyű kegyesség!

Én elismerem ezen engedékenységnak nagyfokú voltát, főleg mert tudom, hogy az igazságügyminiszter úr nagy erőszakot követett el magán; de azért ez az engedékenység értéktelen, sőt annak igénybevétele előidézné

mindazon anyakönyvi zavarokat, a melyek miatt sem hajlandó a t. miniszter úr a szükségbeli polgári házasságot elfogadni; ugyanis, ha a kötelező polgári házasság mellett, egyházilag is megkötetik a házasság, akkor a házasság felbontása esetén, az illetőnek egyházilag új házasságra lépni még sem lesz lehetséges, hanem kénytelen lesz csak azon repudeált czivilis házasságot megkötni, mitől pedig megkímélni volna a kötelező forma lényeges feladata.

A felhozott okoknál fogva, t. képviselőház, a kötelező polgári házasság nemcsak az állam és szabadelvűség követelményeinek nem felel meg, hanem, a mint azt már kifejteni szerencsém volt, a nép erkölcsi felfogását rombolja szét. A t. igazságügyminiszter úr azonban ettől nem félti a katholicizmust, még kevésbé a protestantizmust. Hogy bizalma mennyire alaptalan, már utaltam azon tanulságokra, melyeket a latin államokban felmerült irányzatokból meríthetünk; még csak Poroszország példáját akarom felhozni, melyre a t. miniszter úr is nagy súlyt fektetett. A kötelező polgári házasság Poroszországban éppen a protestáns egyház ellenszegülése miatt nem verhet gyökeret.

Hogy ez így van, annak bizonyítására egy klasszikus tanura hivatkozom, a ki így szól: »Denn es existirt in Preussen der eigenthümliche und beklagenswerthe Zustand, dass die protestantische Geistlichkeit sich in chronischer Auflehnung gegen das Staatsgesetz befindet. Wer durch das Gericht, in des Königs Nahmen von seinem Ehegatten geschieden ist, dem sagt der evangelische Oberkirchenrath im Nahmen des höchsten Bischofes, welcher aber der derselbe König ist, dass die Scheidung kirchlich nicht anerkannt werden könne. Der Oberkirchenrath lässt sich die Akten des Gerichtes kommen und

sitzt über dieses zu Gericht. Er kann den Spruch des weltlichen Richters nicht umstossen, aber er macht ihn unwirksam, indem er den Geschiedenen als nicht Geschiedenen betrachtet, und ihm die für Protestanten rechtlich allein zulässige kirchliche Eheschliessungsform versagt. Und doch ist es der Regierung nicht gelungen, das einzig rationelle, zum Ueberfluss in der Verfassungsurkunde selbst vorgesehene Auskunftsmittel die Civilehe, zur Durchführung zu bringen.«

Mondja pedig ezt az a Friedberg Emil, ki szerint: »Die katholische Kirche ist ein staatsgefährliches Institut.«

De nemcsak a porosz evangélikus papság küzd a polgári házasság ellen, hanem maga az állam sincs azzal megelégedve. A porosz hadügyminiszter a tiszteknek nem ad házassági engedélyt mindaddig, míg azok reverzálist nem adnak arra nézve, hogy a kötelező forma mellett meg fogják kötni az egyházi házasságot is. S mindezek mit bizonyítanak? Azt, hogy a kötelező polgári házasság nemcsak a katolikus egyházra veszélyes, hanem még inkább és sokkal veszélyesebb a protestáns egyházakra nézve. S ez igen természetes is. Mert míg a katolikus egyház számára még fenmarad hat szentség, melynek segélyével híveit magához csatolja, addig mi marad a protestáns egyházaknak, ha elveszszük a házasságot is? Mit fognak a protestáns lelkészek híveiknek prédikálni, ha ez egyetlen kötelék, mely köztük és híveik közt fennál, az állam által szétromboltatik.

T. ház! Az igazi haladás útja abban áll: nem szüntetni meg valamely anomáliát, csak azért, mert anomália, nem ujítani addig, míg az ujítás szükségét nem érezzük és nem ujítani soha többet, mint a mennyivel a baj orvosolható. *(Élénk helyeslés a baloldalon, szélsőbalon és középen.)*

Ha önök az egyházpolitikai kérdésekben ezt a kifogástalan igazságot tartják vezérfonalul, akkor az elkereszteléseket oly apró anomáliáknak tekintették volna, melyeknek orvoslása ép azért, mert csak anomália, nem szükséges; de ha azután kiadták az elkeresztelési rendeletet és túllőttek a célon, akkor nem volt szabad egy még magasabb álláspontra helyezkedni és az összes egyházpolitikai kérdések megoldására törekedni egy aprólékos anomália miatt. *(Helyeslés a baloldalon.)* Ez nem a haladás útja, önök erről a kipróbált ösvényről letértek és a míg önök egyfelől elszántan védelmezik a kiegyezésben levő konzervativizmust, a melyet még az elhomályosítástól is — és különösen az igazságügyminiszter úr, — el van szánva megoltalmazni, addig egyházpolitikai javaslataikkal kiépítik a radikálizmus útját és ily módon teremtenek önök egy oly ellentétet, mely sem eszközében, sem céljában nem fog találkozni soha *(Igaz! Úgy van! a balon)* és megzavarják a nemzet felfogását és a haladásra szükséges intellektuális erejét, a melyből felocsudni sok időre lesz majd szüksége. *(Igaz! Úgy van! a baloldalon.)* Ellenben ezen ellentét megakadályozza a nemzet igazi haladását, kompromittálja magát a szabadelvűséget és feldúlja ennek az országnak a békéjét *(Igaz! Úgy van! a bal- és szélső baloldalon és a középén.)*

Minthogy pedig én a nemzet békéjét óhajtom s mert nem lehet célom az, hogy a nemzet ezredéves fennállásának ünnepét az ily könnyelműen felidézett vallási háború zaja zavarja meg, a törvényjavaslatot nem fogadom el, hanem csatlakozom gr. Apponyi Albert határozati javaslatához. *(Zajos helyeslés a baloldalon, szélsőbalon és középén. A szónokot számosan üdvözlék.)*

